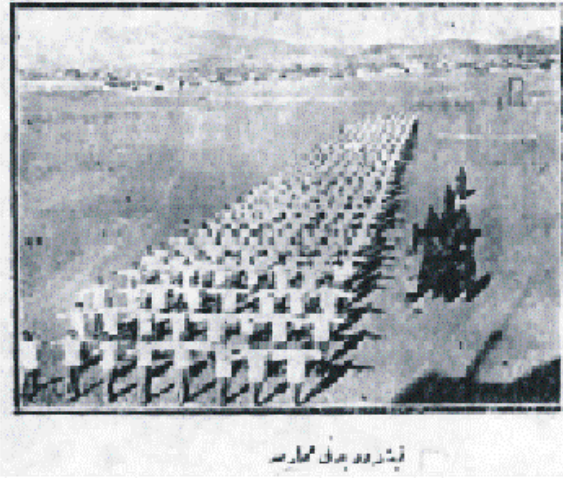

Hazırlayan:
Mahmut Selim GÜRSEL

صافیش به ری =
چوروم تورانه کتابخانه

بازار ۱۷/۵۵۰۰۰۰

Satış Yeri
Çorum Turan Kitapevi
Fiyat 75 Kuruş

978-625-98152-5-1

Nazmi TUĞRUL

ÇORUM TARİHİ VE COĞRAFYASI

KAYNAK ESERLER DİZİSİ: 6

ÇORUM TARİHİ VE COĞRAFYASI

Nazmi TUĞRUL

Arap Alfabe 'den Latin Alfabe 'ye Çeviri

چوروم تاریخی

و

موجرافیاسی

اصلاحی و ترمیمی و ترمیمی و ترمیمی

۱۹۳۷

Mahmut Selim GÜRSEL

1996

<https://gurselyayin.com>

<https://www.youtube.com/channel/UCLFKEIPAFr7NbkMPYFI7uxw>

**ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI Nazmi
TUĞRUL Arap Alfabe 'den Latin Alfabe 'ye
Mahmut Selim GÜRSEL**

1996

Bahçelievler 1.Cadde Çetin Apt. 10/8
Bahçelievler ÇORUM

**DİKKAT! BU BİLGİ TELİF ESERİ OLUP YAZARI
VE YAYINEVİMİZDEN İZİN ALINMADAN
KULLANILMAMALIDIR
Hazırlayan Mahmut Selim GÜRSEL**

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 1

İÇİNDEKİLER

**Mahmut Selim GÜRSEL TAKDİM
Mahmut Selim GÜRSEL Hayat Hikâyesi
BİR İKİ SÖZ
ANADOLU COĞRAFYASI
OVALAR NEHİRLER İKLİM
NEBATLAR VE HAYVANLAR
ANADOLU'DA ECNAS
ÇORUM'DA İLK İNSANLAR TÜRKLER
TÜRK TARİHİNİN ÇAĞLARI
ÇORUM TOPRAĞINDA GÖRÜLEN
HÜKÜMETLER
İSKİTLER
HİTİTLER
KUMANLAR- LUKOSİRİLER- SAKALAR
TAVİYUM DA MEDLER VE FARSLAR
ÇORUM; TAVİYUM'UN OLDUĞU YER Mİ ?
FARS HÜKÜMDARLARI
KİHSARU'NUN ÖLÜMÜ
KÜÇÜK ASYA VE YUNAN HARBLERİ
ÇORUM'DA YUNANLILAR**

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 2

PONT VALİLERİ LUKOSİRİ İLİNDE -
ROMALILAR GELMEDEN ÖNCE
LUKORİSİ İLİ
FARS İSTİLÂSINDAN EVVEL YUNAN
MEDENİYETİ.
ÇORUM'DA ROMALILAR
ROMA'NIN MAĞLUB KAVİMLERİ
PUBLİKENLER
ORTA ÇAĞ İSA PEYGAMBER DİNİ
ROMA İMPARATORLUĞUNDA LUKOSİRİ
İLİ
ŞARKÎ ROMA
NİKONYA'DA ARAB ORDULARI
ÇORUM'DA OĞUZ TÜRKLERİ
DÂNİŞMENDLİLER
SELÇUKİLER
MOĞOLLAR İDARESİ
ERETNA HÜKÜMETİ- KAYSERİ İMARETİ-
KADI BURHANEDDİN AHMED
TİMURLENK

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 3

CELÂLÎLER
ÇORUM'DA ABAZALAR
KASİDE-İ KAPUSUZ HAKKINDA
DÜNKÜ BU GÜNKÜ ÇORUM
ÇORUM'DA TEŞEKKÜLLER LONCA
TÖRE - ÇORUM KALESİ- ÇORUM
TAKSİMATI MÜLKİYESİ
ÇORUM'DA YAPILAR-ÇORUM'UN
EHEMNİYET-İ ASKERİYYESİ
ÇORUM'UN CAMİLERİ- İKTİSADİYYE -
NÜFUSU -MA'ARİF VE
İRFAN- DEMİRYOLLARI
SPOR -MÛSİKÎ ÇORUM'UN ÇOĞRAFI
VAZİYETİ
İKLİMİ - RÛZGÂRLAR - SULAR
ÇORUM VE CİVARINDA MADENLER
BİTTİ

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 4

TAKDİM

Bir kitabın doğması, o kitabı yazmaya kalkan kişinin amacına ve bilgi birikimine göre değerlendirilmesi uygun olarak görülmelidir.

Elinizde bulunan bu çalışmanın sizlere ulaşması için günlerini veren bu çabası için şükranlarımı sunarken, bu çalışmada da benim ufacık bir katkımın da bulunması beni bahtiyar etmiştir.

Bu çalışma ile sizlerde bazı bilgileri edinmiş ve faydalanmış olarak uzun yılların birikimlerinden aydınlanacağınızı göreceksiniz.

Bilgi; yazılmadıkça kaybolmaya açık birikimlerdir. Her insan bir kitaptır; onu okumamız gereklidir.

Tanımadığımız ve anlamadığımız kişiler hakkında nasıl kararlar veremezsek; bir çalışmayı da incelemeden, okumadan karar veremeyiz.

Mahmut Selim GÜRSEL

Mahmut Selim GÜRSEL

1947 tarihinde babamın subay olarak bulunduğu Erzurum'da bir at arabasında doğum evine giderken doğmuşum. Babam Eminsü Ali Rıza Gürsel, annem ise Fahriye hanımefendi idi.

İlkokula İskenderun'da başladım. Ankara'da bitirdim. Ankara Yenimahalle Ortaokulunun birinci sınıfta babamın emekli olmasından dolayı 1960 yılında Çorum'a gelince Atatürk Ortaokuluna devam ettim. Babamın "oku da oğlum ceketimi satar seni okuturum" diyerek bana yaptığı nasihatleri ters tepki yaptı, okumuyorum diyerek okulu birinci sınıfta bıraktım. Marangoz çıracı olarak Azmi Başar ustanın yanına girdim. Askere gidene kadar ustanın yanında çalıştım.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 6

1967 tarihin de askerlik dönüşü, Ankara Emniyet Müdürlüğüne teknisyen olarak göreve başladım.

Ortaokulu dışarıdan 2 yılda bitirdim 1972 tarihinde Polis Memuru olarak Ankara'da çeşitli şubeler ve karakollarda çalıştım. 16 Eylül 1973 tarihinde Selma (Kuşuncu) Hanımefendi ile evlendim.

1978 yılında ayında naklen Çorum İl Halk Kütüphanesine Memur olarak geçtim.

Dışarıdan Çorum Ticaret Lisesini iki yılda bitirdim.

Kendi kendime Osmanlıca'yı öğrenmeye uğraştım, Hat sanatı ile biraz ilgilendim 150 ye yakın Ser levham var, Çorum Güzel Sanatlar Galerisinde ve Kütüphane salonlarında bu levhaları sergiledim.

03. 08. 1988 tarihinde İl Halk Kütüphanesi Müdür yardımcılığına atandım.

1990 tarihinde kütüphanelerdeki kitapların tasnifi ile ilgili 10 yıllık bir araştırmamı "Alfabetik Onlu Tasnif Fihristi (Dewey) "kitap haline getirip Kültür Bakanlığına sundum. Kitabımdan Türkiye'deki bütün kütüphanelere dağıtılmak üzere 1000 adet satın aldılar.

1993 yılında Türkiye'deki bütün kütüphanelerde bulunan " El Yazması" kitapların Ankara Milli Kütüphanesine toplanma kararı veren Kültür

Bakanlığına karşı Çorumlu hemşerilerimi haber dar ettim, mahalli radyodan ve gazeteler ile parti il

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 7

Başkanlarını ile Millet Vekilimiz Adnan Türkoğlu ve Belediye Başkanımız rahmetli Turan Kılıççılıolu' nun destekleri ile el yazma kitaplarımızın Çorum' da kalmasını sağladım!

Açık öğretim için üniversite sınavlarına girip kazandım. İkinci sınıfta iken 25 Nisan 1994 tarihinde Tatvan Bitlis'e Müdür olarak tayinim çıktı, tayin edildiğim yere gitmeyerek emekliliğimi istedim.

İlkokul sıralarında okuyarak pilot olmanın düşlerini kurardım. Bu hayalim gerçekleşmedi. Şu anda emekli memurum.

Marangozluk, oymacılık, Polis Memurluğu, Memurluk ve idarecilik yaptım. Her çalıştığım meslekte çeşitli önemli olaylar oldu ise de son çalıştığım kurumda bence; en önemli bir hatıramı anlatmak istiyorum:

Kütüphanedeki çalışmalarım ve " El Yazması Kitaplar"ın Çorum'da kalması için verdiğim çabalar neticesinde Bitlis Tatvan'a tayin edilme olayım beni çok yıktı. Fakat bu üzüntümün boş olduğunu zamanla gördüm. Rabb'imizin izni ile Hacca gitmek nasip oldu, iki kitap daha yayımladım ve elinizde bulunan bu derginin çıkmasına vesile oldum. Mesleklerin insanlara sağladığı maddi avantaj olarak, evinizi geçindirecek, namerde muhtaç etmeyecek avantajından başka, manevi olarak;

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 8

izin yaptığınız işlerle ilgili karşılaştığınız problemleri değerlendirerseniz avantajların neler olabileceğini hayat okulundan öğrenmiş oldum.

Yazı yazmaya beni kimse teşvik etmedi Kütüphane için hazırladığım kitap beni yazmaya teşvik etti. Yazılarım mahalli basında yayımlandı. Yazılarımdan dolayı bir ödül almadım; fakat kitapları ve bu dergi benim için en büyük ödüdür.

İdealim: Çorum'a tam teşekküllü bilgisayar ortamında bir kütüphane kazandırmaktır. Bu idealim yüzünden tayinim çıktı. Yayımlanmış dört çalışmam bulunmaktadır. Bunlar:

" Alfabetik Onlu Tasnif Fihristi (Dewey) ",

"Çorum'da Yatan Meşhur Yatırlar",

Bakanlığa sunulmuş; "Alfabetik Türk ve Yabancı Yazarlar Fihristi" ve "Ne Nerede Başlıklı Arama Fihristi" basım için hazır beklemektedir. Yazılarımda daha çok araştırma dalı ile makale türüdür. Tiyatro çalışmalarım, şiir ve hikâye denemelerim bulunmaktadır.

Benim okuyucularıma diyeceklerim şudur ki. Doğru bildiğiniz konuları savunun. Bu savunmanız size belki tepkiler getirecektir. Bu tepkileri inceleyerek doğru olup olmadığını araştırın. <https://gurselyayin.com>

corumlu2000@gmail.com

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 9

<https://gurselyayin.com>

Hazırlayan Mahmut Selim GÜRSEL

corumlu2000@gmail.com

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

برایکی سوز

سوک اون سنه ایچده علم ساحه سینده کی ترقی اناجی تطلبن ایچون غربک برچوقلاری ترجه ایلده کله طر بر حظه کیدی . بوردیگ ناوخ و - جوغرافیای حنده زکین بیلگیلرله جلا کیزی کندی دیو و نیکارو کی طایفه بولدی . فقط بوردیگ ایجه لیکاری کورمه کاردن بوکبار نفعه ای .

آنادول .
بوردیگ در ؟ ناسل اولدی ، نال کرب کیدی ؟ بو آرزوی تطلبن ایچون هرمانکی بر آری اولدوینده بوردیگ تورک بیتکینده برچوق یابجی مللارک بنامه ذ قاری دیو بوردیگ .
بو ناسل اول ناسل و کیدن میز قلدی ؟ هادی آقام بو کوزل بوردیگ پاشای ا بوییل بوردیگ نال و آجی دملری واری ایدی ؟ بوردیگ ناسل بیچکر برانجیر ؟ چورومه کی کله . تورک مللته شاه لایسنی کیزوکی برچوق کوزلک حرکتی قناب ایندکاری میز بوردیگ . یانه عوقلان صابن ومانل ایشانی برا حظه طبعک ماسال حانه . نال ایتدیکی صوردیگ .

— واته ایدی بولده - بوردیگ قلمدر دوردیگ .
بوک تورک قورولاییریک طوبله یی بوکول شهره یابجی اولوسی سیز بریمک غرای ناریجه سرحه یی بر لایه یلک دکلده ندر ؟ عصرک . انزردن طاب ایتدی حرکت ایچون ناله بوک غلت .
یک چاغ - عصر حاضر - غریبه برچون عصر اوکله نورلری صاجیکن بر آ آجین حاکیت مایمک قلمسی ایلده یک چاغی ادرک ایدیلک . یک عصر بون مللته یی برچویر آیدی که اوده ه جیه تاقی وحدت ایلده کله در .

برانی .
اودان حربه عمومی ویشی فوزی پاشا سیاحاری انا . نده قهرشرک تورک اوجانده :
— کینلر کندی چکنتک تاریخی و جوغرافیای طایفه بر . بوردیگ .
پادشاد کار انظار - برچوق اکسلاک بولونا . یی بیلکله برابر - کشتای یازوق ایچون قوت وردی . بواکسلاک ایلده صذور کورولیککی ایلده ایدیدیم .
اعتزافه : بوردیگ که انا بول برنخ عملی ایلده یی م بولغا ایلر یی اخطار ایلده . یک ایلرک زده سلیک ایلده یی حظه غرورم اکرمانده .

نظمی طرغورل

BİR İKİ SÖZ

Son on sene içinde ilim sahasında terakki ihtiyacını tatmin için garbın birçok eserleri tercüme edilerek toprağımıza girdi. Yurdumuzun tarih ve coğrafyası hakkında zengin bilgilerle memleketimizin kendi düşündükleri gibi tanıttılar. Fakat yurdumuzun inceliklerini göremezliklerinden bu kitaplar noksandır.

Anadolu:

Bu yurt nedir? Nasıl oldu, neler gelip geçti? Bu arzuyu tatmin için herhangi bir eseri okuduğumuzda bu söz öz Türk beşiğinde birçok yabancı milletlerin benimseme zevklerini duyuruyoruz!

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 12

Bu Anadolu nasıl ve kimden miras kaldı? Hangi adam bu güzel yurttan yaşadı? Bu yeşil yurdumun tatlı ve acı demleri var mı idi? Bu yurduma nasıl çiçekler yaraşır? Çorum'a yeni gelmişim. Türk menâkıbına şahit kal'asını gezerken birçok gözlerin hareketimi takip ettiklerini seziyorum. Yanıma sokulan saç ve sakalı beyazlaşmış bir ihtiyara kal'anın masalı hakkında neler işittiğini sordum:

- Vallahi efendi bu kal'a Cenevizliler'den kalmadır diyorlar.

Büyük Türk Kurultaylarının toplandığı bu güzel şehre yabancı kokusu sızdırmak garabeti tarihe merhametsiz bir lakaydlık değil de nedir? Asrın milletlerden talep ettiği hars için ne büyük gaflet.

Yeni çağ- Asr-ı Hâzır- garbın bir buçuk asır önce nurlarını saçmışken biz; Ancak Hakimiyet-i Milliye'nin te'sisi ile Yeni Çağı idrak edebildik. Yeni Asır bütün milletlere yeni bir çıkış açtı ki, oda " Cemiyet; Milli Vahdet ile mümkündür" prensibi.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 13

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa seyahatleri esnasında Kırşehir'in Türk Ocağında:

- " Gençler kendi memleketinin tarihini ve coğrafyasını tanımalıdır" buyurmuşlardı.

Bu irşâdkâr ihtar – birçok eksiklerin bulunacağını bilmekle beraber –kitabımı yazmak için kuvvet verdi. Bu eksiklerimin mazur görüleceğini ümit ediyorum. İtirafa mecburum ki, kitabım bol ve tettebbu mahsulesi olmadı. Bu benim bu noksanlığımı ihtar edecek eserlerin zenginliği nispetinde hassa-i gururum artacaktır.

Nazmi TUĞRUL

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 16

halinde görülen dağları Anadolu'yu Asyalaştırmaya mühim sebeptir.

ASYA

Asya isminin nereden alındığı düşüncesi henüz hal edilememiştir. İsmi evvela Lidyalılar'ın kullandığını Yunan müverrihleri yazıyorlarsa da adalar kıyısına sığınan bu ufak kütlenin dünyâ parçalarının en büyüğü olan Asya'ya ad takabilmeleri ihtimali olamaz. Asya ismini Acem esatirlerinde – masallarında – işitiriz ki bu isim Türklerden Acemlere geçtiği pek kolaylıkla anlaşılır. Farslılar Medye medeniyetinin mirasına oturdular. Bu medeniyet üstündü Acem varlığı kurulurken Med bilgisi de Farslılara geçiverdi. Bu,büyük kara parçasının ismi de Farslıların esatiri arasına karışmış oluyor.

Kafkasya dan 1293 Hicri senesi Türk Muhacirlerinin Anadolu'ya hicretlerinde Sapanca civarlarına yerleşen Türk kabileleri arasındaki kadın isimlerinden “ Asya” ismi pek makbul bir isimdir. Binaen aleyh bu büyük kıtanın hakim-i mutlaka olan Türkler diğer milletler arasında ki münasebetlerinde bu isimde yaymaya muvaffak olmuşlardır.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 17

Anadolu ise Asya'nın ufak bir parçası olmasından ötürü Küçük Asya ismi de bu yarım adaya takılmıştır.

ANADOLU

Oğuz Türkleri'nin Orta Çağ'da dolgun varlıklarıyla bu kıtaya yerleştiklerinde Küçük Asya ismi Anadolu adını taşırdı (*)

ANADOLU'DA TOPRAK KABARTILARI

Anadolu'da toprak kabartıları üç şekil gösterir:

- 1- Yüksek dağlar
- 2- Yaylalar
- 3- Ovalar

Yüksek toprak kabartıları Anadolu'nun Karadeniz sahili boyunca uzanır. Karadeniz Boğazına yaklaşıldıkça yükseklik kaybolur. Avrupa da tekrar yükselerek balkanlara doğru uzanır. Bu dağlar denize doğru dik

(*)Anadolu “ Karakol” vezninde asıl Türkçe bir isimdir.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 18

الی مجاہدہ ہووے تورک ظفرلرینہ شاهد اولمشدو . قارا دگز . (۴۰۰) کم اردونلقندہ یئیل ابرماله (۷۷۰) کم طولندہ چوروخ نهری دو کبلور .

مارمارا و آدال دگزینہ دو کیان نهرلک اوزونانی چوروخ قادار دو . آدال دگزینہ دو کیان مندرس و کدیز دو کولکلیری لرلده بووک دئالریلر . آق دکره دو کولن سیحان رجیحان نهری ده منبت اووالردن کبلور .

اؤلیم

آنادولونک اقلیمی شمدنی دکیلر . قارا دگزینک سینوبه قازار اولان قسبی قفقاس داغلی صوغوق دورکارلردن قورودانی ایچون اقلیم سینوبدن اعتباراً غربه دورغو اولان انسامه نظراً داهایا آزدنلیر . آق دگزینک اقلیمی داهایا صیجاقدر . طوروسلی شل دورکارلردن تنابله عیاضه ایدرلر . آدال دگزینی ساحلده آسباً صیجاقدر . فقط مرکزی آنادولو یایلاسنده قوری و صوغوق برأقیم وارد . آوروپانک جنوبنده عینی عرض درجسنده بولونک یایلاک اقلیملرین داهایا شمدنلیر . اورنه آنادولو بووک داغلرله شال دورکارلردن قوروناماشد . آنادولو یایلاسی اسپانیاده کی قاسل یایلاسنک بکزی اولدینی حلد شالیدن اینن دورکارلردن اوزون رقیب ، یاقیجی برلر دایما ودر . آنادولونک شرق شالی و جنوبی قفقاس داغلرله طوروسلیک دورکارلر قارنی دورمازدن اوتور داهایا صیجاقدر .

شمالی گن یاغور بولولملری یایلاک اقلیملری قاپلان داغلر چکار ، یاخورد چوق ساجو اولدیندن هرای قسبی ایسینار بولولملری داغلیق آنادولونک چوق برلرلده بدی سکر ای یاغور بولولملی اورونهز سنده وسطی اولراق اک زاده . سلس و خیزران . ایلرندہ ۲۵ : ۵۰ سانتیگراد یاغور یاغور .

یازینک بو بوقدار صیجاق اولوی برچوق برلرله اقلیملری یایلازلر چیمق پیوریتده برقیو . سو

واورماناقلیدر . قارا دگزین بونج . اوزانان داغلی قفقاسلیک برلرلیر .

آلبروز داغلی باطی دورغو اوزانانراق آراتات آدینی آلدقن صوکر بو آماجدن برقول اوللا غربه آبریار ، موشدن صوکر جنوبه دورغو قوریلاراق آق دگزین قیلرینی تعیب ایله اقلیم کورنرلک شالده بوکسلکی غائب ایله آدال دگزینی قیلرینده اوق بوکسلکلر واختیارلقلر کورنر . بوداغلر آراسنده آنادولویایلاسی شرقه دورغو اوضرومه قادار بوکسلر ، غربده ایسه بوکسلکی غائب ایدر .

اووال :

آنادولونک اووالری چوق داغقد . ساحلرده نهرلر آغلرلنده تصادف ایدیر . قارا دگزین ساحلده قوجا ایلی اووالی ، بافره ، چارشمبا کی . مارمارا دگزینی قیسندہ ازمیت ، صابجی اووالی ایله آدال دگزینی ساحلده کدیز مندرس بووک اووالر دو . آق دگزین ساحلده اقلیم و اقلیم اووالری آنادولونک برکتلی اووالرلند . باطی آنادولود اوضروم و موش اووالری اووال . آلتایلیک ایلی جنک ایدیر .

نهرلر :

ایلیک اقلیملرک نهرلر کی کندیلکندن یایی بوللردن یورودکیردن نهرلر ده حاتیق اودرجه ازمدر .

آنادولود بووک وکیلرک دولاشماسنه مساعد نهرلر موجود دکیلر . طورق قازار قیلرلک چوقانی نهرلرک آقیندن سرتلشدو . نهرلر سلا حالده آقاراق بووک داغلر آراسنده کندیسنه یول یایار ، عینی سرتلکله دگزینر دوکولور . نهرلر دگزینر دوکولکلیری لرلده بووک لقی دئالردہ قشکیل ایدرلر . اک اوزون نهرلر قیزیل ارماق اولوب ۸۵۰ کیلومتره اوزونلشدو . قازاغندن اعتباراً اوللا غربه ایدر داغلی باراق شالہ دورغو آقار . ایکنجی درجده ساقارہ کلرک ۶۵۰ کیلومتره اوزونلشدو .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 19

ve ormanlıktır. Karadeniz boyunca uzanan dağlar Kafkasların bir koludur.

Elbürz Dağları batıya doğru uzanarak Arârât adını aldıktan sonra bu anaçtan bir kol evvela garba ayrılır, Muş'tan sonra cenuba doğru kıvrılarak Akdeniz kıyılarını takip ile Antalya Körfezinin şimalinde yüksekliğini gaib ile Adalar Denizi kıyılarında ufak yükseklikler ihtiyarlıklar gösterir. Bu dağlar arasında Anadolu Yaylası şarka doğru Erzurum'a kadar yükselir, garbda ise yüksekliğini gaib eder.

OVALAR

Anadolu'nun ovaları çok dağlıktır. Sahillerde nehirler ağızlarında tesadüf edilir. Karadeniz sahilinde Kocaeli Ovası, Bafra, Çarşamba gibi. Marmara Denizi kıyısında İzmit, Sapanca ovası ile Adalar Denizi sahilinde Gediz ve Menderes büyük ovalardır. Akdeniz sahilinde Antalya ve Adana ovaları Anadolu'nun bereketli ovalarındandır. Bilhassa Anadolu'da Erzurum ve Muş ovaları Ural Altay'ların ilk cenk meydanıdır.

NEHİRLER

İlk insanların nehirler gibi kendiliğinden yapıllı yollardan yürüdüklerinden nehirleri de tanımak o derece elzemdir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 20

Anadolu'da büyük ve gemilerin dolaşmasına müsait nehirler mevcut değildir. Toprak kabartmalarının çokluğu nehirlerin akıntısını sertleştirmiştir. Nehirler seller halinde akarak büyük dağlar arasında kendisine yol yapar, aynı sertlikle denizlere dökülür, bu nehirler denizlere döküldükleri yerlerde büyük lâhki deltalar da teşkil ederler. En uzun nehirler Kızılırmak olup, 750 kilometre uzunluğundadır. Kaynağından itibaren evvela garba ba'de dağları yararak şimale doğru akar. İkinci derecede Sakarya gelir ki, 650 kilometre uzunluğundadır. Milli Mücadele de Büyük Türk zaferlerine şahit olmuştur. Karadeniz'e 450 kilometre uzunluğunda Yeşil Irmakla 270 kilometre tülünde Çoruh nehirleri dökülür.

Marmara ve Adalar Denzine dökülen nehirlerin uzunluğu Çoruh kadardır. Adalar Denzine dökülen Menderes ve Gediz döküldükleri yerlerde büyük deltalar yaparlar. Akdeniz'e dökülen Seyhan ve Ceyhan nehirleri de mümbit ovalardan geçerler.

İKLİM

Anadolu'nun iklimi şiddetli değildir. Karadeniz'in Sinob'a kadar olan kısmını Kafkas Dağları soğuk

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 21

rüzgârlarından koruduğu için iklim Sinop'tan itibaren garba doğru olan aksâma nazarân daha az şiddetlidir. Akdeniz iklimi daha sıcaktır. Toroslar şimal rüzgârlarından tamamıyla muhafaza ederler. Adalar Denizi sahili de nispeten sıcaktır. Fakat merkezi Anadolu Yaylasında kuru ve soğuk bir iklim vardır. Avrupa'nın cenubunda aynı arz derecesinde bulunan yarım adaların ikliminden daha şiddetlidir. Orta Anadolu büyük dağlarla şimal rüzgârından korunamamıştır. Anadolu yaylası İspanya'da ki Kastil Yaylasının benzeri olduğu halde şimâlden inen rüzgârlardan uzun bir kış, yakıcı bir yaz daima vardır. Anadolu'nun şark-i şimâli ve cenubi Kafkas Dağlarıyla Torosların rüzgârıyla karşı durmasından ötürü daha sıcaktır.

Şimalden gelen yağmur bulutlarını yaylanın eteklerini kaplayan dağlar çeker, yahut çok sıcak olduğundan havayı nemimi ısıtarak bulutları dağıtır. Anadolu'nun çok yerlerinde yeri sekiz ay yağmur bulutu görülmez sene de vasati olarak en ziyade – Mayıs ve Haziran – aylarında 25: 50 santimetre yağmur yağar. Yazın bu kadar sıcak oluşu birçok yerlerde insanları yaylalara çıkmak mecburiyetinde bırakır. Su

آبادولوبك اسكى زمانلارده بى بونون مانلر بول
وغراغى اولايقنم بولمايخيلردن انسانلر آما دولود
راست كاينه بيلدوردى . بالخاصه پادشاهلق دورنده

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 24

tiftikler dünyâda az eti bulunur kıymetli hayvanlardır. Öküz ve inek az çelimsizdir. Mandalar en ziyâde bataklık ovalarda çokluk yetiştirilir.

ANADOLU'DA ECNAS

Anadolu pek eski zamanlardan beri bütün milletlere yol uğrağı olduğundan bu yabancılardan insanlara Anadolu'da rast gelinebiliyordu. Bilhassa padişahlık devrinde rahatlık bulanlardan Rum nüfusu Cumhuriyetle Milletin hâkim olduğu güne kadar göze batacak kadardı. Çok şükür ki birbirimize düşman gözle baktıran, alın teri ile dökerek kazandığımız paralarımızı av ucumuzdan alan yabancı ve kanlı tırnaklardan kurtularak bu memleketin adamı olamayan Türk'ün gayretleri;Gazi Paşa Hazretlerinin ve onun gösterdiği nurlu yolları açan İsmet Paşa gibi büyük hükümet adamları bu çıbandan yurdumuzu kurtararak bu topraklarda yalnız Türk'ü bıraktılar,artık yurdumuzda yabancı kokular gelmiyor.... Yalnız Türk ırkı vardır. Ve o Türk ırkının yolları nurlandıran Türk Cumhuriyeti ile idare olunur bir Türk Hükümeti vardır.

Yunanistan'a yakın memleketlerdeki Rumlar tamamıyla ticareti kendi avuçları içinde bulunduruyorlardı. Şimdi Anadolu'da tek ve öz Türk ırkı

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 25

olduğundan ticaret de yalnız Türklerdedir. Türk'ten gayrı da hiçbir millet yoktur.

Karadeniz sahilindeki Lazlar da saliplerden olup öz Türk'türler yakın zamana kadar onlarda kendilerini Türk'ten gayrı gibi ayırıyorlardı. Bu cahillik padişah ve adamlarının da işlerine elverdiği için bu fikri üflerdi. Gururla baş yükselir ki gençlik; ikilik kokuları saçan bu adı da kaldırmakla Tarihin hakkını vermiş oldu.

17'inci asırda Barbaros'lar, Durgud Reisler, Oruç Reisler İspanya'da birçok Yahudileri Engizisyonndan (*) kurtararak memleketimize taşıdılar. Bunlarda ticareti en ziyade bol yere, İstanbul'a yerleşerek sarraflık ile uğraşılar.

Anadolu; dünyâ kurulduğundan beri (Türk Yurdu)dur. Türklerin teni esmer, gözleri siyah, saçları

(*) Katolik mezhebinin mahkemeleridir. Katolik olmayanlar bir bahane ile bu mahkemeye düşürülerek akla sığmayacak kadar tüyler ürpertici işkence altında öldürülüyordu.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 26

طرفه من یاپلان بوتله طسایمانلردن قورناردنی
السانزدن توره نذر . الله ط جابلر صولر آلتنه
قلوب بوغولدتندن صوگرا نوح یه برك کیسی جودی
[۱] داغك اوزلند قازایه او طور دی . نوح یه برك
اوغوللاری حام ، سام ، یافث کندی اوغوللاری بر طرفه
داغیلقلری وقت یافث تورك ایلندنه کی اوغلو ده کندی
اوغول و طوبورونلری آلاق شجایه دوغرو ائی
باشا ناجی بر بورد بولاق ایچون جکیلدهدی . بو
ماسال انسانلری آری آری آتالار آیردنی کی
بو برك عالیزده انسانلری قدیم ایشلردر .
آزیر ، سایلر ، حایلر .

تورکازده: آری وسایلردن غیری فیلولوزی
- دیل - آتزه بولوزی - انسان ییلکیسی - قطعه
نظرندن اولاه تودان ؛ ده صوکرلری تورك
ناربخده کی دوغوماز آتایلردن برلندیکی ایچن
(اورال اتائی) دیه آریجه دیکرلردن آیریلدی .
اورال - آتایلیر آسایک بوتون شمال و غربی ایل
آوروپاک شرقی قبالدنی ایچن اورال آتایلیر ده
لهجزلردن کی قرقیز نظر آتسلره آیرلشدر . آسایده
تورکاز حنده اوزون ندقیقده بولن ماجارلی-سنتشقی
[موسیو و امپیری] ین شهبه آیرمدهدر .

- ۱ - سیریا تورکازی
- ۲ - آسیا صرکزی تورکازی
- ۳ - دولنا تورکازی
- ۴ - بونت اوقسین تورکازی ، قارادکز ساحل ،
- ۵ - غرب تورکازی

آذربایجان تورکازی ، عیانی تورکازی ،
موسیو واه ، دینک بو نقشانی بوتون تورکازی
تامبله طوبولایماز ، قصانلری واردر . چونکه تورکاز
دنیا ده بر جوق منلرله منابنده بولندیلر ، کیش
اولکلرده سیریلوب قالدیلر . بو اولکلرده کی انسانلر
دیلاری ایل فضلده قایاشدقلردن تورکزه آیرلشدر
آزالدی . رومایلیک غربنده کی موردا یایلر کی

[۱] یازید شبرک اوج ساعت یاپلیمدهدر .

چون قوبو ، یاقی کیمکاری خفیفچه جیقیدر .
کوزلریشك اوجلای چکک اولوب بو برك رقوق ، عزم
صاحبیدر . ذکی و غییرتلی اولوب رقیبه ایشمدلری
فضلهدر .

چورومده یالکاز و آجی تورك واردر . ولایت
تورك اوروقلری ایلله دولدر . تورکازک بو قازید . صایلان
بکزی بیلرلی چوروم شهرله ولایتده تامبله کورولور .

چورومده ایلک انسانلر

چوروم : اون بریمی عصر . یلادیده اوچینجی بر
دفعه کی شهرک قورولوشی و بوک-ایشی اوغوز
تورکازدن باشلار . اولک ایچن در که چوروم ناربخی
تورك ناربخی ایلک زیاده باغاید . بوندن اونورو
بو شهرک و ناربخک ایچنه بیلهدیکی چاغلرند . یاشایان
انسانلر نه کی دکیشککار کچردیکی طوبولوللری
ییلک ایچن تورك ناربخدن افاق بر ییلکی دلازمدهدر .
چوروم شهریک هانکی چاغلرده ماسال قورولدی
هنوز بوتون بوتونه اوکر . یله-سیدی ایسه-ده بوتون
طوبوللر کی چورومک طوبولانی ده حضرت آدم
باشلار .

چوروم شهری و جوارنده ناصل و نه کی انسانلر کوب
کچیککی ییلک ، چورومک ناربخی قطعه نظرندن
فاندلی اولدی قار تورك ناربخی ده طایبق کی ده
غورور و بربر . رومالی اولان بو بیتی شهری و ذولک
کوللری آلتنه او بورکن نابولی ناصل رومل روحی
طایبقور و او روحله بو بوردی صوگرا-اسی یکی
اولان چوروم شهری ده خراب اولان اسکی بر تورك
شهریک بوکک روحی ، بوچه دویونوسی ده عیسی
تورك روحله یاشایر .

تورکاز :

هر مانک کندیسه کوره بر ماسالی اولدی کی
تورکازک ده دویونوش و یاش-ایشلرله او بون ماساللی
واردر . تورکاز ؛ بو برك طوقانده نوح بقیامبرک انسانلر

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 27

çok koyu, yanak kemikleri hafifçe çıkık olup büyük bir kuvvet, azim sahibidirler. Zeki ve gayretli olup terakkiye isti'dâdları fazladır.

Çorum'da yalnız ve ancak Türk vardır. Vilâyet Türk urukları ile doludur. Türklerin yukarıda sayılan benzeyişleri Çorum şehriyle vilayetinde tamamıyla görülür.

ÇORUM'DA İLK İNSANLAR

Çorum: on birinci asır-ı milâdi de üçüncü bir def'a ki şehrin kuruluşu ve yükselişi Oğuz Türklerinden başlar. Onun içindir ki Çorum Tarihi Türk Tarihi ile pek ziyâde bağlıdır. Bundan ötürü bu şehrin; tarihinin iyice bilinmediği çağlarda yaşayan insanların ne gibi değişiklikler geçirdiği toplu olarak bilmek için Türk Tarihinden ufak bir bilgi de lazımdır.

Çorum şehrinin hangi çağlarda ve nasıl kurulduğu henüz bütün bütüne öğrenilemedi ise de bütün topraklar gibi Çorum'un toprağı da Hazreti Adem'le başlar.

Çorum şehri ve civarında nasıl ve ne gibi insanların gelip geçtiğini bilmek, Çorum'un tarihini nokta-i

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 28

nazardan fa'ideli olduğu kadar Türk Tarihini de tanımak gibi de gurur verir. Romalı olan Pompei şehri Vezüv'ün külleri altında uyurken Napoli nasıl Ro-ma ruhunu taşıyor ve o ruhla büyüyorsa son ismi yeni olan Çorum şehri de harap olan eski bir Türk şehrinin yüksek ruhunu, yüce duygusunu da aynı Türk ruhuyla yaşatır.

TÜRKLER

Her milletin kendisine göre bir masalı olduğu gibi Türklerin de düşünüş ve yaşayışlarına uygun masalları vardır. Türkler; büyük Tufanda Nuh Peygamberin insanları tarafından yapılan putlara tapmayanlardan kurtardığı insanlardan türemiştir. Allah'ı tanımayanlar sular altında kalıp boğulduktan sonra Nuh Peygamberin gemisi Cudi (*) dağının üzerine karaya oturdu. Nuh Peygamberin oğulları, Ham, Sam, Yasef kendi oğullarıyla birer tarafa dağıldıkları vakit Yasef'in Türk ismindeki oğlu da kendi oğul ve torunlarını alarak şimâle doğru iyi yaşanacak bir yurt bulmak için çekilmişlerdi. Bu masal insanları ayrı ayrı atalara ayırdığı gibi büyük alimler de insanları taksim etmişlerdir.

Ariler, Samiler, Hamiler Türkler de: Ari ve Samilerden gayri filoloji – dil – antropoloji – insan bilgisi – nokta-i nazardan evvela “Turân”;

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 29

daha sonraları Türk (Ural Altayî) diye ayrıncı diğerlerinden ayrıldılar. Ural – Altaylılar Asya'nın bütün şimal ve garbı ile Avrupa'nın şarkını kapladığı için Altaylılar da lehçelerindeki farklara nazırân kısımlara ayrılmış-lardır. Asya'da Türkler hakkında uzun tedtitâtta bulunan Macar musteşrik (Mösyö VAM-BERİ) beş şu'beye ayırmaktadır.

- 1- Sibiryâ Türkleri
- 2- Asya Merkezi Türkleri
- 3- Volga Türkleri
- 4- Pont Oksın Türkleri “ Karadeniz ahalisi”
- 5- Garp Türkleri “ Azerbeycan Türkleri, Osmanlı Türkleri”

Mösyö VAMBERİ'nin bu taksimimatı bütün Türkleri tamamıyla toplayamaz noksanları vardır. Çünkü Türkler dünyâyâ da birçok milletlerle münasebette bulunmuşlar, geniş ülkelerde serpilip kaldılar. Bu ülkelerdeki insanların dilleri ile fazla Kaynaştıklarından Türkçe kelimeleri azaldı. Romanya'nın garbındaki, Moravyalıları gibi.

(*) Beyazıd şehrinin üç saat yakınındadır.

[**KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**](#)

Dünyâda ne kadar Türk vardır?

Avrupa âlimlerinden Profesör JANDANİ 1897 tahrir-i nüfus cetvellerine nazaran 1905 de bastırıldığı “Türk Lisanının Gramerleri” unvanlı kıymet dar eserinin başlangıcında Türkleri dört büyük kısma ayırarak nüfuslarını da üç yüz milyon göstermiştir ki bu yekune hiçbir suretle inanılmaz. Her halde Mösyö JANDANİ ekseriyetle Rus idaresi altında bulunan Türkleri az göstermek istediği gibi Suriye, Irak ve el-Cezire’deki Türklerin nüfusunu da hesaba katmamıştır ki elli milyon daha insaflica ilave edersek dünyâda mevcut Türklerin nüfusunun yekünü 350 milyon kusuru bulur.

Yaradılış ve konuşma ile yekdiğerine kuvvetle bağlı olan Türkler dünyâda yine birbirinden ayrılmaz bir kuvvettir. Yüzde doksan dokuzu Müslüman’dır.

TÜRK TARİHİNİN ÇAĞLARI

Bütün tarihlerde insanların yaşama değişikliğine göre bir takım devirlere ayrıldığını görüyoruz. Ayrı ayrı yerlerden toplanarak yazılan tarih kitapları tarihçinin

دنيادنه قدار تورک وارد ؟
آوروپا عالميردن پروفيسور ژان دانی ۱۸۹۷ تحريرو
قوس جداولرينه نظرأ ۱۹۰۵ ده باصديريدي . تورک
لسانک غراميري و عنوانی قيمتدارا تريتک باشلانمچينده
تورکاري دوت بويوک قسمة آيريرق . قوسلرينده اويچ
يوز ميليون کومرشدورک بويکونه هيج بر صورتله
ايايلاماز . هر حالده موسيو ژان دانی اکثريته روس
اداريسي آلفنده بولان تورکاري آركوسترتمک
ايسته چي کي سوريه ، عراق والجزيره ده کي تورکاري
قوس ده حساب قاتناشدرکاللي ميليون ده اقصافلي حه
تلاوه ايدريه ک دنياده موجود تورکاري قوس يکوني
۳۵۰ ميليون کدوري بولور .

ياراديليش وقوشمه ايله يکديگرينه قولله باغلي
اولان تورکستلر ديلمده يته بر برلرندن آيريلاماز بر
کوتلر . يوزده سگسان طغوزي ساهلندر .

تورک تاريخک باغلاري

بونون تاريخلرده انسانلرک باشامه دگيشکليرينه
کوره برطاقم دورلره آيريلديغي کوربورز . آري ،
آري برلرندن طوبولاماري بازيلان تاريخ کتابلري
تاريخچيک کندی دوشونوشنه کورم برچوق شکارده
جاغاره آيردي کوزيمزدن قجاشددر .
بعضي تاريخچيلر تاريخي دوشورودن دوشورمه
آوردولم کتابلرندن ترجمه ايشدکاري ايجون عبا بول
ايشلرور . ديگر قسحه ده اسلاماني دوشونوشمه يله
جاغله اولکديرشدر . تاريخک بوله حه جاغله
آرپاشلندمکي سايبرلي آراشدر بر ساق انسانلرک
دوشونوشلرندکي انقلابلر دولايه ييله باشقه باشقه
جاغله قايولري آجيري کورولور . آوروپا تاريخچي-
لري و غرب تاريخچيلري کادي تاريخلري نه صورته
جاغله تقدم ايدرلرله ايشونلر تورک تاريخک ده کندی
دگيشکليريه اويونلر آرخونه جاغلري وارد . (۱)

(شخص الملزمک - مفصل تورک تاريخي - جلد ۱ -

بان جاغ :
تورکاري اسلاميني قول ايشديکي زمانه قدار
اورنه جاغ :
تورکاري اسلاميني قول ايشديکي زمانه قدار
صوک جاغ :
آوروپا يله تماسلر ماني حري مناصب
مفکوره ايله قول ايشدکاري زمانه قدار
حاکيت مليه ک تاسييه قدار
يکي جاغ :
حاکيت مليه ک تاسييه قدار
بونون بوجا باشلانمچينده تورکاري
دوشونوشلرند و ايشلرندکي دگيشکليرک چوق
کورونور .

غريده فرانسه انقلاب کيبري انسانلرک باشاملري
اوزند يکي رچينر آجيدوري : مليه شمع
آوروپا : برچوق خرچنلر کورسزدي . ققط
صوکنده بوک بويون آکشدن قورتولامادي .
حکومتلرک باشاملري اوزندکي بومليت دوينوسي
تورکده آخيق حاکيت مليه ک تاسييه باشلادي .
شاه عليه غريده باشلايان يکي جاغ تورکياده آخيق
حاکيت مليه ک تاسييه شهورلي برالانلرک نوري
اولارق پارلادی .

غريک تاريخچيلري تورکاري هيت مجموعيه ي-
اورال انسان باخود توراني (۱) ديه طوبولارلر .
توران برمله علم اولمچي بدهلر . ايرانيلر : شرق
شماللرند تورکاري بولندي اولکيه توران دبرلر .
بو قسم تورکاري ده توراني ديه اولمچيلردي .

(۱) توران اسلامک ايسک ايراک دين کتاي اولان زند
دشمن مامنه فولانيلان تورووا ويا تورانلر
آيتش اولمچي محاسنر . ايرانيلرک اولمچي ديه
ايضاح ايدين تورانيلرک ساهکن اولمچي ماطقه ده توراني
دخيري . شهاب الملک مشهور اقصاييه ده زندک تورانلرند
چيقاريلندر .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 32

kendi düşüncesine göre birçok şekiller ve çağlara ayrıldığını gözümüzden kaçmamıştır.

Ba'zı tarihçiler tarihi doğrudan doğruya Avrupa'nın kitaplarından tercüme ettikleri için aynen kabul edilmişlerdir. Diğer kısmın da İslâmlık düşüncesiyle çağlara üleştirilmişlerdir. Tarihin böyle çağlara ayrılma ayrılmasında sebepleri arasındaki insanların düşüncelerindeki inkılâplar dolayısıyla başka başka çağların kapılarını açtığı görülür. Avrupa tarihçileri, Garp tarihçileri kendi tarihlerini ne suretle çağlara taksim ederlerse etsinler Türk Tarihinin de kendi değişikliklerine uygun ayrıca çağlar vardır. (*)

Baş Çağ: Türklerin İslâmiyet'i kabul ettiği zamana kadar.

Orta Çağ: Türklerin kabulünden Avrupa ile temas ettikleri zamana kadar

Son Çağ: Avrupa ile temastan Milliye-i Hars'ı muta'assıp mefkure ile kabul ettikleri zamana kadar.

Yeni Çağ: “Asr-ı Hazır” Hakimiyet-i Milliye'nin te'sisinden başlar

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 33

Bütün bu çağ başlangıcından Türklerin düşüncelerinde ve ilişkilerindeki değişiklikler çabuk görülür.

Garb'da Fransa İnkılâb-ı kebirî insanların yaşamaları üzerinde yeni bir çığır açıyordu: Millileşmek.

Avrupa; birçok hırçınlıklar gösterdi. Fakat sonunda buna boyun eğmekten kurtulamadı.

Hükümetlerin siyasetleri üzerindeki bi milliyet duygusu Türklerde ancak Hakimiyet-i Milliye'nin te'sisiyle başladı. Binâen-aleyh Garb'da başlayan Yeni Çağ Türkiye'de ancak Hakimiyet-i Milliye'nin te'sisinde Şu'urlu bir e'melin nuru olarak parladı.

Garb'ın tarihçileri Türklerin he'yet-i mecmu'asını Ural Altayî yahut Tûrânî diye toplarlar. Turân bir millete alem olmayacağı bedihdir. İranlılar: Şark-ı şimalinde Türklerin Turan derler. Bir kısım Türkleri de Tûrânî di,ye adlamışlardı.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 34

بانی جاغ :
تورکک اسلامینی قبول ایشدیکی زمانه قارار
اورنه جاغ :
تورکک اسلامینی قبول ایشدن آوروپا ایله
تاس ایشدکاری زمانه قارار
صوک جاغ :
آوروپا ایله تاسدن ماییت حرنی متعصب
مفکوره ایله قبول ایشدکاری زمانه قارار
حاکمیت مایهک تاسینه قارار
یکی جاغ : عصر حاضر
حاکمیت مایهک تاسینه یسندن بانیلار
بوتون بوجا باشلانمیشلرند تورکک
دوشونوشلرند و ایشلرند کی دیکشکلر چاقوق
کوردونور
غیرده فرانسه انقلاب کبیری انسانلرک باشاماری
اوزنده یکی ر چنیر آچیدوردی : ملیتیمک
آوروپا : برچوق خرنلر کوردی . قنط
صوکنده بوکا بوون آکشدن قورنولامادی
حکومتلرک بانیلری اوزنده کی بومیت دویوشی
تورککده آخیق حاکمیت مایهک تاسینه باشلادی
تاسینه غیرده بانیلایان یکی جاغ تورککده آخیق
حاکمیت مایهک تاسینه شهوردی برانلرک نوری
اولارق بارلادی
غربک تاریخی لری تورکک هیت مجموعیه سی
اورال انسانی یاخود تورانی (۱) دییه طوبلارلر
توران برملته علم اولمیشی بدشیدر ایرانیلرک شرق
شماللرند تورکک بو لولیدن اولنک توران دیرلر
بو قسم تورککده تورانی دییه آلامشیلردی
(۱) توران اسسده ایکی ایرانک دین کتاب اولان زنده
دشیدن ماماسه فولانیلان تورودور و واپورا لفظدن
آلش اولمیشی ماماسه . ایرانیلرک آری دشیلری دیه
ایضاح ایدیلن تورانیلرک ساسکن اولدی منطقه ده تورانی
دشیلری . شهابلرک مشهور افسانه سی ده زنده تورانیدن
چنایانلردر .

دنیاده قارار تورک وارد ؟
آوروپا عالمیندن پروفسور ژان دنی ۱۸۹۷ تحریر
قوس جودلارینه نظرآ ۱۹۰۰ ده باسدیرتدی تورک
لانیلرک غرامه ری عنوانی قیمتدارلرک بانیلارچینده
تورکک دوت بوک قسمه آیرماری قورلری ده اوچ
یوز میلون کوشتمشدرک بو بکونه هیچ بر صولته
اینانیلماز . هر حالده موسو ژان دنی اکثرینه روس
اداره سی آلمشده بولان تورکک آرا کوشتمک
ایسته ییکی کی سوریه ، عراق و الجزیره کی تورکک
قوس ده حایه قاتناشدرک لالی میلون ده اناصافی ده
۳۵۰ میلون کوردی بولور
یارادیش وقونوشمه ایله یکدیگرینه قوتله باغل
اولان تورکک دنیاده یه بر لرلرند آریلماز بر
کوتلر . یوزده سکسان طفوزی مسلماند

تورک تاریخک ماغلری

بوتون تاریخده انسانلرک باشامه دیکشکلرینه
کورد برطاق دورله آریلیدی کوردوروز . آری ،
آری برلرند طوبلارک یازیلان تاریخ کتابلری
تاریخیلرک کندی دوشونوشنه کوردوروز شکارده
چاغلر آریلر کوزیمزدن قجاشدر
بعضی تاریخیلر تاریخ دوشورون دوشوریه
آوردیمک آتیلرند ترجمه ایشدکاری ایچن عابول
ایشلدر . دیگر قسمیه اسلامانی دوشونوشمه یه
چانلر اولمشدر . تاریخک بولمه ده چاغلر
آریلرکده کی سایلری آراشدر بر ساق انسانلرک
دوشونوشلرند کی انقلابلر دولایه یه باشقه باشقه
چاغلرک قابولر آچیدنی کوردولور . آوروپا تاریخی
لری ، غرب تاریخی لری کندی تاریخلرکده صورتله
چاغلرکده ایدرلرک ایشولرک تورکک تاریخکده کندی
دیکشکلرینه اولمیش آریلرک چاغلری وارد (۱)

(شمس الدینک - مفصل تورک تاریخ - جلد ۱)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 35

Nasıl ki Arablar'da kendilerinden olmayanlara Acem diye ayırdıkları gibi. Bundan ötürü Turan'lılık bütün Türkleri anlatamaz. İkinci bir gurup Türklerin bütün kaynakları Ural Altay'larda toplandığından Türklerin hepsini birden Ural Altayî ismiyle toplamışlar. Tarihin vak'aları zapt edilmediği zamanlarda Türklerin Anadolu'da yaşadıklarının tarihler bildirmektedir. Türkler Anadolu'dan mı, yoksa Urallardan mı taştilar? İstikbâl bu sorunun cevabını bulacaktır. Türklerin kaynağı Ural Altaylardan başladığı gibi Anadolu'daki ilk insanların da Tûrânî olduğu yeni yeni topraklarda gömülü kalmış yazıların çıkartılmasıyla anlaşılıyor. Tarihi bilgilerin kıtlığı içindir ki; Anadolu birçok yabancı milletler tarafından benimsenmek istemiştir. Bu gibilerden Yunanlıların Anadolu'ya gelişleri Türklerden çok sonradır. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki bu ülkenin ilk insanlarını Türkler arasında aramak lazımdır.

Mösyö Şarl TEXIER'in Küçük Asya ismindeki kitabı da bu anayurt da birçok yabancılık kokularını his ettirmeğe çalışırken bile yine Türk kavminin bu yeşil yurt da pek eski çağlarda yaşadıkları hakkındaki tarih bilgilerini de inkâr etmemiştir görülmektedir.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 36

Milattan dört yüz sene evvel Galata mıntıkasında görülen Çorum ondan çok asır evvel bir kısım Hititlerin kurultaylarında bulunduğu merkez şehri idi.

Türklerin esirliğe boyun eğmeyen serbest ruhları gezginci bir millet haline koymuştur. Mağlup oldular mı öç almak için uzaklaşmışlar, yeşil yurtlarından ayrılmışlar fakat öçlerini unutmayarak tekrar öz yurtlarını yabancı ellerden mutlaka aldıklarını bütün tarihler söz birliği ile tasdik ederler. Zaten il ellerde bulunduğu zamandan Çorum ve civarında hiçbir eser kalmamıştır. Bu gün Çorum ve civarında kara ve sulara verilen isimler Türkçedir. Romalıların Anadolu'da bulunduğu zamanlardan günümüze ne bir yapı ve ne de bir tapu kalmamıştır. Asya içlerindeki isimler Anadolu'da da vardır. Mesela Ankara; Moğolistan'da Selenga Nehrine dökülen kollardan birinin adı Ankara olduğu gibi.

Fenike alfabesine, Mısır medeniyetini tevarüz eden Yunan bilgisi İskender Fütühatında da bu ülkede bir varlık gösteremedi. İskerderin büyük ordularını sevk ettiği (Toros) dağlarının ismi de Suriye lisanından

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 37

müddet alındığını söyleyen Şarl TEXIER bu havalide uzun Asur ve Keldani Medeniyetini inkişaf ettiren Hititlerin varlığından bahs etmek istememiştir. Nitekim ki eserinin büyük bir kısmını Yunan eserlerini göstermek için doldurmuştur.

ÇORUM TOPRAĞINDA GÖRÜLEN HÜKÜMETLER MEDYE

İran'ın; bugün Azerbeycan'da, Irak-ı Acem'in şimalinde tarihin karanlıkları içine gömülen zamanlarda "Med" denilen bir kavim otururdu. Tarih Metlere Ural Altaylardan indiler diyor. Medlerle beraber Kulgid, Sâpir, Halipler'le Yeşil Irmak boylarında Toblaylar Kızılırmak Havzasına yerleşen Muskây'lar Roma istilasına kadar bu sahayı işgâl etmişlerdir. Bununla beraber, göç eden Hititler Lübnan'dan Karadeniz kıyılarına Arârât'dan Sakarya'ya kadar olan sahayı işgâl ettiler.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

دولوی ایقلا ایله قلس حوالینه قز اندیلار . بربری
رودنج بایقاری حر باردن آزالان اسکیلر ضعیف
دوشیلر . کی آقاز اسکیت حکمداری ماده س
ایله قوماندلری دعوت ایلرک ضایعهده بیسی
اولدورنه ک باشیز قلان اسکیتلری قنلی عیارلرله
ملککدن طردا شدی . آتوریلرک جنوده اوغراشیلر
سندن اسقمانده ایلدن کی آقاز . دیوا ایلریشنه
سیلهریم کبی ایلرک شیری ضبط اولدی کی قزلی
ایمانی بولریش قادر بولندی .

۱۔ کبوتر :

اسکیت اولسکمی جزر کولدن دوسه ايجلرله ،
کوجوک آسياده دالير قيرلرله قادار اوراي-وردی .
اسکيتلرله رزامله پانان بون فاجي لری وران
کي حدودی بلای ارمایان اسکیت اولسکله لره ده ای
قسمه آیمشدر . بوجوک اسکیتا ، کرجوک
اسکیتا . . . (۱)

کوجک اسکیتا، آفاق دکری منطقی، قافا
دکری شیاو حوالہ بین طوابعہ۔ قدار اوزاریدی
کی آقار کندیجی، ملوب اندیجہ قفاسلردن اوزوایہ
کجیجی، کی آقار؛ حکمدارلی مادیسی ناصیل
حیله ایلہ قولایقہ اولدریدی قدار آفاق قفلا اسکتره
قارشی ساوانده قولای اولمادی، تکرار حیله
صادی، ساوانده کبری سکیان کی آقار کرینده
شمار دولو آرهلیجی رافندی، اسکیتول
غنیته دالاق قیغه دکیش آیدیکری اوزوم دونی
افله ایجیجی ویر حوش اولدری، موغز، کی آقار

[illegible][illegible]

أخفى بوبندوروغه كبرن مندر برائی، رلیك
باغلی ازوفی الا، یار. لیک برنس [دوبوی]
لی ولسنه معاشنه کان هانیهام [۲] اسمی ووردی
شیری مرگز یباراق انوریلک قومبولیه اوغراشما
فرصتی قاجیر یباراق اولافاساری بوبن اکدبره
مجبور ایشی مدیه حکمدارلردن کافساز ملککی
بوبنلرک یزولی محاصره ایشی. شالان اسمیکینار
مدایس قومبولنده اولاشلی مدیه وشرق آسای

[۱] محمود لکھنوی و حوالہ فراموشی، شمس، دن انعام
آلہ اشجیہ آرنوس کہ جسے چنارک فراموشی عمارتہ اشجیہ
و نکرار کریہ دوغندر .

۱۱ آقايان شهر بذر . همدان شهرينك اوله يي يردز .

Medler; Asya istepelerindeki yaşıyışlarını değiştirmeyerek göçebe bir halde yaşarlardı. Kulgid, Sapir, Hâlipler’de kendi mıntıkları dahilinde ibtidâ’i bir halde yaşadılar. Bunlar; büyük varlıklar gösteremediklerinden tarih bunlar hakkında fazla mâ’lumât veremiyor. Medler komşularından gördükleri sıkıştırmalara karşı durarak daha çabuk temeddün etdiler. Göçebeliklerini Dicle boyunca uzanan Zağros Dağları saklıyordu. Bu dağların aralarında ise Akkad ve Sümerlerin yerlerini dolduran Asur ve Keldâniler de medeniyet ışıkları parlıyordu. Asuriler le Medler arasında muharebe ve savaşlar eksik olmadığından Medler, Asûrilerin istilâsına uğradılar. Zağros Dağları uzun zaman Medleri koruyamamışdı. Asûriler de Medleri boyunduruk altına almak için pek çok güçlükler, meşakkatler çektiler. Bu uzun yorgunluklarla pek az muvafakiyyetler elde ettiler. Asûrilerin en meşhûr kumandanlarından “ Tiflat Filâsar” ’ın Medlerle olan cenkleri Milâddan (1110) sene evveline tesadüf eder ki, Yunanlıların Argonafta (*) ve Turuva muhârebeleriyle aynı sebeplere tesâdüf eder ki Yunanlıların bu zamanlarda henüz kendi adalarından taşamamışlardır. Ecnebi boyunduruğuna giren Medler birliği, birliğin

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 40

yapılması lüzûmunu anladılar. İlk prens (Debukey) millî birleşme manasına gelen Hangiman (**) ismini ver diği şehri merkez yaparak Asurîlerin komşularıyla uğraşma fırsatını kaçırmayarak evvela Farsları boyun eğdirmeye mecbûr etti. Medye hükümdarlarından Kiaksar memleketini bü yüterek Ninova'yı muhasara etti. Şimâlden İskitler Madyes kumandasında evvela şimâli Medye'yi ve Şarkî Anadolu'yu istilâ ile Kudüs havâlisine kadar indiler. Birbiri ardınca yaptıkları harplerden azalan İskitler zayıf düştüler. Kiaksar İskit Hükümdârı Madyes ile kumandanlarını davet ederek ziyafette hepsini öldürerek başsız kalan İskitleri kanlı mu-harebelerle memleketten tard etti. Asûrilerin cenubûnda uğraşmasında istifade eden Kiaksar Ninova üzerine yıldırım gibi inerek şehri zabt ve ülkesini Kızılırmak boyuna kadar büyüttü.

İSKİTLER

İskit ülkesi Hazar Gölünden Bosna içlerine, Küçük Asya'da Adalar Kıyısına kadar uzanıyordu. İskitler'le bir zamanda yaşayan Yunan tarihçileri Turan gibi hududu belli olmayan İskit ülkelerini de iki kısma ayırmıştır.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 41

Büyük İskitya, Küçük İskitya (***) Küçük İskitya, Azak Denizi mıntıkası, Karadeniz şimâl havalisinde Tuna boylarına kadar uzanıyordu. Kiaksar kendini mağlup edince Kafkaslardan Avrupa'ya geçtiler. Kiaksar; hükümdarı Madyas'ı hile ile kolaylıkla öldürdüğü kadar azlık kalan İskitlere karşı savaşı da kolay olmadı. Tekrar hileye saptı. Savaşta geri çekilen Kiaksar gerisine şarap dolu azıklarını bırakmıştı. İskitler bol ganimetlere dalarak kımızla değış ettikleri üzüm suyunu fazla içtiler ve sarhoş oldular. Bu sefer Kiaksar

Medler; Asya isteplerindeki yaşayışlarını değıştirmeyerek göçebe bir halde yaşarlardı. Kulgid, Sapir, Hâlipler'de kendi mıntıkları dahilinde ibtidâ'i bir halde yaşadılar. Bunlar; büyük varlıklar gösteremediklerinden tarih bunlar hakkında fazla mâ'lumât veremiyor. Medler komşularından gördükleri sıkıştırmalara karşı durarak daha çabuk temeddün etdiler. Göçebeliklerini Dicle boyunca uzanan Zağros Dağları saklıyordu. Bu dağların aralarında ise Akkad ve Sümerlerin yerlerini dolduran Asur ve Keldâniler de medeniyet ışıkları parlıyordu. Asuriler le Medler

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 42

arasında muharebe ve savaşlar eksik olmadığından Medler, Asûrilerin istilâsına uğradılar. Zağros Dağları uzun zaman Medleri koruyamamışdı. Asûriler de Medleri boyunduruk altına almak için pek çok güçlükler, meşakkatler çektiler. Bu uzun yorgunluklarla pek az muvafakiyetler elde ettiler. Asûrilerin en meşhûr kumandanlarından “ Tiflat Filâsar” ’ın Medlerle olan cenkleri Milâddan (1110) sene evveline tesadüf eder ki, Yunanlıların Argonafta (*) ve Turuva muhârebeleriyle aynı sebeplere tesâdüf eder ki Yunanlıların bu zamanlarda henüz kendi adalarından taşamamışlardır. Ecnebi boyunduruğuna giren Medler birliği, birliğin

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 43

(*) Sehvem Kal’a havâlisi kralı “Etes” den intikam almak için Argos gemisine binerek kralla muharebe etmişler ve tekrar geriye dönmüşlerdi.(**) Akbatan şehridir. Hemedan şehrinin olduğu yerdir. (***) İskit;”Sit” hudut, manasına gelen çit kelimesinin yanlış kullanılmasıdır. Bazı tarihçiler, kullandıkları zehirle oklar hava içinde ıslık çaldığı için sit’den alındığını iddia ederlerse de İskitlerin hudutlarında çarpışmalarından ötürü bu manaya gelen “Çit” ‘in Yunanlılar tarafından sit olarak kullanıldığı akla daha uygundur. Yunanlılar “ Ç” ‘yi söyleyemezler.

SANAL KİTAPLAR
SANAL DERGİLERİMİZ

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[**KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**](#)

کری به دونه رک او ناری بیره قادار قیردی . اولدیکنده
برخی دولدوران اوغلی سفاخته چوق دوشکوندی .
ینواده کوردیکی برتون ذوق وصفانی کیدی ساراینه
طاشیارق اهالی بی اسرافیه ضعیف دوشوردی .
استیباغ بوحالی خوش کورولمه ی . اطرافده دیدی
قودیلر جوغالدی . استیباغ قیزی اگ چوق بریلدالانلردن
فارس یارندن برینه ویردی . صوکرادن طوروی
اولدورمک ایستدی ایستده . قازیلار صانلادیلر .
طوروی کیمشرو مدیه نخته اوطوردی ، قازیلار
اداره ایشلرینه حاکم اولدیلر .

هیتیلر : [۱]

هیتیلر دنیاه ایلک دفعه حربی ، صالح شهر طریقه
پایرین بر ملتیدر . مصریلرله یاقیلرلی اوزون
صداشلردن صوکر ایلک طرف سوز برلکلی
بر کومش قالان اوزدیه یازدیلر .
هیتیلرک نجیارت بوزوندن مملکتلرینک زنگینلیکی
نومشورلرینک حسدی قازاندریوردی . آسپالک
شرقهده ؛ اگ راکین مملکتلردن کلن کادوانر حینا
اولدیکسندن کچریدی . آنوریلر هیتیلرک مملکتی
ضبط ایله بوتون زنگینلرله قودیلر . تورکلرده هر
وقت کورولن حالر بولردده اولدی . مغلوب اولونه
شده چکیلرک آنا دولومک قیزیل ارماق ، ساقایه
حوضه لرینه باجه ، بارجه برانیدیلر .
آنا دولوده ایلک دولاشان اسسائلردن دیه
کوشریلر فنیکایلر هیتیلرله قایشیرلشدر . فنیکایلر
سودیهده ایلان داغریله ساحل اراسنه جیهیشش
برماندی . آنا دولومک اوزنا یایلانده دودوجک
چایلیک بر وجوده قوتلی بر عزم . طوبراق طبعی
طایر بر بیلکی ایستدی . آنا دولو یایلامی عاییه
میجاق و صوغوقدر . دینیزده کوانلارن
سریلک قوشین ده صیجاقی یوقدر . دینیز حایر
بورالرده بارشمارلر .

geriye dönerek bire kadar kırdı. Öldüğünde yerini
dolduran oğlu sefahate çok düşküdü. Ninova'da
gördüğü bütün zevk ve sefayı kendi sarayına taşıyarak
ahaliyi israfları ile zayıf düşürdü. Astiyağ' ın bu hali hoş
görülmedi. Etrafında dedikodular çoğaldı. Astiyağ kızını
çok mırıldanan-lardan Fars beylerinden birine verdi.
Sonradan torununu öldürmek istedi ise de Farşlılar
sakladılar. Torunu Kihsaru Medya tahtına oturdu,
Farşlılarda idare işlerine hakim oldular.

HİTİTLER (*)

Hitilerin memleketi İskenderun Körfezinden Yeşil
Irmak'la Kızıl Irmakla birbirine en ziyade yaklaştıkları
yere, şarkta Asûri memleketine, garb'da Sakarya'ya
kadar uzanıyordu. En meşhur şehirleri şarktan Suriye'ye
garba giden kervanların uğradığı Kargamış şehri idi.

Hitiler Mısırlılar derecesinde ilim ve maarifte
yükselmiş oldukları gibi askerlikleri de çok ileride idi.
Ben-i İsraililere para karşılığı ile askerlik ederlerdi. Son
zamanlarkadar bunların tarihi bilinmiyor, Ural

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 46

Altaylardan oldukları tayin edilemiyordu. Son zamanlarda, Adana, Ankara, Boğazköy vesa'ir yerlerde toprak altından çıkartılan yazılar Türk olduklarını ve Ural Altaylılardan olduğunu bildirmiştir. Şimdiki tarih bilgisine göre; Hititler Anadolu'ya gelen Türklerdendir. Ne yazık ki; Hititlerin bu memlekete yerleştikleri çağ tayin edilemiyor. Medlerle diğer Ural Altaylıların batıya doğru gelmeleri çağında Hititlerin de geldikleri kabul ediliyorsa da bu da kuvvetli bir bilgi değildir. Hititler'le beraber Küçük Asya'ya göç eden Ural Altaylılardan Hiksoslar Milattan iki bin sene evvel Mısır'da hükûmetlerini yaşatmışlardır. Musa Peygamber'in Mısır'da bulunduğu çağlarda Fira'un (**) Hiksoslardan dı. Gördüğümüz tarihi vak'alardan görülüyor ki Türkler; Anadolu'da pek eski zamanlar da oturmuşlar büyük hükûmetler, süslü kasabalar kurmuşlardır. Anadolu Türk'ün beşiğidir.

İbrâhim Peygamber de Hitiler'in çok misafirliklerini görmüştür. Babil'den kaçarken O'nu Hititler konuklamışlardır.

Hititler dünyâda ilk def'a harbi, sulh şartları ile bitiren bir millettir. Mısırlılar'la yaptıkları uzun avaşlardan sonra iki taraf söz birliklerini bir gümüş kaftan üzerine yazdılar.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 47

Hitilerin ticaret yüzünden memleketlerinin zenginliği komşularının hasedini kazan dırıyordu. Asya'nın şarkında; en zengin memleketlerden gelen kervanlar Hitâ Ülkesinden geçerci. Asurîler Hitiler'in memleketlerini zapt ile bütün zenginliklerine kondular. Türklerde her vakit görülen haller bunlarda da oldu. Mağlûb olunca şimâle çekilerek Anadolu' nun Kızılırmak, Sakarya havzalarına parça parça yerleştiler.

Anadolu'da ilk dolaşan insanlardan diye gösterilen fenikeliler Hitilerle karışmışlardır. Fenikeliler Suriye'de Lübnan Dağları ile sahil arasında sıkışmış bir millettir. Anadolu'nun orta yaylalarında büyüyecek çelik bir vücûd, kuvvetli bir azîm toprak tabi'atını tanıy bir bilgi isterdi. Anadolu'nun yaylası inadına sıcak ve soğuktur. Denizci insanlar burada barınamazlar.

(*) Musa Peygamberin Kitabında Hitâ diye yazılıdır.

(**) Bütün Mısır hükümdarlarına verilen lakabdır.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

لوقوسیریلردہ استعمار فکری اولدیمی ایلی سوردن
موسیوشارل نکسبه؛ بوغاز کوی وسائر یلردہ کوردلن
آمارک مصریلرله عادیتمدن سخت ایشلدن.

هینئرک مصریلرله اولان مناسباتی درمخا کونش
کی میداندرد. هینئر مصر سدیانی تاماً قبول ایله
مذهب آیلانری بیلہ اوقاق برطانیہ قعدیلله قاید ایشلدرد.
موسیوشارل نکسبه عادت ایشدی بوغاز کوبده چوق زمان
اولندن قالان پاییل اوزرندہ کی رسملر هیتیت قیافتیدر.
اونلرک کیدکاری اوزون کلاهلر، سیوری اوجلی آباق
قایلر رسملر اوزرندہ تانیله کوردلویور. اوزون کلاهلر
سیوری اوجلی آباق قایلر صوک زمانہ قیدر یورایلر
طرفدن قوللانیلویوردی. اوغوز تورکازندہ عینی
قیافتدن اوزون کلا. کوزہ چاریار.

بوانسان رسملرک اللرنده طاشیدقلمی طوبوز
وشمشیر دیان اگری قلیجیلر شرقه عاندرد. بوتون
بونلر کوسیریلرک لوقوسیریلر تورکازک رقصه ایلی.
موسیوشارل نکسبه یورسلر اوزرندہ ساقلر مخصوص
بالط، طاشیدقلمی سولہرکن ساقلرک آسیا اسکینلرندن
اولدینی یلدریمیدر. ذاتاً سب وزمانی یلنمەن چاغزده
ساقلرک آمادولوبه کسککاری واپطوردقلمی تاریخچر
یارییور.

هینئرک ایله مصریلرله اولان مناسباتی اوقادار
ایلی کیشیدی که مصر یوردلری کی تاجلی رسملر
کوردلککدرد. بو عادتلر دونه قیدر یهیز ویاخود
آلرن وکوموش دیزیل قیلر قادیلرک باشلرندہ
کوردلویوردی. هینئر فرعونلرله قیز آلوب قیز
یورسلردر.

ساقالار :

تاریخده ساقلرک هانکی اوردودن اولدقلمی هنوز
نعلی اولارک یلکەمە یور. بونانی تاریخچی هردودوت
ساقلرک ابرانیلر طرفدن آسیا اسکینلرله وبردکاری
ام اولدینی یلدریمیدر. بونانی کورده ساهلر آسیا

قومائلر :

میلاددن اوج بیک سینه اول اورنا آمادولودہ
باشلردرد. مرکزلی قیصرینک جنوبده قومانا
شهریدی. ارمشو حکومتلرله اوزون زمان محاربه لردن
موکرا تورک تاریخده دانا قسادی ایدیان حالردن
اولارق قسادی روسیه ایشلرله باطیده یوللاریا
رومانیا ایشلرله چکیلدی. طوما بولرندہ بونلرک یادکار
اسملری چوقدرد. موروا (مور اوا)، دراوا
(دار اوا) قومانا [قومانا اوا]
آمادولودہ شیدی بونلرک برام یادکار قالشدرد،
قومانا بونلرک وارن ایکی قادیلرک هریریدر.
چوق شکر که بیک قانون حدانی وبردن، درزنلکی
بوران بونلر عادی قالدیرمیشدر.

لوقوسیریلر :

هینئرک شاهه درغری چکیلرلی، قوشولری
سوریه طارافلرندن کسکاری ایچون بومنازه اولارک
بونلر لوقوسیریلر دینلیدی. بونلر قزلی ارمیق
ویشیل ارمیق آزانمەکی ساحلی، چودوم جوارلی،
اشغال ایشلر. بونلرک مرکزلی بونلرک شهر
ایلی. (۱)

تورکازک چوق دکیشدن آدلی تاریخچی
قاریلر مشدر.

ملا : مە لاشلارلر شماله دوغر چکیلدکدن
موکرا شیدی بیک قینوا اسمی آدقلمی کی
بوکا کو م تالار چوقدرد.

هینئرک بونلرک دکیشدیرمە اسکینلری بونلرک
اوطودان اوق تورک اوروقلرله برلشدرک اسکین
اسملری تال ایشلدرد.

۱۱۱ یوروم یاحود تاوروم شهری، شمس الدین-ای
قاس الاصلانده چودوم شهری اسکین تاوروم شهریک
بولندی بونلرک کوسیرمیشدر. بونلرک ایشلر آریچ
عت ایشلرککدر.

KUMANLAR

Milâddan üç bin sene evvel Orta Anadolu'da yaşamışlardır. Merkezleri Kayseri' nin cenûbunda “Komana” şehriydi. Komşu hükûmetlerle uzun zaman muharebelerden sonra Türk tarihinde da'ma tesadüf edilen hallardan olarak Kafkasya'dan Rus'ya içlerine, batıda da Bulgarya, Romanya içlerine çekildiler. Tuna boylarında yadigar isimleri çoktur. Morova (Mor Ova), Drava (Dar Ova), Kumana (Kuman Ova).

Anadolu'da şimdi bunlardan bir isim yadigar kalmıştır,” Kuma” bir erkeğe varan iki kadından her biri.

Çok şükür ki; yeni Kanun zıtlık veren, düzenliği bozan bu fena adeti kaldırmıştır.

LUKOSİRİLER

Hitilerin şimâle doğru çekilenleri, komşuları Suriye tarafından geldikleri için bu ma'nada olarık bunlara” Lukosirîler” denildi. Bunlar Kızılmak ve Yeşilirmak arasındaki sahayı “Çorum” civarını işgâl ettiler. Bunların merkezleri Peteryum * şehri idi. Türklerin çok

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 50

değişen adları tarihide karıştırmıştır. Mesela; Melanişlanlar kuzeye çekildikten sonra, şimdiki Finva ismini aldıkları gibi.

Buna göre misaller çoktur.

Hititler de yerlerini değiştirdince eskiden beri buralarda oturan ufak Türk urukları-yla birleşerek eski isimlerini ga'ib etmişlerdir.

Lukosîriler'de isti'amar fikri olduğunu süren Mösyö Şarl TEXİER; Boğazköy ve sa'ir yerlerde görülen âsâr'ın Mısırlılara a'idiyetinden bahs etmiştir.

Hitilerin Mısırlılarla olan münasebeti tarihen güneş gibi meydandadır. Hititler Mı-sır medeniyetini tamamen kabul ile,mezheb ayinlerini bile ufak bir takım tâ'dilatla taklîd etmişlerdir. Mösyö Şarl TEXİER'in bahs ettiği Boğazköy'de çok zaman evvelinden kalan yapılar üzerindeki resimler Hitit kıyafetidir. Onların giydikleri uzun külahlar, sivri uçlu ayakkabılar resimler üzerinde tamamıyla görülür. Uzun külahlar, sivri uçlu ayakkabılar son zamana kadar buralılar tarafından kullanılıyordu. Oğuz Türklerinde de aynı kıyafetten uzun külah göze çarpar.

Bu insan resimlerinin ellerinde taşıdıkları topuz ve şimşir denilen eğri kılıçlar şarka a'iddir. Bütün bunlar

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 51

gösteriyor ki, Lukosirîler Türklerin bir kısmı idi. Mösyö Şarl TEXİER bu resimler üzerinde Sakalar'a mahsus balta taşıdıklarını söylerken, Sakalar'ın Asya İskitlerinden olduğunu bildirmiyor. Zaten, sebeb ve zamanı bilinmeyen çağlarda Sakalar'ın Anadolu'ya geldiklerini ve oturduklarını tarihler yazıyor.

Hititlerin ise Mısırlılar'la olan münasebetleri o kadar ileri gitmiş idi ki; Mâ'bûdları gibi tâcili resimler görülmektedir. Bu adetler düne kadar penez veyahut atın ve gümüş dizili fesler kadınların başlarında görünüyordu. Hititler Fira'ûnlarla kız alıp kız vermişlerdir.

SAKALAR

Tarihte sakaların hangi uruktan oldukları henüz kat'i olarak bilinmiyor. Yunanlı Tarihçi Heredot Sakaların İranlı'lar tarafından Asya İskitlerine verdikleri isim olduklarını bildiriyor. Bu bilgiye göre Sakalar Asya

(*) Peteryum; yahud Taviyum şehri ; Şemseddin Sami Kamus-ül- â'lâm'da Çorum şehrinin eski Taviyum şehrinin olduğu yerde gösterilmiştir. Bu husus için ileride ayrıca bahsedilecektir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 52

İskitleridir. Mösyö Şarl TEXIER'in bahsettiği sakalar tarihin bilinemiyen zamanlarında Med'ya üzerinden Anadolu'ya geçerek Zelâ "Zile" şehrini meshepleri Anâi'tis için ibadet edilen yer olarak seçmişlerdi. Bizanslı Etyen ise, Pon memleketinde ikinci bir Zelâ olduğunu bildirdiğini Mösyö Şarl TEXIER'in noksan

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 53

söylediğine bakılırsa Sakalar için geniş bir memlekette oturmuşlardı. Gerek Mösyö Şarl TEXIER'in Anadolu hakkında verdiği uzun bilgiler ve onların dinleri hakkında yazdığı yazılar ve gerekse arkeologların keşfiyatı bunların Ural Altayî –Tûrânî- oldukla-rına şüphe bırakmaz. Memleketimizin herhangi bir yerinde gördüğümüz eski yapılar üze-rindeki resimlerle, tarihin çokluk ma'lûmât vermediği bu uruklardan anlaşıldığına göre Yeşilirmakla Kızılıрмаğın şarkına doğru kavis çizdiği yerin havzasında ilk yerleşen insanlar Türk'tü.

Medeniyet ışıklarını sönmek üzere bulunduğu Mısır'la Fenikeliler den sonra Yunanlılar'dan bu medeniyet ışıklarını memleketlerine taşımak için masallarda yaşattıkları kahramanlar devrindeki Arnunafta Miladdan 110,1200 sene evvelinden yukarıya çıkarıldığı halde Kumanların tarihi Miladdan 3000 sene önce idi. (*)

Mösyö Şarl TEXIER Alaca'da Mısırlıların dikili taşlarına benzer bir taş bulunduğunu meşhur Avrupa seyyah ve alimi Hamilton'in ağzından yazıyor ki bu taş Hititlerin asarından başka bir şey değildir. Anadolu'da

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 54

büyük bir Türk medeniyetinin ya- şadığı ;her gün yeni yeni toprak altından çıkan,insanların el işleri bulunduğu taşlar yapılar gösteriyor.

Boğazköy’de taşlar üzerinde görülen uzun yakalı rahibelerin kimileri; pek yakına kadar vilayette yaşayan Türkmenlerden gayri bütün kadınların örtülerinde görünür.

On yedinci asırda Anadolu’yu birkaç def’a gezdikten sonra kitâb halinde Evliyâ Çelebi’de Çorum’da kadınların yünden dokuma geniş örtülere sarıldığını kitâbında yazar.

Tarihin bütün vak’âları iyice toplayamadığı bu eski çağlarda Türk urukları mezheblerini uzun zaman devam ettiremediler. Zaten Türklerde din, kalblerde yaşardı. Eski putperestlik zamanında; bu gün güneşe taparken yarım ay daha işine elverişli gelir, ona Allah gibi tapardı. Dârâ ve Serheng ordularındaki mezheb çatışması ile sonradan bu illere Yunanlıların sokulması Anâ’itis mezhebini söndürdü. Bundan sonra komşuların her günkü savaşları Türk kabilelerinin birliğini böldü, parçaladı.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 55

TAVİYUM DA MEDLER VE FARSLAR

Med hükümdarı Kiaksar Miladdan 606 sene evvel Ninova’yı zabt ile memleketi Lidya hududuna kadar tevsî’e muvaffak oldu. Asurîler; Hititleri alt ettikten sonra Kızılırmak boylarına kadar memleketlerini büyüttmüşlerdi. Asurîlerin istilasına dayanamıyan ku manlar yurdlarını bırakmışlar, çekilmişler, Hititler ise ufak kabile halinde dağların kuytularına sıkışmışlardı. Med istilasını buradaki ufak birliklere dokunmadı. Farslılar Kızılıрмаğın öte yanına akınlar yaptıklarından yeni hükûmetin büyüklüğünden ürken Lidyalılar daha fazla kuvvetlenmesine mani olmak için Kızılıрмаğı geçerek Lukosirîlerin elindeki bütün şehirleri yerle bir ettiler,taş taş üstünde bırakmadılar. Çorum’un ilk adı olan Taviyum şehride pek çok hasara uğradı. Memleket baştan başa harabezâra döndü. Bu yetmez miş gibi Lidyalılar

(*) Yalvaç’ta eski yapılar aramakta olan Alman alimi de burada üç bin sene evvel Türkler yaşıyordu diyor.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ahaliyi esir ederek zincirli olarak kendi memleketlerine götürdüler.

Lukosirîler'in merkezi olan Tavium şehrini eskiden de yokmuş gibi yaktı, yıktı, dağıttılar.

ÇORUM; TAVIUM'UN OLDUĞU YER Mİ?

Kâmûs-ül-â'lâm Çorum için "İsm-i kadîm-i Tavium dur. Mukaddemâ sancak merkezi idi" diyor. Küçük Asya kitâbında ve Anadolu'da birçok gezintiler yapan garp tarihçilerinin bir kısmı, Çorum'un eski Tavium şehrinin olduğu yerde bulunduğunu idi'a ediyorlar, seyyah Danwill bu fikirde imiş. Ba'zıları da Tavium şehrini eski bir kitâbta o zamanın ölçüsü ile Ankara'ya 110 km. mesafededir diye yazılı olmasından Nefsi köydür diyorlar. Bir kısımda Üyük kariyesinin olduğu yerdir diyorlar.

Bütün bu birbirine zıt fikirler bir noktada toplanıyor, Tavium şehri Kızılıрмаğın şimâl isitikametinde olan kısmının şarkındaki dağlarda olduğudur. Bu dağlar üzerinde yine kendilerin yazdığına göre bu şehir şimâlden cenuba şarkdan garba giden yolların birleştiği yerdedir. Dört cihete gidecek ve dört

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

آفتلرد . روما جنرالاری شرق استیلاسی چوروم اسقامتندہ پاشلرد . دانشمندلرک غزالری ده چوروم اسقامتندہ ایلرلمشدر . قلنج آرسلاطه دانشمندلرک عارب لریه چوروم شاهر اولمشدر . سیواسی تسام آلان یلدر بریم یازید ده عینی بولدن کیمشدر . بولک انجنردک تجارت وعسکرلکجه جوق اهریق اولا چوروم عارب ایدنلرک مطلقا الله انجک ایستدیکی برشمر اولمشدر . یالکز چوروم شرییدی بولدی بیدی ؟ بوقه اولمک باشقه برعاندی ایدی ؟

ولایت تحریرات قلعندہ سرمسود سالمک شہرلرلرک احضاری انجین وقوع بولان علمیات انسانندہ متعلم شوسلرہ راست کلدیکی کورمشدر . ملی کتبخانه ماموری حافظ ثابت اقدی آلیکی سوقاغندہ ، قورد اوغنی کتبخانه سنک اولدی بیدہ ایکی متره مکینندہ ایکی طاش جیقیدنی سولہ بور . بوطاشلردن بری آلمشدر دیکرکی ده دیوارک یقینلماسنه سبب اولماق انجین اولدی بیدہ راقنلرد . بوطاشلر منتظم بوغہ طاشلر اولوب رستونک قاعدہ سنہ قویلان طاشلر اولدی اقدہ ایدیلور .

چورومک شرقدہ ایکی اکین دردنک شہالده قندیل چالیک شرق اتکندہ دردنک صاغندہ بریلر طاراقندن کردک قبا ، اسمی و بریلن بوبوک برطاش وارد . بوقایک اوزرندہ اویوش اوج بجره موجوددر . بونجرلردن اورنادا کینک ارتفاعی صاغندہ وئولندہ کیلردن قیصه اولقله برابر دیکرلرند آرزکیشدر . بجرردن کربانجه ۷۱ ، ۱ متره بوکسکندہ ، ایکی متره اوزونلغندہ ۸۰ سم کینشکندہ چشمه لک اوکندہ کی ریلاق وارد . صولده واپور قارلری کی سکر انسانک اوطوراجی قدار ۸۰ سم اوزونلغندہ قارشیلن ایکی سدر موجود اولوب بوسدردہ اوطورالر آیاقلری راختسز اولمادن صارقینا سیایلر . بویکرمه نیک طاروانی تانیله ایساید . بجرلرک ارستندہ اون سانم بوکسکندہ وایکی متره اوزونلغندہ قاربغه برستیل موجوددر .

لی اسیر ایدرک زنجیری اولدی حالده کیندی کینته کونوردیلر .

لوقو سیریلرک مرکزی اولان ناویوم شہری کیندہ بوقش کپی یاقی ، یقیدی ، طاغندیار .

چوروم ؛ ناویومک اولدی بیدی ؟

قاموس الاعلام چوروم انجینہ اسم قدیمی ناویومدر . دما سانجاق مرکری ایدی ، دیور . کوچوک آسیا شہالده ایسه آمادولودہ بروجق کرناپلر یایل غرب بوجی لرلرک برقی چورومک ایکی ناویوم شہریک لیدی بیدہ بولدی اقدہ ایدیلور ، سیاح داویل فکردہ ایش . بعضیلری ده ناویوم شہریک ایکی بر شہالده اوزمانک اولجوبی ایلہ آفرہ ۱۸۰ کم سافدردہ دیه یازیل اوئاسندن قش کویدر دیورلر . قش ده توبوک قریه سنک اولدی بیدہ دیورلر . بونون بو بری صدفکرلر برقلطدہ طویلاپور ، دیوم شہری قیزیل ارماعک شال اسقامندہ آقان سنک شرقدہ کی داغلردہ اولدی بیدہ . بوراغلر زردہ بته کیندیلرک یازیدہ کوردہ بوشهر شہالدن جنوبہ ، شرقدن غربہ کین بولارک رلشدیکی بردددر . رت جتہ کیندہ کینک ودرت طاراقندن طویلان بولارک لشدیکی بیدہ قیزیل ارماعک شرقدہ کی داغلردہ کیشر اولایاپلر . پاچورومدر ، باخود آما . آماسیہ ایلہ یئسیل ابرق اوزرندہ در . آماسیہ اولایانجه شہر انجی چوروم اولایاپلر .

چوروم تاریختک تانیله سیلن صحیفه لری قاریشد . یلاحق اولورسه چورومک بولار اوزرندہ اوئاسندن جوق دفعه لر باشقه باشقه مائزک بول اوغرانی لودوغور . بویا باپلر بروجق دفعه لر بوشهر کیروب یقیدقیری کورولور .

رومالر ، اسکندر اردوسی قویله اوئاسندہ دوشمه مک انجین چوروم اسقامندہ بورومش ، بالاخره جنوبہ

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 58

tarafından toplanan yolların birleştiği yerde Kızılıрмаğın şarkındaki dağlarda iki şehir olabilir. Ya Çorum'dur yahut Amasya. Amasya tamamıyla Yeşilirmak üzerindedir. Amasya olamayınca bu şehir ancak Çorum olabilir.

Çorum tarihinin tamamıyla bilinen sayfeleri karıştırılacak olursa, Çorum yollar üzerinde olmasından birçok def alar başak başak milletlerin yol uğrağı olduğudur. Bu yabancıların birçok def alar bu şehre girip çıktıkları görülür.

Romalılar, İskender ordusu, Konya Ovasına düşmemek için, Çorum istikametinde yürümüş, bâlâ-hazıra cenuba akmışlardır. Roma genarelleri şark istilasını Çorum istika-metinde yapmışlardır. Kılınçaslan'ın Dânişmendliler'in muharebelerine Çorum şahit ol-muştur. Sivas'ı teslim alan Yıldırım Bâyezîd'de aynı yoldan geçmiştir. Bunun içindir ki ticaret ve askerlikçe çok ehemniyeti olan Çorum muharebe edenlerin mutlaka elde etmek istediği bir şehir olmuştur.

Yalnız Çorum şimdiki bulunduğu yerde mi? Yoksa ovanın başka bir mahallinde mi idi? Vilayet Tahrîrat Kaleminde Ser Müsved Salim Bey; şehir lağımlarının ihzarı için vuku bulan ameliyyat

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 59

esnasında muntazam şoselere rast gelindiğini görmüştür. Milli Kütübhane Memuru Hafız Sabit Efedi Alaybeyi sokağında, Kurdoğlu Kütüphanesinin olduğu yerde iki metre mik'abında iki taş çıktığını söylüyor. Bu taşlardan birini almışlar diğerini de duvarın yıkılmasına sebep olmamak için olduğu yerde bırakmışlardır. Bu taşlar muntazam yontma taşlar olup, bir sütünün ka'idesine konulan taşlar olduğunu ifade ediyor.

Çorum'un şarkında Eski Ekin Deresinin şimâlinde Kandil Çalının şark eteğinde derenin sağında yerliler tarafından "Gerdek Kaya" ismi verilen büyük taş vardır. Bu kayanın üzerine oyulmuş üç pencere mevcuttur. Bu pencereden ortadakinin irtifa'ı sa-ğında ve solundakilerden kısa olmakla beraber diğerlerinden az geniştir. Pencerelerden girilince, 71,1 cm. yüksekliğinde, iki metre uzunluğunda 80 cm. genişliğinde çeşmelerin önündeki gibi bir yalak vardır. Soyda vapur kamaraları gibi sekiz insanın oturacağı kadar 80 cm. uzunluğunda karşılıkla iki sedir mevcut olup, bu sedirde oturanlar ayaklarını rahatsız olmadan sarkıtabilirler. Bu girmenin tavanı tamamıyla islidir. Pencereilerin üstünde on santim yüksekliğinde ve iki metre uzunluğunda kabartma bir mustatîl mevcuttur.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Mustatıl altında istirahat eden bir arslan resmi görülmektedir.

Aslanın tam üstünde kıvrılmış yılanlar arasında bir baş seçiliyor. Bu baştaki çizgiler tabî'atın zorluğu ile silinmiş, kenar hudutları meydandadır. Bunun üstünde işlenmiş kabartma bir insan tasviri ayakta duruyor. Bir eliyle çıplak atı tutmaktadır. İnsan resminin solunda taşlar üzerindeki çizgiler bozulmuş olduğundan hiçbir şekil verilememektir. Bunların sağ ve solunda görülen kabartmalar şekil vermiyor. Pencerenin altında işlenmiş bir düzlük göze çarpmaktadır. Kayanın yüksek kısmı bir güneşlik gibi toprağın üzerine ekli duruyorki bu vaz'iyeti ile kubbenin bir kısmından kalan bir parça olduğu anlaşıyor. Tarihlerde görülen büyük yer depremlerinde bu iri taşlar parçalanarak bu gün görülen şeklini aldığını gösteriyor.

Şayet Çorum evvela Taviyum Orta Çağda Nikonya şehrinin enkazı üzerinde olmamış olsaydı, zena'at işleri görülmemesi lazım gelirdi.

Taş üzerinde görülen insan resmi uzun etekli değildir ayakkabılarının ucuda sivri olduğuna bacaklarının eğrilğine bakılırsa her halde bir Türk tipi göstermektedir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 62

Gerdek Kayanın bir kilometre civarında yine taşları oymak suretiyle meydana gelmiş ufak ufak insan sığınacak yerler vardır. Fakat bunlar üzerindeki resimler görülemiyor. Boğazköy’de eski yapılar nasıl orada eski zamanda bir şehrin pek eski çağlarda yaşamış olduğunu anlatıyor.

Çorum Kal’asının duvarlarındaki taşlarda eski bir medeniyetin izlerini şahit tutmaktadır. Gerek Romalılar ve gerek daha evvel ve sonraki çağlara ait taşların şekilleri taşlar üzerindeki işlemler hakkındaki ayrılık aynı elin, aynı aklın yaptığı işler olmadığını gösterir.

Çorum’un halkı, eski Çorum’un Çomar Deresinde olduğunu söylerler. Burada ise, nazar-ı dikkati celp hiçbir eser görülemiyor. Milli Kütübhâne (*)Me’mûru Hafız Sabit Efendi birkaç sene evvel Çomar Deresinde kül olmuş kitâblarla dolu bir küp çıktığını söylüyorsa da bu küpün görünüşü Çorum’ın Çomar Deresinde olduğunu isbat ettiremez.

Vilayet tahrîrat Kaleminde Ser Müsvet salim Bey otuz seneden beri Çorum’un hangi çağlarda kurulmuş olduğunu öğrenmek için uğraşmış, şehrin civarında meydana çıkan mezarları tetkik ederek onların üzerinde Çorum bilgisine yarayacak yazılar aramaşa da bu

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 63

taşlarda ölünün methinden başka yazılara rast gelmemiştir.

Hastahanenin temelleri kazılırken topraktan birkaç eski çağlara â’id taşlar çıkmış-sa da bunlara uzun boylu yazılara rasd gelinememiştir. Hâlbuki şehir içinde toprak altında muntazam şoseler görülmüştür.

Çorum; eski zamanlarda da şimdi bulunduğu yerlerde olduğu anlaşıyor. Eski Ekin Deresinde kayalar içindeki sığınaklarda aralarında ma’betlerin bulunduğu kanaatını verir. Anaitis mezhebi de bir nev’i ateşperestlik idi. Büyük ateşler yakılır ve kurbanlar kesilir idi. Bu ibadetler ise şehrin içinde olamazdı. Taviyum şehrinin yerini iyice göstermek için çok çalışmak, bir çok yerler kazılmakla mümkün olur. Çorum’da on dokuzuncu asırda da büyük bir yer depremi ile şehrin bir kısmı yıkıldığını çok yaşamış ihtiyarlarda biliyor.

(*) Şimdiki Çorum Belediye Binası’nın bulunduğu yere Çorumlular tarafından Tekke ve Zaviyelerin kaldırılmasından sonra buralarda bulunan kitaplar için yaptırılan kütüphanenin adı Milli Kütüphane olarak verilmiştir M.Selim GÜRSEL

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 64

سوقلان آقامات ایچدن دیک ایدله جکی دوشونه
«پوردی حلقه دهکی باشه باشه شیلره اولانی ایچین
موزونامیاده - ایلریمده - عسکری پوردیشتر
پادپوردی ایسه ده بو حیرت پوردیشتری
«وقت صایلامازدی ، استیانی ده اودسون
«پادپوردی .

ایلیغ : قیزی مالدانی بر دواسته کوره قنبر ،
پران تاریخی لرینه نظاره فارسی ، رانی (کادی)
اسمندی ریسنه نوردنه اطراردهکی میریلیرلی
«دودوروق ایستیمدی ، یوقیقلای ایله فارسیلر ده
فرست اولدی . رانی ورنه سمن دوغان جوجوق
کندلرینک بر قورنارچیسی اولایلیردی ، فارسابلرک
پودوشوخیسی دویان ایلیغ طورونک اولدورلانی
ایسته دهده فارسیلر کیخسروی ساقلاولر ، کوندن
کوله پوجون کیخسرو پوبوک پامازک پانی ایسته دیکی
هانلی قارشلای قونق ایسته پوردی ، فارسیلر ده
کندینه باردی اولیلر .

کنج رنسه استیغاق وزیر حارباغ ده یاریم
ایدیور واکا حارک ویریلدی . بکله یان وقت
آرتی اولاشمش اولیلینی وزیر حارباغ کنج رنسه
اشارت ایچمه کیخسرو عسبان ایستی . کیقصادک
اولوندن سوکرا تاملیلری ، اولوندن مدیه لیلر کنج
رنسک اردوست مقلوب استیغاق ده طورونته اسیر
دوشیدی .

فارسیلرک حکومت اداره - نی آله ایله لری مدیه
تواریلری اوزنده تانیردن حالی اولامادی ، کیخسرو
مدیه مایته حرمت ایله اونی باقوب ییقشاش
پوبوک بر آکلاییشله بوکاشمشدر . دیک ایسه مدیله
دکیشدی ، مایل فارسی مذهبی ده قبوله کیچکله دیلر
پادپوردی عسکری اونیفورملار فارا مدیله کیچمه
صولی عبا آلدیلر ، بوله لکه فارسلر مدیه غنیمته
حاکم اولیلر .

کیخسرو ای بر دوشونوشله کوچه فارسلر غنیمت

بو بریزه لری بر چوق آسکی آزلری طوریق
له ساقلامیشدر .

بالحاصه خضرائی چاک پورلیدی هویک نابرخ
فغان ارنه طالب ندقار آ - سازه وکوجک
آسیاه نصاف ایدیان بو هویکری تاریخی لر ندق
ایستکریده پورک بری تاب اونساقی ایچون نورک
مزارلری اولیلینی کوره شلردر .

پوریمده کورندیکمز سیرمه اویوم شهرینک
فادوس الاغلامده یاریلینی کی شریه کی چوروم
شهریت پوریم برده اولیلینی غنیه داهایین
کایردر .

دارس حکمدارلری :

ایران حکمداری کی آقار میلاددن ۶۰۶ سنه
اول یانوی سنا ایستکدن سوکرا حاکمکی ایست
(۱) حدودیه قدر پوریدی .

آنادولوک اورنا یازیلاند کی نورک اوردوقری
(۲) اراضی اوزرینه مریتمش اولدقارندن سیمه
بو وقتینی کوچ اولادی . - وورکلی علینلر ایستای
توت وسمان الله دولدورمش کی آقارندن سوکرا
مدیه تحه اولدوران استیغاق زهرلر صاجان ، غاهانک
بیان قوراینه کندینی قایدوروشمیدی . طیش
دیرکلی کومش ، ایچ دیرکلی آلودن کیش
مالولر ذوق و صفایا یسانی اولمشدی . - سفاقی

پاشا - حق بارانی یوق ایچون استیغاق ، خاق اریو دی .
ایچمه قدر حدود ایچندکی خاق بو حلالردن نفرت
ایچمدی . عتک انسان آزلورلی دوداق بوککله
آلان استیغاق ، بدی قانی سوله کیچله صر بر حله

۱ | ایستک اریو حارانه چوق زاکین بر عتکیدی .
بر زمار عتک کی ایلر اریسه قدر پوریدی . ایلک دمه
پران نام بران ایستایدر .
(۲) ایله ، هنریت

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 65

Bu yer depremleri birçok eski eserleri toprak altına saklamıştır.

Bilhassa Hıdırlık Camiinin bulunduğu höyük tarih nokta-i nazarında câlib-i tetkik-tir. Asya'da ve Küçük Asya'da tesadüf edilen bu höyükleri tarihçiler tetkik ettiklerinde bunların biri ga'ib olmamak için Türk mezarları olduğunu görmüşlerdir.

Yukarıda gösterdiğimiz sebeplerde Taviyum şehrinin Kamûs-ül-â'lâm da yazıldığı gibi şimdiki Çorum şehrinin bulunduğu yerde olduğu akla daha yakın geliyor.

FARS HÜKÜMDARLARI

İran hükümdarı Kiaksâr milâddan 606 sene evvel Ninova'yı zabt ettikten sonra memleketini Lidya (*) hududuna kadar büyütdü.

Anadolu'nun orta yaylalarındaki Türk urukları (**) arâzi üzerinde serpilmiş olduklarından Medye'nin bu muvaffakiyeti güç olmadı. Sürekli galibiyetler Akbatan'ı servet ve sâ mân ile doldurmuş, Kiaskâr'dan sonra

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 66

Medye tahtına oturan Astiyağ zehirler saçan safâhatının bilen kullarına kendini kapdırıvermişti. Dış direkleri gümüş, iç direkleri altından geniş salonlar zevk ve sefâ kaynağı olmuşdu. Safâhatı yaşatacak parayı bulmak için Astiyağ, halkı eziyordu. Lidya'ya kadar hudûdu içindeki halk bu hallerden nefret etmişti. Milletin intikâm arzularını dudak bükmeyle atlatan Astiyağ, yedi katlı surla geçilmez bir hale sokulan Akbatan'ın içinden zabt edileceğini düşünemiyordu. Halkın zihnini başka başka şeylerle oyalamak için Mezopotamya'da el-Cezîre'de askeri yürüyüşler yaptırdı ise de bu harb yürüyüşleri muvaffakiyet sayılmazdı. Astiyağ'ı da ürküten Farslılardı.

Astiyağ; kızı Mândâne'yi bir rivâyete göre fikir, Yunan tarihçilerine nazarında Farisi prens'si (Gavi) isminde birisiyle everterek etrafındaki müberritleri susturmak istemişti. Bu yakınlık ise Farslılar'a da fırsat oldu. Prens ve Prenses'den doğan çocuk kendilerinin bir kurtarıcısı olabilirdi. Farslıların bu düşüncesini duyan Astiyağ torununun öldürülmesini istediye de Farslılar Kihsaru'yu sakladılar. Günden güne büyüyen Kihsaru büyük babasının yapmak istediği fenalığı karşılıksız komak istemiyordu, Farslılar'da kendisine yardımcı oldular.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 67

Genç prens Astiyağ'ın veziri Harpâğ'da yardım ediyor ve ona cesâret veriyordu. Beklenen vaktin artık oluşmuş olduğunu vezir Harpâğ genç prene işâret edince Kihsaru isyân etti. Kiaksâr ölümünden sonra ta'limleri unudan Medyeliler genç prensin ordusuna mağlub Astiyâğ'da torununa esir düştü.

Farslılar'ın hükûmet idresini elde etmeleri Medye Tûrânileri üzerinde te' sirden hali olmadı. Kihsaru Medye medeniyetine hürmet ederek onu yıkıp yakmamış büyük bir anlayışla yükseltmişti. Dil ise Medler'de değişti, Medler Farîsî mezhebinde kabule gecikmediler. Farslılar askeri üniformalara kadar Medlerin giyimine hâkim oldular.

Kihsaru iyi düşünüşle göçebe Farslılar'a gânimet

(*) Lidya İzmir civârında çok zengin bir memleketdi. Kızılıрмаğa kadar büyüktü. İlk def'a para bastıran Lidyalılardır.

(**) Kabile – Aşiret

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

اولی، مد ترونی قودونی، قبلی ابرامی کیه، رچوق اهالی آلب کوتورن؛ مودورلی خراب ایدن لیدیله ایدن اتمام آلمی اوزده بویوک اوردوزله لیدی چیتلرینه کیردی. آنا دولونک غریبه چوق محمولی آلتون ترلاسته کومولش ای، دالار اراز اوردوسته مغنیک حکمدارلی قره دوس ده آسیر اولدی. بو طوفردن سوکرا کیه خسرو و آنا دولو ساحلری دولاشداری مورال برلشک ایستین بونالیری بوندورون آلت آلدی. سوزی ده الان کیه خسرو بایله ضبط ایله کلدانیه حکومتنه نهایت ووردی.

کیخسروک ثولوی:

ساقارک ر اوردون اولان ماساجتلر حزر ایله ایسیغ کولی آردسته اوطودولردی. ماساجتلر ده دیکر تورک اوردوقلی ککی محطک تأثیرله حیوانلرینک سود و آندن استقاده ایدر، آتجه بیکله اوغراشاجدلردی. سوس اولارق آلتون قوللایرلر، اگر طاقربی، مغنیرلری آلتوله سوسولدردی. عالمیه، اوجاغه حره نیری بک چوقدی. قادیلرک اداره ایشلرینده کیه کینلکاری و آلاری واردی. ماساجتلر چوقاق ابرانه دالار، بویوک غنیلرله دورلردی. بولرک دالایله ایدر (۱) زمشیلردی. کیه خسرو باطیده اوغراشیرکن ماساجتلر ده طاکده رچوق دفعه لر ایران ایشلرینه کیرمشلر، فارمه قاریشیق ایشلرلردی. کیه خسرو بوجاله نهایت ورمک ایشین ماساجتلر قادی حکمدارلرله نوله مرک چیتلری سلاسته ایدر برمک ایستدی. نورکارسه فارسایلیری هیچ سوزلردی.

ماساجت حکمداری نورک اولمایان برلشک دیلکی چیکدی. کیه خسرو قیریلان عروربی طشیروبی اوزده بویوک اوردوزله حرب طونوشدی. کیه خسرو حربه طومریس طارافی آلت ایدیلوردی. حربارک بیرنده طومریسک اوغلی اسیرلر آرنده ایدی. کیه خسرو

bulmak, Med servetini korumak, Kızılıрмаğı geçerek birçok ahâliyi alıb götürën; Ma'mureleri harâb eden Lidyalılar' dan intikâm almak üzere büyük ordularıyla Lidya çitlerine girdi. Anadolu'nun garbında çok mahsullü altın tarlasına gömülmüş Lidyalılar İran ordusuna mağlub hükümdarı Karezos'da esir oldu. Bu zaferden sonra Kihsaru Anadolu sahillerini dolaşarak buralara yerleşmek isteyin Yunanlılar'ı boyunduruğu altına aldı. Suriye'yi de alan Kihsaru Babil'i zabt ile Keldâniye hükûmetine nihâyet verdi.

KİHSARU'NUN ÖLÜMÜ

Sakalar'ın bir uruğu olan Mâsâcatlar Hazar ile Issığ Gölü arasında oturlardı. Mâ sâcatlar'da diğer Türk urukları gibi muhitin te'siriyle hayvanlarının süd ve etinden istifâde eder, ekincilikle uğraşmazlardı. Süs olarak altın kullanırlar, eğer takımlarını, miğferlerini altınla süslerlerdi. Aileye ocağa hürmetleri pek çoktu. Kadınların idâre işlerine girginlikleri ve elleri vardı. Mâsâcatlar çoklukla İran'a dalar, büyük gânimetlerle dönerlerdi. Bunların dalkılıçlığından (*) bezmişlerdi.

Kihsoru batıda uğraşırken Mâsâcatlar'da tanda birçok def'alar İran içlerine girmişler, karma karışık

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 70

etmişlerdi. Kihsaru bu hale bir nihâyet vermek için Mâsâratlar'ın kadın hükümdarıyla evlenerek çitleri selâmete erdirmek istedi. Türk'lerse Farslıları hiç sevmezdi.

Mâsâcat hükamdârı Türk olmayan prensin dilini çiğnedi. Kihsaru kırılan gurûrunu tanıtdırmak üzere büyük ordularıyla harbe tutuştu. Kihsaru'nun hilesi Tomris tarafını alt ediyordu. Harblerin birinde Tomris'in oğlu esirler arasında idi. Kihsaru oğlunu geri vermek istemedi. Esârete dayanamıyan Tomris'in oğlu kendini öldürdü, Tomris oğlunun intikâmını almak istedi, dolgun ordularıyla Kihsaru'ya karşı koydu. Farslılar fenâ bozguna uğradılar. Ölüler arasında Kihsaru'nun cesedini bulduran Tomris başını kestirerek kan dolu fıçı içine attırdı “ Dünyâda kan içmeğe doyamadın, imdi kana kana iç” dedi. Bu masal olsa bile İran yazılarında Kihsaru'nun bu harb'de gâ'ib olduğu bildiriliyor.

Yerine oğlu Lahrâsib hükümdâr oldu. Bunun zamanında ise Mısırlılar hizmetinde bulunub Farslılar'a kaçan “Fones” ismindeki kumandânın yol göstermesiyle Mısır zabt edildi. Fakat Libya çöllerinde de ordusu kumlar altında kaldı. Memleketinde de karışıklık çıktığından avdetde attan düşerek kendi hançeri beline saplanarak öldü. Yerine Dârâ hükümdâr oldu.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 71

Farisi hükümdârları bir evvelkilerle şan ve şeref yarışı ediyorlardı. Dârâ; Kihsaru' nun intikâmını almak için büyük bir ordu ile İskitler'in Tuna boylarındaki illerine girdi. İskitler bu çocuğa karşı duramayacaklarını anlayınca bütün insanların yaşamalarına yardımcı olan yiyecek ve içecekleri yaramaz hale koydular,mütemadiyen de geri çekildiler.

Dârâ'nın ordusu ilerliyor fakat yiyecek ne bir azık ve ne de içecek zehirlenmemiş su bulabiliyorlardı. Bu sonsuz yürüyüşten askerde usandı. Geri çekilmeğe karar veren Dârâ bir gece içinde bütün hazırlıklarını bitirdi, sabah da geri kaçtı. O zaman Farslılar için dehşetli anlar oldu. İskitler ordularını bırakmıyorlar, yakaladıklarını öldürüyorlardı.

(*) Düşmanın içine korkusuzca giren

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Dârâ büyük zorluklar içinde Küçük Asya'ya çekildi.

İskitler gâlibiyetin sarhoşu oldular. Gâliblerin mağlublardan ziyade harbden sonra yapacağı işleri unuttular. Evvelce Solon'dan (*) ders almak için (Anâhârist) isminde gönderdikleri ilim adamlarından istifâdeler ederlerken Yunan dünyası ile sıkı tanışmalar saf ve kana'atkâr İskitler üzerinde sefâhat alışkanlığı baş gösterdi. Bu hâl; İskitler'in za'afılığına ve parçalanmasına bebeb oldu.

KÜÇÜK ASYA VE YUNAN HARBLERİ

Fars hükümdârı'nın Yunan istilâsını Anadolu'da durdurması uzun süren Anadolu ve Yunan harblerine vesile,batıdaki insanların tando yaşayan kavimlerin tanınmasına sebep oldu.

Atinalılar; re'is-i hükûmet “ Hippias” aleyhine ayaklandılar, Hippias Anadolu'ya kaçmağa mecbûr oldu. Farslılar'a sığındı. Dârâ mültecinin ricâsını kabûl ile Atinalılar'a danıştı. Zaten de Lidya'nın ayaklanmasında Yunanlılar arka çıktıklarından onlardan intikâm almak

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

دارا بويوك زورقلار ايجنده كوجوك آسيابه
چيكله يئدي .
اسكينر : هر غالبك خوش اولدير و غايبرك
مغولوردن زاده حيدرن موكرا ياجي ائتملي
اولوبوندير . اولده سولونان (۱) درس آتق
ايچين (آناخريست) اسنده كودردكري علم داملردن
استفادولر ايدرلر كن يونان دنياسي اله صبق طائيفالار
صاف وقاشكار اسكينر اولوزنده سفاه آليته في
ياش كوستندي . بو حال : اسكينر ك صيفلكه و
يارحالاماته سيب اولدي .

کوچھون آسیا و یونان عربی

قاری حکمدار لرنشک یونان استیلاسی آنادولوه
دوردورملی اوزون سورن آدولوه و یونان حربلرینه
وسیله ، باطیده کی انسانلرک طاکمه یاشایان قوملری
طاجانسه سب اولدی .
آشهلر ! رئیس حکومت هیاس ، علییه
ایفالاتیلر . هیاس آنادولویه قهچمه مجبور اولدی ،
فارسلیره سیغدی . دارا هخامنشک رجسفی قبول ایله
آشهلره دانیسدی . ذنانه لیهلک ایفالاتانسنده
یونانلر آرقا قیجقدنلرندن اولردن انتقام آلی ایسته -
پوردی . وسیلهده کندی کنده چیقمنس یونانپوردی .
دارانک خابری یونانلیله دوقوددی . ؟ دارانک
سوزلری کندی ایشلرینه قوراشق اولدیسن رد
ایندیلر . دارا ؟ دانیس و آرتا فردن اسملرنده کی ایکی
قوماندانی کیلرله یونانستانه کوردردی . یوایی قوماندانک
کیلری آفریوز اداسه اوغرا دیلر . بوگون یاقا قاشرو
اسکی قامه دینان ندره نریه نهبری اطاعت انجکلرندن
دبغ و اهانیس ده آنادولویه کوردردیلر .
یونان صوکر ا یونانلنک آتیک یارم اطمنه
جبقارق آتمنک آتی ساعت اوز انجندمراطون هراسه
(۱) آشهلر قراق ادرامسی ختنه لنگ ده اوسیس ایچون
جمهوریت آتیبی پایان بر رئیس حکومندور .

گندگله‌کننده فارس اردوبی ۱۰۰,۰۰۰ قریباده ۱۰,۰۰۰
 قریب سواریدن طریلو ایدی . پالکتر وارودوده برلک
 یوقری و عینی جنسین یردمسته دیکلیدی . آتایلرقدن
 مایتادی ، مستوقل قایماق کبی و طیزورلرک میننده
 ۱۱,۰۰۰ غر موجوددی . بواکی اردونلک چارشمه -
 سند بونایلر غالب کلدی . فارس کیملری ده بونایلر
 آله دوشمشدی . دارا بولوندی ساردمشیرده بو آج
 خبری آلتجه کندیده کیتماک اوزره یکدن برارده
 حاضرلارکن اولدی .

اوغلی سر حسن باباسک ایستەکی بئە کەنتیم
 ایچین اردووی اکال ایله مصرده ظهیر ابدن عیانی
 آیندەروب یالکیز ارکاک ایکی میدونه جیفان شکرله
 سارد شهرته دوندی . جنای قلدە یونازی ، اندرە ،
 سلانیک ، ترخان یوله یونانستانه کیردی . انتقام
 ایچین حاسرلاناں یواردونق قارشوسنه زور بەدشمن
 آتەلرله اسپارەلیر برلشدی . اسارە قهرالی
 لئویداس ۷،۰۰۰ کیشی ایله ترمویل کچیدی عاقە
 اینک ایستەدی ایسەدە قارسلیر یونانی جاسوسلرک
 اوکدو جانکی ایله باشقە برن کچەرک کچید آدینە دوشیدیلر .
 لئویداس ؛ بو قورقوج وضعیت قارشوسنه سپهده
 بر قونلری اسراف اچمەک ایچین ۳۰۰ کیشی بی
 آیقواری کری قانازی کوندردی . بو اوجوز فدائی
 اسارە قانوی اوغریته برە قدار باشەدە لئویداس
 اولجینی حالەدە اوایلر . یونانلیردە قانونلیری اوغریته
 حانلری قدا ابدنلرە طاش دیکیدیلر .

كېڭىزك فارسليار طارافدن طوئولدىنى كورمە
يولالىار سىلاين آداسلە آينى آراسىندەكى بوغازە
جىگىدىلەر . ايىك سايىلان فارس كىلىرى يونان
كىلىرى اوزىبە آينىلەر . سرحس عمارەتى سىراغىن
بولۇندىنى بىزەن دوناناسىك محوڭى كوردى ، قوما -
ئانلارنى مردانى [۳۰۰،۰۰۰] كىشى ابلە رازارق
حناق قامە بوغازىن جىگىلى .

یونانیستانده قالان اردو پلاٹوده منسوب اولدی .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 74

istiyordu. Vesilede kendi kendine çıkmış bulunuyordu.

Dârâ'nın haberleri Yunanlılar'a dokundu; Dârâ'nın sözleri kendi işlerine karışmak olduğundan red ettiler. Dârâ; Dâtis ve Artâferen isimlerindeki iki kumandanı gemilerle Yunanistan'a gönderdi. Bu iki kumandânın gemileri Eğriboz Adasına uğradılar. Bu gün Palûkarsu (Eski kal'a) denilen Ereteriyye şehrini ite'at etmediklerinden zabt ve ahâlisini de Anadolu'ya gönderdiler.

Bundan sonra Yunanistan'ın Atiki Yarımadasına çıkarak Atina'nın altı sâ'ât uzağında Maraton Sahası'na geldiklerinde Fars ordusu 100.000 nefer piyâde, 10.000 nefer süvârîde toplu idi. Yalnız bu orduda birlik yoktu ve aynı cinsten bir demet de değildi. Atinalı'lar dan Mitiladi , Temestükü Kalimak gibi vatanperverlerin ma'iyetinde 11.000 nefer mevcûtdu. Bu iki ordunun çarpışmasında Yunanlar gâlib geldi. Fars gemileride Yunanlılar eline düşmüştü. Dârâ bulunduğu Sard şehrinden bu acı haberi alınca kendisi gitmek üzere yeniden bir ordu hazırlarken öldü.

Oğlu Serhes babasının isteğini yerine getirmek için orduyu ikmâl ile Mısır'da zuhûr eden isyanı yatıştırıp yalnız erkek iki milyona çıkan askeriyle Sard şehrine döndü. Çanakkale Boğazı, Edirne, Selanik, Tırhala yoluyla Yunanistan'a girdi, intikâm için hazırlanan bu

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 75

ordunun karşısına birbirine düşman Atinalılar'la Ispartalı'lar birleşti. Isparta kralı Leonidas 7000 kişi ile Termopil geçidini muhâfaza etmek istedi. İse de Farşlılar Yunanlı casuslarının öncülüğü ile başka yerlerden geçerek geçid arkasına düştüler. Leonidas; bu korkunç vaziyet karşısında beyhûde yere kuvvetleri isrâf etmemek için 300 kişiyi alıkoyarak geri kalanları gönderdi. Bu üç yüz fedâi Isparta Kânûnu uğruna bire kadar başta Leonidas olduğu halde öldüler. Yunanlılar'da Kânûnları uğruna canlarını feda edenlere taş diktiler.

Geçidlerin Farşlılar tarafından tutulduğunu gören Yunanlılar Salâmin Adasıyla Atiki arasındaki boğaza çekildiler. İki bin sayılan Fars gemileri Yunan gemileri üzerine atıldılar. Serhes muhârebeyi seyr için bulunduğu tepeden donanmasının mahvını gördü. Kumandânlarından Merdâne'yi (300.000) kişi bırakarak Çanakkale Boğazından çekildi.

Yunanistan'da kalan ordu Plâto'da mağlub oldu (*) Atinalılar krallık idâresi hastalığının tedavisi için cumhuriyet aşısını yapan bir re'is-i hükûmetdir.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Donanmadan kaçabilenleri Sisam karşısındaki Mikal burnu önünde perişân oldu.

Birbiri ardınca bu mağlubiyetler Serhes'i merkezi Sus şehrine çekilmeğe ve harbden vaz geçmeğe mecbûr etti.

Oğlu Erdeşir'in hükümdarlığı zamanında Yunanlılar Mısırlılar'ı ayaklandırıdılar. Militadi'nin oğlu da Farşlılar'ı Kıbrıs'da ve İçel'de bozdu. Farşlılar'a Küçük Asya'nın Adalar Denizi kıyısında oturan Yunanlılar'a çok fa'ideli Samun Mu'ahedesi'ni kabul etdirdi. Kardeşi ikinci Dârâ Mısır, Lidya ve Medya ihtilâlleri ile uğraşdı. Oğlu ikinci Erdeşir zamânında kardeşi Küçük Asya Vâlisi Hüsrev Yunanlılar'ın yardımıyla ayaklandı. Bâbil'e kadar yürüdüyse de Kunâkse de bozuldular. Yunanlılar'ın ileri gelen zâbitleri de Farşlılar tarafından verilen ziyafetde öldürüldüler. On bin Yunanlı meşhur filozof ve tarihçi, Sokrat'ın çalışkan talebelerinden (Ksenefon) kumandasında zorlukla geri dönebildiler. Bunların geri dönmesi Yunanlılar'ca "On Binlerin Dönüşü" diye meşhûrdur.

Isparta hükümdârı Aje Silâs Fars hükûmetinden

شرق مدینتی اخبارلادی زمانده ، یونانیلرده بو مدینت یکی یکی بارلامایه باشلاشمیدی . یونان کبیری قزاده کبک قورقونج صوری اوزرنده بول روزکارله بلکینلری شینیرممدیلر . یونان آتخی بر قسم مهاجر بو قیلیر برلندکاری چاغلرده فارسلیلر یورالره صوقولش بولویورلری .

اسکینلرک ده کوچوک آسپان چکیلیمسی اوزرنه فارسلیلر قزاده کبک قیلیرنه قدار بو اراضی ولایته آیرازق ساتاریلری بوللاشلردی . فارس ساتاریلردن آرناباز ایشلهدیکی جنایتک جرمی اغیر اولماسندن اورکک بولنه سببشدی . استقلال کب ایشدی .

فارسلیلردن جان آرناباز کندیسنه آرقا چقاق یونانیلره این یوز کوسلردی . بولله لکه کندی بری طونا بیلدی . رومالیلر قالی عازبلر بلان میرداد کندیسنک فارس خاندان اولدینی ادعا ایدردی . بونک اینجیندرکه بونک یونانیلرله بیچ بر علاقیمی بوددی .

حایک داغلریک جنوبله قبادوقدان آریلان بونک اک شانی واک بیچ آلتی میرداد یاشادی . سلفکو . سیرک درمندیزاندن اسقاده ایله حدودینی قبادوقیا اینجیرنه قدار ایلریلندی . چورومک بونک تشکیلات . مسکیمنه قایلنامی ایشنه بو زمانده باشلار .

رومالیلر کله دن اوکجه لوقوسیری ایلی :

• یلاددن اول چورومک قبادوقیا ونده بونک ولایته داخل اولمشدر . سلفکوسدن اوکجه یوزغارک شیلنده اوطوردان اوروغت آدی تروقیندی . قزایل ایوماغک غریبنده غوللر یله شبرک تروقینلرک آری سیاسی تشکیلاتلری اولدینی کوچوک آسیا ککینلده یاریلیدر .

بر اداره آلتنده طوبلامق کوجدی و اولامازدی . شه کیم که اسکینلرک اولوبسایه بو بوبوک مسکینت قوماندانلر آراسنده قاونا ایله پایلاشلیدی . اورنا آنا دولو بو قوماندانلرک بر برلرینه چشکشمه سندن خراب اولدی .

اوزون وصیبعی حریلردن صوگرا اسکینلرک ضبط ایشدی اولکه قوماندانلر آراسنده اوله شیلیدی .

اورنا آنادولو - چوروم داخل - سلفکوسک حصه سنده دوشدی . رومالیلر آنا دولوبه کله قدر اورنا آنا دولو سلفکوس - سکومنه نایع قلدی . فقط بو یسکی اداره ده آنادولو دوزن کوردمدی .

بونک والیرلی لوقوسیری ایشلده :

یونانوس : جینیلرک لوک ایراندیلرک فرغانه اسکینلرله قزیشیق طاغی بر مناسنددر .

تورنگلر : بونک حدودینی جنوبا قبادوق و غالابا [۱] غربا باغلاغوشیا ، شرقا قافساس اولارک کوسلرلر .

یونانوس صوکرادن جیقنا بر اسمدر . میدباشانک مرادالیر اسمنده کی تاریخ کتابی یونانوس بر قزالیق کوسلردکن صوکراد ازمینه قدیقه ده نیبار ، شالیپ ،

تورک قیللری مسکوندی [۲] تاریخ یلککیمی علاوه ایله تورک حریفی بیلانه مین او دورلره قیدسه بر یازی ایله بو اولکینک اساس اسانلری تورکلر اولدینی سوبله مشدر .

[۱] یلاددن دوت عصر اول غولاردن بر قسم توراکلر دن کیم تورک کوچوک آسپاده قزایل ایرومانی حصه سنده برکشدیلر . بونلرک زمانده چورومک حوزانده تروقین اسدی مانشیان بر حکومتنک وارلانی شارل ککیمه ککینلده یازار . بو حکومتنک اسمده آکلانلیدی اوزره تورک اوروقلردن میدانه کش بر حکومندر . صرکارلی تاپیوم شیری ادی . غوللر بونلرک حاکمیدلرله صاحب اولدیلندن غرب تاریخلری چورومک و غالابا - حدودی اینجده کوسلرلرک دوزو و کادر . چوکه غولاردن اول بوراده باشقه بر قوم که تورکلر دی - پاشابوردی .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 78

intikâm almak için Asya'ya geçti. Farslıları ayırmak için Mısırlıları ayaklandırdı. Farslılar da diğer Yunanlıları Ispartalılar aleyhine ayaklandırınca Aje Silas geri döndü. Yunanlıların Küçük Asya'ya yerleşemeyeceklerine aklı kesince Antâlsidas isimindeki kumandanı Fars memleketine göndererek silah istedi. Yunanlılar kendilerine zarar verici mu'ahedeyi imzaladılar.

Sonra Farslılar için isyanları bastırmağa uğraşacak kadar zaman kalabildi.

ÇORUM'DA YUNANLILAR

Tarih de çok memleket zabt etmiş hükümdârlar arasında sayılan İskender; Yunanistan'da birliği meydana getirdikten sonra babası "Filibpos"un düşündüğü Asya seferi hazırlığını tamamladı.

Birçok ilim adamının bulunduğu ordusuyla Çanakkale Boğazından geçerek Granik Çayı kenârında Fars ordusunu bozdu. Adalar kıyısındaki memleketi Farslılardan alarak Akdeniz boyunca Klikya civarına geldi. Tekrar şimâle dönerek Kayseri üzerinden İskenderun Körfezi civarında Payas Mevki'inde Dârâ ile çatıştı. Dârâ'nın ordusu fenâ bozguna uğradı. Karısı,

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 79

çocukları İskender'in eline düştüler. Dârâ'da pek zorlukla kendisini kurtarabildi.

İskender'in bu zaferi kendisine Suriye ve Mısır'ı kazandırdı. Fırat ve Dicle sularından geçtikten sonra Musul civarında Erbil'de Farslıları tekrar bozdu. Dârâ Akbatan şehrine kaçarak hazinelerini aldıktan sonra şarkta misafirlere dâ'ima hürmet eden Türk lere sığınmak istedi ise de kendi adamları Dârâ'yı yaraladılar. Ardına koyulan İskender süvârileri ancak ölüm halinde buldular.

İskender Fars ordularını ezdikten sonra önüne muvvetli bir birlik ve kuvvet çıkmadı. Behl taraflarına Hindistan'a ordularını kolaylıkla soktu. Babil'e dönüşünde genç yaşta öldü.

İskender'in bu büyük ülkeye sahip olabilecek oğlu yoktu. Generallerinden "Perdikâs"a yüzüğünü verdi ise de kendisine varis olmak için hiçbir şey söylememişti.

Geniş ve birbirine düşman insanlarla dolu ülkeyi

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

شرق مدینتی اخبار لادی زمانده ، یونانیلر ده بو مدینتی یکی بارلامایه باشلاشدی . یونان کبیری قاراده کبیر قورقوج صوری اوزریده بول روزکارله یسکینلری شینیرمه مدیلر . یونانلر آلتی بر قسم مهاجر بو قیلر برلشدکاری چاغلرده فارسلیلر بورالره صوقولش بولونیورلری .

اسکینلر ده کوچوک آسپان چکیلیمسی اوزریده فارسلیلر قاراده کبیر قیلرینه قدار بو ارانی ولایته آیرارق ساتاریلری بولامشلری .

فارس ساتاریلریدن آرتاباز ایشله یکی جناسیک جراسی آغیر اولماسندن اورک کک بوته سینشدی . استقلال کب اشدی .

فارسلیلردن آرتاباز کندیسه آرقا جیقاچ یونانیلره ای یوز کوستردی . بویه لکه کندی بری طوتا بیلدی . رومالیلر قانی عاربیلر پان میرداد کندیلر فارس خاندان اولدینی ادعا ایدردی . بونت ایچیندرکه بونتک بولمالیقله هیچ بر علاقمی یوقدی . حایک داغلریک حویله قیادوقیاد آریلان بونتک اک شانی واک شیع آلمری میرداد یاشادی . سلفکو . سیرک درمنسیرافندن استفاده ایله حدودیتی قیادوقیاد ایچلرینه قدار ایلریلندی . چورومک بونت تشکیلات ماسکپه قایلیمسی ایشته بو زمانده بانلار .

رومالیلر کله دن او کجه لوقوسیری ایلی :

میلاددن اول چوروم نه قیادوقیاد ونده بونت ولایته داخل اولمشدر . سلفکوسدن اوکجه یوزعارک شلنده اوطوران اوروغک آدی تروقیدنی . قزیل ایرماغک غربنده غولار برلشیرک تروقیتلرک آیری سیاسی تشکیلاتلری اولدیی کوچوک آسیا کتایند یارباید .

بونت ولایته چوروم چواری کندی حدودی ایچینه آلفله شیمه ممشدی . کوچوک آسیا کتای

بر اداره آلتنده طوبلامق کوجدی و اولامازدی . نه کم که اسکندرک اولوبسایه بو بوبوک مسکیت قوماندانلر آراسنده قاوغا ایله پایلاشلدی . اورتا آنا دولو بو قوماندانلرک بر برلرجه چشکشمه ندن خراب اولدی .

اوزون وصیبعی حربلردن سوکرا اسکندرک ضبط ایشدی اولکه قوماندانلر آراسنده اوله شیلدی .

اورتا آنادولو - چوروم داخل - سلفکوسک حصه نه دوشدی . رومالیلر آنا دولوبه کله قدر اورتا آنا دولو سلفکوس کومنه تادبع قیدی . فقط بو یسکی اداره ده آنادولو دوزن کوردمدی .

پونت والیرلری لوقوسیری ایلنده :

پونتوس : چینیلرک لو ، ایرانلیرک فرغانه اسکملریه قارشیق طاغای بر متاسته در .

تورخولر ؛ بونتک حدودیتی جنوب قیادوقا و غالاتیا [۱] غربا باغلاغولیا ، شرقا قافقاس اولارق کوندرلر .

پونتوس سوکرا دن چیقما بر اسمد . مبدباشانک مرالیر اسمدکی تاریخ کتای ؛ پونتوسی بر قوالق کوسترکدن سوکرا ازمه قیدیاده نیار ، شالیب نوزک قیلرلری مسکوندی [۲] تاریخ یسکینلری علاوه ایله نوزک حرفی سینه مین او دورلره قیسه بر یازی ایله بو اولککک اساس انسانلری نوزک اولدینی سوله مشدر .

[۱] میلاددن دوت عصر اول غولردن بر قسده تراکیا دن کبیرک کوچوک آسیا یاده قیلرلر ایرماق حدوده سته برکشدیلر . بوزک زمانده چوروم چواری تروقیدنی آسیا ماشپیان بر حکومک وارلی شارل نه کبیر کتایند یازار . بو حکومک اسمدنه آککایلیلری اوزره نوزک اوروقلردن مبدنه کاش بر حکومدر . سرکرلری « نوبوم » شهری ایدی . شولر بوزک عاکلرینه صاحب اولدیلردن غرب تورخولری چوروم و غالاتیا حدودی ایچنده کوسترلرک دوشوب دکدر . چوک غولردن اول بوراده ماشقه بر قومک نوزکر دی - پنا یوردی .

bir idâre altında toplamak gücü ve olamazdı. Nitekim ki İskender'in ölümüyle bu büyük memleket kumandanlar arasında kavga ile paylaşıldı. Orta Anadolu bu kumandanlardan birbirleriyle cenkleş-melerinden harâb oldu.

Uzun ve sıkıcı harblerden sonra İskender'in zabt ettiği ülke kumandanlar arasında üleşildi.

Orta Anadolu – Çorum dahil- Selefkos'un hissesine düştü. Romalılar Anadolu'ya gelene kadar Orta Anadolu Selefkos Hükûmetine tâbi kaldı. Fakat bu yeri idârede Anadolu düzen görmedi.

PONT VALİLERİ LUKOSİRİ İLİNDE

Pontus: Çinliler'in Lu, İranlılar'ın Fergana isimlerine karşılık dağlık yer manasınadır.

Tarihler Pont'un hudûduna cenuben Kapadokya ve Galatya (*) garban Poflâgonya, şarkan Kafkasya olarak gösterirler.

Pontus sonradan çıkma bir isimdir Sa'id Paşa'nın Mir'atü'l-iber kitâbı Pontus'u bir krallık gösterdikten sonra “Ezmine-i Kadîmed-i Tibar kabileleri meskundu”

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 82

(Cilt 1 Sahife 199) tarih bilgisini ilave ile Türk harsı bilinmeyen o devirlere kısa bir yazı ile bu ülkenin esâs insanları Türkler olduğunu söylemiştir.

Şarkın medeniyeti ihtiyarladığı zaman, Yunanlılar da bu medeniyet yeni yeni parlamaya başlamışdı. Yunan gemileri Karadeniz'in korkunç suları üzerinde bol rüzgârla yelkenlerini şişiremediler. Bunlardan ancak bir kısım muhâcir bu kıyılara yerleştikleri çağlarda Farslılar bunlara sokulmuş bulunuyorlardı.

İskitler'in de Küçük Asya'dan çekilmesi üzerine Farslılar Karadeniz kıyılarına kadar bu arâzi vilâyete ayırarak Satrablardan Artaboz kendisine arka çıkacak Yunanlılar'a iyi yüz gösterdi. Böylelikle kendi yerini tutabildi. Romalılar'la kanlı muhârebeler yapan Mihirdâd kendisini Fars hanedanından olduğunu iddia iderdi. Bunun içindir ki Pont'un Yunanlılıkla hiçbir alakası yoktur. Canik Dağlarının cenubuyla Kapadokya'dan ayrılan Pont'un en şanlı ve en feci anlarını Mihirdâd yaşadı. Selefkoslar'ın dermansızlığından istifade ile hudûnu Kapadokla içlerine kadar ilerledi. Çorum'un Pont teşkilat-ı mülkiyesine katması işte bu zamanda başlar.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 83

ROMALILAR GELMEDEN ÖNCE LUKORİSİ İLİ

Milâddan evvel Çorum ne Kapadokya'ya ve nede Pont vilâyetlerine dâhil olmuştur. Selefkos'dan önce Yozgat'ın şimâlinde oturan uruğun adı Türukmeniye'dir. Kızılıрмаğın garbında Galler yerleşirken Türukmeniye'nin ayrı siyasi teşkilâtları olduğu Küçük Asya kitâbını

(*) Miladdan dört asır evvel Gallerden bir kısım Trakya'dan geçerek Küçük Asya'da Kızılırmak havzasına yerleştiler. Bunların zamanında Çorum civârında Türukmiye ismini taşıyan bir hükûmetin varlığını Şarl TEXIER kitâbında yazar. Bu hükûmetin isminden de anlaşıldığı üzere Türk uruklarından meydana gelmiş bir hükûmetdir. Merkezleri "Taviyum" şehri idi. Galler bunların meleketine sahip olduğundan garb tarihçileri Çorum'u Galatya hudûdu içinde gösterirler ki; doğru değildir. Çünkü Gallerden evvel burada başka bir kavim – ki; Türkler idi- yaşıyordu.

موسيو شارل تەكسيه :

لوقوسيريلردن اۆنجه انسانلار اوطوردقلرى كوسترير
هيج بر آتمة تعادف كيديله مدېكى سوبله بور . بوكا
سېده آراضىك وولقانى اولمىنى كوسترير .
آلادىن ابلك كوچ ايدىن ساحالېب وقلوكلېدلر
حقندە تارىخى سېكېلر اوكرەنېلە قادار موسيو شارل
تەكسيهك دېدىكى قبول ائتك داها دوغرو اولور .
بوتون بو تارىخ سېكېلردن چقان قېچە جورومك
ابلك انسانلارنى توركدى . بو نوركلر بر چوق يايىغى
عرقلر اسدىلارېنە معروض قالدقلرى حالده هيج برېلە
تھالپ واخللاط ائتمەشلردور . فرس سادرايلرى دە
بورادە خصوصى بر مقام اشغال ايدەمەرك طساغلك
زورولرندەكى شىئولردە اوطوردمشلىر ، خىاتلرى دە
آوجىلانە كېرەمشلردور .

بو يوزدن موسيو شارل تەكسيه :

طن اولوندىنە كورە بورامك حكەمدار وىستىكار
لرى بولە جاھل وىم وحشى خلقى ايجون قاندىسىز
كوردىلر . دىيورەك كوچوك آسيا ، مۇلى ابارنە وآسە
مدىتە مفايسە ايدەرك بوكرى ايلرى سوربورسە
اولا :

فارس استىلاستىن اول يونان مدېنى .

سوكرا :

روما استىلاستىن سوكرا يونان مدېنى ابلەقارشىلق
كتېرەش ، يونانستانك جوغرافيا وضعىنى ابلە لوقوسيرى
اينك كنى قارشىلاش اولسايدى بو سوزى يازاھى
طن ايدىتەزدى .

ذاتاً شمدى بە قادار يازىلان آزلردە تھامبەلە بى
طرفلىقى محافظە ايتش قاچ محرز سايلايلىر : موسيو
شارل تەكسيهك آنا دورودە غولوار ايجون دودىنى
اقتخاردە بى طرفلق چرىجوسى آندىنە دىلىل
دكېلەيدور .

لوقوسيريلر : جەيتلر ميدانە كتېرەش-لردور فقط
هيج بروقت اوزون زمان دوام ايدىن برجهيت سيايە
ميدانە كتېرەش-لردور . اساساً زىكىن بر بر اولماي
بولادە موجوديت سيايە تاسىسەك بلك قولاي

يازان فرانسىز عالمى شارل تەكسيه دە بو اراضىدە
لوقوسيريلردن اۆنجه انسانلار اوطوردقلرى كوسترير
هيج بر آتمة تعادف كيديله مدېكى سوبله بور . بوكا
سېده آراضىك وولقانى اولمىنى كوسترير .

آلادىن ابلك كوچ ايدىن ساحالېب وقلوكلېدلر
حقندە تارىخى سېكېلر اوكرەنېلە قادار موسيو شارل
تەكسيهك دېدىكى قبول ائتك داها دوغرو اولور .

بوتون بو تارىخ سېكېلردن چقان قېچە جورومك
ابلك انسانلارنى توركدى . بو نوركلر بر چوق يايىغى
عرقلر اسدىلارېنە معروض قالدقلرى حالده هيج برېلە
تھالپ واخللاط ائتمەشلردور . فرس سادرايلرى دە
بورادە خصوصى بر مقام اشغال ايدەمەرك طساغلك
زورولرندەكى شىئولردە اوطوردمشلىر ، خىاتلرى دە
آوجىلانە كېرەمشلردور .

بوتون آنا دولونك تارىخى حقندە آلمان عالملىرى
ايجە اوغراشمقدردور . تارىخ ايجون ياپلان تەقلىر
ايلرېدېكى نىسبەدە بو كى قراقلردە ايدىنلانە حقندور .

مىلاددن ۷۷۸ سەنە اولندە يانېيا [۱] حكەمدارى
برنجى نېقو مىدالە باھى زېبە آسەك آزالرى

اچىلمشدى . نېقو مىدالە باھى زېبە آسەك آزالرى
شولولاردن ياردېم دېلەدى ، باباسنە غابە جەلدى . [۲]

غوللر بو سوردنە شىكېنلرېن ساقارايە قدار چوئىدىلر .
فقط بولردە اوج يازچە ايرىلدىلر : بو اوج يازچەدون
نكتوسازلرلك حصنە ساقارايە قىزىل ايرماق وجىنوبى

حدودى دە قبادوقيا ابلە چوورېلېن برلر دوشمشدى .
مرکزلىرى آتمة ايدى . بو وقەدەن سوكرا چوروم

مىلاددن ايكى عصر اول - غلانى حدودىنە كېردى .
تروقېنلرلك طابقى حقندە بر شىبىر اولسايدىنە كورە

بونلرلك غول ادارەسى قبول ايتىلكارى آكلاشېلمقدەدور .

[۱] بولى وجواری .

[۲] حيات مجموعه بى صاى ۲۱ .

Yazan Fransız alimi Şarl TEXIER'de bu arazide Lukosiriler'den önce insanların oturduklarını gösterir hiçbir esere tesâdüf edilemediğini söylüyor. Buna sebep arazinin volkanlı olmasını gösteriyor.

Altay'dan ilk göç eden Sahalib ve Kulkidler hakkında tarihi bilgileri öğrenilene kadar Mösyö TEXIER'in dediğini kabul etmek daha doğru olur. Bütün bilgilerden çıkan netice Çorum'un ilk insanları Türk'tü. Bu Türkler ırkların istilâsına maruz kaldıkları halde hiç biriyle tesâlüb ve ihtilât etmemişlerdir. Fars Sadrabları da buralarda hususi bir makam işgal etmeyerek dağların zirvelerindeki şatolarda oturmuşlar, hayatlarını da avcılıkla geçirmişlerdir.

Bütün Anadolu'nun tarihi hakkında Alman alimleri epeyce uğraşmaktadırlar.

Miladdan 678 sene evvelinde Bitinya (*) hükümdarları birinci Niku Med ile Tarih için yapılan tedkikler ilerlediği nisbetde bu gibi karanlıklar da aydınlanacaktır. Babası "Zibeas"ın araları açılmıştı. Niku Med Fransa'nın Tarbözen eyaletinden gelen Gallerden yardım diledi. Babasına galebe çaldı (**) Galler bu suretle memleketlerini Sakarya'ya kadar

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

büyütdüler. Fakat bunlarda üç parçaya ayrıldılar : Bu üç parçadan Tektosajlar'ın hissesine Sakarya,Kızılırmak ve cenubi hududu da Kapadokya ile çevrilen yerler düşmüştü. Merkezleri Ankara idi. Bu vak'adan sonra Çorum Miladdan iki asır evvel Galatlar hududuna girdi. Türükmiyenlerin akıbeti hakkında bir şeyler olmadığına göre bunların Gal idâresini kabul ettikleri anlaşılmaktadır.

Mösyö Şarl TEXIER: Lukosiriler'de isti'mâr fikri vardır diyor.

Tavisyum vesâ'ir şehirlerin uzun harbler yetmemiş gibi Salefkos ve Roma istilâsıyla da geçirdiği müdhiş anlardan ötürü baykuşlar yuva yaptığı bu harârabelerden Lukosiriler uzaklaşmak mecburiyetinde kaldılar. Artık büyük şehirler yapılmaz oldular. Yunanlılar'da Asur ülkelerinden geçib Sinop'da nihayet bulan büyük yolu Akdeniz'e çevrilince bura halkı muhit Ta'biyye vaz'ıyyet-i hariciye tâbi oldular.

Bu yüzden Mösyö Şarl TEXIER; Zan olunduğuna göre buranın hükümdâr ve san'atkârları böyle câhil ve nimü vahşi halk için fa'idesiz gördüler. Diyor ki Küçük Asya mü'ellifi Isparta ve Atina medeniyetiyle mukâyese ederek bu fikri ileri sürüyorsa evvela:

FARS İSTİLÂSINDAN EVVEL YUNAN MEDENİYETİ.

Sonra: Roma istilâsından sonra Yunan medeniyeti ile karşılık gelmiş, Yunanis-tan'ın coğrafya va'ziyeti ile Lukosiri iliminkini karşılaştırmış olsaydı bu sözü yazacağı zan edilmezdi.

Zaten şimdiye kadar yazılan eserlerde tamamıyla bi-tarâflığını muhafaza etmiş kaç muharrir sayılabilir? Mösyö Şarl TEXIER'in Anadolu'da Galler için duyulduğu iftiharda bitaraflık çerçevesini aştığına delil değildir?

Lukosiriler : Cem'iyetler meydana getirmişlerdir. Fakat hiçbir vakit uzun zaman devam eden bir cem'iyet-i siyasiye te'sisde pek kolaydı.

(*) Bolu ve civarı

(**) Hayat Mecmu'ası sayı 21

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Etraflarını birçok zengin ve büyük Hükûmetler çerçevelediği gibi Sinop'a giden Asurî yolunun buradan geçişi ayrıca istilâya bir esâs teşkil eder. Bu istilâlar milli mezheb birliğinde meydana getiremedi türkler'in şarkdan geldikleri "Anâ'itis" (*) mezhebi Fars ve Yunan mezhepleriyle uzun zaman boğuşuktan sonra yenildi. Bundan ötürü de siyasi teşkilatı esaslandırmayan Anâ'itis mezhebi sâliklerinin birliğini pek çabuk ayırdı.

Lukosiriler de vahdet-i siyasiye'den ziyade Romalı'lar gibi dini cem'iyet üzerinde mü'essir edecek teşkilât meydana getirmek istemişlerdi. Zamanın icâbâtına ayak uydurmaya mecbur olan insanların düşünüşleri bu aykırı yolda birlik kuramadı. Gerek Sakalar'da ve gerekse Türükmiyenler'de bu hal görülür. Fars ve Yunan mezhepleri ise Anâ'itis etrâfında toprakları dağıttı; bu dağıtılmada acı oldu. Zamanın rüzgârları bu birliğin bağlama düğümlerini çürütdü, kopardı.

Farslılar boyundurukları altına aldıkları kavimin içtimâi ve siyâsi hayatları üzerine te'sir etmezlerdi. Hükümdârlar; vilâyetlere kendi akrabalarından ta'yin ettikleri Satrablar; va'istasıyla idâri işlerini düzende bulundurabilirdi. Satrablar; vilayetlerinde tamamıyla

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 90

hâkim idiler bunlar, yalnız Fars hükümdarlarından korkarlardı. Fars hükümdarları Satrablar doğrudan doğruya idâm ederlerdi. Bunların işlerini kontrol etmek üzere yanlarında birde me'mur-i mahsus bulundurulardı. Valilerle irtibatı tatarla pek sıkı bir suretle te'min ederlerdi. Kervansaraylarda yolcular para vermeden otururlardı. Adalar kıyısından merkeze doksan üç günde gidilmek mümkündü.

ÇORUM'DA ROMALILAR

Gençliğinde büyük hayaller altında dolaşan Pont hükümdârı Mitridâd saltanata vâris olmadığından serserilikle yaşamada bütün acılıkları gördü, çok tecrübeli yetişti.

Pont hükümdârları kendi asıllarını inkâr etmedikleri gibi Fars mezhebinde âşıktılar. Selçukiler nasıl İran diline muhabbet beslerlerse Pont Satrabları'da Yunanlılar'ı saraylarında hizmet işlerinde kullanırlar, saray içinde Yunanca konuşmalarına müsa'ade etdiler.

Pont hükümdârları Yunanlılar'la uyuşmağa mecburdular, çünkü Farşlılar için onlar kabahatliyidiler.

Mihirdâd hem asker hem de edip di. Düşmanları kendisini zehirleyerek saltanatından mahrum etmek istedikleri için azda başlayarak başkasını bir cümlede

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 91

öldüren zehir kendisine zarar vermez bir hale gelene kadar alıştırır, böylelikle kendisini kurtarabilirdi.

Hükümdâr olabilen Mihirdâd Selefkoslar'dan epeyce yer elde etdi. Bu devirde Anadolu'nun garbında yerleşen Romalılar'ın Publikenlerinden (*) herkes bezmişti.

Yunanlılar isyân etdiler. Romalılar bu isyâna karşılık bütün Latince konuşanları yakalayarak (80.000) kişi öldürdüler, mallarını zabt ettiler. Mihirdâd romalılar'ın bu zulmünü fırsat kolladı, Anadolu'yu elde etdi, Bergama şehrine yerleşti. Ahaliyi beş sene için vergiden afv etdi. Roma Mihirdâd'a karşı Roma genarellerinden Silla'yı

(*) Anâ'itis mezhebi Buda'nın dinidir. Bir nevi insan şeklinde heykele ta'bd ederlerdi. İbadet için büyük bir meydana ateş yakılır, kurbanlar kesilirdi. Bu mezheb Asya ortasından gelmişti. Bir nev'i mecusi meshebi denilebilir.

(**) Roma zabt ettiği vilayetyerde menabii varidatı vardı. Liman duhuliyesi, gümüş ma'denleri hasılatı, hayvan resmi, hububat öşürü. Fakat bu vergileri kendi idare etmeyerek Publiken denilen mültezimlere ihâle ederdi.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

عسكرلى اطاعتدن چيقدىلارنن تيفران تکرار عماکتته وقرالغه صاحب اولدى .

رومايوسەر ، بويوك ايشغرى قيصه زمانده باشاران بويي مەردادە مەمۇر ايشدى . بويي مەردادە بير كچه باسقىن ياپدى ، مەرداد برقاريسى آجىق آلايلەرك تکرار تيفرانك پائە قاچىدى .

فقط بوسفر قبول ايديلهدى . مەردادك باشكى كتيرونە مكافاتده وعد ايشدى ، كنديسىده روما اردوكانه كيدرك صالح ايشدى . بويي بير چوق بارا قارشىلنى ايله قراللى باغشلاىدى . قافقاس داغلارندن حرر كوله قدر ايلرلەدى .

مەرداد بوسفرده - استانبول بوغازينه - قاچدى واورادن روما اوزرئيه يورومك ايشدى ، پائە كير قبول ايتەدىلر . بويي پئىناني مەردادك اوغى قارناقه ووردك باباسى علينه ايقلايدىردى . مەرداد دشمن آله دوشمەك ايجين كندى كندى اولدىردى . [ميلاددن ۶۳ يىل اول]

بويي مەك بو بويوك ايشلرى باشارمه اوغراشما - سەكەك موكى روما ايجندەك قارغاشلارندن اوتورو ياپامدى .

بويي بونت ولاىي ايله قبا دوقباني يولشيدىردكن . موكر ا رومادە قراسوس ، زولسە زارلە اورناقلاما . اوچلى حكومت دوزەتى ، قوردى .

بو اوچ حكومت آدملىرى ملىكىده آرالزنده اولەشيدىردىلر . آسيا و آفريقا قراسوسك حصه سە دوشدى . بوولايى داهبا بو بونك ايجين فارسيلرله ياپدى حريده الجزيره - مەزوپوتاميا - جبوللرندە اردوسيله مو اولدى .

غريده بويي ايله سزارك آرالزنده بايلاشاقوغارى اولدى . بويي مغلوب اولدى ، قاچىدى مصرده بانى كشيلى . سەزار رومادە امپراطورلنى اعلان ايتىدەده مستبد اداريه بويون اكشەين رومالير كنديسى اولدىلر .

كوندەردى . - سىلا يونانستانى تکرار خط ايشدى . فقط رومادەكى عمارەلردن دونەن سىلانك يرئە . فلاكوس ، آ-باو كچى . مەرداد فلاكوسى قارشىلاىدى واونكه قونوشدى . ۲۰ يىك تالان - بروج سە - ۷۰ ككى ووردك صالح اولدى .

فلاكوس جنرال قيمييا طرفندن اولدورلدى . سىللادە قيميياك اردوسى پائە كدى ، عسكرلر قيميياي سومەكلارندن سىلا طرفقه كچدىلر ، يالكنر قان قيمييا كندى كندى اولدىردى .

سىلا قوشى آنادولودە كچىردكن موكر ا رومايە دوندى . رومانك قارغاشلارندن استفادە ايدەن مەرداد غائب ايشىكى يرلى تکرار آلدە ايتكه موقيق اولدى .

فقط روما ؛ لوكولوس ، آورەليوس اسمندە ايكي قوماندان مەرداد اوزرئيه كوندردى . بو ايكي قوماندان ؛ رومانك غائب ايشىكى يرلى تکرار آلدىلر . لوكولوس قوشى مەردادك ملىكى ايجندە كچىردى . وقادار چوق غنائم آلدىلر كه بير اوكرز شمەيكى حسابله ۱۶ غروشه ، بير اسير ۵۲ غروشه ، ساتيلىدى .

مەرداد قزيسى ايله همشيرلرئى دشمن آله دوشە . ملك ايجين كندى كندىلرئى اولدورمەلرئى سولەپەرك قئن باباسى ارمانئان قرالى پائە قاچدى . لوكولوس ايكي سە بورادە قندى اولغە طرح ايديلن يرداي بولامايان مادلو ؛ بوييكنلردن چوق ظلم كوردىلر . اهل وركى وىرمەك ايجين قيزلرئى اوغلارئى صائغه مجبور اولدورلدى .

صوك حدى بولان سغالە نهايت ويرمك ايجين لوكولوس قانئك ٪ ۱۲ دن فضلە قبول ايتىدەمەنى تايين ايشدى .

لوكولوس مەردادك تىسليمى تيفراندىن ايشەدى ايشەدە كنديسە قرال دجەدىكى ايجين اولماز خيرئى بوللاىدى ، بو قارشىلنى حريه پئەچكەندن لوكولوس داهبا اول داوارلدى وجوم ايشدى ، تيفران ، خزىنەلرئى قازىلرئى آلتە وقت بولامدن قاچدى ، فقط روما

gönderdi. Sillâ Yunanistanı tekrar zabt etdi. Fakat Roma'daki muharebelerden dönen Sillâ'nın yerine "Felâkos" Asya'yı seçti. Mihirdâd Felakos'u karşıladı ve onunla konuştu. 20.000 talân – bir nevi sikke- 70 gemi vererek sulh oldu.

Felakos general Kimmiryâ tanafından öldürüldü, Sillâ'da Kimmiryâ'nın ordusu yanına geldi, askerler Kimmiryâ'yı sevmediklerinden Sillâ tarafına geçtiler yalnız kalan Kimmiryâ kendi kendini öldürdü.

Sillâ kışı Anadolu'da geçirdikten sonra Roma'ya döndü. Roma'nın kargaşalığından istifâde eden Mihirdâd ga'ib ettiği yerleri tekrar elde etmeğe muvaffak oldu. Fakat Roma; Lukollus, Avrelyus isimlerinde iki kumandanını Mihirdâd üzerine gönderdi. Bu iki kumandan; Roma'nın ga'ib ettiği yerleri tekrar aldılar. Lukollos kışı Mihirdâd'ın memleketi içinde geçirdi. O kadar çok ganâ'im aldılarki bir öküz şimdiki hesapla 16 kuruşa, bir esir 52 kuruşa satıldı.

Mihirdâd karısı ile hemşirelerini düşman eline düşmemek için kendi kendilerini öldürmelerini söyleyerek kâ'in babası Ermenistan kralı yanına kaçtı. Lukollus iki sene burada kaldı evvelce tarh edilemeyen

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 94

parayı bulamıyan Anadolu; Publikenlerden çok zulüm gördüler. Ahali vergiyi vermek için kızlarını oğullarını satmağa mecbur oluyorlardı.

Son haddi bulan sefaletle nihayet vermek için Lukollus fâ'izin yüzde 12'den fazla kabul edilmemesini te'min etti.

Lukollus Mihirdâd'ın teslimini Tiğran'dan istedi ise de kendisine kral denilmediği için olmaz haberini yolladı. Bu karşılık harple biteceğinden daha evvel davrandı ve hücum etti. Tigran hazinelerini karılarını almağa vakit bulamadan kaçtı, fakat Roma askerleri itâ'atden çıktıklarından Tiğran tekrar memleketine ve krallığına sahip oldu. Roma bu sefer, büyük işleri kısa zamanda başaran Pompe'yi Mihirdâd'a me'mur etti. Pompe Mihirdâd'a bir gece baskını yaptı, Mihirdâd bir karısını ancak alabilerek Tigran'ın yanına kaçtı.

Fakat bu sefer kabul edilmedi. Mihirdâd başını getirene mükâfat da va'âd etdi, kendisi de Roma orduğahına giderek sulh istedi. Pompe birçok para karşılığı ile krallığı bağışladı. Kafkas Dağlarından Hazar Gölüne kadar ilerledi.

Mihirdâd bu seferde – İstanbul Boğazına- kaçtı ve oradan Roma üzerine yürümek istedi, yanındakiler kabul

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 95

etmedi. Pompe Bitinya'yı Mihirdâd'ın oğlu Farnaksa vererek babası aleyhine ayaklandırdı. Mihirdâd düşman eline düşmemek için kendi kendini öldürdü. (Milattan 63 yıl evvel)

Pompe'nin bu büyük işleri başarma uğraşmasındaki şevkini Roma içindeki kargaşalıklardan ötürü yapamadı.

Pompe, Pont vilayeti ile Kapadokya'yı birleştirdikten sonra Roma'da Krassos, Jul Sezar'la ortaklaşa “ üçlü Hükûmet düzenini “ kurdu.

Bu üç Hükûmet adamları memleketi de aralarında üleştiler. Asya ve Afrika Krassos'un hissesine düştü bu vilayeti daha büyütmet için farslılarla yaptığı harpte el-Cezire – Mezopotamya- çöllerinde ordusuyla mahf oldu.

Garbda Pompe ile Sezar'ın aralarında paylaşma kavgaları oldu. Pompe mağlub oldu, kaçtığı Mısır'da başı kesildi. Sezar Roma'da imparatorluğunu ilan ettiysede müstebid idareye boyun eğmeyen Romalılar kendisini öldürdüler.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

روما؛ هرگاهي آياتي آله ايشديكي وقت، دوزن ايشلرده اوزون بويلو زورلوق چكهمزدی. اويلارلك قوملری بوتون قانونلری محفظه ایدر، يالکيز بارا وعسکر وربردی.

کوچوك آسياني آله ايدن روما؛ قبادوقباربوت ولايتلردهير جمهوريت قوموق ايشلرده، بوماليلری ونه فارسيلری سومه بن نورکاردن اوتورو دوشونجولری باشاراماديلر. مهزداك اوغلی کندی طارافيره چکرك بونت قورالوق دوقونادی.

رومانك ايجندهكي قارغاشالقدن استفاده ايله فارناس عصيان ايشدی؛ بونك اوزريره روماليلر بوتوق ولايتلری ايجنه قانديلر. بومادهكي تورک اوروقلری ده دوعریدن دوعرويه روماليلره تابع قالدی.

کرک بوننده وکرکه قبادوقبارده - جوروم حوالايشنده - روماليلره عائد ائرلرک آذرر. بونين آکلاشيلوکه روما واليلری بويللرده اوطوراماديلر. فارسيلر سائک زياده طوروسلردن آتامدولوبو اسقيلان ايجنه ايشلرده روماليلری چوقلق اوطارافلرده اوطورورولمشلردی. روما جمهوریتی برينه حکومتنك شكلي ايجر اوطورلوق اولديفته بوتون آسيانر ولايت اولدی.

روماليلرده هرهانكي بولايت فوج ايدليكي زمان قوماندان ساتورلردن مرکب برهيت. بومونهك ياردميه بوولايتك حقوق و وظيفه لری کوسسترر بر نظامنامه ياپارلردی. فقط بونظامنامه لرده او ولايت اهاليست منافى دكيلي رومانك کاري دوشونولوردی.

مشهور جيجهرون و ولايتلر رومانك مالککله لریدره سوزيله ولايتلرک زاوليقي بک آجیق - سوله مشدر - ضبط ايديلن ولايتلردهكي قوملر روما رايکته قاريديريتاز؟ روما تبعه سي اولوردی. رومانك بوتون امرلريره اطاعت ايجنکله برابر دولت اداره سي ايشلريره قاريشامازلردی.

روماليلر بوتون قوملری بر اصوله اداره ميه تابع طوتمازلردی. بعض قوملر بلاقيده شرط مغلوب ايديش

سه زارک اولوميله روماده دوزن قانلیدی. تکرار اوچلي حکومت دوزنی قورولدی. بونلرده اوزون زمانلر بيريرلره اوغراشيلقدن مملکت آچلق ايله بوغوشمه مجبور اولدی.

سه زارک قانلردن قاسيوس آسيانر حاکم ايدی. اوچلي حکومتک اردوسيله فارسيلار سايينده کندی اردوسي قانلری طارافه چکيديلر. يالکيز قالان قاسيوس کندی کندی اولدوردی.

روماني اداره ايدن اوچيلردن هريري کندی اردوسي ايجنه بونک يارابي بولوق مقصديه مملکتک دوت کوشنه داغيديلر. انطون شرقه حاکم اولدی. فقط مصرده قادين حکمدار قله توپا تراپده محکوم اولدی. بو بوزدن ياپدي چيلنلقلر روماني قيزدردی.

اوقاوله محاربه طوبولديلر. انطونک اردوسي داهي چوقلق ايکن اداره سزلكدن مغلوب اولديلر، انطونده مهره قاجیدی. اوقاوله مغلوب آزدی براقادی، مصره کيردی. انطون کندی کندی اولدوردی.

قهنو ياراده اسير اولدی. روماده طار آلايشده بولودورولوق ايشلرين قهنو بوزرا بير زمري ييلانه کندی ايسيردارق بونکده زنجيرله اسيرلر آراسنده بکمسکدن قورولدی. رومابه دونه اوقاوله کندی ايسير اطور اعلان ايشيدردی. عيسي پيامبر بونک زماننده دوشيايه کادی.

رومانك مغلوب قوملر

اوزرنده

سیاسی، ملکی، اقتصادی اداره سی

جودونک ايسی کونلری ايجنه آکلامق ايجينه رومانك ضبط ايشديكي اواسکلری ناصیل دوزنه قويدیقي بيلمک لازمدر.

Sezar'ın ölümüyle Roma'da düzen kalktı. Tekrar üçlü Hükûmet düzeni kuruldu. Bunlarda uzun zaman birbirleriyle uğraştıklarından memleket açlık ile boğuşmaya mecbur oldu.

Sezar'ın katillerinden Kasyüs Asya'ya hâkim idi. Üçlü Hükûmetin ordusuyla karşılaştığında kendi ordusu karşı tarafa çekildi. Yalnız kalan Kasyüs kendi kendini öldürdü.

Roma'yı idare eden üçlerden her biri kendi ordusu için yetecek parayı bulmak maksadıyla memleketin dört köşesine dağıldılar. Antovan Fars'a hâkim oldu fakat Mısır' da kadın hükümdar Kleopatra'ya mahkûm oldu. Bu yüzden yaptığı çılgınlıklar Roma'yı kızdırdı. Oktav'la muharebeye tutuldular. Antuvan'ın ordusu daha çokluk iken idaresizliğinden mağlub oldu Antuvan'da Mısır'a kaçtı. Oktav mağlubun ardını bırakmadı, Mısır'a girdi Antovan kendi kendini öldürdü. Kleopatra'da esir oldu Roma'da zafer alayında bulundurulmak istenilen Kleopatra bir zehirli yılanla kendini ısırtarak boynunda zincirle esirler arasına geçmekten kurtuldu. Roma'ya dönen Oktav kendisini imparator ilan ettirdi. İsa Peygamber bunun zamanında dünyaya geldi.

ROMA’NIN MAĞLUB KAVİMLERİ ÜZERİNDE SİYASİ, MÜLKİ, İKTİSADİ İDARESİ

Çorum’un eski günlerini iyice anlamak için Roma’nın zabt ettiği ülkeleri nasıl düzene koyduğunu bilmek lazımdır.

Roma; herhangi bir eyaleti elde ettiği vakit düzen işlerinde uzun boylu bir zorluk çekmezdi. O illerin kavimlerinin bütün kanunlarını muhafaza eder, yalnız para ve asker verirdi.

Küçük Asya’yı elde eden Roma ; Kapadokya ve Pont vilayetlerinden bir cumhuriyet kurmak istedi ise de ne Yunanlılar’ı ne de Farsları sevmeyen Türklerden ötürü düşünce-lerini başaramadılar. Mihirdâd’in oğlunu kendi taraflarına çekerek Pont krallığına dokun-madı.

Roma’nın içindeki kargaşalıklardan istifade ile Farnas isyan etdi; bunun üzerine Romalı’lar Pont’u da vilayetleri içine kattılar. Buradaki Türk urukları da doğrudan doğruya Romalılara tabi kaldı.

Gerek Pont’da ve gerekse Kapadokya’da -Çorum havalisinde- Romalılar’a â’id eserler pek azdır. Bundan anlaşılıyor ki Roma Valileri bu illerde oturamadılar.

Farşlılar’sa en ziyade Toroslar’dan Anadolu’yu istila etmek istediklerinden Roma valileri çoğunlukla o taraflarda oturur olmuşlardı.

Roma Cumhuriyeti yerine Hükûmetin şekli imparatorluk olduğundan bütün Asya bir vilayet oldu.

Romalılar’da herhangi bir vilayet feth edildiği zaman kumandan senatörlerden mürekkep bir hey’et-i meb’usanın yardımıyla bu vilayetin hukuk ve vazifelerini gösterir bir nizamname yaparlardı. Fakat bu nizamnamelerde o vilayet ahalisinin menafi’i değil Romalılar’ın kârı düşünülürdü.

Romalılar bütün kavimleri bir usulde idareye ta’bi tutmazlardı. Bazı kavimleri bilâkayd ü şard mağlub edilmiş

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

نه قادر بول جیوانی . آذوقی ، -سلاج تدارك ابد جكر
بیده کونفریدی ،
بروقونسل ، روما قومنتک محلی ایدی . یانده
اون ایکی لیکتور [۳] بولونوردی . بروقونسلولنت
مدنی بر سنه اولوب سنهک یانینده روما شهریه
کیریزکی عسکری اونفورماتسی شهرک دیشلایینده
چقاربر اولهجه شهره کیریددی . هیچ برکیسهک
قازنی دورامایه چی بو والیلر ماسکی مسقید برادره
آلنده قاصوب قاورورلردی . قیسه زمانده بوبوک
ترونتلره ماسکیتلریه دنه لرلردی .
هرهاکی بیر احتیلاسی طهور ایدن برو قونسلولار
زادکدن طوبلو حکمه طارافندن محاکمه اولورسده
محکوم اولمالارلردی . محکوم اولسانده باشده
-سودولور اوردادروماتک مرهاکی برزیکین شهرنده
طوبلادیقی بارلرله ذوق وصفایینده عرسورلردی .
والیلر یانلرله بیر چوق طابیدق زادکده مأمور
اولارک کونورلور ، کوچوک مأمورلرده چورباچیلری
قادر یاغمان کسه لری دولورورلردی .

پولیکه نلر :

رومائی طبقات ایشدیکی ماسکیتک بارا
قیساقلری ؛ کوموش دمیر معادنلری ، لجان کیریش
کومروکاری ، آتادولو کین محسولوی بول برلرکده
اکی شهریه دولورلردی .
رومانو بارا کیتنه قیاقلری دوعربودن دوعربود
قولالوب آبریحیه مأمور قولالانلاردی . بونلری
نودی حازری تریه صیبتل هرکم اولورسه اولسون
قولالانقن دوتورلورلردی .
[۲] اهل وطن رومان اولالار و بریلر عنوانلر
هرکس اهل وطن اولمالاردی . بونلرک شاقسی رومان
اجرا ایچیلردی . روما مینتورلنده رومانلرک اولادو
ده اهل وطن حقوقی ملاحظه ایدرلردی .
[۳] صول اومورلرله بر سنه دکنک بونلرک
اورتاسنده بربالعه ماسکیلرلردی . عمالی ساطنلنده
آتالریک ماندره فالاقاچیلر بولونوردی -

اولدیندن بونون حقوقی غالب ایچیش اولورلردی .
بعض ولایتلرله روما قومنتک حشمتله حرمت ایچک
شرطیه حکومتلری باقی قایلردی . مہاردارک لوقوسیری
ایلی فتح ایستکدن صوکرایکی زمانده چوروم ایچکی
صورت اداره نایچ ایکن بالآخره برغی شکدهکی
اداره محکوم اولمشدر .
رومانک ولایتلر اوززندهکی حکمتی مطابق ایدی .
بو حکمتی باشلیق ایچین بوبوک برنامور تعین ایدیلردی .
بو مأمورلرله قونسلول ویا بره نورلر کوندریلر ،
قونسلولر ، بروقونسلول ، بره نورلرده بره نور عنوانی
آلیردی . بروقونسلولر کندیسینه تعین ایدیلر بولی
تعین ایلر حربه مخصوص آلیسه کیمش اولدیلی
حاله مأمور اولدیلی ولایت کیدر و اورداده برسنه مدته
حاکم مطابق اولوردی . بروقونسلولرک یاننده خبریهک
اداره ایچین برکنچ مأمور "کونستور" بولونوردی .
بروقونسلولر قونسلولاردن دایما مستر بحالنه
باشلارلردی . چونکله نه ویردیکی امرلره قارشی
دوراحق تریبوللر [۸] ونده کندیلی کوز آلنده
بولوندرایق سناتو - ایچبارلر مجلسی - واددی .
بروقونسلولر ویا بره نورلر ولایتلری بونون عسکرک
قوماندانی ایدی . بره نورلر دیلین محکمه ده حاکمیلر .
اهل وطن [۲] منشا اولارک هر ایستنه ریشتی
جزایه چیدیلر ، حبسه آتار ، اعدام ایستیلر
یایلردی . بروقونسلولر کینسکاری ولایتده بر فرمان
یازار بو فرمان قون قون طاشیلردی . ولایت
اهالیستنه حرب ایچون طوبلا تاسی امر ایچکی کسکی
[۸] روما اوچ صنف اولریه مؤسسیدی . بارخیلر
قلیبتلر ، بلار . بارخیلر رئیس روحانی معیاسنه کالینوردن
آنه برکله اولوب تورکمه زده آتاک قایلدر . حکومت
قورولتی بولر تشکیل ایدیلدی . قلیبتلر حکمه حضوریه
چیلمازلردی . بو ایکی صنفک دوتورلرلرله نه قورولمالار
ونده دین دعالریه کیرمه یل اوچده بر صنف حق واددی که
اولرده بللرلردی . بر چوق کورونلورلردن صوکرایک بللرک
قورولمالارده حقلری آتانی ایچون رئیس سیمه لرله معاهده
ایدی . بو رئیسله تریبون عنوانی ویرلیدی . بوبوک

Olduğundan bütün hukukunu gâ'ib etmiş olurlardı. Ba'zı vilayetler se "Roma Kavminin haşmetine hürmet etmek şartıyla" hükümetleri baki kalırdı. Mihirdâd'ın Lukosiri ilini feth ettikten sonraki zamanda Çorum ikinci surette idareye ta'bi iken bilahare birinci şekilde idareye mahkum olmuştur.

Roma'nın vilayetler üzerindeki hakimiyeti mutlak idi. Bu hakimiyeti yaşatmak için bir me'mur ta'yin edilirdi. Bu me'muriyetlere kendisine ta'yin edilen yolu ta'kib ile harbe mahsus elbiseler giymiş olduğu halde bir me'mur olduğu vilayete gider ve orada bir sene müddetle hakim-i mutlak olurdu.

Prökonsüllerin yanıda hazinenin idaresi için genç bir me'mur "Kü'estor" bulunurdu.

Prökonsüller, konsüllerden daha müsterih-ane yaşarlardı. Çünkü ne verdiği emirlere karşı duracak Tribunlar (*) ve de kendisini gözaltında bulunduracak senato-ihtiyar meclisi- vardı. Prökonsüller veya pröperatorlar vilayetteki bütün askerî kumandanı idi. Prötüvar denilen mahkemede de hakimdiler. Ehl-i Vatan (**) müstesna olarak her istediğini cezaya çarptırır,

hapse atar, idam ettinebiridi. Prökonsüller gittikleri vilayetlerde bir ferman yazar bu ferman kanun kuvvetini taşırdı. Vilayet ahalisine harp için toplanmasını emrettiği gibi, ne kadar yük hayvanı, azık, silah tedarik edeceklerini de gösterirdi. Prökonsül; Roma kavminin mümessili idi. Yalnız on iki Liktor (*) bulunur idi. Prökonsüllerin müddeti bir sene olup, senenin bitiminde Roma şehrine girerken askeri üniformasını şehrin dışarısında çıkarır öylece şehre girerdi. Hiçbir kimsenin karşı duramayacağı bu valiler memleketi müstebit bir idare altında kasıp kavururlardı. Kısa zamanda büyük servetlerele memleketlerine dönerlerdi.

Herhangi bir ihtilâs zuhur eden Prökonsül zadeğândan toplu mahkeme tarafından mukemesi olursa mahkum olmazdı. Mahkûm olsa da başka memlekete sürülür orada Roma'nın herhangi bir zengin şehrinde topladığı paralarla zevk ü sefâ içinde ömür sü-rerlerdi. Valiler yanlarında birçok tanıdık zadeğânı da me'mur olarak götürürler, küçük me'murlar da Çorbacıya kadar yağmadan keselerini doldururlardı.

PUBLİKENLER

Romalı zabt ettiği memleketin para getirici kaynaklarını; gümüş ve demir ma' denleri, liman giriş

gümrükleri, Anadolu gibi mahsulü bol yerlerin ekin öşürüyle doldu-rurdu.

Roma bu para getiren kaynakları doğrudan doğruya kullanıp ayrıca me'mur kullanmazdı. Bunları

(*) Roma üç sınıf üzerine mü'essis di. Patriciler, Kliyentler, Plebler. Patrici re'isi ruhani ma'naya gelen pord'dan alınma bir kelime olup Tükçemizde Atanın mukabilidir. Hükümet kurultayını bunlar teşkil ederdi. Kliyentler mahkeme huzuruna çıkmazlardı. Bu iki sınıfın dışında ne kurultaylara ve nede din du'alarına girmeyen üçüncü bir sınıf halk vardı ki onlar Plebler di. Bir çok gürültülerden sonra Pleblerin kurultaylarında haklarını aramak için re'is seçmelerine müsa'de edildi. Bu re'islere “Tribun” unvanı verildi. Büyük nüfuza ha'iz idi. Evine sığınan her kim olursa olsun kovalanmaktan kurtulur idi.

(**) Ehl-i Vatan Romalı olanlara verilen unvandır. Herkez Ehl-i Vatan olamazdı. Bunların mahkemeleri Roma icra edilirdi. Roma müste'meratında Romalıların Ehl-i Vatan olarak hukuku muhafaza edilirdi.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

کی حرکت ایدہ رسک بو موفقیت پوجہ تاکرینک
آیدر.

یوبلیک نلک بوطلمی تمہ پورمش کبی سرمایہ دارلرکده
چیلہ سنی چکیورلردی . بونلر شہرلرہ یاخود قرالمرہ
۱۲ دن دایما بوسک بارا اقراض ایدرلر ، ایشلہ یق
قلمی بے اوستہ اکہ ایدرلر .

حالیو کہ ایسہ جوروم جوارلندہ آشتی سوروجیک
ایدن ، یالکر قاپا طوزلرندن بیرٹی چنارلر بیان خلق
یرقاج یوزسہ بوحالدہ سوروندی . بوانشیر دیرکیر
جوروم وجوارلندہ اسکی ہیئت مدینتی ریسبوتون
اولدوردی ، شہرلر کورولہ زاولدی . موسوشارلر کسبہ
بواوز آناطولیولک تاریخی یازارلر « یونان مدینتی
هرطساراقہ کونس کبی ایشیق ویربرکن بوراسی قبول
ایسہ مشدی . »

فقط تاریخ کوستہ ریسورکی یونان مدینتیلر داها
یوکسک مدینت چاشلری یاشامش اولان لوقوسیری
یونان وروما استیلاسن صوکر اسونلر ، « کہ کہ
یونان استیلاسن کندی مدینتی بیلہ اولدوردی . صوکر
ناصل بیر یاشاما حق ویرلش ایدی کہ مدینت یوکسک لسن .
چوبانلق سلامتلی دفورناریشی بیربولدی ، اوزمانلرک
قوسو کولک لرنہ یامیچی انسانلر کیرمک کجکیرلردی .

اورتا چاغ

عیسا پیغامبر دینی

ایمپراطورلی آنا دولودہ ولایت قوروشونی باغلادقدن .
صوکر اسیان پیغامبر دینی دہ دیو ایتیلرہ ایلرلہ یوردی .
شرقیدن کلن مذہب مرکز ی اولان قومانا شہری
سیاسی بر اورتا لامہ قارامادی . رومانک مذہبی دہ
بوراخلقی ایسیندیرامادی . بونلر ایشیندیرکہ لوقوسیریلر ،
تروقینلر کندی حیاسہ اوینون قدرنہ محتاج بر حالده
قلمشردی . سن بول ومعینی یادیدیلر طرسوسہ کھدرک

یوبلیک نلک دینان ملتمزلرہ احالہ ایدرلردی . ارانی
یوبودکسہ یوبلیک نلرک کندی آزارلندہ بیر شرکت
قوریدیلر . بوشرکت منابع اواردان یروما ایلہ فتاویہ غند
ایدہرک فتاویہ ہجر دیارلک استہ لیدی کندی آیدہ ہرہ کسہ
سوز ایدردی . بوشرکتک روددہ بیر معیری بولور
ولاشلردہ دہ مدیر معاوضی ونجیلہ ایلرلی ، مامورلری
کاتبیلری بولورلردی . اسیرلر [۱] بول اولدیفندن
اک جوق بواشلردہ اسیر توللا لیلرلردی . یوبلیک نلر
اہالیہ تامیلہ سبہ کوزلہ باقدنلرندن حکومتہ یورجلی
اولدقنلری صابیدن داها یوکسک ویرکو استہرلر ،
ویرمہرلر سہ حس ایدرلر ، کولہ اولارق صانارلردی .
فادوقیا یورجیلرک متاد ارقاسندن اونوروجوق
جفا کندی . یورجلی ویرمک ایشین اولادنی ، قیری
صانان یورجوق عالمہ باباری کورلشندہر . قاتصلر [۲۴]
یوکسکلی . آنا دولولک یورجوق برلندہ عصیانلر چیلدی .
فقط یوبودوروقدن کندی تورنارامدی . یوبلیک نلرک
بوطلمی ہرکس بیلدیکی حالده بروقوسولر بیلہ بو
طامہ قارشی دورامایورلردی .

مشہور فیلسوف وخطیب رومانی چچہ روم
بودورک ظلمسدہ نافادار ایلری کیدی لیدی قارداشسہ
یازدی مکتوسدہ آکلایورز :

« متفقنری محو ایلہ مہدن یوبلیک نلری نئون ایدہرک

۱۱۱ اسیرلرک آتاش صندن داها آتاش ایدیلر .
فتح ایدیلن ملکلردن کتارلہ اسیرلر رومانک انسانلردن
داها چوقدی . اسیرلرکدن آتاش ایدیلن یازدی اولمیان
بر اسیرک سہلہ ک آتاش ایدی اسیری اولوردی . بواپلر
کندی ایشیرہ توللا لیلرلردی . اسیرلردہ ایک سہلہ آریلیدی :
ایدرلرکست خدمتدہ اولانلرہ شہر اسیرلری دسیردی . سود
آمار ، دایارلر بولردی . برشہ لازم بونون ایشیلری
بونر بایرلردی . مارلا لندہ چالیشدیریلان اسیرلردہ
کوی اسیرلری دسیردی . بولردہ آتاشلردہ زخمیر چالیشیلر ،
ککچیلری طوبراق آتاشلرک کی فوبولردہ باتارلردی .
میلاددن ایک یوز سہ صوکر کہ قدر بواپلرلری آتاشیلری
ایدرلرکستہ اولدیردہ بیاپلردی .

Publiken denilen mültezimlere ihale ederdi. Arazi büyüdükçe Publikenler kendi aralarında bir şirket kurdular bu şirket menâbi' vâridatı Roma ile mukavele akd ederek mukavelede muharrer paranın istenildiği anda verileceğine söz verirdi. Bu şirketin Roma'da bir Müdürü bulunur, vilayetlerde de müdür mu'avinleri ve tahsildarları, me'murları,(**) katipleri bulunurdu. Esirler (*) bol olduğundan en çok bu işlerde esir kullanılırdı. Publikenler ahaliye tamamıyla teb'a gözüyle baktıklarından hükümete borçlu oldukları sayıdan daha yüksek vergi isterler, vermezlerse habs ederler, köle olarak satarlardı.

Kapadokya borçlarının mütemadiyen artmasından ötürü çok cefa çekti. Borcunu vermek için evladını, kızını satan birçok aile babaları görülmüştür. Faizler [% 24]'e yükseldi. Anadolu'nun birçok yerlerinde asılanlar çıktı. Fakat boyunduruktan kendini kurtaramadı. Publikenlerin bu zulmünü her kez bildiği halde präkonsüller bile bu zulme karşı duramıyorlardı.

Meşhur feylesof ve hatib Romalı Çiçeron bu devrin zulümde ne kadar ileri gidildiğini kardeşine yazdığı mektubundan anlıyoruz:

“Müttelikleri mahv eylemeden publikenleri memnun edecek gibi hareket edersek bu muvaffakiyet

yüce tanrının eseridir.”

Publikenlerin bu zulmi yetmiyormuş gibi sermayedarlarında çilesini çekiyorlardı. Bunlar şehirlere yahut krallara % 12’den dâ’ima yüksek para ikrâz ederek, işleyen faizi de üstüne eklerlerdi.

Halbuki ise Çorum civarında ancak sürücülük eden yalnız kaya tuzlarından bir şey çıkarabilen halk birkaç yüz sene bu halde süründü. Bu ağır vergiler Çorum civarında eski Hitit medeniyetini būs bütün öldürdü, şehirler görülmez oldu. Mösyö Şarl TEXİER bu öz Anadolu’nun tarihini yazarken “ Yunan medeniyeti her tarafa güneş gibi ışık verirken burasını kabul etmemiştir”

Fakat tarih gösteriyor ki Yunan medeniyetinden daha yüksek medeniyet çağları yaşamış olan Lukosiri Yunan ve Roma istilasından sonra söndü, nitekim ki; Yunan istilasını kendi medeniyetini bile öldürdü. Sonra nasıl bir yaşama hakkı verilmiş idi ki, medeniyet yükselsin. Çobanlık selametli ve kurtarıcı bir yoldu, ormanların kuytu bölgelerine yabancı insanlar girmeye çekinirlerdi.

ORTA ÇAĞ İSA PEYGAMBER DİNİ

İmparatorluk Anadolu’da vilayet kuruluşunu bağladıktan sonra İsa Peygamber Dini de dev adımlarla

ilerliyordu. Şarktan gelen mezhebin merkezi olan Komana şehri siyasi bir ortalama kazanamadı.

Roma’nın meshebi de bura halkını ısındıramadı. Bunun içindir ki Lukosiriler, Türükmiyenler kendi hayatına uygun kudrete muhtaç bir halde kalmışlardı. Sen Pol ve ma’iyeti Yahudiler Tarsus’a gelerek

(*) sol omuzda bir deste değnek bunların ortasında bir balta taşırldı – Osmanlı saltanatında yeniçeri ağalarının yanlarında falakacılar bulunurdu-

(**) Esirler en aşağı sınıftan daha aşağı idiler. Feth edilen memleketlerden gelen esirler Roma’nın insanlarından daha çoktu. Esirlikten azad edilen, parası olmayan bir esirin bile en aşağı yedi esiri olurdu. Bu esirler iki sınıfa ayrılırdı : efendilerinin hizmetinde olanlara şehir esirleri denilirdi. Sudanlılar, Dayalar bunlardandı. Bir eve lazım bütün işleri bunlar yaparlardı. Tarlalarda çalıştırılan esirlere köy esirleri denirdi. Bunlarda ayaklarında zincirle çalışırlar, geceleri toprak altındaki kuyularda yatarlardı. Miladdan iki yüz sene sonraya kadar bu esirleri efendileri isterlerse öldürebilirlerdi.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

İnsanları müsavî kılacak esasları neşr ettikleri vakit Anadolu yaylası pek kolaylıkla yeni dini karşıladı. Yeni din insanları esaretten kurtarmıyor onlara sabır ve tahammül tavsiye ediyordu.

Pol esirlere:

“Efendilerinize itâ’at ediniz” demiştir. İsa Peygamber dini Allah’ın lütfuna uğramak için Yahudiler ve putlara tapanların yaptıkları gibi kurban kesmeyi ihtiyaç bildirmiyordu. İsa Peygamberin söylediklerini veya yaptıklarını yapmak kâfi idi. İsa Peygamber ise hemcinsine mu’avenat ve sevgi beslemek; fakirliği, dünyanın gösterişlerinden çekinmeği, şereften kaçınmağı, tevazuyu, hilmi öğütlüyor; bütün insanların ulu tanrı için müsavi olduklarını bildiriyordu.

Havâriyun hastalara, fakirlere çok baktıklarından ilk önceleri Hristiyanlık bunlardan bir de esirlerden ibaret kaldı.

Hristiyan olanlar ayin yapmak için birleşirlerdi. Bu birleşme Yunanca (İklisya) Kilise isimi verilirdi. Buruda toplananlara bir aile gözüyle bakılırdı. Bu toplanmalar bulunan şehrin adıyla anılırdı.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

İnsanları müsavî kılacak esasları neşr ettikleri vakit Anadolu yaylası pek kolaylıkla yeni dini karşıladı. Yeni din insanları esaretten kurtarmıyor onlara sabır ve tahammül tavsiye ediyordu.

Pol esirlere:

“Efendilerinize itâ’at ediniz” demiştir. İsa Peygamber dini Allah’ın lütfuna uğramak için Yahudiler ve putlara tapanların yaptıkları gibi kurban kesmeyi ihtiyaç bildirmiyordu. İsa Peygamberin söylediklerini veya yaptıklarını yapmak kâfi idi. İsa Peygamber ise hemcinsine mu’avenat ve sevgi beslemek; fakirliği, dünyanın gösterişlerinden çekinmeği, şereften kaçınmağı, tevazuyu, hilmi öğütlüyor; bütün insanların ulu tanrı için müsavi olduklarını bildiriyordu.

Havâriyun hastalara, fakirlere çok baktıklarından ilk önceleri Hristiyanlık bunlardan bir de esirlerden ibaret kaldı.

Hristiyan olanlar ayin yapmak için birleşirlerdi. Bu birleşme Yunanca (İklisya) Kilise isimi verilirdi. Buruda toplananlara bir aile gözüyle bakılırdı. Bu toplanmalar bulunan şehrin adıyla anılırdı.

İnsanları müsavî kılacak esasları neşr ettikleri vakit Anadolu yaylası pek kolaylıkla yeni dini karşıladı. Yeni din insanları esaretten kurtarmıyor onlara sabır ve tahammül tavsiye ediyordu.

Roma İmparatorluğu Döndü

Pol esirlere

Havâriyun hastalara, fakirlere çok baktıklarından ilk önceleri Hristiyanlık bunlardan bir de esirlerden ibaret kaldı.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 110

Bir âdem Hıristiyan olacağı vakit kilise kapısında bulunmağa, ilahileri ve İncil'i dinlemeğe mecbur tutulur, fakat kiliseye girmesine mani olunurdu. Bu ta'lim devresi bittikten sonra su ile dolu bir leğene daldırılarak vaftiz resmi yapılırdı. Beyaz elbiseyi giymiş olduğu halde eski dini bıraktığını söyleyen bu Hıristiyan'a “Yeni Doğum Newzad” denilirdi.

Başlangıçta Roma İsa dinine ehemniyet vermediyse de Hıristiyanlığın günden güne çoğalması, resmi mezhebden ayrılmalar Roma'yı telaşa düşürdü. Roma'nın dini; içtihaden ziyade siyasi idi. Umumi merasimde bütün Romalılar bulunmağa mecburdu. Duası olanlar ma'budlara yemin eder, imparator ma'buduna tapılırdı. Bu haller herkesi Roma'ya bağlıyordu. Fakat İsa dini bunlara aykırı olmasından ötürü Roma'nın hoşuna gitmedi.

Hıristiyanlar, mezarlarda toplanırlar, tiyatroya gitmezlerdi. Birçok Hıristiyanlar Roma'nın ölüm makinelerine soyunarak koştular, Hıristiyanların bu isteği Roma'yı ürküttü. Bitinya Valisi genç Pilin Hıristiyanlığın ta'ussubundan usanmış, Roma İmparatorundan emir beklemişti. İmparator Trayyan ise; ne kadar şehirli olsunla olsunlar Hıristiyan olmadıklarını söyleyenleri salıvermesini kendisini saklayarak haber verenlerin sözlerine kulak asmamasını söylüyordu.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 111

Bu emre göre de Tan'da pek Çok Hıristiyanlar öldürüldü. Bu idamlarda hâkimlerin arzuları değil; halk herhangi bir tabiatın değişikliği ile Hıristiyanların aslanlara atılarak mahkum edilmelerini isterlerdi.

ROMA İMPARATORLUĞU DEVRİNDE LUKOSİRİ İLİ

Roma; bu büyük hudud içindeki vilayetlerin çok aşaması için Tuna, Ren nehirlerini tabi hudud olarak muhafaza ettiği gibi Fars istilasında Küçük Asya'yı korumak için Toros ve ona tabi silsileler boyunca birçok Kal'alar yaptırdı. Küçük Asya'nın ise ellerinden çıkmasını hazm edemeyen Farslılar, bu güzel memleketin varidatından istifade için ardı arkası kesilmeden hududu her vakit geçerlerdi.

Farslıların ta'arruz istikameti Mezopotamya ve Toros dağlarının cenubundan dı. İlliryalı İmparator “Septim Sever” üç sene mütemadiyen savaşlarda bulundu. Roma'nın idare-i dahiliyesi pek bozulmuş dini kavgalar;

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

اوله قلیزین بوسنی دورودوق ایچین اوج طرافیده نیر
بر طرافی قارا اولماسین اوتورو مسافه سی قسولای
استانبول شهرینی ایبراطور قسطنطین قورارقی بر جوق
آتارلده سوسه دی .

ایبراطور ثودوس ایسه اوغللارینه مملکتی تقسیم
ایده رک اوفد بوسه دراوا - صاواا هرلرینک ایتمه نده .
کی چیرکی غرب حدودی اولاراق بوتون شرق
وردی دیگر اوغلی هونور بوسه ده بوتون غربی ترک
ایندی .

رفدوس ۱۸ یاشنده قصر اولمشه ده اقامه ارسدی .
اوغلی ثودوس بوس ایسه بدی یاشنده حکیمار اولدیندن
قیز ورداشی بوخاریا نایبه سلطنت تعین ایدندی .
بدی آکلاشامادانلر ، طهریدن زیاده مرکزده
شدنی سوروردی . بوخاریا سارانی کایه بچوردی .
طونه یوزنرینه ایلریندن هونور ایبراطورنی چوق
صدردیلر .

ایبراطورنی ، استانبول قورنارنی ایچین هونور
بر جوق دفعه نر آشیر ویرکیل ویریش . هونور
عجارسین ایبراطورن غربه آقینرینه شرقی روما
ایبراطورنی قورنولای . [۴۵۷]

بو دورده چورومک تاریخی آتقی روم تاریخینده
چونایه یایر قله اوتورده بو مملکت اهالیسینه ایسه
ویلاشامادانلر بوزنک اهالیسی حقدده فطنه معلوم
ویرمزلر . بو دورلرده چوروم وچواری عدا بر
سکونت دورده سیکیچ مشور .

شرقی رومانک سارانی آتقیلری اولقدیر ایلی
کینش ایدی کی بونوک خدمتده بولونان بایر

[۱] هونور اولدندن اون وچ عصر اون بقال کونه
آون اوردون ارمایه دوگون هونر مویک چورومده
وچوردرنن چیلیر بولاسی مسافه اوردو . چیلر
ایلیک بایریدی . چیلر کیرک چیلر بولاسی اوردون
غربه کینشیدی . شرقی روما ایبراطورنی مارسانا
هونورکی ریشی آتیلر . آتیلر دی .

رون ، هونورکی ایبراطورنک بوزوقلشیری
کونجاسک یاشنده برمه اوغراشدان . انضوینلر
چیدورلری چیکنیه یاشیری ایستنه یاشیری کی
فرشلا یامادیلر .

سینیه سهره دی . مملکت حکومت ایتمه فیرطاشلر
آردی . عتیکسدر سهره سادنی جا ک فیلدی ایچین
کوجوق شدنی حر کتده بولندی . رومانک بوزونش
اولان اخلاقی فطنه نظرلری تیرلهمک ایچین پک
شدنی حرکت ایدنی .

بو ایبراطور زمانده ارمه سادنی جان حکومتی
تأسس ایدنی . حکومتی قورن اوردنر . انا دورون
طط ایچین شرق حدودلری چیکنیه دیسه ده
عتیکسدر سهره ک فرشی قوتیای اوزنیه کندی
چیکنیه چیکلیدی . دیگر طرافدن جرمانر شول و
ایبراطور بکیردی .

بو فیرطاشق ایچنده روما ایبراطورنی اسکیمسی
قوتلار وایوردی . بر جودر ریشت اوغلی فیرطاش
روما ایبراطورنی اسکیمسه وایوردی فارس شاهی
شاپور یایرینی عاریده مزبوتامیای ورسایرله بر قفه
مجبور اولدی .

روما کوندن کونه قوتدن دوشدکده درس قوت
وشوکن اتمین ایدیلوردی . ایبراطور وایرینی اوردو
دورلرین وایریشیلر .

روما کوندن کونه اولدیکلی ادرده زورنی بکیروردی .
اسکی فونر بر جیندن اولدیلر بولاندلری بر یایر
آلنده باشامادادی . اوردوده بر جوق قیللر
چیدورلری کیمکی چیدورلری کی - سوره ، مصر
اخلاقلاری درس حرکتی بو حکومت صوک کونرک

اولاندی چوقلاوردی . حدودلرک بولنه اوزون
ایبراطورنک آتله بولنمادان اوتورو ایبراطورنر
رومدن زیاده بر حد بایرلده اوطورور اولدیلر .
اشرفده یقوومپاده - ارمه ده - اوطورورلردی .
طونه نهری قیللر بر جوق دفعه نر کیمش

Neron, Kaligula gibi imparatorla-rın bozokluklarını
güçlkle yatıştırmaya uğraşan Antonin'ler hududları
çiğneyenleri İstanbul'daki gibi karşılayamadılar.

Septim Sever'i müte'akip hükümetin içinde
kargaşalıklar artı. Aleksandır Sever adaleti hakim kılmak
için bir çok şiddetli hareketlerde bulundu. Roma'nın
bozulmuş olan ahlâkı nokta-i nazarlarını temizlemek için
pek şiddetli hareket etti.

Bu imparator zamanında İran'da Sasaniyan
hükümeti te'sis etti. Hükümeti kuran Erdeşir Anadolu'yu
zabd etmek için şark hudutlarını çiynediysede
Aleksandır Sever'in karşı koyması üzerine kendi çitine
çekildi. Diğer taraftan Cermanlar Gal ve İllirya'ya
girdiler.

Bu karışıklık içinde Roma İmparatorluğu iskemlesi
kuvvetlilere kalıyordu. Bir haydut re'isini oğlu Philip de
Roma İmparatorluğu iskemlesine oturdu. Fars Şahı
Şapoz ile yaptığı muharebede Mezopotamya'yı
Farslılara bırakmağa mecbur oldu.

Roma günden güne kuvvetten düştükçe Fars
kuvvet ve şevket te'min ediyordu.

İmparator Valerin'i Urfa'da Farslılar mağlub ve
esir ettiler.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 114

Roma; bu büyük ülkeyi idarede zorluk çekiyordu. Eski kanunlar bir cinsten olmayan bu insanları bir bayrak altında yaşatamazdı. Avrupa'da bir çok kabilelerin hududları geçtiği yetmiyormuş gibi, Suriye, Mısır ihtilâlleri Fars hareketi bu hükümetin son günlerinin ulaşması çabuklaşıyordu. Hudutların böyle uzun ve kimsesiz tehlike altında bulunmasından ötürü imparatorlar Roma'dan ziyade serhat boylarında oturur oldular. Şarkta Nikumedy'a da – İzmit'te- otururlardı.

Tuna nehrihi kabileler birçok def'alar geçmiş olduklarından bu seli durdurmak için üç tarafı deniz bir tarafı kara olmasından ötürü mürafaası kolay İstanbul şehrini İmparator Konstantin kurarak birçok âsârla süsledi.

İmparator Teodos ise, oğullarına memleketi taksim ederek Arkadyus'a Drava ve Sava nehirlerinin isitkametindeki çizgi garb hududu olarak bütün şarkı verdi. Diğer oğlu Honoryus'a da bütün garbı terk etti.

Arkadyus 18 yaşında Kayser olmuşsa da ikdidarsızdı. Oğlu Teodosyus ise, yedi yaşında hükümdar olduğundan kız kardeşi Polharya na'ibe saltanata ta'yin edildi.

Dini anlaşmazlıklar, taşaradan ziyade merkezde şiddetini sürdürüyordu. Polharya sarayı kiliseye çevirdi.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 115

Tuna boylarına ilerleyen Hunlar, İmparatorluğu çok sarstılar. (*)

İmparatorluk, İstanbul'u kurtarmak için Hunlara birçok defalar ağır vergiler verdiler. Hunların Macaristan içlerinden garba akınlarıyla Şarkî Roma İmparatorluğu kurtuldu. (457)

Bu devirde Çorum'un tarihi ancak Rum tarihlerinde bulunabilir. Fakat onlarda bu memleket ahalisiyle iyice kaynaşmadıklarından buranın ahalisi hakkında fazla malumat veremezler. Bu devirlerde Çorum ve civarı adeta bir sükunet devresi geçirmiştir.

Şarkî Roma'nın saray entrikaları o kadar ileri gitmiş diki büyük hizmetlerde bulunan Belizer

(*) Hunlar, milattan on üç asır evvel Baykal Gölüne akan Orhun Irmağına dökülen Hun suyunun çevresinde oturduklarından Çinliler bu ismi takmışlardır. Çin Şi-Huang-Ti'nin yaptırdığı seddi geçerek Çin'i yağma etmişler, oradan da garba gelmişlerdi. Şarkî Roma İmparatorluğunu sarsan bu Hunların re'isi Atilla “ Atlı Han” dı.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

بوک قوماندانلاردن بایزده آورقاده ، اسپانیا ده
بوک موفقیلار کونتردیسه ده بری طاراقده فارسلیلردن
کیلیان سلاله سندن نوشیروان الجزیری سیط
ایتدی .

نوشیروان : شرق روملک دین بوغوشلارلاردن
اسقاده ایله تسلطولیلر [۱] طاراق قورودی . بو
قورومه ایشی دین قانونلری آلتیدردی . رومان
اوزاقلاشان تسلطولیلر اسپانیاچلرینه سوقولیلر .

بوک موفقیلار باشاران بایزده بارانلارلر
قارشیلای اوله رق حاسه آیتدی . دیگر طاراق سندن
قورقون ارتکابلر اردوی کون کون برقورت کی
ایچین ایچین یوردی .

زوستانیوس بو قادر روحی دوشوکلرینه
قارشى ملک قانونلری طوبلامای تارمخده اوکا
آی بر بر آیرمیش . حکمی قوانیه ربط ایتدی .
حقوق طابیلری چولاندی . اسکی روما احکامی
رسی دیل اولان لایحه دیلمه طوبلاندی . ده
یونانیسلق رومانلی بلغ ایشی اولدیغندن بر چوق
برلری روحیه یازمعه مجبور اولدی .

صانع طایفه ده یازمعه فضل اولدی . آياصوباینا
اختلالده یالینقندن معیار [ایزدور] ایلل [ایشی بوس]
ک بوک بارانلارلر یکندن واسکی سندن ده بوک
اولاد بایلدی . زوستانیوس آيا صوفی - بر
ایزکن :

« هئ سلبان سی کچم » دیه کندی کندی
غریبلارلر . بو اهالی اورلردکی
ویرکلی آرتیدردی .

زوستانیوس تولومیه بری یکن دوللوردی .
بوک زمانده اودولر عرب ایزدورلر یازمعه .
باطی به کینیلر .

ایرانک ایچی فیرطینا بولوطلری قبالادیندن

[۱] ماعت آتیه ایل ماعت شریقی شرقی و صریق
آلهک والالکی قلدردی .

افزاره اوغردی . مالی ضبط وکندیسی حیس ایلدی
حسدن زورلقه قورولایلدی .

شرقی روما - ساوی اسرافله پاوانتیه برمک
ایچین بوتون ولایتلری صیغیدر یورد ، هر طاراقده
ایسه سقات آذغین دینلرله انسانلری کیریوردی .

شرقی روما

ایمپراطور تئودوسک ماسکینی اوغللرینه اوله شدر .
مه - به - جوروم - اسکی اسمیه یاقویا - شرقی روما
اداره سته کیمش بولوندی .

شرقی روملک بازالق دوری ایمپراطور تئودوس
باشنا یلدی . بو : ایلارلی بر کوی چوچی ایدی .
عسا کر حاصیه داخل اوش ، تسلطیه ده کندی
طانتیرا یلمشدی . اردو واهالی کندیسی سودکارلردن
ایمپراطورلر تحفه اولورلر . دین کورولیلری
یادیرمقی ایچین قولیککی التزام ایتدی . آربوسلری
[۱] مامورلارده اووردوده قولامادی . اولدیکنده
بری زوستانیوس اشغال ایتدی .

زوستانیوسک اصلی اسلاو عرقلندر . یونان
تربیسی کورمیش . بوک ایچین حبله کار و حریص
ایدی فقط کندیسه بوک خلیا واردی . اسکی
روما ایمپراطورلر دیرلک . بو قارلی سوزدن ایسه
چینارلی ایچین بر چوق عمارلر یایدی . ومقده
اولدی . فقط روح کندیسی شعلیلدی . بوک
دوشونجیلری مسکینه تصورلرله دریشیدر ،
حکمدارلی موقعی محافظه به صوک درجه رعایت
ایدردی . فارسی تئودورا مبدان اوچونلاردن ایکن
کورلکی ایله قارلی اولدی . نکامیه کورلکی قدار
ایزیده ایدی . بر چوق نهاکلی زمانلرده زوستانیوس
قورناردی .

[۱] عیسی پیامبرده ماعت آتیه ک بولونایغی ادعا
ایده لر .

İftiralara uğradı. Malı zabt ve kendisi habs edildi.
Hapisten zorlukla kurtulabildi. Şarkî Roma saray
israfatına para yetiştirmek için bütün vilayetleri
sıkıştırıyor, her tarafta ise sefalet azgın dişleriyle
insanları kemiriyordu.

ŞARKÎ ROMA

İmparator Teodos'un memleketi oğullarına
üleştirilmesiyle Çorum – Eski ismiyle Nikonya – Şarkî
Roma idaresine geçmiş bulundu.

Şarkî Roma'nın parlak devrini İmparator
Jüstünyanus yaşatabildi. Bu: İlliryalı bir köylü çocuğu
idi. Âsâkir-i hassaya dahil olmuş, Kostantiniyyede
kendini tanıttırabilmişti.

Ordu ve ahali kendisini sevdiklerinden
imparatorluk tahtına oturtular.

Din gürültülerini bastırmak için Katolikliği iltizâm
etdi. Aryuslar'ı (*) me'murluklarda ve orduda
kullanmadı. Öldüğünde yerini Jüstinyanus işgâl etti.
Jüstinyanus'un aslı İslav ırkından dı. Yunan terbiyesi
görmüştür. Bunun için hilekâr ve haris idi. Fakat
kendisinde büyük hülya vardı. Eski Roma
İmparatorluğunu diriltmek. Bu fikrini sözden işe
çıkarmak için birçok muharebeler yaptı. Ve muzaffer

de oldu. Fakat ruhen kendisi zayıftı. Büyük düşüncelerini miskinane tasavvurlarla karıştırır, hükümdarlık mevkiini muhafazaya son derece riayet ederdi. Karısı Teodora meydan oyun cularından iken güzelliği ile kraliçe oldu. Zekası da güzelliği kadar ileride idi. Birçok tehlikeli zamanlarda Jüstinyanus'u kurtardı.

Büyük kumandanlardan Belizer Afrikada, İspanyada büyük muvaffakiyetler göster diysede beri tarafta Farşlılardan Kiyanyan sülalesinden Nuşirvan el-Cezire'yi zabt etti.

Nuşirvan; Şarkî Roma'nın din boğuşmalarından istifade ile Nasturiler (**) tarafını korudu. Bu koruma işi din kavgalarını artırdı. Roma'dan uzaklaşan Nasturiler Asya içlerine sokuldular.

Büyük muvaffakiyetler başaran Belizer'de yararlılıklarının karşılığı olarak hapse atıldı. Diğer taraftan korkunç irtikablar orduyu günden güne bir kurd gibi için için yiyordu.

Jüstinyanus'un bu kadar ruhi düşüklüklerine karşı memleket kanunlarını toplaması tarihte ona iyi bir yer ayırmıştır. Hukkâm-ı Kavânine rabt etti. Hukuk talebelerini çoğaltı. Eski Roma ihtişamını resmi dil olan Latince dilinde toplatdı ise de Yunanlılık Roma'yı bel'

etmiş olduğundan birçok yerlerini Rumca yazdırmağa mecbur oldu.

Sanayi-i Nefiseye de yardımını fazla oldu. Ayasofya Nika İhtilâlinde yandığından mimar "İzidor" ile "Antemiyos"un büyük yararlılıklarıyla yeniden ve eskisinden daha büyük olarak yapıldı. Jüstinyanus Ayasofya'yı seyrederken:

-” Ey Süleyman seni geçtim” diye kendi kendine gururlanmıştır. Bu ma’bedin inşaaası ahali üzerindeki vergileri artırdı.

Jüstinyanus'un ölümüyle yerini yeğeni doldurdu. Bunun zamanında ordular, garb imparatorluğuna yardım maksadıyla batıya gittiler.

İran'ın içini fırtına bulutları kapladığından

(*) İsa Peygamber de mahiyet-i İlâhiyenin bulunmadığını iddia edenler.

(**) Mahiyet-i ilâhiye ile Mahiyet-i Beşeriyye'yi tefrik ve Meryem'den Allah'ın Valideliğini kaldırdı

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

تقیاً جنوبه بورورکن بانی قورومق مقصدله برقم قوتلری ده قزاده نیر جبهه سنده یاهی بولوندرمش اولوق ایجاب ایدر . بومقصدله عرب اردولری استانبول فتحی تصور ایشدکاریدن ارضرومی فتح ایش بولونر بوروردی .

عرب اردولریک آنادولیه گله لری حضرت پیغمبرک اشارت ایشدی استانبول فتحی شرقی قازانقی ایچین وقوع بولوبوردی . ایلک دفعه عرب اردولریک استانبول اوزریشه سفرلری اسلام حکومتک حضرت پیغمبرک اشارت ایشدی جهوریت سیستمنده کی اداره لری زماننده خلفای راشدیندن حضرت عثمانک (ر . ع) زمان خلافتلریده ۶۵۵ ییلنده وقوع بولدی تاریخ یازمچور .

یالکیز عرب اردولری کلدکاری وقت چوروم نه حالده ایدی ؟ اسلام اردولریک استیلای زماننده چوروم نیقونیا اسمی طاشیوردی . روملر بورانی فارسلیله قارشی برقلعه اولارق بولوندوروردی . بوبوک ، ایهده قوتلی یرده قلعه سی اولدی « چورومک فتحی و ملک دانشمند غازی » آنده کی کتاب یازار .

ملی کتبخانه حافظ کتی اشرف اقدی و کتابک ملک دانشمندک چورومی ناصیل فتح ایشدکنه قازار اولان قسعی استسناخ ، منبایقسی یازامامشدر . بو آرز چورومک اوزمانکی جوغرافی و شعیتی ثبت ایددجک چوق قیمتی رآر اولوقله برابر کیمده اولدیی اوکره نیلیمدی . مرئ التواریخ مؤلفی سایان اقدی ده ملک دانشمند اجددن بحث ایددکن « نیقونیا یق چوروم شهرینی ضبط ایشدی » دیور . حافظ کتب اشرف اقدیده کی مستسح کتابده :

« مهربانک مقدوریه قلعه سنده چوس ایدیلکی جاسوسی یحیا بیلدردی . ملک دانشمند افرومی قنده بولالم دیدی یحی چوروم قلعه سنده در دیدی . ملک دانشمند نیقونیان یانه واردیلر . »

بو آردده نیقونیا و چوروم قلعه سی ده « مقدوریه »

— ۲۹ —

ایمپراطور ایران ایشلریده قاریددی . عصبان ایدن طراق قوللادی و اولک ایران نخته اوطورماسنه یاردم ایشدی . بو یاردیمک قاریدیی اوله رق اولجه ایران اداره سنه کین برلری کبری آلدی .

آفرغا والیسی کندی اوغلنی ایمپراطورلق اسکله سنه اوطوروردی . هراقاییوس اسمنده کی بو ایمپراطوردن اولکجه فارسلیلر قایدوقیابه کبرمشلردی . هراقاییوس اردولک باشنه کیدی آلدن چیقان برلری کبری آلدی . نینوایه قازار ایدرله دی .

شرقی روملک کیمه سز صاواشری [۶۲۲-۶۲۸] فارسلیلر ده آناشری دوغوردی . ابرانیلر بو قارغاشلقدن اوتورو شرقی روماطیارا قندن ایهه صبیقشدرلدرله لرد . سوریه ده عرب اردولرینه مغلوب اولان هراقاییوس :

— الوداع سوریه الوداع

دییه سوریه دن چکیلشی ایله فوز بولیلر . بو مغلوبدن صوکر . شرقی روملک کیمه لری چورومده بوزارلادی .

نیقونیا ده عرب اردولری

حضرت لقمه برده جریش محله سنده کی توریه لردده مدفون صهب ابن سنان ایله سعد ابن ابی وقاص عرب اردولریک اوقوسیری ایلدن کیدکارسنه برردیلدر . اساساً عرب اردولری دکیل بوبوک استیلانی اردولر یله آنادولولک قوراق و چوراق قوتیه اووا سنده طبیعتک کوجلیکارسنه اوغرامامق ایچین قزایل ایرماغی کیمک و طوروس بوغازلری آشمق مجبوریتی طاشیمشلردر . [۲] بولک کبی عرب اردولری ده فارس استیلای متعاقب طوروسلردن — آنادولولک جنوبدن — استانبول اوزرینه یورومشلردر . بو عرب اردولری آقده نیزی [۱] اسکندر ، قزاحنده قوتیه اووا سناک غریشدن شهابه کیمه رک صوکرلر جنوبه ایدددر .

İmparator İran işlerine de karıştı. İsyan eden tarafı kolladı ve onun İran tahtına oturmasına yardım etti. Bu yardımın karşı-lığı olarak evvelce İran idaresine geçen yerlerini geri aldı.

Afrika Valisi kendi oğlunu imparatorluk iskemlesine oturttu. Herakliyus isminde-ki bu imparatorndan önce Farşlılar Kapadokya'ya girmişlerdi. Herakliyus ordunu başına geçti elden çıkan yerleri geri aldı. Ninova'ya kadar ilerledi.

Şarki Romanın kesimsiz savaşları (628-622) Farşlılar da anarşiyi doğurdu.

İranlılar bu kargaşalıklardan ötürü Şarki Roma tarafından iyice sıkıştırıldılarsa da Suriye de Arab ordularına malub olan Herakliyus :

— " Elveda Suriye elveda ! " —

Diye Suriyeden çekilişi ile kurtuldular. Bu mağlubiyetten sonra Şarki Roma günden güne uçuruma yuvarlandı.

NİKONYA'DA ARAB ORDULARI

Hıdırlık da bir de Çiriş mahallesindeki türbelerde medfun Suheyb-i ibn-i Sinan ile Sa'ad ibn-i ebi Vakkas Arab ordularının Lukosiri ilinden geçtiklerine bir

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 122

delildir. Esasen Arab orduları değil, büyük istilâ’i ordular bile Anadolu’nun kurak ve çorak Konya Ovasında tabiatın güçlüklerine uğramamak için Kızılıрмаğı geçmek ve Toros Boğazlarını aşmak mecburiyetini taşımışlardır. (*) Bunun gibi Arab orduları da Fars istilasını müteakib Toroslar’dan –Anadolu’nun cenubundan – İstanbul üzerine yürümüşlerdir. Bu Arab orduları Akdeniz’i takiben cenubda yürüken yanı korumak maksadıyla bir kısım kuvvetlerini de Karadeniz cephesinde yancı bulundurmuş olması icab eder. Bu maksatla Arab orduları İstanbul fethini tasavvur ettiklerinden Erzurum’u feth etmiş bulunuyorlardı.

Arab ordularının Anadolu’ya gelmeleri Hazreti Peygamberin işaret ettiği İstanbul Feth-i Şerefini kazanmak için vuku buluyordu.

İlk defa Arab ordularının İstanbul üzerine seferleri islâm hükümetinin Hazreti Peygamberin işaret ettiği cumhuriyet sistemindeki idareleri zamanında Hülefayı Raşidin’den Hazreti Osman’ın (R.A.) zamanı hilafetlerinde 655 yılında vuku bulduğunu tarihler yazıyor.

Yalnız Arab orduları geldikleri vakit Çorum ne halde idi? İslâm ordularının istilasını zamanında Çorum Nikonya ismini taşıyordu. Rumlar burayı Farşlılara karşı

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 123

bir kal’a olarak bulundurulardı. Büyük epeyce de kuvvetli bir de kal’ası olduğu “Çorum’un Fethi ve Melik Danişmend Gazi “ adındaki kitab yazar.

Milli Kütüphane Hafız-ı Kütübi Eşref Efendi bu kitabın Melik Danişmend’in Çorum’u nasıl feth ettiğine kadar olan kısmını istinsah, mütebakiyesini yazmamıştır. Bu eser Çorum’un o zamanki coğrafi vaziyetini tesbit edecek çok kıymetli bir eser olmakla beraber, kimde olduğu öğrenilemedi.

Mir’atü’l- Tevarih müellifi Süleyman Efendi de Melik Danişmend Ahmed’den bahs ederken “ Nikonya yani Çorum şehrini zabd etti” diyor. Hafız-ı Kütüb Eşref Efendideki müstensih kitabda:

“ Mihriban’ın menfuriye kal’asında habs edildiğin casusu Yahya bildirdi. Melik Danişmend Efrumiye’yi gidelim bulalım dedi. Yahya Çorum Kal’asındadır dedi. Melik Danişmend Nikonya’dan yana vardılar “

Bu eserde Nikonya ve Çorum kal’ası “Menfuriye”

(*) İskender; fütühatında Konya Ovasının garbından şimale geçerek sonra cenuba inmiştir.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

diye gösteriliyor. Menfuriye her halde kal'ada Mihriban'ın olmasından ötürü bu isim İslâm'lar tarafından verildiği kabul edilebilir.

Mü'ellifi ve yazıldığı tarih meçhul bir eserde “Yankonya” dan bahs ediliyorsa da bunun nereye aid olduğu tasrih edilemiyor. İhtimâl müteakib sahfelerde Çorum civarında olması lazım gelen Yankonya'ya aid bir malumat vardır.

Çorum memleket hastanesinin hafriyatında “
Nikonya” yazılı bir altın para toprak altından çıkmıştır.
Bu para el-yevm Hamid Şakir bey’in nezdindedir. (*)

Bütün bu âsârdan anlaşılıyor ki Çorum şehri şarkî Roma devrinde Nikonya ismini taşıyan büyük bir şehirdi.

Arab orduları İstanbul üzerine hareket-i askeriyye yapmadan önce Suriye'ye vedâ eden Herakliyus zamanında Farslılar Kızılırmak boylarına kadar ilerleyebilmiş se de Herakliyus Karadeniz'den inerek onları geriye püskürtmüştür. Bu vak'a gösteriyor ki her iki taraf orduları Çorum üzerinden hareket etmişlerdir, bu harblerden ötürü Çorum epeyce ehemniyetli askeri bir yer olmuştu.

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

ابتدیسہ دہ قوماندانوں سفر کردہ امداد کار غنیمتوں
اور ورو حضرت عمری اقناع ابتدیہ .

«ماویا ایسه سیاستده کی بولسین بوزدن قومادانلری
و عربلرک ایلری کلنلری بول احسانلره کندلی طاراقه
چکدی، عربلره داها بوبوک قورسلر و بربک ایچین
بوبوک سغیرلره کیریشدی. اردولر هر طرفدن
بوروش یایدیلر. آتادولوده بوبوک سغیرله آیلان
«ماویک اردوسی ناما دیلر. بربوشان اولکسی ایچنده
اوزون بربوروش پایاچندن بربک قومادا سندن
دوناما آقده نیدن آماج قونلری تعقیب ایدیوردی.
بوروشان اولکسندن بوروش ایچین بربکم قونده
یایچی اولاراق قارادینز طاراق عاقظه، «مور
ایدی. «ی لازم کایدی. فقط جناحه «مور ایدی
لازم «ن بوفونک حرکات عسکریمی ایچین ناربخورد
«لومات بوند. «لکتر صوب این «ن حضرت تریک
یوایخیلره وار بولوندی آتلاشیلور.

یان حمایت مأمور ابدین قوت کزیده آبلردن
 حاویو اولایی بنه خضرلته مدفون کرب غازی
 کوسر تیور . بویاجیلر دوشمانی اوایلایم ییغین غنائی
 اردولرند اولایی کی سردن کچیلردن مرکب اومانای
 ایجاب ایدوردی . اساساً ایزانلیری قارا دمنیزدن
 موغنی ووردولرله یوزان هراقلیوس سفیرست
 اوردن بک اووزن بیلرکجه مشدی . عرب اردولری
 بواحاله ساء یانی قورومق ، باعیتلره فرش یواییق
 داوانیق مجبورنده ایدیلر .

چوروم اوواسته دوشن بويانجي اوافق قوت هـ
طاراقدن قوشادلق تهاكسته مروض قايلودئر، خندك
غزوه سنده اولاننى كي بايجلر هو بوكه استند ايله
بورادن قلنهك ايچينه اوق آتني فرصتى نايين
ايله بيايلودئر . بومدافه اوزون زمان سورمه يور .
بايجلر شهيد اولوبور . بوقطه نظر حقنده ماريجلرده
لك اوافق و معلومات بيلوبودر .

دیه کوسته زیلپور . مغفورہ مرحلہ قلعہ مہراٹ
اولماسندن اوتورو بواس اسلامگر طارافندن ورنلکی
قبول ایدیہ یلیز .

مؤلف وازیدینی گازی مجهول واردده یاغونی به
دین حث ابدیلورسده بولک زره عائد اولدنی تصریح
ایدیلمه یور . احتمال متغای بهینه لرده جوروم جواریده
اولناسی لازم کلن یاغونی به عائد به معلومت وارددر .
جوروم مملکت خجسته خاها سنک خفیر یانسنده
بقویا به یازی ر آخون بارا طور اوندن چیقمتندر .
پویار ایلوم خعدشا کر بکک زدننده . [۱]

بوتون بوآناردن آکلاشیلورکه چوروم نهري
شرق روما دورنده سيفونيا اسمکي طاشيان بوک
رو نهري .

عرب اردولرى استانبول اوزى به حرڪات عسكىرى
پايمانداں اوبكه سو يپه وداع ابدن هراقليوس زمانده
فارس ملل قزلب ابرماق بولر بنه قدار البرلر به
سياه نلر سده هراقليوس قازا ده نيزدن اسنه ك اولنرى
كرى به بوسكور نشتند . بوقه كورستريو كه هرايكى
طراف اردولرى جوروم اوزى دن حرڪت اجتماع ،
بوحربل دن اوخورد جوروم اييه اهميتى عسكىرى
بر راولمى .

دسریں ارمات ۶۵۳ پیلندہ لکھا فیارندہ دوم
دو مائاسی معلوب ایدبورسده قادان بوروین اردونک
زمره قادار کیندیکنی نارغور سوطیہ بور.

۶۶۶ یسلنده عبدالرحمن بن خالد قوماندانده کی
اردوئک برعجه قادار ایلمله دیکی دونامانده استاجول
قیلریه قادار کیده بیلدیکی عرب نازعلری یازیلور .
عربلر نرستان یازم آداسندن سالتاریه چقق
ایستمه ووردی . حضرت عمر یوفکرده فضله اصرار

(۱) - سوده لرین بیدانه کز بررکن سابق مجله مدبری
حاجدشارک کچ جوړومده بولونووردی . یو پارک ملک
موزه سده بولونای چو قیقل اولوردی .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 126

Bişr b. Ertât 653 yılında Likya kıyılarında Rum donanmasını mağlûp ediyorsa da karadan yürüyen ordunun nereye kadar gittiğini tarihler söyleyemiyor.

664 yılında Abdurrahman b. Halid kumandasındaki ordunun Bergama'ya kadar ilerlediğın donanmanın İstanbul kıyısına kadar gidebildiğini Arab tarihleri yazıyor.

Arablar, Arabistan yarımadasından dışarıya çıkmak istemiyorlardı. Hazreti Ömer bu fikirde fazla ısrar ettiyse de kumandanlar seferde elde ettikleri ganimetlerden ötürü Hazreti Ömer'i ikna ettiler.

Muaviye ise siyasetteki pekliği yüzünden kumandanları ve Arabların ileri gelen-lerini bol ihsanlarla kendi tarafına çekti. Arablara daha büyük fırsatlar vermek için büyük seferlere girişti. Ordular her taraftan yürüyüş yaptılar. Anadoluda'da büyük seferlere atı-lan Muaviye'nin ordusu tamamiyle bir düşman ülkesi içinde uzun bir yürüyüş yapacağından Bişr kumandasındaki donanma Akdeniz'den anaç kuvvetleri takib ediyordu. Bu düşman ülkesindeki yürüyüş için bir kısım kuvvette yancı olarak Karadeniz tarafını muhafazaya me'mûr edilmesi lazım gelirdi. Fakat cenaha me'mûr edilmesi lazım gelen bu kuvvetin hareket-i askeriyyesi için tarihlerde malumat yoktur.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 127

Yalnız Suheyb İbn Sinan Hazretlerinin yancılarla beraber bulunduğu anlaşıyor.

Yan himayesine me'mûr edilen kuvvetin güzûde alplerden toplu olduğu yine Hıdırlık'da medfun Kereb-i Gazi gösteriyor.

Yancılar düşmanı oyalamak için, Osmanlı ordusunda olduğu gibi serden geçtilerden mürekkeb olması icab ederdi. Esasen İranlıları Karadeniz'den muvaffakiyetli vuruşlarıyla bozan Herakliyus seferinin üzerinden pek uzun yıllar geçmemişti. Arab orduları bu ihtimale binaen yanı korumak baskınlara karşı uyanık davranmak mecburiyetinde idiler.

Çorum Ovasına düşen yancı ufak kuvvetler her taraftan kuşatılmak tehlikesine maruz kalıyorlar. Hendek Gazvesinde olduğu gibi yancılar höyüğe istinad ile buradan Kal'ânın içine ok atmak fırsatını temin edebiliyorlar. Bu müdaafa uzun süre süremiyor, yancılar şehid oluyor. Bu nokta-i nazar hakkında tarihlerde en ufak malumat bile yoktur.

(*) Müsveddelerimi meydana getirirken sabık sıhhiye Müdürü Hamid Şakir Bey Çorum'da bulunuyordu. Bu paranın memleket müzesinde bulunması çok kıymetli olurdu.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Şayet Suheyb hazretleri Çorum'a gelmişse ancak bu suretle gelmiş olabilir.

Amasya müverrihi Hüsameddin Bey (*) hicreden 92 yıl sonra Emevilerin şark valisi Emir Müslime 80.000 piyade ve 30.000 süvariden toplu bir kuvvet ile Ankara üzerinden, Çorum'dan geçerek Amasya'yı muhasara etmiştir. Amasya muhasarasında mukabil tarafın hücumuna maruz kalarak Çorum Ovasına düşüklenlerini orada Suheyb ve Kereb-i Gazi lerin şehadeti vuku bulduğunu bildiriyorsa da Hazreti Peygamberin hayatta bulundukları zamanlarda Suheyb Gazi'nin muhabbeti Peygamberiyye na'il olduğuna göre Muaviye'nin zamanında vuku bulan seferlerde orduda bulundukları daha hakikate yakın olabilir. Şayet bu yıl içindeki savaşlarda bulunması lazım gelirse 110 yaşında ölmesi icab eder ki; bu kadar yaş yaşamış bir muharibin seferin ağır müşkillere katlanabileceği hayretle karşılanabilir.

Suheyb Gazi musallidir. Bazı mütekkikin Suheyb Hazretlerinin Uhut Gazvesinde müşrikin eline esir düştüğü ve yaşına hürmetle harbe gayr-i muktedir olmasından bir fidye mukabilinde salıverildiği ileri sürerek Suheyb Gazi'nin Çorum'da medfun olmadığını iddia ediyorlar. (**)

Şahid sahibı حضرت غازی جو رومہ کشتنہ آخو
بوصولہ کبریٰ اولادین .
آماسیہ مورخی حسام الدین بک آماسیہ تاریخہ [۱]
جہنم ۳۲۰ یل سو کر اموارک شرق و اوقیانوس
سکسان بک پیادہ و اوکویست سواریدن طوبو برفوت
اہل آقاہ اورلندن ، چورومہ دن کجہرک آماسیہ
محاصرہ ایشدر . آماسیہ محاصرہ سندن مقابل طاراک
شومہ مروس قاراق چوروم اواسنہ دوشدکارنی
اورادہ صہب و کرب غازی بک شہادت و قوع بولندی
سیرورومہ حضرت پیغمبرک حیلہ بولمقلری
دعائردہ صہب غازی بک عجب پیغمبریہ نال اولدیغہ
کوزہ معاویہ بک زمانہ وقوع بولان سیروردہ اردودہ
بولمقلری داھا حقیقہ یقین اولایبار . شاید بویل
ایچندہ کی صاواشردہ بولخانی لارم کیرسہ ۱۱۰ باشندہ
اولامی ایجاب ایدہرک بوقادار یانی پانامش برحارک
سفرک آغیرمشقلمرہ قاتلامیلہ چکی حیرتہ وارشیبار .
صہب غازی موصلایدر . یعنی مددقل صہب
حضرت غازی احد غزوسندن مشرکین ایلنہ ایدر
دوشدیککی باشندہ حرملہ حربہ غیر مقدر اولماسندن
بر قیہ مانامندہ صابورلکیککی ایلری سوردرک صہب
غازی بک چورومدہ مدفون اولمادیغی ادعا ایدیلورلر .
[۲]
بو مناقبہ اشکالاش محاسنی چورومنی حسن
باشک زمانہ اقلیدہ قضا اولان شہرک سانحوق مرکز
اوانسہ اتمدادی اولدیغی ایلری - وودولکی وقلردہ
مناقبتی - موجب اولمادی . حسن پانسا بویو
ذولک چورومدہ مدفون اوانسہ اتمداد ایلہ شطہ
حارن مناقبہ ایلز ایکن دیگر بر قسم دہ چورومک
سانحاقانہ اعتراف ایلہ صہب حضرت غازی بک چورومدہ
[۱] آماسیہ مورخی (- الله -) (۲) (صہبہ - ۲۱۰)
[۲] اے الاسبیح وقیہ توفیق ایدہرک اولرک
چورومدہ بولناماسندن بو شطہ صہب قاتلدہ . ایدہ
چوروم کجہرکی بوحصر دھا اساسی بر انتقاد ایلہ
بویو ایدرلر .
مدفون اولمادیغی ادعا ایدیلورلر . بالآخرہ حسن
پانسا ادعایی کتبخانہ مہابولندہ موجود بر اترلہ انبیاہ
موقی اولدیغی اوانا پیچندہ اسنادبولندہ بولنش اولان
چوروم تحاریرندن دارلدی زامہ ایدہرک اقدی ادعا
ایچکدور . [۱]
شو مناقبہ لردن آکلاشیورک صہب دستمقرت
چورومدہ مدفون اولدیغہ دائر بر وثوق تاریخیہ
موجود دیکلدز .
حضرت غازی بک شہادت و قوع بولندی
کوزہ بیعت الاخلاق نام اتردہ صہب حضرت غازی بک
چورومدہ مدفون اولمادیغی ایلری سورومش بالآخرہ
عباس اقدی مؤاب ایلہ کودوشمک موقی اولدیغندہ
صہب حضرت غازی بک حضرت عمرک شہادت و متعاقب
اوج کون امامندہ بولمادیغی انبیاہ ایچکدہ بیعت الاخلاق
مؤلفی اقاع ایشدیککی سوبلہ بوز .
صہب حضرت غازی بک حضرت عمرک شہادت و متعاقب
امامندہ بولمادیغی عرب تاریخاری یازیلور . بیعت -
الاخلاق حضرت عمرک شہادت و متعاقب وقاتی
سوبلہ مشہدہ عباس اقدی دوعورور . فقط صہب
غازی بک حضرت عمرک شہادت و متعاقب امامندہ بولمادیغی
کندی بک چورومدہ بولمادیغی بر اثبات مہابو
تشکیل ایدہر .
آماسیہ مورخی [۲] دھجابه کرآمدن صہب
رومی ، مدیہ مولودہ مدفون ومعبدی کرب غازی
ایران محاصرہ سندن شہر اولدیقلری عندالمعدن
محققدر دبیور .
بک قیبتی تدقیقات تاریخیہ ایلہ مبدانہ کان آماسیہ
تاریخہ اعتماد ایچک لارم کلیر .
صہب غازی بک مناقبہ ایلز ایدہرک بر قسم
[۱] شہادت و متعاقب امامندہ بولمادیغی ایلری سورومش بالآخرہ
عباس اقدی مؤاب ایلہ کودوشمک موقی اولدیغندہ
صہب حضرت غازی بک حضرت عمرک شہادت و متعاقب
اوج کون امامندہ بولمادیغی انبیاہ ایچکدہ بیعت الاخلاق
مؤلفی اقاع ایشدیککی سوبلہ بوز .
صہب حضرت غازی بک حضرت عمرک شہادت و متعاقب
امامندہ بولمادیغی عرب تاریخاری یازیلور . بیعت -
الاخلاق حضرت عمرک شہادت و متعاقب وقاتی
سوبلہ مشہدہ عباس اقدی دوعورور . فقط صہب
غازی بک حضرت عمرک شہادت و متعاقب امامندہ بولمادیغی
کندی بک چورومدہ بولمادیغی بر اثبات مہابو
تشکیل ایدہر .
آماسیہ مورخی [۲] دھجابه کرآمدن صہب
رومی ، مدیہ مولودہ مدفون ومعبدی کرب غازی
ایران محاصرہ سندن شہر اولدیقلری عندالمعدن
محققدر دبیور .
بک قیبتی تدقیقات تاریخیہ ایلہ مبدانہ کان آماسیہ
تاریخہ اعتماد ایچک لارم کلیر .
صہب غازی بک مناقبہ ایلز ایدہرک بر قسم

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 130

Bu münakaşa Beşiktaş Muhafızı Çorumlu Hasan Paşa'nı zamanı ikbalinde kaza olan şehrin Sancak Merkezi olmasına istidadı olduğu ileri sürüldüğü vakitlerde münakaşayı mucib olmuştu. Hasan Paşa büyük zevatın Çorum'da medfun olmasına isitinad ile noktayı nazarını müdafaa eder iken diğer bir kısımda Çorum'un Sancaklığına itiraz ile Suheyb Hazretlerinin Çorum'da medfun olmadığını iddia ediyorlardı. Bilahere Hasan Paşa idiasını Kütüphane-i Hümayında mevcut bir eserle isbata muvaffak olduğunu o tarihlerde İstanbul'da bulunmuş olan Çorum ticaranınidan Darendelizade Ahmed Efendi iddia etmektedir. (***)

Şu münakaşalardan anlaşılıyor ki, Suheyb Hazretlerinin Çorum'da medfun olduğunu dair bir vüsuk-ı tarihiyye mevcut değildir.

Hıdırlığın sabık şeyhi Abbas Efendinin rivayetine göre, Behçetü'l-ahlâk nam eserde Suheyb Hazretlerinin Çorum'da medfun olmadığı ileri sürülmüş bilahere Abbas Efendi müellif ile görüşmeye muvaffak olduğunda Suheyb Hazretlerinin Hazreti Ömer'in

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 131

şehadetini müteakib üç gün imametde bulunduğunu isbat etmekle Behçetü'l-ahlâk müellifini ikna ettiğini söylüyor.

Suheyb Hazretlerinin Hazreti Ömer'in şehadetinde imametde bulunduğunu Arab tarihleri yazıyor. Behçetü'l-ahlâk Hazreti Ömer'in şehadetinden önce vefaatinı söylemişse Abbas Efendi doğrudur. Fakat Suheyb Gazi'nin Hazreti Ömer'in şehadetini müteakib imamette bulunması kendisinin Çorum'da bulunmasına bir isbat mahiyeti teşkil ede-mez.

Amasya müverrihi (****) “Sahabe-i kiramdan Suheyb-i Rumi Medine-i Müneve-re'de medfun Mead'i Kereb-i Gazi İran muharebatında şehit oldukları inde'l-muhaddisin muhakkaktır.” diyor.(****)

Pek kıymetli tetkikat-ı tarihiyye ile meydana gelen Amasya Tarihine itimad etmek lazım gelir.

Suheyb Gazi'nin menakıbını takib edenlerden bir kısım

(*) Amasya Tarihi,cilt 2,sayfa 210

(**) Maalesef bu vekai tevsik edecek eserlerin Çorum'da bulunmamasından bu noktalar zayıf kalmıştır. Çorum gençliği bu hususu ileride daha esaslı bir intikad ile tenvir ederler.

(***) Mübet me'hazlar mevcut olmadığından tarihi vekayı kulaktan kulağa nakl suretinden istifadeye çalıştım. Suheyb Gazi hakkında Kühü'l-ahbâr da malumat varmış.

(****) Amasya Tarihi,cilt 2,sayfa 210

(*****) Hıdırlığın sabık Şeyhi,Abbas Efendi Suheyb hazretlerinin Siffin Vak'asında Hazreti Ali'nin emriyle gaza için geldiğini söylüyor. Halbükü Suheyb-i Gazi Hazreti Ali'ye mualifdi. Tekkenin mensubiyetini çoğaltmak için Suheyb Gazi'ye böyle bir istinatda bulunub Aleviler indinde tekkenin kıymeti tesbit edilmek istenildiği anlaşıyor.

MAHMUT SELİM

GÜRSEL

1991 ÇORUM

KITAPLAR

SANAL DERGİLERİMİZ

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

قل قلوب بقعده دفن اولودی . .
چریش محله‌سینده کی توره ایکیدن یانکیز اووق
بر چانی ایله نورولو ایکن شه رئیسیندن ایسین
حق اوندی بو یولکیز یوراده بکرمی کیتمک ناماز
قلاسی قدار برناماز بری پایدیشتی . تریه نورلک
باشیولری ایچینه صافلامشدر . صیوانری ویاپیسی پت
اشدایدر . اوززیده هیچ بریاری یوقدر .

چورومده اوغوز تورکلری

چوروم و جوارنده میلاددن انور ایکی عصر اوکده
ایلتک برله شهن اودال - آلتی اقوایر چوق متفرک
اسیلاسه معروض قالدقیری حاده هیچ بیرله اتصال
واختلاط ایچمه مشدر .

مدلر : تورات اولدی کی اولری اسنحالی
ایدن قارایلر سه مدلرک بالیکیز سارایلر سه بیرله شه‌لرک
مدیله‌لری بلع و تخیل ایشلردر . (۱)

مدلری متعاقب یونانیلر وارودن پشهن دورایلر
جزیه آلمدن ایلری کیده . مدیلر (۲) بو - سورنه
چوروم : یونون صاف روحیه بایه‌لری ونوران اقوانت
عارانی عیاضه ایشیلر . خطرانی حومات یالسه‌ده کی
توریه پت آلتیده وجود اوقادلیک جنارلرک برافقانی
هیزیت عادت قریه - سیدر . (۳)

۱ | تورک تاریخی م . شمس الدین پرتغی کتاب محله ۱۵
۲ | میلاد دن ۵۳۳ سنه اول آماسیه ایزامه نام بر
آیات اولوب - سواج حن آماسیه حکومته دریم ایله اوش
ایس حن - اونی دارامه دایم اولدر .
آماسیه تاریخی جلد ۲ - ۲۰۲۱ سنه ۱۵۱

۱۳ | توریه ده موجود اویوق ۹۳ - سرحی متعاقب حکمران
اولان فیطان درلاچینه آچیلدی برایت ایلکده ایسه
یوراکت یک اسکی زعمان قنا اولدین صیرت - حضر بریت
کیتمک حن یولس کیتک ایچین زکین حنارلرک ده
دایکین برایت - سیریه آکاشیلر .

طرافده رومایلردن خراج آلتی اوزره کدیگنده
شهادتی وقوع بولدی ای فاده ایتمکده درلر .
امیر مسلمانک ۸۹ هجری ییلده آماسیه فتنی
متعاقب جزیه اعطاسی قبول ایکن خاندن تحویلکده
بولونق اوزره مامورلر کوندلریکی آماسیه تریخنده
ییلدیز یایور . قند بو مامورلر ایتمده صیرت - حضرلر
یشکده داخل اولدیلر دایر بر معلومت تاریخیه
یوقدر .

شورایه قدر کوسرین وفایمن آلاشیلورک
عرب اردولری چورومه کشلردر . فقط صیرت - حضرلر
چورومه مدفون اولدیلر دایر نام و مدال بر معلومت
یوقدر . (۱) بالهکس مدینه مدفون اولدیلر یولک
بر اکثریت قبول ایتمکده درلر .

خضرائی جامی ده ۱۳۰۶ سنه قدار یوقسز
بر حاده ایکن چورومک ساقاقامی موضوع اولدی
ییلار ایشنده قلعه یقلاق طاشلردن اسنقاده ایتک
شرطیه ۶۰۰ لیرایه ایتک کنفی پایامش صوکران
قلعه یقلاق قورقورلار ۱۶۰۰ لیرایه پایامشدر .
جامع ۱۳۰۶ هجری ییلده مالانیش ۱۳۰۸ ده ایتک
ایلدشدر .

چریش محله‌سینده کی توره ده یونان سمدین ائی
وقص حضرلرک چورومه مدفون اولدیلر دایر
تاریخنده هیچ بر قید یوقدر . کاب جای محله‌لر واریخ
والاخیار : نام آرتیده (۱) حضریت عثمان شهید
اولدقن صوکران ایتک دیویدن بر سیمیه . باشرت
ایچوب چله اوقانت طانات وعبادله حضر ایدوب
سککان پدی یاشدر سنه حس حبیلده مدینه موره
قرسده صیرت نام عیله فوت اولوب اعلی مدینه‌یه

(۱) | حضر مک ساقاقامی عیله ایدوب صیرت - حضرلرک
صیرت وقعه‌سینده حضریت علیک اصیرلر ایتک ایتک
سویلیور . حالوکه صیرت عاری حضریت عریه عیله .
کیمک مسوچی چریش ایچین صیرت عاری به یولک براسناده
بولوب عویز عیله کیمک قیدی تریبه ایدیلر ایسته
تیلدی آکاشیلر یایور .

tarafda Romalılardan haraç almak üzere geldiğinde
şehadeti vuku bulduğunu ifade etmektedirler.

Emir Müseleme'nin 89 Hicri yılında Amasya'yı
fethini müteakib çizye itasını kabul eden halkdan
tahsilatda bulunmak üzere me'murlar olduğuna dair bir
malumat-ı tarihiyye yoktur.

Şuraya kadar gösterilen vekaiden anlaşılıyor ki;
Arab orduları Çorum'a gelmişlerdir. Fakat Suheyb-i
Gazi'nin Çorum'da medfun olduğuna dair tam ve
medellel bir malumat yoktur. (**) bilakis, Medine'de
medfun olduğunu büyük bir ekseriyet kabul etmektedir.

Hıdırlık Camiide 1306 senesine kadar bakımsız bir
halde iken, Çorum'un Sancaklığı mevzuu olduğu yıllar
içinde kal'a yıkılarak taşlarından istifade etmek şartıyla
600 liraya ilin keşfi yapılmış, sonra kal'a yıkmaktan
kurtularak 1600 liraya yapılmıştır. Camii 1306 hicri
yılında başlanmış, 1308'de ikmâl edilmiştir.

Çiriş mahallesinde ki türbede bulunan Sa'ad b. Ebi
Vakkas Hazretlerinin Çorum'da medfun olduğuna dair
tarihlerde hiçbir kayıd yoktur. Galib Çelebi “

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 136

Nihayetü'l-te-varih ve'l habar “ nam eserinde “ Hazreti Osman şehid olduktan sonra amal-ı dünya-viden bir nesneye mübaşeret etmeyib cümle evkatın ta'ad ve ibadat'a hazır edüb,87 yaşında sene-i hams hansinde Medine'i Münevvere kurbunden afif nam mahalde fevd olub naşını Medine'ye nakl kılınıb Baki de defn olundu.”

Çiriş mahallesindeki türbe eskiden yalnız ufak bir çatı ile örtülü iken şube reislerinden İsmail Hakkı Efendi büyüterek burada yirmi kişinin namaz kılacağı kadar bir namaz yeri yaptırmıştır. Türbe evlerin bahçeleri içine saklanmıştır. Sıvaları ve yapısı pek iptida'ı dir. Üzerinde hiçbir yazı yoktur.

ÇORUM'DA OĞUZ TÜRKLERİ

Çorum civarında Milattan 32 asır önce ilk yerleşen Ural Altayı akvam birçok milletlerin istilasına maruz kaldıkları halde hiçbirleriyle tesalüb ve ihtilad etmemişlerdir.

Medler; Turani olduğu gibi onları istihlaf eden “Farşlılar sa “ Medlerin yalnız saraylarına yerleşerek Medyelileri bel've temsil etmişlerdir. (*)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 137

Medler'i müteakib Yunanlılar ve arakdan yetişen Romalılar cizye almaktan ileri gidemediler. (**) bu suretle Çorum; bütün saf ruhuyla bünyelerini ve Turan akvamının adatını muhafaza etdiler. Hıdırlık Camiinin yanındaki türbenin altında mevcut ufak deliğe cenazelerin bırakılması Hitit adat-ı kadimesidir. (***)

(*) Türk Tarihi M. Şemseddin Bey,1. Kitab,sayfa 95

(**) Milattan 533 sene evvel Amasya İran'a tabi bir eyalet olub Sevinc Han Amasya hükümetinde devam ile oğlu İmas Han I. Dârâ'ya damad olmuştur. Amasya tarihi,cilt 2,sayfa,144

(***) Türbede mevcut oyuk,93 seferini müteakib hükümferma kıtlık dolayısıyla açıldığı rivayet edilmekte ise de buranın pek eski zamandan kalma olduğu Suheyb Hazretlerinin gittiği Cennet yolundan gitmek için zengin cenazelerinin de o delikten bırakılmasıyla anlaşılır

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[**KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**](#)

تورکدن کوردی ایلیکی اونونلایم عباسیلر زمان کچمکک تورکک دهاا زیاده صوفولشیلر اردولری دهاا صوکرالری حکومت اداره دوزنه تی تورکک برافورمئلردی .

عباسی سلطانلردن معضمت آلمیسی تورککی ، اداره ایشلری المریه آلمه . موئی اولان ابراهیملری کی یکی اداره ایشلریه کیردن تورکک رلری چکه دهرل وادولشاملرلدی . معضم ابراهیملر اعلی ایلیکی ، قلمبله تورککک قاج وقم ایشلریه کوردی .

عباسی سلطنتک قورولوشنه قادر اورتا آسیاکی استیلرلده چایلرلر سکرکک انککه کچدن تورکک عباسیلر ، سکرکک یانای دهاا کالی ولایلر . واده هم اروت بولاجقروهمده . هیچ سوره کلری ایشلردن اقامت آلاقلردی .

ابراهیمک شعیباده اولان دغایریم قارنلری تورککده حقی مذهبی دهاا فاسلازلره اولایر یوردی تورکک افسادده اوقادار چوغللیکی که اترتی بو شهر اولتری طاششیمایز ایلدی . سامرا شهر [۱] تورک قاراکهی اولدی ، بوردده بالیکر تورکک اوطوردور اولدی . اقداد سلطانلری بیله سامراده اوطوردی . مجبور اولمشلردی . سلطانلردن منصور . مهدی ،

(۱) - سیر (سیر) آدی برکیسه عرافده آتوردلردن اوکک حکومت تأسیس ایشدی . سامرخان بن یاسخان شیبکی ایاد حوالنده برله بنا و اورابه (سانیات) قانی اعطاییه ک مرکز حکومت نهاد ایشدی . سیهل سامرا بلدهمی تورانیلرله مشهور و محترم اولوب مؤخرأ خراب اولشدی . تورککک حاکم عرافده قوددی عودت ایشکی (سیر ران) ناله تسویه ایلدن شیبکی سامرا اصدیک بری اعمار و تحفید ایلدهمی سامرا بلده قدهمک احبابی حاکمه سیه بئی اولمالیدر سیدردختره شیریه انباریه دیرلر . امامیه تاریخ جلد - ۲ ، صیده - ۱۱۲

آمانی نیس مذهبتک قادین راهیلری اوزون یکی قومشلره بورونوردی . ایکی زمانده . صربردره و حال بوتون آجیقلمبله کوردور . بوتون فرجودتی قلمبله اورنمکک کمالهک وجوده کیرمه سیه . مع اولای حقیقه ذاهب اوله لرلری که چوروم چارشاغاری بو ایکی عادی کوشتمکدهدر .

اولای چای سیاحتنامه سده چورومنی خاتم قادینلرک اوزون یکی بیاس بورونسلره بورونکاری بؤیورد . قوطوبو چارشاغاریه یقین زمانده قوللاقمه باشلانمقلمبله برار آمانی نیس قادین راهیلرکک ایلری بو چارشا . مارک حجهمنده کوردوغلمکدهدر .

ایکی تورک نومه سی یاشان چوروم ، اوغوز تورککک ایکی بورونلره تکرار بله شعلری چاغلرلده عربی رومانک بوتون شیدتی قانونلری تطبیق ایلدن شرقی رومانک بوتون دوروی آلمده بولاش بولویوردی . چوق دکیشتن ابراطورلردن اونورو مأمورلر ، مأمورلرلده قاراری برحله اوطورامالردی . بورون خاقی مأمورکده آرمیحه تحکمه مقاومت ایشک مجبورلنده قالشلردی .

اوغوز تورککدن اوککده وقوغ بولان عرب استیلامی ایسه بورا خاقی اوزلده هرچ بر انقلاب پاینه موئی اولاماشدی .

وقا که حضرت محمد دینی اوغوز تورککری برکوش کی ایشلاندیلر ، او وقت چوروم یکی دینی کندی ایستکیله قارشیلا یاری دیگر قارداشلری کی یکی دینک آری وادی عافلی اولایلر .

آدیبرک یاش ایلیه لریه ورشایی عرافده قورولان سیاه آلیسلی عباسیلر تورکک کوجنه کوردلرک ساعلی اقدادده یاشانده . موئی اولمشلردی . حضرت پیغمبر فیبله سید اولان افساد ساعلی عربلردن اوقادار بزمشلردی که عرب دینی بیله اورتان قلدریم ایلیسه بوللردی ، بوچغلرده ایسه فارس دینی رواجدر بولویوردی .

Vakta ki; Hazreti Muhammed dinini Oğuz Türkleri bir güneş gibi ışıldattılar, o vakit Çorum yeni dini kendi isteği ile karşılayarak diğer kardaşları gibi yeni dinin ezeli ve ebedi muhafızı oldular.

Emevilerin beyaz elbiselerine karşılık Irak'ta kurulan siyah elbiseli Abbasiler Türk gücüne güvenerek saltanatı Bağdad'da yeşertmeğe muvaffak olmuşlardı. Hazreti Peygamber kabilesinden olan Bağdad sultanları Arablardan o kadar bezmişlerdi ki, Arab dilini bile ortadan kaldırmak istiyorlardı. Bu çağlarda ise Fars dili revaçta bulunuyordu.

Türklerden gördüğü iyiliği unutmayan Abbasiler zaman geçtikçe Türklere daha ziyade sokulmuşlar, ordularını daha sonraları hükümet idare düzenini Türklere bırakıvermişlerdi.

Abbasi sultanlarından Mu'tasım'ın annesi Türk'tü, idare işlerini ellerine almağa muvaffak olan İranlılarla yeni yeni idare işlerine giren Türkler birbirlerini çekemezler ve uzlaşamazlardı. Mu'tasım İranlılara itimat etmedi. Tamamiyle Türklerin kılıç ve kalem işlerine güvendi. Abbasi saltanatının kuruluşuna

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 140

kadar Orta Asyanın isteblerinde Çinlile-re askerlik etmekle geçinen Türkler, Abbasilere askerlik yapmayı daha karlı buldular. Bu-rada hem servet bulacaklar ve hem de hiç sevmedikleri İranlılardan intikam alacaklardı.

İranlıların Şiiliğe olan rağbetlerine karşılık, Türkler de Hanefi Mezhebi daha fazla bir alaka uyandırıyordu.

Türkler Bağdad'ta o kadar çoğaldılar ki artık bu şehir onları taşıyamaz oldu. Samarra şehri, (*) Türk karargâhı oldu, burada yalnız Türkler oturur oldu. Bağdad sultanları bile Samarra'da oturmaya mecbur olmuşlardı. Sultanlardan Mansur, Mehdi,

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 141

(*) Samir adlı bir kimse Irak'da Asurilerden önce hükümet te'sis etmişti. “ Samir Han b. Tiraz Han,şimdiki Bağdad civarında bir belde bina ve oraya (Samirad) namını ita ederek merkezi hükümet ittihaz ettiği “ cihetle Samarra beldesi Turanlılarca meşhur ve muhterek olub mu'ahheren harab olmuştu. Türklerin hitti-i Irakiye'de nüfuz avdet etmekle Sermenay namıyla tesmiye edilen şimdiki Semarra kasabasının yeri imar ve tahdid edilmesi Samarra belde-i kadimesinin ihyası hatırasına mübdeni olmaktadır. Samir'e zeha'ir-i öşriyye ambarına derler. (Amasya Tarihi,cilt 2,sayfa 112)

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 142

- ۳۴ -

طائفة بشاردی . ساجوق اختیار اولدیغدن طوورلری قوماندانلارده قولاییوردی . بوتون جوارده کی تورک اولو . ساری . ساجوق باغی کوندرینه سادیلورلر ، ساجوق قوتی ارندریوردی . سامایلرده ساجوقلردن یاردیم دله بوردی . یاشی اولان ساجوق اولوبله طوورلری دورودن دوشوریه اردو قوماندانلارده قلدیلر .

کوندن کونه صابیرلری آرتان ساجوقلر بوتون قومشو دولترک دوشونولری تیریبوردی . قارخان اوغللریله اوغوز اوغللری آراسنده بوبوک حماریه بوزغونلار اوغرادیلر ، مورتلار خراسانه چکدیلر . یانلرده کی سواریلرک صابیری بیکی بولایوردی . قند بوزغونلار معینه هر کون بکی بکی عسکرلر کلدیکدن کوندن کونه چرناییلورلری .

عسکری جوغالان ساجوق طوورلری طوغورل یاشاپوری ضبط الیه استقلالی اعلان اشدی . ۱۰۳۷ . سامانی حاکممداری سلطان محمود قوتی بر اردو الیه طوغورل اوزرینه بوروریهده قوماندانلر طوغورل طاراقده کچکدیلر . سامانیلر بوزولدیله ساجوقلارده خراسانی ضبط الیه طوغورل کلدی نامه خلیفه اوقوددی . خازم ایلیده آند ایکن طوغورل

سلطانلارده خلیفه ، مودور ، خلیفه ، نصیب تهرلری قولایاچورم [۲] عسکریه - آقاره - عسکریه تورک شجاعت و سالتی اثبات اشدی .

[۳] کاشغر حواری . [۴] ساجوق بره غول فیلسک ایدیلر ، بوغر خاکیرین « خاکیر » خالیمی ، بوغر ساجوقلر ساجوقلر و بدایار بودلردن « بوجیک » خالیه ظهور اشدی .

[۵] سامانغ تهرین - بجه ۷۱ - ساجوقلر صوبه اوچن عصر میلادده کچک خالیه بولورلر . کچک بر تورک ایدیلر . « بیکندده کاش تورک خراسانی مزارلرک ۱۲۶۶م - ۱۲۷۵م . عسکری طاراقده بوزغونلارده بوغر باخود بوغر ساجوقلر و بدایار » میلان ییلده بوزغونلارده بوغر ساجوقلر کلدی مزارلر « سکی ساجوق تورکجه سینه ایلم مستعمل اولان بکی آدای وتله اوت تورکولری برطانیلارده .

تجربانامه - تورک تاریخ بجه ۲۴۵

هارون الرشید زمانده [۱] عربلرله یاشیلار آراسنده وقوعه کن حماریه لده بوزغونلار اوغرایان عربلرله مقابل تورکک فوق العاده ثباتیه عالیبت تأمین ایدیلر ییلورلری . [۲]

اسلام تورکک سه بارچه پارچه روما سینورلریه برکملری کافی گله بوردی بوجاغلارده خاکده داها بیوک برقیله باطیه آقده خاسرلایوردی . بوقیله اوغوز تورکلردن ساجوقلردی .

ساجوق خاندانی تأسیس ایدن (ساجوق) یک بولوت [۳] مدخلنده اوچوروردی . ساجوقلر جدی [۴] بوغو - بیغو (ایک) جیلان [۵] دیان بر دره بیکتک صوبایلی ایدی . صاعنی تملکندن خارجه آلی عسکر کلدیرمکی .

ساجوق آندیمی بوغولیه قولایا اشدی . بوغودن قوتی اولدایق ایچین آلی تورکک یازجی برایش اولان قاراقله صابدی ، بر آلی الیه مورتلار کلدی . سامانیلرک صوبایلی پاراک آزلندن پارایه قارشیلی اراضی و بریوردی . ساجوقلارده طاشکندک شالنده بار کولردی . ساجوقلر اورالیه برلشدی و اسلام اولدی . ۹۶۱

ساجوق بوقلر برلشدکن صوکرا جوارده [۱] حضرت پیغمبر دوایه کولری بومدی وقت کندی برینه کچک کلدی . کولرله یاشیلار اولدیلر اسلاملار طوبلاناق حضرت ابوبکر خلیفه نبین اشدیلر . نبین ایدن بولایه لور اولام جانتک وکیل ایدی . حضرت هلدن صوکرا خلالت بادن اولاده قاراقلر هیت عمومیه یک اردو و مللری صورولار اولدی .

اسلاملرک ایک ییللرده حکومت دوشورودن دوشوریه دنی بر برلک اوزرینه اورولشدی . فقط زمان دوت ماکله . سکی یانلرک دین حاکمی الیه دوت بیک کولردی . معاویه بولک ایچین صابیری دنی برلشدیلر . چوکه اناکار عمومیه دینک قلدیه سینه بکی بکی اوغرایا دوقوز بررماده بوقوت برقیلا بوردی . فقط حکمدارلارده ده اناقلی ایشاری کورولان اولدی ، اولر آرتق الکسر سیکلده اوغرایا حکومت دورنی باشلارلار . بولک ایچینلرک معاویه سلطنتک باشلادی کوندن ۱۰۱۰ خلافتده قالدیلر اولدیلر .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 143

Harunreşid zamanında (*) Arablarla Bizanslılar arasınad vukua gelen muharebelerde bozguna uğrayan Arablara mukabil Türklerin fevkalade sebatıyla galibiyet te'min edilebiliyordu. (**)

İslâm Türklerinse parça parça Roma sınırlarına yerleşmelerine kafi gelmiyordu. Bu çağlarda, Tan'da daha büyük bir kabile batıya akmaya hazırlanıyordu. Bu kabile, Oğuz Türklerinden Selçukiler'di.

Selçuk hanedanını te'sis eden (Salçuk) bey, Palu'nun (***) medhalinde otururdu. Selçuk'un cediti (****) Böğü (Bügü) (*****) "Geyik-Celyan" denilen bir derebeyinin subaşı sı idi. Sanatı memleketten harice atlı asker göndermek idi.

Selçuk efendisi Böğü ile kavga etti. Böğü'den kuvvetli olmadığı için, iyi Türkün yapacağı bir iş olan Kazaklığa sapdı. 100 atlı ile Maveräünnehir'e girdi. Samanilerin sonuncusu paranın azlığından para karşılığı arazi veriyordu. Selçuğa'da Taşkent'in şimalin de yer gösterdi. Selçuk'ta oraya yerleşti ve İslâm oldu 961.

Selçuk, bu ufak yerde yerleştikten sonra civara taşmaya başladı. Selçuk ihtiyar olduğundan torunlarını kumandanlıklarda kullanıyordu. Bütün civardaki Türk ulusları Selçuğun bayrağı gönderine sarılıyorlar, Selçuğun kuvvetini artırıyorlardı. Samaniler'de

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 144

Selçuklardan yardım diliyorlardı. Yaşlı olan selçuk'un ölümüyle torunları doğrudan doğruya ordu kumandanlıklarında kaldılar.

Günden güne sayıları artan Selçukiler, bütün komşu devletlere düşüncelerini titretiyordu. Karahanlıoğulları ile Oğuz oğulları arasında büyük muharebede bozgunluğa uğradılar, Maverâünnehirden Horasan'a çekildiler. Yanlarındaki süvarilerin sayısı,1000'i bulamıyordu. Fakat bu Kazağın ma'iyetine hergün yeni yeni aşiretler geldiğinden günden güne çoğalıyorlardı.

Askeri çoğalan Selçuk'un torunu Tuğrul Nişabur'u zabt ile istiklalini ilan etti. 1037

Samani Hükümdarı, Sultan Mesud kuvvetli bir orduyla Tuğrul üzerine yürüdüysede kumandanlar Tuğrul tarafına geçtiklerinden Samaniler bozuldular. Selçukiler de Ho-rasan'ı zabt ile Tuğrul Bey kendi namına hutbe okutdu. Harezm ilini de elde eden Tuğrul

(*) Hazreti Peygamber dünyaya gözlerini yumduğu vakit,kendi yerine geçecek kimseyi göstermemiş olduğundan İslâlar toplanarak Hazreti Ebu'bekr'i Halif tain ettiler, tayin edilen bu halifeler o İslâm cemaatinin vekili idi. Hazreti Ali'den sonra hilafet babadan oğula kalarak heyeti umumiyenin arzu ve talepleri sorulmaz oldu.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 145

İslâmiyetin ilk yıllarında hükümet doğrudan doğruya dini bir birlik üzerine kurulmuştu. Fakat zaman devlet makinasının din hakimiyeti ile dönmeyeceğini gösterdi. Muaviye bunun için siyaseti ve dini birleştirdi. Çürkü efkar-ı umumiyye dinin felsefesiyle yeni yeni uğraştıkları bir zamanda,bu kuvvet bırakılamazdı. Fakat hükümdarlarda imamlik işleri görülmez oldu.,onlar artık yalnız siyasetle uğraşarak hükümet düzenini başarttılar. Bunun içindir ki Muaviye saltanatının başladığı süreden itibaren hilafet de kalkmış olduğundan Bağdad sultanına Halife Mansur,Halife Mu'tasın terimlerini kullanmıyorum.

(***) Umzriyye Ankara Muharebesi Türk Şecet ve basiletini isbat etmiştir.

(****) Kaşgar civarı.

(*****) Salçık bir Moğol kabilesinin ismidir. Böğü Hana giden "Hatakin" ailesi Böğü Salcığ'dan Salcığ ve Bodancar,Budencir den,"Burcigin" zuhur etmiştir. sayfa 71. Selçukiler soyca üçüncü asr-ı Miladide Çegiz hanaÇengiz bir Burcigin idi. Semire cinsin Türk Hıristiyan mezarlığının 1316 Miladi 715 Hicri tarihli lahitlerinde Böğü yahud Buğüz ismi meşhubdur. Bilan "Beylan" da burası Burgus'un oğlu Genç Kara Hasan'ın mezarıdır. Eski Selçuk Türkçesi'yle el yem müsteamel olan yeni Altay ve Tilavet Türkçeleri ... Necib Asım ,Türk Tarihi ,sayfa 245

[**KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**](#)

جبقايدىلر كن ياشنده كبرك آلردن قورتولمى ايستىكى
كورن آلب آرسلان براقه لرني امر ايستى. فقط
يوسفك انتقام خنجرندن كندني قوتلارامدى شهيد
اولدى .
آلب آرسلانك اوغل ملكشاه باباسنك نختي اله
نظام الملك آندى كي وزيرنه مالت اولدى. بو وزير
چوق عقلاي ايدي، ملكشاهده مالتك ايلسكنه اوغراشير
حكمدارلردن اولدني ايچون وزير اله پادشاه بربرلرنه
دلك اولديلر . آلب آرسلان وزير ايچون بر چوق
دفعه لر افتارلارده بولنديلر. سده آلب آرسلان هرشيده
چراچوق حكم ايدنلردن اولمادىندن وزيرني ياشدن
آيرمادى. وزيرله حكمدار عيني سده ايجنده اولديلر .
آلب آرسلانك توركلر كى حدى بو بوك اولمقه برابر
تملكى تقيم اتمك كي بولسراقله قوجا تورك اولسكه مئي
بولدى .

دانشمنديلر

بودولنى غارى احمد بن عىلى بن نصر آندى بيرتوركن
قوردى (۱) توركلر ايجنده بيلسكى وادارلنى اله
طالبمش اولديندن - اوزماتك موداسنجه فارسى
ديلنده [بيلكچ] مناسنه سكل - « دانشمند » انى
طابقلشدور .
سيد پطال غارى هشتره مئي ملاطيا اميرنه
وبره رك بوند نظير الجمال ادلى بير قيز دنيابه كليودر .
بونى توركلردن على بن مضرب آندى برسى
آلارى بوچندن ملك دانشمند دنيابه كشدور .
- ايجوقلر روم ديارنه بايققلى ايتلردى دانشمند
احمد منسوب اولدني توركن (۲) قيله رله بولونمش .

(۱) تورك تاريخي نجيب عاصم بك صحنه ۲۰۰
(۲) توركن اسنك ماسيل قوللايلى في حقهده برچوق
روايتلر وارد : ۱ - توركلر بركون ايجنده اسلاقي

بك ايران حكومتني قيرارق آذربايجاني اسدلا ايستى .
سلطان محمود غزنه بون صوكرا بغداد ساطانلرى
دستلكنه چك قوتلر حكومتنه غنا حيدر . ايجوقلر
قوشو اولمى فرصت قوللار قى مراجعت ايدلر .
يوك عوانلر ، رتبه ر ايجوقلر باغد بولدى .
طوغرول بك قوتلر حكومتني - سكه وليكبه
يكزدين - خلافتك معنوى نفوذى چابه سنده قوتلر بيرمك
سياسى تعقيب ايستى . بغداد ساطان قىم بامر اللهه فارسى
دائما حرميكايه حركت اله بغداده قسدر كبدرك
اميرالمراني الهى . ۱۰۵۵

طوغرول بك ضبط ايستى بو بو بوك اولسكا
ولايتلر تقيم ايدرك واليرني كندى اقرمالردن
تعيين ايدىوردى .

آذربايجان واليسى ابراهيم سال ۱۰۴۸ - سنده
طرزونه قدار روم ممالكى ضبط اله بو بوك غنيتلرله
مملكته دوندى . ايجوقلر حكومت ايتلردى دى
- بيلسكه قايييدى برماش اولساردى باطيه دوغرو
كيتيله لرى ذاهاجا چوق اولاجندى . فقط خليفه
اله اوراشيا وخابه لردن عوان قابسا سودالرى
- ايجوقلر بول آمارنه كه وشكك كندى .

طوغرول بكك اولومندن صوكرا برنه سكين آلب
آرسلان بادن قانلر حىودى دها كيتيلدى . بو برلر
شرق روما ضررينه اولديندن آلن چيقان قلعلىرى
كبرى اتق ايچون ايمپراطور ديورنمكده (۱) ياشنده
بولدني اربو آلت اولدى . ايمپراطورده اسدير
دوشدى . ۱۰۷۲

آلب آرسلان كون دوغوسنده كي ايللردى
اوتونمادى . چيچون چوانده كي قرداشلرنيده بر اداره
آندى طوبلا مئه اوغراشدى . بو ايستىد اوكل اولان
بو ف خارزمى طوتولوب آلب آرسلانك حضورينه

(۱) نرم تاريخل ارماتوس رومانوس ديه بارلر توركلده
(ر) اله شلايلاي كنه لره (ر) دن اول (۱) علاوه
ايدايير اودوم - روم ديدىكى كي ..

Bey İran hükümetini kırarak Azerbeycan'ı istila etti.

Sultan Mahmud-ı Gaznevi'den sonra Bağdad sultanları desteklenecek kuvvetli bir hükümete muhtaçtılar. Selçukilerin komşu olmasını fırsat kollayarak müracaad edilmeden büyük unvanlar, rütbeler Selçukilere yağdırıldı.

Tuğrul Bey, kuvvetli hükümetini- gölgeye benzeyen- hilafetin ma'nevi nüfuzu himayesinde kuvvetlendirmek siyasetini ta'kid etti. Bağdad Sultanı Ka'im Bi emrillah'a karşı daima hürmetkârane hareket ile Bağdad'a kadar giderek emir-ül-ümeralığı aldı. 1055 Tuğrul Bey, zabt ettiği bu büyük ülkeyi vilayetlere taksim ederek valilerini kendi akrabalarından ta'yin ediyordu.

Azerbeycan Valisi İbrahim Yınal 1048 senesinde Trabzon'a kadar Rum memleketini zabt ile büyük ganimetlerle memlekete döndü. Selçukiler hükümet işlerinde dini siyasetle karıştırmamış olsalardı batıya doğru genişlemeleri daha çabuk olacaktı. Fakat halife ile uzlaşma ve halifelerden unvan kapma sevdaları Selçukilerin yol almalarına gevşeklik getirmişti. Tuğrul

Bey'in ölümünden sonra, yerine geçen Alpaslan babadan kalan hududu daha genişletti. Bu yerler Şarki Roma zaranına olduğundan elden çıkan Kal'aları geri almak için İmparator Diyojenin'de (*) başında bulunduğu ordu alt oldu imparator da esir düştü. 1071

Alpaslan gün doğusundaki illeride unutmadı. Ceyhun civarındaki kardeşlerini de bir idare altında toplamağa uğraştı. Bu işte engel olan Yusuf-ı Harezmi tutulub Alpaslan'ın huzuruna çıkarılırlarken, yanına gelirken ellerinden kurtulmak istediğini gören Alpaslan bırakmalarını emretti. Fakat, Yusuf'un intikam hançerinden kendini kurtaramadı şehid oldu.

Alpaslan'ın oğlu Melik Şah babasının tahtı ile nizâmü'l-mülk adındaki vezirine malik oldu. Bu vezir çok akıllı idi, Melikşah'da milletin iyiliğine uğraşır hükümdarlardan olduğu için vezir ile padişah birbirlerine denk oldular. Alpaslan'a vezir için birçok def'alar iftiralarda bulundularsa da, Aypaslan her şeye çarçabuk hükm edenlerden olmadığından vezirini yanından ayırmadı. Vezir ile hükümdar aynı sene içinde öldüler.

Alpaslan'ın Türklüğe hizmeti büyük olmakla beraber memleketi taksim etmek gibi yolsuzlukla koca Türk ülkesini böldü.

DÂNİŞMENDLİLER

Bu devleti Gazi Ahmed b. Ali b. Nasr adında bir Türkmen kurdu. (*) Türkmenler içinde bilgisi ve yararlığı ile tanınmış olduğundan – o zamanın modasınca Farisi dilinde (Bilgiç) manasına gelen - “Dânişmend “ lakabı takılmıştır.

Seyid Battal Gazi hemşiresini Malatya Emiri'ne vererek bundan Nazırü'l-cemâl adlı bir kız dünyaya geliyor. Bunu Türkmenlerden Ali b. Mızrab adında birisi alarak bu çiftten Melik Dânişmend dünyaya gelmiştir.

Selçukiler Rum diyarına yaptıkları akınlarda Dânişmend Ahmed mensub olduğu Türkmen (**) kabilesiyle bulunmuş ve

(*) Bizim tarihler Ermanos Romanos diye yazarlar. Türkçe de “R” ile başlayan kelimelere “R” den evel “ E” ilave edilir. Rum=Urum denildiği gibi.

(**) Türk tarihi, Necib Asım Bey, sayfa 200

مق ایستندیکنه نظرأ هرابکی قیجی تاریخیلرک یازدیجی قبول ائیک داها دوشوریدر .

اساساً بک جوق قیجی کتابلریمزدده « مینولوزی به خرافه » بوغولوق سوریه لیتلری عالیجه بور - لرسی : جورومده کی یوایی کتاپده ماصاله بوغولاری کتایک یوکیک اولماسی لازم کای قیجی دوشورولمشدر . ملک دانشمند احمد عاریک ایلک موفق اوروشلردن سوکرا تورحال ، نوقت قلملریک و بولری اوغوز تورکاربه آچیلدی .

بو قلملردن سوکرا ذیلده - فرقریه (۱) قلملرینه برلشن دانشمندلار ، هران ایلک ارنوخلیک دورکری بورلرجه صغیر دودو بوغلارلاق بک طوطلی یایدیلر . دوکولک اوشمئیل اوج کون کچمه شش ایدی که شرقی روملارک بولک اردولرله نوقاد اوردیه بورودو قاری خیری کندی . بو ایلرلرین قونل شدارک یازدیجی کادیکیکی خبر آلان ملک دانشمند اردوسئیلن آچردیجی بر قدم قوی ارنوخ قومانداستند ، افرومیه - مهربان - وسایانی ده یالترینه ووردک چوروم بکی قلملردک اوزرینه یواللادی . ملک دانشمند احمدده شمدادی یوزدی . ارنوخلیک قومانداستندکی قوت دوشوروی بورغونه اوغرائدی اوسده مهربان اسیر دوشدی .

ملک دانشمند احمد ، مهربان چوروم قلملرینه حبس ایدیلرکی جاسوسی بحیسا طرافلردن خبردار اولدی . (۲)

رومالارک آلدده دستک اولاجق بر قلم قلمه قلمش اولوبور ، بولک ایلچنده ایلری فرا قبول و طیفه سی کون چوروم قوت عسکره نطه ایلرین برنجی درجه سائر ایلیدی .

ملک دانشمند ۱۸.۰۰۰ نردن طوبلو اردو - یله دشانک صغیلرلی چوروم قلمه سی اوزرینه یوزودی .

۱۱) باش چاغده کی اسی زولا ایدی . - باقلر بوراق ائائی تیس شرقیه ممد اتحاد ایلرلردر .
۱۲) یازمه کتایلدن .

نعره سی ایشدنجیه یاسنده کیلردن آلدانی قیلجی ایلک میدانه آتیلور فقط قیلجی نه ارنوخلیک ونه دده شمدک اوزرلرینه دکل کیکلی طارافدارلری اوزرینه ایوب قلیور . بردلره باپیلان یواسقندن قفله اورکک کری حکایبورلر بوقرمتدن استغاده ایلک کینی ده برابرلرینه آلان دانشمند احمدله ارنوخ فراده موفق اولوبورلر . کربن یازدم کورن قفله قاجارک آرقسنه دوشورولر . فرادرلر برنه به صغیش مجبورینده قلیورلر . کیجه ده ناصدان ایلچین نه ییجیر ایلک جیقا یورلر . اوزاقدن ایلرلرین برقهده دانشمند احمدی امید دوشوردی ، یوزلرک کلمه سیله فرادرلر قوتولایبورلر . حافض کتب اشرف اقدسی ده کی کتایلدن آتلا اولان یوزلرجه برمدال اوللاده بویدن ارنوخلیک برمت آلدده ملک دانشمند احمد باغی قلدیجی و ارنوخلیک ده سوکرادن اسلام اولدیجی کوسئیلر . (۱۸)

ادسیا تاریخده . (جلد ۲ صفحہ ۲۶۲) . تورک بکلرین حکومت آرقیه مؤسسی اولان امیر ارنوک کوله ی ایلک اراد ایلش خراسان اولترندن برقهردان اولدانی جیلک [اولقی ، ارنوخ ، ارنوخلی] دیسه یاد اولتوردی . روم لسانه و اداب معاشرته واقفیر دایقانی اولدی مناسبته ادسیا و ایسی شطاطتلیجی آیه یونی مکررأ روم قیافنده کوروب عاشق اولمشدی .

دیه ایلریموز .
دایلوکه یوزلرک یخت ایلرکیز هرایی کتاپده بول عکسه یازیلور . ادسیا تاریخده رشق مشقه سی یخت ایلریموزده ارنوخلی ارنهاردن کوسئیلریموز . یونوتطاده آلدده کتابلردن ایلرور .

تجرب عامرک تورک تاریخده صفحہ ۲۰۱ . ایلنکین یاسور ارنوخلیک اوغلی [خلعت آ کی کلمه سیه وزیر ایلدی] دیسور . مؤلفی مجهول کتایله قاراجا کوبی اوغولک کتایلد ارنوخلی تورک قلمه بائلاشدیر -

[۱] یو کتاپ هرته دار ماساره یونولش ایلده ایلچیده کی برجوق یازدیجی وقلمله نامایله قارشان کلمه ، بابکر ییل مایلرلنده اوغلی فرقلر کورولکده در .

Bu civarı iyi tanıdığından bu bilgisinden Alpaslan çok istifade etmiştir.

Alpaslan Dânişmend'in yaptığı yararlılıkların karşılığı olarak Sivas ve civarını yurt olarak verdi. (*)

Alpaslan'ın muzafferiyeti üzerine telaşa düşen Bizanslılar Türk diyarına akınlara başladılar. Dânişmend'in amcası emir Ömer'in oğlu Tursun Melik Dânişmend Ahmed'i teşvik ile garba akın etmek üzere Bağdad Sultanına Eyüb ve Süleyman adında iki elçiyi gönderdiler, bu elçiler gazaya müsaade istediler. Bağdad Sultanı müsaade fermanını gönderdi.

Zamanın siyasetine dikkat edilecek olursa, Bağdad sultanlarının ortaya döktükleri mezheb gürültüleriyle kendi postlarını ne gibi yollarla ga'ib etmemek istedikleri görülür. Bağdad sultanlarından Bağdad ve Samarra arasındaki kısa yolu emniyet altında bulunduracak kuvvetleri yomken muharebe için fermanlar ısdâr ediyorlar, Bağdad sultanları saraylarındaki masrafları yeni yeni türeyen adsızlara verdiği fermanlara mukabil hediye olarak gelecek ganimetlerle karşılık getiriyorlardı. Bağdad'dan ferman üzerine Melik Dânişmend ve Tursun için orduyu

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 152

toplamak güç olmadı. Her taraftan birçok Alpler “Kahramanlar” Malatya’ya toplandı

. Toplanan bu orduyu bir koldan yürütmek karşı tarafında bütün kuvvetlerini bir yere toplayacağından düşman kuvvetlerini toplu bulundurmamak için orduyu birliklere ayırarak iki koldan Rum diyarına akın için ayırdılar. Tursun Bey 20.000 kişi ile Ankara, İstanbul üzerine Melik Dânişmend Ahmed’deokat, Niksar, Nikonya –Çorum- üzerinden akınlarını yürüteceklerdi.

Tursun 20.000 kişilik ordusuyla İstanbul’a kadar yürüdü. (**) hatta Karadeniz Boğazından geçen gemilerden vergi aldılar. Fakat, Melik Dânişmend Ahmed kendisiyle irtibatı te’min edemedi. Orada yalnız ve hiçbir taraftan yardım görmeksizin kaldı. 1092. Mir’atü’l-tevarih Tursun Beyin Alemdağında bir Kal’a inşa ederek geri kaçmak ardından ise orada bir kişi kalmayana kadar Romalılarla çarpışa çarpışa şehid olduklarını bildiriyor.

Melik Dânişmend’de aynı sayıyı bulan kuvvetle akına başladı.

Melik Dânişmend’in bu seferlerini “Çorum’un Fethi ve Melik Dânişmend” adındaki el yazma kitabda yazar. Bu kitabı kimin yazdığı ve hangi tarihte yazıldığı bulunamadı. (Çorum) Milli Kütüphane Hafız-ı Kütübü Eşref Efendinin kopya ettiği bu deftere ne fa’ideki Melik

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 153

Dânişmend’in Çorum üzerine asker gönderdiği yere kadar olan kısmını yazabilmiş, geri tarafını tamamlayamamıştır.

Karacaköylüoğlu İsmail Efendinin 1320 Hicri yılında yazdığı “Melik Dânişmend Gazinin Fi-Sebil ettiği gazavat cem olunmuştur” adındaki kitabta yutarıda yazanı ve yazıldığı yılı belli olmayan kitaptan çıkartıldığı anlaşıyor.

(*) Türkmen isminin nasıl kullanıldığı hakkında bir çok rivayetler vardır : 1- Türklerin bir gün içinde İslâmiyet’i kabul etmeleri üzerine “ Türk-i İmân “ dan geldiğini ; 2- İskender Tarkistan’a asker gönderdiği vakit bir kısım Türkler bunlara karşı durduğundan İskender bunlara “İnan Türkmânend” -Türklere benziyor- dediğinden ötürü Türkmen dendiğini söylerler. Bu rivayetler masaldır. Karaman “ Kara adam”,Dizman –Adizman- “Ayrı adam” karşılığı gibi.

(**) Gerek Selçukiler’de ve gerekse Osmanogullarının akınlarında kazanılan bir yer büyük kumandanına tımarlık ve arpalık olarak verilirdi. Orhan Gazi zamanında Akçakoca’ya verilen Kocaeli gibi.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Melik Dânişmend önce Sivas Kal'asını zabt etdi, yıkılan duvarlarını tamir etdi. – Sivas Selçukiler tarafından zabt edilmiş iken tekrar Romalıların eline geçmişti- çokluk Türk Hükûmetlerinde görüldüğü üzerine merkezi idareyi da'ima düşmana yakın seçmek düşüncesi Dânişmendlilerde de oldu. Elde edilen Sivas merkez oldu.

Romalılar Sivas'ı Selçukiler devrinde bastıkları vakit birçok Türk esirlerini de beraberlerinde götürmüşlerdi. Bu esirler arasında Sivas'ın ileri gelen alimlerinden Abdurrahman'ın karısı ve çocuklarını da beraberlerinde sürüklemişlerdi. Esirler kumandanlara bırakıldığı için Göçgüncü – Kerçmen olsa gerek.- Beyi de Abdurrahman'ın karısı ve kızını yanında alıkoyuyor. Kızın annesi esaret acısına dayanamıyarak ölüyor, kızını 7 yaşında kimsesiz bırakıyor.

Kız büyüdükçe hem güzelleşiyor ve hem de birkaç erkeğin kuvvetine üst gelecek derecede kuvvetli oluyor. Bey bir gün arazisini gezerken çobanlık etmekte olan kızı görüyor ve aşık oluyor. Derebeyi 40 karısının bulunduğu haremine kızı da koyuyor. O vakte kadar çocuğu olmayan Rum Beyinin bu kızdan bir oğlu oluyor. Abdurrahman'ın kızından dünyaya gelen Artuhi büyüdüğünde Amasya'da bahçeler arasında gezerken

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

— २४ —

آهسته آهسته به سلطانك اوزره اردوسيه پوزور كن اردونك
باشغن آي پوزور كوزل براوايه دوشور . [۱]
يشل اووانك كوزللكي قازيشنده ناكريسه
بازيشلري . دعالري . ايله نك احياجي حس
ايدن ملك داشمند كولوكي مبرن آعاجك آلتنده
بولولري قمرمريه بولان كولشك فزيل ايشقاري
آلتنده نامازه دوشورولور . هوز نامازه يكي باشلاش
ايي كه توزدومان آراشده برآئي كي كسري بولوندي
طافه كاديكي آسور . نامازي بيشره داشمنداحمد
آئي ايله چارشور . هرايكسي ده اوزون صاواشردن
سوكر اوزغون دوشورولور ارتمسي صاب نكرار
صاواشق اوزره كيجي برابر سكرمك اوزره اوزاده
فلولور . اوزون برصاوان سوكر اعلق آرتوخ
دردني دوكونور . آهسته بكنك فزيل سويديكي
سويور ملك داشمند ايه :

— قیزی سکا آلیور برسم مسلمان اولور میسک ؟
آرتوخچی :

چوقدن مسلمان جوانی و بربرور .
 کچهی -- و بیاج انجده یکمیردن آرنوخی صباحی
 زور ابدردک کونش دواغراکن پانده ملاک دانستمده
 اولدای حالد آسمایه دواغرا ایلرله لرکن بر چوق
 آتلیک قلعهدن جیقهقلری کوردورلر .

کبر له دکړی بهر د برکونې په مسو وښودل
کونې بولای شيدادک تېرې کابې ځوړدې
جوانی وریوز .

كاسي آلاي اوڭرئىڭ كېڭەكن ئارخىي ابلە ملاك
دانئەندە بوقەڭلىك اېڭىنە پالەين قېلىڭ كېرەك مەندابا
روڭور، وڭور، وڭور، وڭور... شەندەك قىزى افرومبا
اىسە اېڭىمۇ ئارەندە ئارخىي كەندەينى كوردەيكى وقت
اودە كورمىش واڭاڭاشاق اوڭش بولونووردى . كەندى
اىستەكك شەندە باشقارەندە وڭرەيەكن ئارخىيەك

(۱) چوروم غارمه-ته-نك ۲۲۰، ۲۳۱، ۲۳۲ نوسرولو
صابونلنده نغرسقه ايفشدم

ملك دانشمند او كج سواس قهمني ضبط ايښي،
پيځان دواړو لمني نعيم اېښي — سواس سلجوقيان
طارانمن ضبط اېښي، ځان ځانگړي دواړو ملك الله
پكېښي . سلجوقي تورك حكومت پرده كوروليكې
اوږده مركز اداري داتما دسهه پېښ سيجيك
دوشوونځي د دانشمنتر پرده ده اولي . الله ابدان
سواس مركز اولي .

روملر سیروانی سلسلہ کو قتلہ درپردہ باصفی قتلہ وقت رجوع نورک اسیر لڑی دہ برابر لڑدہ کو نور سفلدی .
رواسر لڑ آراسندہ سرواست ایلری کان علسلیدن
عبدالرحمن قاریس وجو جملری دہ برابر لڑدہ سورولک .
سفلدی . اسیر لڑ قومانداندره براقدی ایلمن کو جکونجی
— کر چمن اولسا کرک — بکی عبدالرحمن قاریس
ایله قیزی یامند آلیقوبور . قزلک آسمی اسبارت
آجاسندہ دایامایاراق اولبور ، قیزی بدی یاشندہ
کیمسز براقور .

فتر بود که هر کوزه‌ده شور و هم‌ده برافز ارککت
فوسه‌اوست که جگ درجه‌ده نونی اولوبور . بک برکون
اراضی‌سی کرده رکن جوانی انجکده اولان قیزی
کوروبور و عاشق اولوبور . دردی قرق فزیسک
بولوبدی حرمه قیزی ده قوبوبور . او فقه‌دار حوجوی
اولان روم ککت بو قیزن براوغی اولوبور . شد الرحمت
قیزدن دوشیایه گن آرنوجی بو بودکنده آسپاده
باجه‌لر آراسنده کز رکن آسپایی شداد قیزسه
عشق اولوبور . باسک اوله‌سپده‌بایکیز فلان آرنوجی
قیزی باسندن استه‌بور . شداد قیزی و برده‌جک اکین
روم تکفورسه یاقنای اولان پانویا — جوروم —
یکی اساورده برده‌جک اولوبور . و آرنوخین وارکیور؛
آرنوجی اسه عشقکدن قیزدن آیرلاماز اولوبور.

شهره یاقین باغچه لرده بر آماجی کندیشه مسکن انجاد
ایله کجه لری آواجده کوندلری ده تیزی کورمک
ایجن فرستلر قوللاق اورده باغچه لرده کیم-یور .
س-واس ایشاری دوزده قیوان ملک دالتجند احمد

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 156

Amasya Beyi Şeddad'ın kızına aşık oluyor. Babasının ölmesiyle de yalnız kalan Artuhi kızı babasından istiyor. Şeddad kızını verecek iken Rum Tekfuruna yakınlığı olan Nikonya -Çorum - Çorum Beyi Nastor'a verecek oluyor ve Artuhi'den vaz geçiyor. Artu-hi ise aşkından kızıdan ayrılamaz oluyor.

Şehre yakın bahçelerde bir ağacı kendisine mesken ittihaz ile gecelerini o ağaç da gündüzlerini de kızı görmek için fırsatlar kollamak üzere bahçelerde geçiriyor.

Sivas işlerini düzene koyan Melik Dânişmend Ahmed Amasya'yı da zabt etmek üzerine ordusuyla yürürken ordunun başından ayrılıyor, güzel bir ovaya düşüyor. (*) Yeşil ovanın güzelliği karşısında Tanrısına yakarışlarını – dualarını- iletmek ihtiyacını hisseden Melik Danişmend gölgesi serin ağacın altında bulutları kırmızıya boyayan güneşin kızıl ışıkları altında namaza doğruluyor. Henüz namaza yeni başlamış idi ki; toz duman arasında bir atının kendi bulunduğu tarafa geldiğini seziyor. Namazını bitiren Danişmend Ahmed atlı ile çarpışıyor. Her ikisi de uzun savaşlardan sonra yorgun düşüyorlar. Ertesi sabah tekrar savaşmak için geceyi beraber geçirmek üzere orada kalıyorlar. Uzun bir susmadan sonra âşık Artuhi derdini döküyor. Amasya Beyinin kızını sevdiğini söylüyor. Melik Danişmend ise:

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 157

- Kızı sana alıverirsem Müslüman olur musun?

Artuhi:

-Çoktan Müslüman ım cevabını veriyor.

Geceyi sevnç içinde geçiren Artuhi sabahı zor ederek güneş doğarken yanında Melik Danişmend de oduğu halde Amasya'ya doğru ilerlerken birçok atının kal'adan çıktıklarını görüyorlar.

Gizlendikleri yerden bir köylüyü soruşturdular. Köylü bu alayın Şeddad'ın kızını gelin götürdüğü cevabını veriyor.

Gelin alayı önlerinden geçerken Artuhi ile Melik Danişmend bu kafilenin içine yalın kılıç girerek mütemadiyen vuruyor, öldürüyorlar... Şeddad'ın kızı Efrumya ise bahçeler arasında Artuhi kendisini gördüğü vakit o da görmüş ve ona âşık olmuş bulunuyordu. Kendi isteğinin zıddına başka birine verilirken Artuhi'nin

(*) Mir'atü'l-tevarih

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Narasını işitince yanındakilerden aldığı kılıcı ile meydana atılıyor, fakat kılıcı ne Artuhi'nin ve ne de Danişmendin üzerine değil kendi taraftarları üzerine inib kalkıyor. Birden bire yapılan bu baskından kafilе үrkerek geri çekiliyor. Bu fırsattan istifade ile gelini de beraberlerine alan Danişmend Ahmed'le Artuhi firara muvaffak oluyorlar.

Geriden yardım gören kafilе kaçanların arkasına düşüyor. Firariler bir tepeye sığınmak mecburiyetinde kalıyorlar. Gece de bastırdığı için takipçiler tepeye çıkamıyorlar. Uzaktan ilerleyen bir kıt'a Danişmend Ahmed'i ümide düşürüyor, bu ordunun gelmesiyle firariler kurtulabiliyorlar. Hafız-ı Kütüb Eşref Efendideki kitaptan alınma olan bu parça bir masal olsada bundan Artuhi'nin bir minnet altında Melik Danişmend Ahmed'e bağlı kaldığını ve Artuhi'nin de sonradan İslâm olduğunu gösterir. (*)

Amasya tarihinde (Cilt 2, sayfa 262) “Türk Beylerinden Hükûmet Artukiyye mü’essisi olan Emir Artuk’un kölesi iken azad edilmiş Horasan Erenlerinden bir kahra-man olduğu cihetle (Artuki, Artuhi, Artuthi) diye yâd olunurdu. Rum lisanına ve adab-ı mu’aşeretine **KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**

مق ایستەئیکنه نظاراً هرابکی قیعتی تاریخیچیلرک یازدیهی قبول ایچک داهاادوغریدر .

اساسایک جوق قیعتی کتابلریمزده « مینولوزییه خرافاته » بوخونی موریدلرینلری غالب ایچمور- لری : چورومدهکی بویکی کتابده ماصاله بوغولاری کتایک یوکک اولماسی لازم کای قیعتی دوشورولمشدر . ملک دانشمند احمدایک ایلاک موفق اوروشلردن سوکرا تورجال ، توفات قلملرینک وبولری اوغوز نورکارینه آچیلدی .

بو قلملردن سوکرا ذیل - قرقری (۱) قلمنه برلشن دانشمندلار ، مهربان ایله ارتوخیک دوگرنی بولرجه صیغیر دودو بوغارلاماق یک طهاتی باهدیلر . دوکوک اوسقاندن اوج کون کچمه . مش ایلی که شرقی رومالیرک بولوک اردولرله توفاد اوزرینه بورودوقاری خبری کلدی . بو ایلرله بن قلمه شاداک یازدم ایچین کادیکلی خبر آلان ملک دانشمند اردوسندن آیردینی بر قلم قونی ارتوخو قومانداسنده افرویه - مهربان - وسایانیده یالرینه ویردک چوروم یکی قسطلورک اوزرینه بوللادی . ملک دانشمند احمدده شهادی بوزدی . ارتوخیک قومانداسندهکی قوتده قسطلوردی بوزغونه اوغیرلیدی ایسهده مهربان آسیر دوشدی .

ملک دانشمند احمد . مهربان چوروم قلمنه جنس ایلدیکلی جاسوسی یچسا طرافقندن خبردار اولدی . (۲)

رومالیرک آلدده دسینک اولاحق بر قلم قلمنه قلمش اولوبور ، بولنرک ایچنده ایلی قارا قبول وظیفه کی کون چوروم قیعت عسکره قلمه ایلردن برنجی درجه ساتر ایمیندی .

ملک دانشمند ۸۸.۰۰۰ فردن طوبلو اردو-بله دشمانک صیغیلدی چوروم قلمه کی اوزرینه بورودی .

(۱) باش چاغدهکی انسی زولا ایدی . - قلملر بوزای آتای تیس شیرهده ممد اتحاد ایچلدور . (۲) یازمه کتایندن .

نعره سی ایستدنجیه یاسنده کیلردن آلدانی قیلی ایله میدانه آتیلور فقط قیلی نه ارتوخیک ونه دانشمندک اوزرلرینه دکلی کتلی طارافدارلری اوزرینه ایچوب قلیور . بدنیره بایلان بولمندن قلمه اورکوک کری چکیورلر بوقرمتدن استفاده ایله کایده برارلرینه آلان دانشمند احمدله ارتوخو قراده موفق اولوبورلر . کریل یازدم کورده قلمه قاجانلرک آرقسده دوشورولر . قرازلر برنه به صیغی مجبورینده قلیورلر . کچمهده باصدان ایچین ندمیچیلر آیه به ییقاهاوبورلر . اوزاقدن ایلیله بن برقصه دانشمند احمدی امیده دوشوردی ، بوزلرک کلمسله قرازلر قوتولایوبورلر . حفص کتیب اشرف اقدی دهکی کتایندن آتیا اولان بوزلرجه برماحال اولساده بولدن ارتوخیک برملت آلدده ملک دانشمند احمد باغی قلدی . ارتوخیک ده سوکرا دن اسلام اولدی کوسلریر . (۱)

اماسیا تاریخی (جلد ۲ صفیه ۲۶۲) . تورک بکاترین حکومت آرقیه مؤسس اولان امیر آرتلک کولگی ایکن آزاد ایدلس خراسان اوتلردن برقهیرمان اولدای چینه [اونی ، ارتوخو ، ارتوخو] دیسه یاداولوردی . روم لسانه و ادال معانیته واقف بر دایقان اولدای مناسبته اماسیا و ایلس شطاطت ایزی آیه بولی مکرراً روم قیافتده کوروب عاشق اولمشدر . دیسه بریور .

دلوکه یوقاریده بحث ایتمکمز هرابکی کتایده بول عکسه یازیورلر . اماسیا تاریخی ده عشق مسئله سی بحث ایدیورسده ارتوخو نی ارتقاردن کوسلریرور . بولوتساده دهکی کتایلدن آیرلور .

نجیب نادمیک تورک تاریخی صفیه ۲۰۱ . ایلتکی بلسور ارتوخیک اوغلی خلعت [ی کده بیه وزیر ایدی] دیور . مؤلفی مجبول کتایله قاراجا کولی اوغلوک کتایده ارتوخو نی تورک قلمه پاتلاشدر .

(۱) بو کتایل هره قدار ماصاله بولوش ایسهده ایچندهکی برچونی بارلر تاریخی قلملرله قلمایله قرشایان کدهده . بالیکر بیل ماییلرله اوقی قرازلر کورولمشکدهدر .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 160

vakıf bir delikanlı olduğu münasebetle Amasya Valisi Şeddad'ın kızı Ape-buni mükerreran Rum kıyafetinde görüb, aşık olmuştu.” diye bildiriyor.

Hâlbuki yukarıda bahsettiğimiz her iki kitabda bunun aksini yazıyorlar. Amasya tarihi de bir aşk mes'elesini bahsediyorsa da Artuhi'yi Artuklardan gösteriyor. Bu noktada eldeki kitablardan ayrılıyor. Necib Asım Bey, Türk Tarihinde sayfa 401 “ İltekin yahut Artuhi'nin oğlu (Hilafet) Kendisini vezir etdi. “ diyor. Mü'ellifi meçhul kitabla Karacaköylüoğlunun kitabında Artuh'iyi türk kanına yaklaştırmak isteğine nazaran her iki kıymetli tarihçilerinin yazdığını kabul etmek daha doğrudur.

Esasen pek çok kıymetli kitaplarımızda “Mitolojiye – hurafata “ boğulmak suretiyle kıymetlerini ga'ib etmiyorlarmı? Çorum'daki bu iki kitabda masala boğularak kitabın yüksek olmak gelen kıymeti düşürülmüştür. Melik danişmend Ahmed Gazinin ilk muvaffak öuruşlarından sonra Turhal, Tokat Kal'alarının kapıları Oğuz Türklerine açıldı. Bu Kal'alardan sonra – Karkariye (**) kal'asına birleşen Danişmendliler Mihriban ile Artuhi'nin düğününü yüzlerce deve ve sığır boğazlıyarak pek tantanalı yaptılar. Düğünün üstünden üç gün geçmiş idiki Şarki Romalıların büyük ordularıyla Tokat üzerine yürüdükleri haberi geldi. Bu ilerleyen kuvvete Şeddad'ın yardım için geldiğini haber alan

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 161

Melik Danişmend ordusundan ayırdığı bir kısım kuvveti Artuh'i kumandasında Efrumile – Mihirban – ve Süleyman'ı da yanlarına vererek Çorum Beyi Nastur'un üzerine yolladı. Melik Danişmend Ahmed'de Şeddad'ı bozdu. Artuhi kumandasındaki kuvvete Nastor'u bozguna uğrattı ise de Mihirban esir düştü. Melik Danişmend Ahmed Mihirban'ın Çorum Kal'asına habs edildiğini casusu Yahya tarafından haberdar oldu. (***) Romalıların elinde destek olacak birkaç kal'a kalmış oluyor,bunların içinde ileri karakol vazifesi gören Çorum kıymet-i askeriye nokta-i nazarından birinci derecede ha'izi ehemmiyet'di. Melik Danişmend'in 18.000 neferden toplu ordusuyla düşmanın sığındığı Çorum Kal'ası üzerine yürüdü.

(*) Bu kitab her ne kadar masallara boğulmuş isede içindeki birçok yazılar tarihi vak'alara tamamiyle karşılık gelmede,yalnız yıl sayılarında ufak farklar görülmektedir.

(**) Baş Çağdaki ismi Zela idi. Sakalar burayı Ana'itis şerefine ma'bed itdi haz etmişlerdir.

(***) Yazma kitaptan.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ایله مهربانه صافینلیق ایشکی بیلدیریورک قلمه نك
آریجه بکی بولونامی نامه نك پك اوقاق اولادینق نصریح
ایدور .

چورومی ضابطه دن ملك دانشمند بورانی لوا
تسکلاسه داخل ایدورک تورک نك آلاونق نسلدن
(۳) قشعب ایدورک چوروملو اوبانق دیشی الیاس بک
توجیه ایدور .

چاروم - چوروم اسکی تورکجه ده سرت ، محویت
معنانه اولان چاروم گله سنك پاكش قوللاشیدور .
خون و سرور اولان گله سه به (چاراق) دینور . مشهور
چاروقلو اوبانق چاروقلو گله سنك پاكش قوللاشیدور .

(۴)

بو خصوصه تدقیقات احرا ایدورک ولایت تحریرات
قلمنده سالم بک ۷۰۰ ، ۸۰۰ تاریخی وقفیه لرده چوروم
(چوروملو) مورثنده قوللاشیدورک کوردی سکی
اماسیه تاریخی ده یاران حسام الدین بک چورومده یادی
تدقیقانه ۱۰۰۰ هجری ییلنه قادار اولان وقفیه لرده
(چوروملو) ولورق شهیک اسمی قوللاشیدورک سوله بور .
ذاتاده قره جه کویلو اولغلك یازمه کتانبده ده غازیلر
اسک ده ایشیدورک اول شهرک قومه (چوروملو) دیرلر

۱ - قلیچ آرسلان شاه چورولر حسنلری اوغلوی قوب
میرزا ایله اوندوروب بونلر آبی اولدقلرند چورولودن
آله اولدینق [اولا چای] - باحتمامی .
۲ - دافتمندیلر زماننده ایزماتور اردوسندن
اولانلر قلمه نك انجندکی اسلاملره مظالم یادقلرند
(چوروم) دن آله اولدینق (شهر خلقتك آغزندن)
۳ - اووا نك داغلر آرمند بر اوچوروم حالی
آدیرماسندن (شهر خلقتك آغزندن)

[۳] آلا بونل آلا آتلی دیکدر . بونل یایی یهرانی
معا - اولوب آله دینور . اسفند یایلر بورلردنر . کتاسیه
تاریخی جلد ۲ صفیه ۴۱
[۴] کتاسیه تاریخی جلد ۲ صفیه ۲۶۶

لسطوره جواردن ده بر چوق یاردینچی قولر کلدی .
ملك دانشمندك حرکتی ایشیدن لسطوره چوروم
قلمه سنه قاپادی .

چوروم قلمه سنك زوعلیلر زماننده کی ازلری ساع
قولمسی جوارنده نولر آلتند قلمش بر نك شجالدن
جنوبه دوزرو ایشیدورک کوره شهیدکی اچارشونك
بولدینق یرده اولامی لازمدر . ذاتا ده دانشمندیلرک
ضبط ایشیدورک چوروم قلمه سنك شهیدکلندن داهسا
واسع اولدینق انجندکی عسکرک چوقاقی ایله
آغلاشیلر .

ایتنه لسطوره بو قلمه ده اورون - سدت دانشمند
احمد غایه قارشو دوردی . مرئی الزوار غایه بعهده
یفونیاک چورومدر . محاصره وزمننه ضبط ایشیدور
وعسکر اسلام غانم واسرا به نال اولدی . یازیبیلر
چورومك قلی و ملك دانشمند . سرلوحه - سیه
ایشلاان کتاپک مابینق قلملاش اولوبور . تورک
عزیمی بو قلمه نك قابولرق ده آچیدردی . اوغوز
تورکارینک طوغری قلمه نك اوزرند سالا لاندی .
لسطوره اسیر مهربان اساردن قول تولدی .
اسکی چوروم قلمه سنك اوقنکی شهرک کتارنده
اولدینق بته مذکور آردن آغلاشیلرور .
کتاپ چوروم قلمه سنه "منفورییه" آدی

بو ؛ یاکلشاقی قلیچ - سنده کوسترلمشدر . منفورییه
کوموش قلمه سیدر . بو یازمه کتابلر منفورییه
(۱) منفورییه صورته نك کوسترمک چورومده یقین
اوناسندن ایکینق قاریشدر مشلردر . حالبوکه ایسه
عینی کتاپ ۳۰ یان چوروم قلمه سندن قول تولوبور
کوسترمک . بو قلمه ده قول تولدینق کوسترماش
اوله ایدی . مهربان کوموش قلمه سنه قل ایدینق
ارامی ایزاب ایدردی . [۲]

عینی کتاپ چوروم بکی لایینه دن بحث
(۱) اشرف ایدرک آلدکه قلملانامش یازمادن .
[۲] قاراه کویلو اوغلوده بوله یاکلشقه دوشمدر .

Nastora civardan da birçok yardımcı kuvvetler gelmişti. Melik Danişmend'in hareketini işiten Nastor Çorum Kal'asına kapandı.

Çorum Kal'asının Romalılar zamanındaki eserleri saat kulesi civarında evler altında kalmış bir temelin şimalinden cenuba doğru indiğine göre, şimdiki çarşının (Çöplük) bulunduğu yerde olması lazımdır. Zaten de Danişmendlilerin zabt ettiği Çorum Kal'asının şimdikinden daha vâsi' olduğu içindeki askerlerin çokluğu ile anlaşılır.

İşte Nastor bu kal'ada uzun müddet Dânişmend Ahmed Gaziye karşı durdu. Mir'atü'l-tevarih "ba'de Nikonya ki Çorum'dur. Muhasara ve zahmetle zabt etti ve asker-i İslâm gana'im ve esir ile na'il oldu" yazısıyla "Çorum'un Fet'hi ve Melik Danişmend" ser levhasıyla başlayan kitabın mâba'dını tamalamış oluyor. Türk azmı bu kal'anın kapılarını da açtırdı. Oğuz Türklerinin tuğları kal'a bentlerinin üzerinde sallandı. Nastor esir Mihirban esaretten kurtuldu.

Eski Çorum Kal'asının o vakitteki şehrin kenarında olduğu yine mezkur eserden anlaşılıyor. El yazma bu kitab Çorum Kal'asına "Menfuriyye adını veriyor ki bu; yanlışlık neticesinde gösterilmiştir. Merfuriyye Gümüş Kal'asıdır." bu yazma kitablara Menfuriye yi (*)

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 164

Menfurya suretinde göstererek Çorum'a da yakın olmasından ikisini karıştır-mışlardır. Halbuki ise, aynı kitab Mihirban'ı Çorum Kal'asından kurtuluyor gösteriyor. Bu kal'ada kurtulduğunu göstermemiş olsa idi, Mihirban'ın Gümüş Kal'asına nakil edilmiş olması icab ederdi. (**)

Aynı kitab, “Çorum'un yeni liyadine “ den bahs ile Mihirbana sarkıntılık etmediğini bildiriyor ki, kal'anın ayrıca yeni bulunması kal'anın pek ufak olmadığını tasrih eder.

Çorum'u zabt eden Melik Danişmend burayı liva teşkilatına dahil ederek, Türk-menlerin Alayuntlu neslinden (***) teş'ib eden Çorumlu Oymağı Re'isi İlyas Beye tevcih etti.

Çorum – Çorum eski Türkçede Meserret, memnuniyet manasında olan Çarum kelimesinin yanlış kullanılışıdır. Memnun ve meserrür olan kimseye “Çarak” denir. Meşhur Çaruklu oymağı Çaraklı kelimesinin yanlış kullanılışıdır. (****) Bu hususta tetkikat icra eden Vilayet Tahrirat Kaleminde Salim Bey 700-800 tarihli vakfiyelerde Çorum “Çorumlu” suretinde kullanıldığını gördüğü gibi Amasya Tarihini de yazan Hüsemaddin Bey Çorum'da yaptığı tetkikatta 1000 Hicri yılına kadar olan vakfiyelerde Çorumlu olarak şehrin ismi kullanıldığını

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 165

söylüyor. Zaten de Karacaköylüoğlunun yazma kitabında da “Gaziler Melik'e du'a ettiler. Ol şehrin kavmine Çorumlu derler “ diye yazar.

Çorum ismi etrafında birkaç rivayet vardır.

1-Kılıçaslan Şah Çorlu hastalarını oğlu Yakub Mirza ile Gönderib bunlar iyi olduklarından Çorlu'dan alınma olduğu.”Evliya Çelebi Seyahat namesi.”

2- Danişmendliler zamanında İmparator ordusundan olanlar Kal'anın içindeki İslâmlara mezalim yaptıklarından “Cür-rüm” den alınma olduğu.” Şehir halkının ağzından”

3- Ovanın dağlar arasında bir uçurum halini andırmasından “Şehir halkının ağzından”

(*) Eşref Ertekin'in elindeki tamamlanmamış yazmadan

(**) Karacaköylüoğlu da böyle yanlışlığa düşmüştür.

(***) Alayuntlu Alaatlı demektir. Yund yabancı kısrak manasında olub, ata dahi denilir. İsfandiyarlılar bunlardandır. Amasya Tarihi, cilt 2, sayfa 41.

(****) Amasya Tarihi, cilt 2, sayfa 276

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

استفاده ايله قلعہ داخلہ کی اسلاماری شہید
اینگریز تاریخ بیلدیور .

چورومده ایسه بوکاجین دیوایلر وارد :چوروم
مستلهسی ده شهرک ضبطی متعاقب روملر طرفندن
اسلاملر قارشى ظلم وقوع بولدی کوسریور .
ماخذلر مزه قلعہ فتحی متعاقب ر یقلا حادہ سندن
بیت اچہ بولر . حالوکه ایسه ملک دانشمندک ضبط
ایزیری چورومدن بو کونہ هیچ بر اثر قالمادی ده
کورولور . بو بوک شهر وقوتی قلعہسی نه صورتہ
بیقلدی : قاراجہ کوبلو اولغولک کتانبندہ قلعہک ضبطدن
صوکر اشونہ صیخان نسلور مدافہ ایدیور ، آلر
محاربہ مجبور اولولور . نسلور اطراق
حندکله جیہ وریل شاتوسی ده غازیله قوبولی
آجیور ، نسلورده اسیر دوشور . ملک دانشمند
غازی ر یاسندہ آفت سبایونک کله چکی کورولور .
بر ده بره آیلری آلارق شردن چیتیور . شدلی
بر زلزله شهری طوبزانه بر ایدیور . یان ن یاغورلردن
آقا نسلر بو طاشلری قومل آلتدہ صاقلابور .
ماسالہ بوغولان بو یازبدہ کوبیل حقیقت چورومک
ضبطی متعاقب قابل اسکان اولاماجق درجہده خراب
اولمایدور .

حالوکه ایسه چوروم ضبطدن صوکر اچارولور
اویاق دینک لوا بکی اولوشی ده ایلتک ضبطندہ بولہ بر
آفتک اولمادی لازم کلدیکی کوسریور .
چورومک درملدن ظلم کورمہسی ایسه آغچ ضبطدن
صوکرادر قاراجہ کوبل اولغولک اسکی دورلردہ کی علم
آداملر مزده اولدی کبی وقایئ یازارکن واقعلری غیر
طبیعی بر حالہ کتیرمہسی چوق کورولور . یانکدر اسکی
چورومدن اوقاق راناش قالمای ش برک خرابی کوسریور
فقط بو زلزله ایلہ وقوع اولمادی لازم کایر چونکہ بویلا
ایچندہ بولہ قوجا شهری خراب ایدہ چک درجہده زلزله
اولدی قی تاریخلر بیلدیور .
ملک دانشمندک محارباتی نقیب ایشدیگمز ده

بو روایتلر آماسیا تاریخنک بیلکیمی چورومہ چک
ماہیندہ دکدرلر .

آما دولونک بر چوق مملکت آذرندہ اولدی کبی
چارولم اویمانک کسمندن طاقیل اولمادی داهای
صحیح وقوی بر دلیدر . شتکیم کہ چوروم چوارندہ
بر چوق کوبل تورک اویمانک آدی طاشبقدہدر .
دانشمند تاریخی اسکی وره چکمز اشرف افندیکن
یاسندہ کی مستنخ یازمہنک متعاقب یازلامایان قسندہ
بو خصوص ایچین داهای فائدلی معلومات (۱) اولمادی
لازمدر .

چوروم قلعہ دیوارلری اوزرندہ اوغوز تورکریکن
طوغلری کوروندی آتدہ ملک دانشمند احمد
تاریکنده اوغلی دنیای کلدیکی مزدومی کلپور . اسکی
و ملک غازی دیدیلر .

چورومک دانشمند غازی طرفندن ضبطی متعاقب
بو شهر اوغوز تورکریکن آلدہ تمامیلہ قلدی ؟
بوقایدکی سؤالہ بریلہ چک جواب قلعی اولایور .
تاریخلر بو قطعہ قی ایشیلدایورلر . بزکک
روایتلردن وکرکہ بر بری طونامایان وقایدن بو
خصوصی شؤر ایدلم :

توقاد قلعہسینک ضبطدن صوکر اقلہ ایچندہ کبلرک
ملک دانشمند غازیکن باشقا بر بردہ اوغراشما سندن

(۱) [۲۲۷] هجری سن اوائلده وفات ایلد ملک عبداللہ محمد غازی
یکین الملک شمس الدین احمد غازی بکک اعدات شفاہہ سندن
وامیر احمد غازی اصراسندن اولوب اکثر محاربندہ حاضر
اولان حسین غازیکن تقریراتندن ضبط ونحریر ایدیلن شو
تاریخنک (تاریخ آل دانشمند) نسخہلری تکرار ایشدکله وقایع
واسی انا وصورت جریان وقایع تحریف ایدیلرک طالعہ
شکلی آتکزر . بو تاریخنک ادرج اندہسی منظور عامری
اولوب هر اویجده جریان وقایع اعتباریلہ محتلف بولم .
آماہہ تاریخی جلد ۲ صہمہ ۲۷۵
کرک اشرف افندیکن استنساخ ایشدی کتایب وکرکہ
قاراجہ کوبلو اولغولک یازدی قی کتاب بونارخنک کتایب ایشل
سخلرندن اولسا کرک . چونکہ اشرف افندیکن مستنخ
کتایب قاراجہ کوبلو اولغولک یازدی قی کتاب بر برندن پک آت
فرقلہ آیلدی حالہ اسلری آری آری دو .

Bu rivayetler Amasya Tarihinin bilgisini çürütecek mahiyette değildirler.

Anadolu'nun birçok memleket adlarında olduğu gibi Çorumlu oymağının isminden takılı olması daha sahih ve kavi bir delildir. Nitekim ki, Çorum civarında bir çok köyler Türk oymaklarının adını taşımaktadır.

Danışmend tarihi ismini vereceğimiz Eşref Efendinin yanındaki müstensih yazmanın müteakib ve yazılamayan kısmında bu husus için daha faideli malumat (*) olması lazımdır.

Çorum Kal'a duvarları üzerinde Oğuz Türklerinin tuğları görüldüğü anda Melik Dânişmend Ahmed Gazi'nin de oğlu dünyaya geldiği müjdesi geliyor. İsmi de Melik Gazi dediler.

Çorum'un Danışmend Gazi tarafından zabtına müteakib bu şehir Oğuz Türklerinin elinde tamamıyla kaldı mı?

Yukarıdaki suale verilecek cevap kat'i olamıyor. Tarihler ise bu noktayı ışıldatamıyorlar. Biz gerek

rivayetlerden, gerekse birbirini tutamayan vekaiyiden bu hususu tenvir edelim:

Tokat Kal'asının zabtından sonda kal'a içindekilerin Melik Danişmend Gazinin başka bir yerde uğraşmasından istifade ile kal'a dahilindeki İslâmları şehid ettiklerini tarih bildiriyor.

Çorum'da ise buna yakın rivayetler vardır: Cürrüm mes'elesi de şehrin zabtını müteakib Romalılar tarafından İslâmlara karşı zulüm vuku bulduğunu gösteriyor. Me'hazlarımız sa kal'anın fethini müteakib bir yıkılma hadisesinden bahs etmiyorlar. Halbuki ise, Melik Danişmend'in zabt ettiği Çorum'dan bu güne hiçbir eser de kalmadığı görülüyor. Bu büyük şehir ve kuvvetli kal'ası ne suretle yıkıldı? Karacaköylüoğlunun kitabında kal'anın zabtından sonra şatosuna sığınan Nastor müdaafa ediyor, Alpler muharebeye mecbur oluyorlar. Nastor etrafı hendekle çevrili şatosu da gazilere kapılarını açıyor, Nastor'da esir düşüyor. Melik Danişmend Gazi rüyasında afet-i semaviyenin geleceğini görüyor. Birden bire alplerini alarak şehirden çıkıyor.

Şiddetli bir zelzele şehri toprakla bir ediyor. Yağan yağmurdan akan seller bu taşları kumlar altına saklıyor.

Masala boğulan bu yazıda, görülen hakikat Çorum'un zaptını müteakib kabil-i iskân olmayacak derecede harab olmasıdır.

Halbuki ise Çorum'un zabtından sonra Çorumlu oymak reisinin liva beyi oluşu da ilk zabtında böyle bir afetin olmaması lazım geldiğini gösterir.

Çorum'un Rumlardan zulüm görmesi ise, ancak zabtından sonradır. Karacaköy- gayr'i tabi bir hale getirmesi çok görülmez. Yalnız eski Çorum'dan ufak bir nişane kallüoğlunun eski devirlerdeki ilim adamlarımızda olduğu gibi vekayi yazarken vakıaları mayışı şehrin harabetini gösterir. Fakat bu zelzele ile vuku olamaması lazım gelir. Çünkü: bu yıllar içinde böyle koca bir şehri harab edecek zelzele olduğunu tarihler bildirmiyor.

Melik Danişmend'in muharebatını takip ettiğimizde

(*) “527 Hicri yılı evahirinde vefat eden Melik İzzeddin Mehmed Gazi Bey b. El-melik Şemseddin Ahmed Gazi Beyin ifadat-ı şifahiyesinde ve Emir Ahmed Gazi Ümerasından olub, Ekser Muharabatında hazır olan Hüseyin Gazi’nin takriratından zat ve tahrir edilen şu tarihin (Tarihü’l-Danişmend) nüshaları tekrar etdikçe vekayi ve esami ibka ve sureti cereyan vekayi tahrif edilerek Baddalname şeklini almıştır. Bu tarihin üç nüshası Manzur-ı acizi olub, her üçünü de cereyan vekayi itibariyle muhtelif buldum. (Nazmi TUĞRUL)” Amasya Tarihi, cilt 2,sayfa 275. Gerek Eşref Ertekinin istinsah ettiği kitab ve gerekse Karacaköylüoğlunun yazdığı kitab bu tarihin teksir edilmiş nüshalarından olsa gerek. Çünkü Eşref Efendideki müstensih kitaba Karacaköylüoğlunun yazdığı kitab birbirinden pek az farkla ayrıldığı halde, isimleri ayrı ayrıdır.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ملک دانشمندك شهادتده اوغنی محمد کوموشنکین
برسه کچدی . فقط بولک باشی اودانی اولدیفندن اویماق
بکری ساجوقیلره لئحقان ایستدیلر . قومشو حکومتلرده
دانشمند ایلی اسانیلابه باشلادیلر . محمد غازی ایسه
آدازده حاکم اولامادی . ارنوخ لیك زوجمسی ؛ آلدنه
قیاچله صاواشله آشنه لر محارب قادار زمانك کیه یئانی
ده ای نقدر ایش بر قویشدی . محمد کوموشنکینی
بغداد سلطانه کوتوردی . دداد سلطانی ده ملک شاهه
مراجعت ایئدی . ملک شاه افریاسدن قئاش اغلی
سایانی کوموشنکین امریه ویردی . پنه ارسلانی ده
سایان بکک قیر قارداشی کئنج حکمدارله قورونک
ایکي عالمه آرننه بقیللی صوفدی . بولسلکه بغداد
سلطانی د قشمنده یئر هر آلی بر دایلیق ایشلرده
کدنیه داییشلارلیق تاین ایش کلک مکه ده یئرلرده
بول آجوش اولدی . سایان کوموشنکین امریه
تکین غازی ده سر عسکر اولدی . قوشن سینه
روملره آقینلر ایستیلر . امیر سایان کوموشنکین
چودوم اوزدن آغابه اوزدیه بوردن سایان ردولری
(۱) چنه محارب لره بوردی .
امیر سایان قصرینی کدنیه مرکز اخذ ایله
کوموشنکین امریه ویردی اددو ایله الدن چیقسان
تکلیکی کوی آمانه باردیم ایئدی .
ملک غازی محمد بالاشنک وزیر ارنوخ لیك اوغلی
[خلعت] ی کدنیه وزیر آلدی . بو وزیرده
اقدمیلری کی عالمه عاشق ایدی . آمانده کندی مانی

(۱) کؤکدرده افریسی حاج اولدی حالده اسلاندن قدسی
قورمانلی ایش کتار . غرب تاریخچیلری بونره قوروزاده
(اهل صلیب) بو محارب لرده قوروزاده (صایب محارب لری)
دیرلر بو محارب لره آیریمه بوبوک برخت اولدیفندن کئینده
تخصیلا کئینلیدی .
بوراب محظ برالیزور . ترمیمی واردر . زبارکهدر .
(۲) طیب عاصم بکک تورک تاریخیده هلکته قلمه سیک
نرده اولدی بیلنمکی یازیل . تورک تارشی کئین
عاصم بکک حقیقه ۲۰۰ . آمادی تاریخیده ایسه جلد ۲ حقیقه
۲۷۸ شرقی قره محارب کوشنلردر .

توقادده کی روملرک اسلاملره قارشی اجرا ایستکلی
بو وحشت اوزدیه شهری یقیدیمی اوکر یوزر .
سأ علیه چوروملرده بوله یکه وقعه کتار ارجه .
بذن اوزاق اولسون ؟ ملا . دانشمند غازی بکک صووک
بیللرله امپراطور اردولری هر طرفدن دانشمند ایلنه
آقینلر اجرا ایستکلی وقت چورومی . آلدایدیلرله
اهیت عسکر سینه بئله دانشمند غازی امپراطور
اردولری بکک بولعه دن اسفاده ایللری ایلین یقینلانی
امر ایدیلر . اساساً هر وقت کورولی سسلار بو
طاشلری قوم آلدنه کوموشور . تکرار موقعه کتار
کس ایلیمی اوزدیه خارجه فلا بیلن ابری طاشلردن
بو کوی قله پایابور . (۱)

چودوم ضبط ولسطور اسیر اولدقن صووکرا
بیلنک ایلردن سئامک امریه بر قدم قوت ویررک
قسطولی اوزدیه کومده دی . حاجیکده طویلان
امپراطور اردولری بو صورته پارچالامی بکن اولدی .
غیان بک بو کون عئاقق اسنی طاشیان افانوس (۲)
قلمه سی ضبط ویردن قسطولی ایللرله آقینلر پایابور
صیقیدیمی وقت علمیه قابیلور . آلب ارسلانک
آقینلری زمانده بورلرده ولان قارا کئین آلدنکی
آلب ده ملک دانشمند خدمت ایله کئینلی ضبط
ایئدی . (۳) ملک دانشمند کوموش قلمه بکک ویرلر
بی ده آجیر قمن صووکرا حاجیک طرفلرله طویلان
اولان امپراطور اردولری اوزدیه بوروب بکک هلکته
هلکته (۴) قلمه سی محاصره ایلدکن محارب ویکساره
دوئوشنده شهید اولدی . ۱۰۸۵

(۱) قلمه حسانه ایلرله معلومت واردر .
(۲) افانوس آلبان نامه تورانی بردانک اترسایدور .
عئاقق اسنی آلبان بوراب صووکون دینیزوردی . غیان بک
آلبوت اسنر صووکون اوتانی دئیمی ایئدی . ۷۳۱ هجری
بیلدن صووکرا ۲ ایلر عئاقق اسنی ویرلر . آمانیه
بارش جلد ۲۸۰ قاراجه کویلو اولدک کئینده
ایسه ایلک اسنی عئاقق اولاق کوشن پایابور . ۲ کوراکک
غربیه صووکون آلدنه بر قریه واردر .
(۳) کئینلی ضبط ایلدن ملک دانشمند (قاراکین) ی
(۴) کئینلی ضبط ایلدن ملک دانشمند (قاراکین) ی

Tokat'taki Rumların İslâmlara karşı icra ettikleri bu vahşet üzerine şehri yıktığını öğreniyoruz. Binaen aleyh Çorum'da da böyle bir vakıanın tekrar etmemesi neden uzak olsun? Melik Danişmend Gazinin son yıllarında imparator orduları her taraftan Danişmend ilini akınlar icra ettikleri vakit Çorum'u da elde ediyorlar. Ehemniyet-i askeriyesine bina en Dânişmend Gazi İmparator ordularının bu kal'adan istifade etmemeleri için yıkılmasını emir ediyor. Esasen her vakit görülen seller, bu taşları kum altına gömüyor. Tekrar mevkinin ehemniyet kesb etmesi üzerine harçta kalan iri taşlardan bu çünkü kal'a yapılıyor. (*)

Çorum zabt ve Nastor esir olduktan sonra yanındaki alplerden Osman'ın emrine bir kısım kuvvet vererek Kastamonu üzerine gönderdi. Canik'te toplanan imparator ordularını bu suretle parçalamak mümkün oldu. Osman Bey bu gün Osmancık ismini taşıyan Eflanus (**) Kal'asını zabt ve buradan Kastamonu içlerine akınlar yapıyor, sıkıştığı vakit Kal'aya kapanıyordu. Alpaslan'ın akınları zamanında buralarda kalan Karategin adındaki alp de Melik Danişmend'e hizmet ile Kangırı'yı zabt etti. (***) Melik Danişmend Gümüş Kal'asının da kapılarını açtırdıktan sonra Canik taraflarında toplanmış olan impara-tor orduları üzerine yürüyerek Helkent- Helkene- (****) Kal'asını muhasara

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 174

ederken Mecruc ve Niksar'a dönüşünde şehid oldu.1084.

Melik Danişmend'in şahadetinde oğlu Mehmed Gümüştegin yerine geçti. Fakat bunun yaşı ufak olduğundan oymak beyleri Selçukilere iltihak ettiler. Komşu Hükûmetlerde Dânişmend ilini istilaya başladılar. Mehmed Gazi ise idareye hâkim olamadı. Artuhi'nin zevcesi; elinde kılıcıyla savaflara eşine bir muharib kadar zamanın gidişatında iyi taktir etmiş bir kadındı. Mehmed Gümüştegin'i Bağdad Sultanına götürdü. Bağdad Sultanı da Melikşah'a müracaat etti, Melikşah akrabasından Kutalmış oğlu Süleyman'ı Gümüştegin'in emrine verdi. Bağdad sultanı da Süleyman Beyin kız kardeşini genç hükümdarla everterek iki aile arasına yakınlık soktu. Böylelikle Bağdad Sultanı Dânişmend'lilere herhangi bir sıkışık işlerinde kendisine Dânişmalarını te'min etmiş gelecek hediyelere de yol açmış oldu. Süleyman Bey Rum Emiri, Gümüştegin Gazi de Serasker oldu. Ka'in birader ile enişte Rumlara akınlar etdiler. Emir Süleyman Bey Sinob'a çıkıp, Çorum üzerinden Amasya içlerine yürüyen Salib ordularını (*****) çete muharebeleriyle bozdu.

Emir Süleyman Kayseri'yi kendisine merkez itdihaz ile Gümüştegin emrine verdiği ordu ile elinden çıkan memleketi almasına yardım etti.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 175

Melik Gazi Mehmed, babasının veziri Artuhi'nin oğlu Halfet'i kendisine vezir aldı. Bu vezir de efendileri gibi ilme aşık idi. Amasya'da kendi namını

(*) Kal'a hakkında ileride malumat vardır.

(**) Eflanus,Apalan namında Turani bir zatın eser-i binasıdır. Osmancık ismini almadan buraya Sorgun deniyordu. Osman Bey Alayunt neslinden Sorgun oymağı reisi idi. 731 Hicri yılından sonra bu şehre Osmancık ismi verilmiştir. Amasya Tarihi cilt 2,sayfa 287. Karacaköylüoğlunun kitabında ise ilk ismi Osmancık olarak gösteriliyor.

(***) Kangırı'yı zabt eden Melik Dânişmend Karategini buraya muhafız bırakıyor, türbesi vardır. Ziyaretgâhtır.

(****) Necib Asım Bey'in Türk Tarihinde Helkene Kal'asının nerede olduğu bilinemediği yazılı. Türk Tarihi,Necib Asım Bey,sayfa 400. Amasya Tarihinde ise,cilt 2,sayfa 278 Şarki Karahisar gösterilmiştir.

(*****) Göğüslerinde kırmızı hac olduğu halde İslâmlardan Kudüs'ü kurtarmak için gelenler. Garb tarihçileri bunlara "Kuruvaze" (Ehl-i Salib) bu muharebelere de" Kuruvazad" (Salib Muharebeleri) derler. Bu muharebeler ayrıca büyük bir bahs olduğundan kitabta tafsilata girilmedi.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

taşıyan medresesi 17. Asra kadar birçok alimler yetiştirdi.

Birinci salib kafilesi –bunlar silah kullanmasını bilmediklerinden muharib dene-mez- Kılıçaslan kılıçtan geçirdi. İkinci kafiye iyi muhariblerden toplanmış idi. Bu salib ordusunun sayısını söylemeden Konstantin İmparator ülkesi komutanının kızı, onun şu yazısını buraya geçirmek kafidir: “Ormanların yaprağı, kıyıların kumları,güneş yıldızları sayılır, bunlar sayılamaz” Bu dolgun orduyu karşılayacak ise ancak Oğuz Türkleri idi.

Kılıçaslan, Bağdad Halifesinden ve birçok Türk olmayan İslâm Hükûmetlerinden yardım istedi, fakat bir tek akçe ve kılıç bile gelmedi. Türklere kendi yüksek tarihi namlarını yine kendi yazılarıyla korumak, İslâmiyeti kurtarmak kaldı. Türklerin Salib Muharebelerindeki fedakarlığını da yine bir garb tarihçisinin ağzından dinleyelim : -İznik Kal’ası önünde - “ Gudu Furuva (*) askerinin etmiş olduğu hücumların birinde, tarih de gayet uzun boylu, fevkalade kuvvetli olmak üzere tasvir edilen bir Müslüman (Türk) Hristiyanları birbiri arkasınca kılıçtan geçirmekten usanmıyordu. Her ne kadar bütün vücudunu oklar delik deşik etmişse de hiçbir şey onun kahramanlığını yenemiyordu. En nihayet hiçbir şeyden korkmadığını

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

طاشقان مدرسه‌ی اون بدیجی عصره قادار بر جوق
عالمی بیدردی .
برنجی صایب قافه‌ی - بونلر سلاح قولانما
سایه‌دکارندن محارب دینه‌مز - قاج آسلاان قابجندن
کچمردی . ایکینجی قافه ابی محاربلمدن طوبالان
ایدی . بو صایب اردوسونک صایبلی سولیلندن
قسطاطین ایمراطودی عسکری قومونک قمری آتک ش
یارسی بورایه کچمرمک کافیدر ، اورمانلرک یارماغی ،
قیرلرک قوملری ، کوک بیلدیزلری سایلایر بونلر
صایلاماز . بو دولهون اردوی قارشیلایحق
ایسه آتجی اوغوز نورکاری ایدی .
قاج آسلاان بدار خایه سندن ور جوق نورک
اولمان اسلام حکومتلرک یاردم ایستدی ، فقط
بر تک آتجه وقنج بیل کاردی نورکاره کندی بو کتک
نارنجی ماللری بته کندی یارلرله قوروق ، اسلام
قورنارمق وادی . نورکارک صایب محاربلمدن
آدکارلری ده بته بر غرب نارنجی بیلک آغزندن
دیکهلم : - آرق قلمسی اوکندن - غودو فرووا
[۸] عسکرکات انیش ایلدی عوملرک بئده نارنجده
غایت اوزون بویو ، ارق الداده قوتی اولماق اوردو
تصویر ایلان بر مسلمان [نورک] خرسناتلری برری
آرقانده قیلچون کچمردن اوسانلیوردی . هر نه
قادار بوتون وجودی اوقیر داتک شیک ایستاده
هیچ برئی اولک قهرمانلی بکعبیوردی . الک مهابت
هیچ بر شیدن قورقماق کومرمک آتجی بو قهرمان
مسلمان قاتلی آتدی ، کوکسی آتدی سورک دونه
طوبالان اولان اهل صایب اوزرینه غایت بونوک
طاش بار چهلری قیرلاندی . اهل صایب ایسه کتیلرلی
مدامه بئند اولامایاق وشجوع ارامک روشلری
اوبورلوردی . اورمان دوق دوو بون اولد . بر اوق
ویانده برلرلی دوق اوکده مانمقده بولان ایکی
سایس بولدی حله ایلرلیدی . آتدکی اوقی بوجسور
قهرمانه جوبرک بر آتیده بر دوشوردی . هر کس

غودو فردوانی آلتیشلادی ، [۲]
نورکارک بوکا بگرمه بک جوق قد کارلر بدرکه
صایب اردولری قدسده بیلشمدیلر .
بو ایکینجی قافه ایچند ، شرق روما ایمراطورلعه
کوردیکن بوهه بوند قیصری محصره ایدمکن
گروشتکینه ابر اولدی . [۱۱۰۹]
اهل صایبک بورغونلرلی طوبالایر سبون کریدن
کان قوتلرله اقرمق محصره ایددی . اقرم والیسی
فتح خان بو جوقاق اردو قارشوسنده کری چکیمکه
مجبور ایلدی . دیگر طرافدن امیر - سلیمان آتایدن
طوبالایر آللرله صایبلرله قارشو دورق ایستادهده
یاشمکی قونک بوکاکی کتیلدی کوردی . فتح خاه
جوروم شهرده بوجوه کچمرمسی سولیلدی . کندیسی
اهل صایبله جوروم اودانده اوق بر جایشده قیدن
سوکرا قاجایه یانلاری . اهل صایب سلیمان غازلی
آتیب ایدمکن فتح خان بوجون جیقمی ، سلیمان
غازی آللری ده بوز کری ایلدیلر . محارب جوق
ورلو اولدی
نارنجک قارایلیقی کوردن آللر آتجی ۳۰۰
کیشی ایلدی ، بونلر ده جونی یارلی ایدی .
اوبوز کولی جوارندن جینل یغین یغین ادمان
جسملری بو محاربک اوبوز کولی جوارنده اولدی
کومر .
محمد کوشمکین ایسه بوهه بوند ایله آکلاشدی .
اونلرله برلشهرک بئزلیلر دانه دوندی . امیر - سلیمان
ایسه بوهه بوند قارایلی ایستاده بوردی . کوشمکین
ایسه عسکره بارا ویرمک مجبوریتده اولدی بون بوهه
بوندی بونوک بر فیه قارشیلای ایله سرب برقتندی .
خالوکه ایسه بئزلیلر دانه بولری ادا قارسه آلمی
ایچین طرافتون والیسی غرغوزی کوردی شلردی .

(۱) شارلله قدن طرفدن ازلدی واریدی . صایب
اردوسی عموم قوماندانیدی .
(۲) نورک تارشو شیب عاصم بک صیبه ۴۱۰

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 188

göstermek için, bu kahraman Müslüman kalkanını attı, göğsünü açtı, surun dibine toplanmış olan Ehl-i salib üzerine gayet büyük taş parçaları fırlattı. Ehl-i Salib ise kendilerini müdafaaya muktedir olamayarak bu şeci adamın vuruşları ile ölüyorlardı. O zaman, Dukak Devboyun elinde bir ok ve yanında siperlerini Dukak'ın önünde tutmakta bulunan iki Salib bulunduğu halde ilerledi. Elindeki oku bu cesur kahramana çevirerek bir atışta yere düşürdü. Herkes Gudu Furuva'yı alkışladı." (**)

Türklerin buna benzer pek çok fedakarlıklarıdır ki, Salib orduları Kudüs'e yerleşemediler.

Bu ikinci katile içinde Şarki Roma İmparatorluğuna göz diken Bohemond Kayseri'yi muhasara ederken, Gümüştegin'e esir oldu. (1109)

Ehl-i Salib'in bozgunlarını toplayan Simon geriden gelen kuvvetlerle Ankara'yı muhasara etti. Ankara Valisi Fetih Han bu çokluk ordu karşısında geri çekilmeye mecbur oldu. Diğer taraftan Emir Süleyman Amasya'dan topladığı alplerle Saliblilere karşı durmak istediye de yanındaki kuvvetin buna kafi gelmediğini gördü. Fetih Han, Çorum şehrinde pusuya girmesini söyledi. Kendisi Ehl-i Salib'le Çorum Ovasında ufak bir çatışmadan

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 189

sonra kaçmaya başladı. Ehl-i Salib Süleyman Gazi'yi takib ederken Fetih Han pusudan çıktı, Süleyman Gazi Alpleri de yüz geri etdiler. Muharebe çok zorlu oldu...

Muharebenin kazanıldığını gören alpler, ancak üç yüz kişi idiler, bunların da çoğu yaralı idi.

Uyuz Gölü civarında çıkan yığın yığın insan cesetleri bu muharebenin Uyuz Gölü civarında olduğunu gösterir.

Mehmed Gümüştegin ise, Bohemond ile anlaştı. Onlarla birleşerek, Bizanslılar aleyhine döndü. Emir Süleyman ise, Bohemond'un bırakılmasını istemiyordu. Gümüştegin ise askere para vermek mecburiyetinde olduğundan Bohemond'u büyük bir fidye karşılığı ile serbest bırakmış idi. Halbuki ise, Bizanslılar Dânişmedlileri ittifaklarına almak için Trabzon Valisi Gregor'u göndermişlerdi.

(*) Şarlman'a kadın tarafından akrabalığı vardır. Salib ordusu umum kumandanı idi.

(**) Türk Tarihi, Necib Asım Bey, sayfa 480

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[**KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**](#)

Emir Süleyman öldüğünde Dânişmend Gazi Mehmed karısının çeyizi olarak birçok yerler aldı.

Kılıçaslan Mehmed Gümüştegin 'in aldığı yerleri geri aldı.

Buralara Balağ isminde bir na'ib gönderildi. Bu na'ib ölür ölmez Mehmed Gümüştegin tekrar yerlerini geri aldı.

Öldüğünde oğulları Zünnun ile Aynüddeve memleketi paylaştılar. Yağıbasan'da dul kalan onu annesine alarak kardeşi oğullarının yerlerine göz dikti ise de Zünnun Selçukilerden Rükneddin Mesud'a damad idi. Yağıbasan tenkil edildi. Memleket de Selçukiler'e geçmiş oldu.

Dânişmendiler Romalılarla ittifak ettilerse de Kılıç Aslan hem Bizanslıları hem de Dânişmendlileri yendi. Bunların idarelerine de nihayet vererek Dânişmend memleketi "Dânişmend ili" diye ayrıca bir vilayet olarak idâre edildi.

Evliya Çelebi Seyâhatnamesinde Çorum için "Selçukiler'den Kılıç Aslan Şahın binasıdır. Kılıç Aslan Şah oğlu Yakub Mirza'yı yüzlerce sa'ir çorlu hastaları bu şehre gönderib ifâkâtıyâb ettiği için Çorum denmiştir"

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

خسته لریدن اونورو بو شهره بو ادم ویرایش کلدز.
دانشمندلرک صافی بزنس، صافی عرب طرزنده پارازی
اولای کی بعضاً ده ابکی دیلده در. بزنس طرزنده و
عرب یاریدر. [۱]

سلجوقیلر
دانشمند ایلی ضبط ابدن قیلنج آرسلان ملکلی
اون اوغلنه تقسیم ایلد آماستانی اوغلو سنجار شاهه
ویردیکنه کوره جوروم ده سنجار شاهه کچش اولوبور.
ساجوقیلر حاکم ایت ایدیان اوغسولاری بابالریست
صاغلفنده ایکن بیلر بر بیلر دیدیشیلر.
قیلنج آرسلان اولدیکنده ات سودیکی کوچک اوغلی
بریشنه کجیدی. نووقد حاکمی قاهر رکن الدین ساجان
قارداشک بریشه قونیه حکمداری اولدی. غبات الدین
کیچسروک حکمدارانی زمانده اناجرلی اعلالیسه ده
صویان فرنگکار اوزرینه اعلان حرب ایدلدی.
محاصرده سنده قای [۲]، پایت، باندور و سولور
اوزوقلریست ده بولونیدی اعلالیه قلمسی مقاومت
ایده مبروک ضبط ایدیلدی. [۱۲۰۵] ۱۰۹۶ ییلندن
۱۲۷۰ ییله قارابکی یوز بیل سوزدن صلب
محاربه لریدن صوکر قارداش قارداش ده ساجوقیلری
ضعیف دوشوردی. دیگر طارادن چنکیز آزدووری
قیای اورو شلرله حارزم ایلی چیکه بک [۳] ابراه
صارقنلردی. ساجوقی تختنه کچن علامه الدین جلوی
بغداد سلطانیه یلدردیکنده اور ادن مشور کلدی.
خارزم حکمدارینک اوغلی جلال الدین تاریخده
(۱) تورک تاریخی نجیب ناصم بک ۱۰۰ هجریه
(۲) تورک تاریخی نجیب ناصم بک ۱۱۲ هجریه
سایرک بودورده آنادولوده اولدوری اسلاشیبور.
(۳) خارزم حکمدارینک بغداد (خلیفه سندن) سلطانن
یوزچوبرمسی اوزرینه بغداد سلطانی - تکیزی خارزم ملکلیک
ضبطنه تشریق ایدیلدی.

امیر سامان اولدیکنده دانشمند غازی محمد قاریستک
جهادی اولارک بر جوق برلر آلدی.
قاج آرسلان محمد کوششکینک آلدی برلری
کری آلدی.
بورالره بالاغ اسمنده بر غائب کوناردی. بو نائب
اولور اواز محمد کوششکین تکرار برلری کری
آلدی.
اولدیکنده اوغولاری ذوالنون ایله عین الدول
ملکی پالاشیلر. یاغیbasan ده طول فالان اوکا سوسی
آلارک قارداشی اوغولاریست برلریست کور دیکدی
ایساده ذالون ساجوقیلردن رکن الدین مسوده
داماد ایدی. یاغیbasan سکیل ایدلای. ملک ده
ساجوقیلر کچش اولدی.
دانشمندلر روملره افاق ایتدیلر ده قیلنج آرسلان
هم بزنسایلی هم ده دانشمندلری یکدی، بولرک
اداره لریش ده نهایت ویردک دانشمند ملکلی ده دانشمند
ایلی «دیبه آبرجه» بر ولایت اولارک اداره ایدلدی.
اولا چلی سیاحت سنده جوروم ایچون ساجو
نیلردن قیلنج آرسلان شاهک ساجور. قیلنج آرسلان
شاه اوغلی یعقوب میرزای یوزلرجه سائر چورولو
خسته لری بو شهره کوندروب افاق ایتدیکچون
چوروم دیشدر. دیورکه یا کاشدر. یا سکر یوقایج
آرسلانک قاجی قیلنج آرسلان اولدیفی سوله مبود.
بو ایکنجی قیلنج آرسلان اولسه کرک (۱). کرک
دانشمندلر وکرکه صوکرکی سفرلردن خراب اولان
چورومده یا سکر دانشمندلر طراقتن پایلان قلعهدن
عبری نو و سائر اولمایه بیایر. ذال ده اوبوز کول
اسمندنده آکلاشیبورکه جلد خسته لریست شقای اولان
بر برور. بو قلعهدن چورومده فسطله ایتدک ویردک
شهرک بو یومنه سب اولا بیایر ده هر حالده چورولو
(۱) ایکنجی قیلنج آرسلانک اون بر اوغلی اولدیفی
ییلدریایور ایسده برینک اسمی کچرککه کوره اون برینکی
اوغلوده ایچون میرزا اولایدر.

diyor ki, yanlıştır. Yalnız bu Kılıç Aslan kaçınıcı Kılıç Aslan olduğunu söylemiyor. Bu: ikinci Kılıç Aslan olsa gerek (*) Gerek Dânişmendiler ve gerekse sonraki seferlerden harab olan Çorum'da yalnız Dânişmendiler tarafından yapılan kal'adan gayrı ev vesa'ire olmayabilir. Zaten de Uyuz Göl isminden anlaşılıyor ki cilt hastalıklarının şifası olan bir yerdir. Bu noktadan Çorum'a fazla ehemmiyet vererek şehrin büyümesine sebep olabilirse de her halde çorlu hastalardan ötürü bu şehre bu isim verilmiş değildir. Dânişmendiler sâfi Bizans, sâfi Arab tarzında paraları olduğu gibi bazen de iki dildendir. Bizans tarzında ve Arab yazılıdır. (**)

SELÇUKİLER

Dânişmend ilini zabt eden Kılıç Aslan memleketini on oğluna taksim ile Amasya'yı oğlu Sancar Şah'a verdiği göre Çorum'da Sancar Şah'a geçmiş oluyor.

Sancaklara hakim-i nesbedilen oğulları babalarının sağlığında iken bile birbirleriyle didiştir.

Kılıç Aslan öldüğünde en sevdiği küçük oğlu yerine geçti. Tokat Hakimi Kâhir Rükneddin Süleyman kardeşinin yerine Konya hükümdarı oldu. Gıyasedin Keynüsrev'in hükümdarlığı zamanında tacirleri Antalya'da soyan Frenkler üzerine ilân-ı harb eyledi.

Muhasarada Kayı (***) Bayad, Bayındır ve Salur uruklarının da bulunduğu Antalya Kal'ası mukâvemet edemeyerek zabt edildi. (1205) 1096 yılından 1270 yılına kadar iki yüz yıl süren Salib muhârebelerinden sonra kardeş kavgaları da Selçukileri zayıf düşürdü. Diğer taraftan Cengiz orduları Kıyak uruşlarla Harezm ilini çiğneyerek (****) İran'a sarkmıştı. Selçuk tahtına geçen Alaeddin cülüsünü Bagded sultanın bildirdiğinde oradan menşur geldi.

Harezm hükümdarının oğlu Celaleddin tarihinde (*) İkinci Kılıç Aslan'ın on bir oğlu olduğu biliniyor ise de birisinin ismi geçmediğine göre on birinci oğlu da Yakub Mirza olmalıdır.

(**) Türk Tarihi, Necib Asım Bey, Sahife 400

(***) Türk Tarihi, Necib Asım Bey, Sayfa 402 Kayı Hanlıların bu devirde Anadolu'da oldukları anlaşılıyor.

(****) Harezm hükümdarlarının Bağda (Halifesinden) sultanından yüz çevirmesi üzerine Bağdad Sultanı Cengiz'i Harezm memleketinin zabtına teşvik ediyordu.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

eşi görülme-yen fedakarlıklarda bulundu. Sind Nehrine oğullarını karısını atarak karşıya geçtiği vakit Cengiz Han oğullarına:

- İşte bir hükümdara layık oğul! Diye onun cesaretini taktir etdi. Celaleddin Harezm Şah ne kadar çabaladıysa da babasının hükümetini kuramadı. Anadolu'nun şarkına gelerek çokluk Oğuz Türklerinin bulunduğu bu yerlerde yardım göreceğini zan etdi.

Bağdad Sultanı, Selçuk Hanına Bağdad'ı Cengiz istilasından kurtarması için haber gönderdi. Alaeddin'e Cengiz tarafından "Şemseddin" adında bir elçi gelerek itaat yarlığını - fermanını- getirdi. Böyle tehlikeli zamanlarda bile Oğuz Türkleri birbirleriyle uğraşır bir halde idiler.

Kayı Hanlılar Celaleddin Harezm Şah'a yardım ettiler. Celaleddin Van taraflarında bozuldu. Kayı Hanlılar da Suriye'de bulunan başbuğları Celaleddin Şah'a giderken Caber Kal'ası önünde Süleyman Şahın boğulması üzerine ikiye ayrıldılar. Bir kısım Suri-ye'ye gitdi. Suriyedeki Türkmenler bunlardandır. Diğer kısmı geri döndüler.

Cengiz orduları ilerlemede devam ettiğinden batıya kadar gelerek Sivas Ovasına düştüler. Alaeddin Sivas

Atı kordulemehin fedakarlıklarda bulundu. Sind Nehrine
oğullarını karısını atarak karşıya geçtiği vakit Cengiz
Han oğullarına:
- İşte bir hükümdara layık oğul! Diye onun
cesaretini taktir etdi. Celaleddin Harezm Şah ne kadar
çabaladıysa da babasının hükümetini kuramadı.
Anadolu'nun şarkına gelerek çokluk Oğuz Türklerinin
bulunduğu bu yerlerde yardım göreceğini zan etdi.
Bağdad Sultanı, Selçuk Hanına Bağdad'ı Cengiz
istilasından kurtarması için haber gönderdi.
Alaeddin'e Cengiz tarafından "Şemseddin" adında bir
elçi gelerek itaat yarlığını - fermanını- getirdi. Böyle
tehlikeli zamanlarda bile Oğuz Türkleri birbirleriyle
uğraşır bir halde idiler.
Kayı Hanlılar Celaleddin Harezm Şah'a yardım
ettiler. Celaleddin Van taraflarında bozuldu. Kayı
Hanlılar da Suriye'de bulunan başbuğları Celaleddin
Şah'a giderken Caber Kal'ası önünde Süleyman Şahın
boğulması üzerine ikiye ayrıldılar. Bir kısım Suri-ye'ye
gitdi. Suriyedeki Türkmenler bunlardandır. Diğer kısmı
geri döndüler.
Cengiz orduları ilerlemede devam ettiğinden batıya
kadar gelerek Sivas Ovasına düştüler. Alaeddin Sivas

Atı kordulemehin fedakarlıklarda bulundu. Sind Nehrine
oğullarını karısını atarak karşıya geçtiği vakit Cengiz
Han oğullarına:
- İşte bir hükümdara layık oğul! Diye onun
cesaretini taktir etdi. Celaleddin Harezm Şah ne kadar
çabaladıysa da babasının hükümetini kuramadı.
Anadolu'nun şarkına gelerek çokluk Oğuz Türklerinin
bulunduğu bu yerlerde yardım göreceğini zan etdi.
Bağdad Sultanı, Selçuk Hanına Bağdad'ı Cengiz
istilasından kurtarması için haber gönderdi.
Alaeddin'e Cengiz tarafından "Şemseddin" adında bir
elçi gelerek itaat yarlığını - fermanını- getirdi. Böyle
tehlikeli zamanlarda bile Oğuz Türkleri birbirleriyle
uğraşır bir halde idiler.
Kayı Hanlılar Celaleddin Harezm Şah'a yardım
ettiler. Celaleddin Van taraflarında bozuldu. Kayı
Hanlılar da Suriye'de bulunan başbuğları Celaleddin
Şah'a giderken Caber Kal'ası önünde Süleyman Şahın
boğulması üzerine ikiye ayrıldılar. Bir kısım Suri-ye'ye
gitdi. Suriyedeki Türkmenler bunlardandır. Diğer kısmı
geri döndüler.
Cengiz orduları ilerlemede devam ettiğinden batıya
kadar gelerek Sivas Ovasına düştüler. Alaeddin Sivas

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 196

Kal'asını kuvvetlendirmiş idi. Fakat yine onlara karşı askeri bir harekette bulunamıyordu. Sivas Ovasında Cengiz ordusu ile Selçukiler harb ediyorlardı. Selçukiler ordusunda Emir Kemaleddin Kâmyâr Emir Mübarüziddin Çavlı Bey gibi dirayetli, yavuz kumandanlar varsa da Cengiz ordularının bağırsarak yaptıkları cenklere karşı şaşırılmışlardı.

Kayı Hanlılar sa Cengizlilerle harb etmiş olduklarından harb usüllerin biliyorlardı. Selçukilere yardım etdiler. Cengiz ordusu mağlub oldu.

Alaeddin Bey Kayı Han Beyi Ertuğrul'a Söğüt kışlağı ile Domaniç Yaylağını verdi.

Alpagud Dağlarının cenub eteklerinde, Osmancığın cenubunda Kayı adında bir köy vardır. Kayı Hanlılar Çorum civarından geçerken bir ocağın burada kalmasından bu ismi aldığı anlaşıyor.

Cengiz ordularının Selçuk iline geldiği yetmiyormuş gibi, Baba Ishak adında bir şeyh'de Amasya'da İslâm Türkleri birbirine kırdırdı. Bu şeyh güçlkle tepelendi. Bu ga' ileyi Selçukiler bitirmeden Cengiz Orduları Erzurum'u zabt etdi, Tokat üzerine yürüdüler.

Gıyaseddin Han, ordusunu hareket ettirene kadar Cengiz ordusunun öncü suvarileri Kangırı'ya kadar

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 197

gelmişlerdi.

Moğollardan Çorum'da birkaç ocak kaldığını köy isimleri gösteriyor.

Buğdüz köyü ..(*)

Selçukiler Tokat'da Cengiz ordularıyla karşılaştılsada mağlub oldular. Vezir'i Azam Mühezzibüddin ile Amasya Kadısı sözleşerek Cengiz tarafına sığındılar. Böylelikle memleket harab olmaktan kurtuldu, Cengiz orduları Kayseri üzerine döndüler.

Selçuk oğulları yine birbirlerine girdiler. Kaanlar, Selçukoğullarından üç kişinin birden hükümet etmesine de müsaade etdiler. Selçuk hükümdarından Gıyaseddin kız kardeşi Selçuk hatunu kaan-Hakan- Argun'a verdi.

Hükümet kapmak sevdasına düşmüş Hızır oğlunu da Cengiz orduları tepelediler.

Vilayetlerdeki valiler birer birer ayrıldıklarından Selçukilerin hükümeti isim olarak kaldı. Osmanoğullarının bulundukları yerde istiklâli de bu seneye tesadüf eder. 1299

(*) Hüdaverdi manasına gelen sütü buğdan'dan gelir.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Şerhî de merkez Amasya vâridi. Oğuzlar 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Şerhî de merkez Amasya vâridi. Oğuzlar 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Şerhî de merkez Amasya vâridi. Oğuzlar 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Şerhî de merkez Amasya vâridi. Oğuzlar 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Moğollar idaresi:

Moğollar Selçuk devletine hakim oluşları ikinci Sultan Kiyaseddin Keyhüsrev' in Sivas'taki mağlubiyeti üzerine başladı. 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Şerhî de merkez Amasya vâridi. Oğuzlar 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Moğolların Selçuk devletine hakim oluşları ikinci Sultan Kiyaseddin Keyhüsrev' in Sivas'taki mağlubiyeti üzerine başladı. 1245 yılında Kiyük Han b. Oktay Han b. Cengiz Han tarafından gönderilen Baycu (*) Noyan Anadolu Vali-i umumisi oldu. Moğollar, kendi adamlarını idare başlarına getirdiler. Selçukilerin birçokları azl edildi. Bu yüzden çıkan fenalıklardan Anadolu ikiye taksim edildi.

Kızılıрмаğın bütün şarki Rum eyaleti ismiyle ayrılarak Cengiz sülalesinden Samuk Noyan Rum Eyalet Nazırı oldu.

Dikkat ediliyorki ancak yedi yüz sene kalan Romalılardan ötürü dünya kurulalıdan beri Türk Yundu olan bu memlekete Rum Eyaleti ismi takılmıştır. Hocalar elinde kalan İslâm dini de iyice anlatılamadığı için Türkler kozmopolitikle – mensub olduğu vatan ve ümmete ri'ayet etmeyendoğru yürütülmüştür. Bu yanlış yollardaki ki, bu öz yurdumuzda birçok yabancı benimseme zevkini gösterdi.

Selçuk oğulları bir türlü bir araya toplanıpta Moğollara karşı bir cebhe tutamadılar. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan Han Baycu'ya ziyafetde bir armut verdi. Baycu Noyanın bu armudu yemesinin ardından

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 200

ölmesiyle oğlu,Kılıç Aslan'ı idam etmiştir. Bunun yerine Anadolu Vali-i Umumiliğine Boyan Noyan geçmiştir. Rum Eyaleti Nazırı Samuk Noyan öldüğünde yerine Elica Noyan adında biri ta'yin edildi.

Hülağü Han, İlhan hükümetini kurduğu vakit Çorum Hülağü Hanın nüfuzu altına giren kısmından dı. 1260 yılında Hülağü Han Kızılıрмаğın garbını merkez Konya olmak ve orada oturmak üzere Rükneddin Keykavus Hana ve şarkını da merkez Amasya ve orada oturmak üzere Rükneddin Kılıç Aslan Hana verdi. Hülağü Han memleketi bu suretle taksim ile serbest bırakmamıştır. Rükneddin Kılıç Aslan'ın kardeşiyle kavgasında Bağdad zabtına ayırdığı bir kısım askerini yardım için Kılıç Aslan'a gönderdi. Bu ordunun kumandanı aynı zamanda Rum memleketi muhafızı asker kumandanı ta'yin ile; daha sonraları bu ordunun kuvvetini artırdı.

1295 yılında Gazan Han “Tagacar Noyan” ı Rum eyaleti nazırlığı ile gönderdi. Anadolu'da zayıf düşen Selçukiler idaresi,bir de kuvvetli Moğol idaresi olmak üzere iki idare oldu, bu yüzden de halk çok sıkıntı çekti.

Gazan Hanın halefi “Olcaytu Sultan Muhammed Hüdabende” cülus eder etmez Anadolu Valiliğini kurarak bu karışıklığa nihayet verdi. Bu ilk vali”Emir İreñcin” dir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 201

İdare fena halde bozulmuş;ahali Moğol ümerası elinde bir koyun gibi kalmıştır. Meşru olsun olmasın tekalif suretiyle alınan vergiler tahammül edilemez bir hale gelmişti. Vergi tedariki için evlatlarını köle ve carie diye satanları zamanın tarihleri kayıt etmiştir. (**)

Memleketin her tarafında mütegalibeler zuhur ediyor, bu suretle İlhanilerin elinde olan yerler günden güne ufalıyordu. Uç memleketlerinde – Anadolu'nun garbında- hükümet kuran beyler İlhanilerin zararına olarak hudutlarını genişletiyorlardı.

Sultan Ebu Sa'id Bahadır Han'ın Emir-ül-ümera'sı meşhur çoban Bey'in oğlu Timurtaş Bey Vali Emir İreñcin'in mezalimini kaldırdı. Fakat pederinin İran'da katl edilmesi üzerine sığındığı Larende Kal'asında da duramadı.

(*) Baycu Küçük Bey demektir. Noyan Prens mukabilidir. Hakan'ın huzuruna müsalesiz girebilen.

(**) Osmanlı Tarihi “ Tarih-i Osmani encümeni tarafından neşr olunan “ Necib Asım,Mehmed Arif,cilt 1,sayfa 474.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

عقبت جو بود کہ شمس الدين قاضي،
چنانچہ اس کی قیصری اورنگز
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

قیصری امارتی

قاضی برہان الدین احمد :

قاضی برہان الدین احمد نے
سال ۱۵۰۰ھ میں قیصری
قضاء کی ابتدا کی۔
۱۳۱۱ھ میں

عقبت جو بود کہ شمس الدين قاضي،
چنانچہ اس کی قیصری اورنگز
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

ارتنا حکومتی

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

اورنگز شمس الدين قاضي
وہی کو جو کہ شمس الدين قاضي نے
محمد بن علی اورنگز کے
وقت میں اس کی حکومت
علائے ہوئی۔

Moğol askerinin bir fırkasının kumandanı eniştesi Eretna'ya Anadolu'yu bırakarak Mısır'a kaçtı. İlhan'ın gönderdiği haber üzerine Mısır Sultanı tarafından idam edildi. 1327

ERETNA HÜKÜMETİ

Çobanoğullarından Timurtaş Mısır'a kaçtıktan sonra Anadolu umurunu onun bir vekili gibi idare etti. İlhanilerin Timurtaş'ın yerine gönderdikleri valiler nezdinde iyi yer tuttu. Anadolu Valilerinin sonuncusu olan Şeyh Hasan Tebrize gittiği vakit Eretna Bey'i vekil bıraktı. Eretna Bey bundan istifade ile Anadolu'da mevkiini kuvvetlendirdi. Şeyh Hasan'ın gelmesi uzadıysa da Eretna Bey bundan istifadeye kalkışmadı. Karahan Türkleri kendi tarafına çekti. Ahaliye düzen verdi. İlhaniler de Tebriz'de hakan gürültüleriyle uğraştığından valinin ise altı seneden beri gelmemesinden Karamanoğulları, Mısırlılar hayli yerler elde ettiler. Timurtaşoğlu Küçük Şeyh Hasan Çoban Eretna memleketini elde etmek istediye de Sivas'a Eretna galip geldi. 1343 Eretna Bey bu tarihte istiklâlini kazanmış oldu.

Eretna Bey öldüğünde Mehmed ve Cafer isimlerindeki iki oğlu Mehmed'i pederi yerine geçirdiler.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 204

Yaşı küçük olduğundan Hoca Ali Şahgirdi hükümet idaresini eline aldı. Zamanında Çobani hanedanı da munkarız olduğundan elden çıkan yerleri geriye aldı.

Mehmed Bey büyüdüğünde Ali Şahgirdi'den kurtulmak istediye de zorluk gördü. Mısırlılar yardım için Kayseri'ye kadar gelmişlerdi. Mehmed Bey bir kolayını bulup, Ali Şahgirdi'yi öldürtdüyse de diğer ümera bu halden ürkererek Mehmed Bey'i Kayseri'de öldürdüler. 1365

Oğlu küçük yaşta Ali Bey yerine geçti. Mehmed beyin katli üzerine valiler hükümetlerine ilân ettikleri vakit ümeradan Hacı Şahgeldi da Amasya'da hükümetini ilan etti.

Ali Bey büyüdüğü safahata düştü, hamamdan çıkmaz oldu. Karaman Bey Kayseri üzerine yürüdüğü vakit Ali Bey hamamdan çıkarak kaçtı. Karamanoğlu Alaeddin Bey Kayseri'yi zabt ile idaresini Kadı Burhaneddin Ahmed'e verdi. 1375

KAYSERİ İMARETİ **Kadı Burhaneddin Ahmed**

Kadı Burhaneddin'in aslı Türk'tür Oğuzların Salur şubesinden dir. Ceddi 150 yıldan beri Kayseri'de kadılık ediyorlardı. Kendisi 21 yaşında Kayseri Kadısı oldu. 1364

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 205

Ali Beyin saltanatından beri siyasete karıştı. Bu yüzden birçok tehlikeler atlattı. Ali Bey Kadı Burhaneddin'i kendine vezir seçti. İstiklâlini ilân eden Amasya Emiri Hacı Şahgeldi üzerine yürürken yolda ta'una tutuldu öldü.

Oğlu Mehmed çelebi ufak yaşta idi. Hariçten Sivas İmaretine göz dikenler çoktu. Şarki Karahisar Hakimi Selçukilerden Kılıç Aslan Mehmed Çelebiye Na'ib ta'yin edildi. Ali Beyin zevcesini de alan Kılıç Aslan Kayseri imaretine yerleşmek istiyordu.

Birbirlerini sevmedikleri kadar yekdiğerine muhabbet gösteren Kılıç Aslan'la Kadı Burhaneddin birbirlerine çok kin beslerlerdi. Bir gün bahçelerde gezerken Kadı Burhaneddin kendi eliyle Kılıç Aslan'ı öldürdü.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[**KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!**](#)

قاجانلارده كرى به دوغسى اوزرینه يكي آتش آراسته
قلدى . فراده مجبور اولدى .
بو حركت قرق ديلم باغلامده اولماسي احتياي و اردر .
ارنگه حاجي بولك و كرك آراسي ياك آساييلى اولدى
بورديه و كركيه دوكتك مساعدهدر .
بو حركدن موكر ا جوزلومده عثاني سلطان اداره سته
كچمش اولدى . .
قاضي برهان احمد نيمري به ندين ايتديكي مشهر
زاده سي شين سؤيدك عصيان اچمسي . وزرینه قلعي
مخامره ايتدى . شبيخ مؤيد آمان ايله آمانى تسليم
ايتدى . آق قوبوليرك رئيسي قازا بولك عثان بك بو
ايشه واسطه اولديده برهان الدينك و برديكي سوزى
طوغا يارق شيخ مؤيد قتل اقمسي اوزرینه اردوي
ترك ايله دياريكار طارافه چكيدى . قاضي برهان الدين
فضله قوت آلمان عثانك تعقيب چيدينده ازالرندكى
مخامره برهان الدين اسير دوشهرك اعدام ايتدي . ۱۳۹۷
اعدام خبري سيواسه كلكينده خان اوغلي
برينه كچيردير . فقط قاره بولوك عثان بك شهرى
آق اوزره هجوم ايتديكده خانق موغللرى چاغيردير
بولك اوزرینه قازا بولك عثان چكلكه مجبور اولدى .
رهان الدينك اوغلي زين العادين اوقاق ياشده
اولنديكده حكومت اداره سنى باشلامدى اهالى سيواسى
يلدير برهان الدينك تسليم ايتديلر .

تيمورلنك :

اقصاق تيمور بلخ شهرنده كوركانيه حكومتى
توردقدن موكر دوتاي فتحه چيقدى اقصاق تيمورخان
توتون تعقيبله شريفچي ايدى . بالاچيكي هيچ سومه زدى
بو عصرده ايشه اسلاميت رجوق - شو جارك جاهلكي
بوزدن آكلاشيلار برحاله كشت . ايشته تيمورخان
شريفته اسلاميته دوزدن و برمك ، كيديلن بولك

اماسيه اميري حاجي شادكادي بى ده محاربه ده قتل
اچمك كندى يانه خطبه اوقوندى ، پارا كسدردى .
۱۳۸۱
قاضي رهان الدين مصر ايلر ، قرق اوزرلارى ايله
. اوغراشدى . ملكه كنى بو بولدى . ملك باشه يارديم
كوردن بولوك بر حكومت قوردى . كوركانيه حكومتى
بوران تيمورلنك اما دولوپه كبركن عثان ارغوللرى و
هر ايلرله افاق ايتدى ، تيمورلنكك جنوبه آفاسيه
و افاق بوزولدى قاضي رهان الدين و عثان ارغوللريك
تيمورلنك اما دولوپه كبرمك جنوبه - سارقاليله
آزالرندكى افاقده قيريتدى .
عثان ارغوللاردن ييلديرم يازيد انا دولوده كي اوقاق
حكومتلرى اداره آتته آتته نيت ايتديكندن يكي
كي قورولمه باشلايان قاضي رهان الدين حكومتى
وزرینه بوردى
توركمينلر زانا برهان الدين دن شون دكيديلر ييلدير
ارد ۱۳۹۱ ييلده قيزل ايرماق قيرينه كندى عثانق
نغمه سنى عثانك جلي عثانلرله نسايم ايتدى . بولك
اوزرینه برهان الدين احمد نغمه كنديكده عثان
اولنديكي ييلديرمك ايشين برانچي بوللادى . آماسياكي
طاشان اوغلو عثان اوغوللرى طارافه چكيدى .
معين قندمسي حاجي جلي عثان اوغوللرینه نسايم ايتدى .
[۱] تودودار اوغله عثان قرق ديلم قندمسي ده ضبط
ايتدي . ييلديرم يازيد برهان الدين طارافدن كان
ايچي به شيجي حركت حبل ايدمك سويله برك
چوروم اواسنده حرب ايتيمسي تكليف ايتدى . [۲]
برهان الدين احمد چوروم اوواسنه كلكه ايكي اردو
فارشايلاشدى . عثانلر قاجاركي يارق برهان الدين
او بى تذيب ايتك ايتيمده بوردن چيخانلرله
[۱] ارغى بكار جلي - صرندمك ياشدى توربه ددر
صوب - صرندمك ترك ايتك و ملك زكيلىكده قابيله
عثانلر طارافدن ايتك چوروم دزدردى اولماسي لازمدر .
[۲] تاريخ عثانلر ايتك مجموعه سنى سنه ۱۲۳۱ هجيره ۱۷۵۵

Amasya Emiri Hacı Şahgeldi'yi de muharebede
katl etmekle kendi namına hutbe okuttu. Para kestirdi.
1381

Kadı Burhaneddin Mısırlılar, Karamanoğulları ile
de uğraştı. Memleketini büyüttü. Tek başına yardım
görmeyen büyük bir hükümet kurdu. Gürgâniye
hükümetini kuran Timurleng Anadolu'ya gelirken
Osmanoğulları ve Mısırlılarla ittifak etti. Timurleng'in
cenuba akmasıyla bu ittifak bozuldu. Kadı Burhaneddin
ve Osmanoğullarının Timurleng' in Anadolu'ya
girmeyerek cenuba sarkmasıyla aralarındaki ittifakı da
kırılmıştı.

Osmanoğulların'dan Yıldırım Bayezid Anadolu'da
ki ufak hükümetleri idaresi altına almaya niyet ettiğinden
yeni yeni kurulmaya başlayan Kadı Burhaneddin
hükümetinin üzerine yürüdü.

Türkmenler zaten Burhaneddin'den memnun
değildiler. Yıldırım Bayezid 1391 yılında Kızılırmak
kıyısına geldi. Osmancık Kal'asına Abdullah Çelebi
Osmanlılara teslim etti. Bunun üzerine Burhaneddin
Ahmed Kal'anın kendisine a'id olduğunu bildirmek için
bir elçi yolladı. Amasya Beyi Taşanoğlu da
Osmanoğulları tarafına geçti. Maden Kal'asında Hacı

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 208

Çelebi Osmanoğullarına teslim etti. (*) Kududâroğlu'na a'id Kırkdilim Kal'ası da zabt edildi. Yıldırım Bayezid Burhaneddin tarafından gelen elçiye netice-i har-bin hal edeceğini söyleyerek Çorum Ovasında harb edilmesini teklif etti. (**)

Burhaneddin Ahmed Çorum Ovasına gelerek iki ordu karşılaştı. Osmanlılar kaçır gibi yaparak Burhaneddin onları takib etmek istediye de pusudan çıkanlarla kaçanlarında geriye dönmesi üzerine iki ateş arasında kaldı firara mecbur oldu.

Bu harbin Kırkdilim bağlarında olması ihtimali vardır. Gerek Osmancık yolunun ve gerek arazinin ağaçlıklı olması pusuya ve geriye dönmeye müsa'ıdır.

Bu harbden sonra Çorum'da Osmanlı saltanatı idaresine geçmiş oldu.

Kadı Burhaneddin Ahmed Kayseri'ye ta'yin ettiği hemşirezadesi Şeyh Mü'ey-yed'in isyan etmesi üzerine kal'ayı muhasara etti. Şeyh Mü'eyyed aman ile kal'ayı teslim etti. Akkoyunluların reisi olan Kara Yülük Osman Bey bu işe vasıta olduysa da Burhaneddin'in verdiği sözü tutmayarak şeyh Mü'eyyed'i katl etmesi üzerine orduyu terk ile Diyarbakır tarafına çekildi. Kadı Burhaneddin fazla kuvvet almadan Osman'ın ta'kibine çıktıysada aralarındaki muharebede Burhaneddin esir düşerek idam edildi. 1397

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 209

İdam haberi Sivas'a geldiğinde halk oğlunu yerine geçirdiler. Fakat Kara Yülük Osman Bey şehri almak için hücum ettiğinde halk Moğolları çağırıldı. Bunun üzerine Kara Yülük Osman Bey çekilmeye mecbur oldu.

Burhaneddin oğlu Zeynel Abidin ufak yaşta öldüğünden hükümet idaresini başaramadı. Ahali Sivas'ı Yıldırım Bayezid Han'a teslim etti.

TİMURLENK

Aksak Timur Belh şehrinde Gürgâniye hükümetini kurduktan sonra dünyayı fethetmeye çıktı. Aksak Timur Han bütün taasubuyla şeri'atçı idi yalancılığı hiç sevmezdi. Bu asırda ise İslâmiyet bir çok hocaların cahilliği yüzünden anlaşılamaz bir hale gelmiş idi. İşte Timur Han Şeri'atle İslâmiyet'e düzen vermek, gidilen yolun

(*) Oğlu Beyler Çelebi Hıdırlıkta Caminin yanındaki türbededir. Suheyb Hazretlerine terk ettiği vakfının zenginliğine bakılırsa Osmanlılar tarafından ilk Çorum Dizdarı olması lazımdır.

(**) Tarih-i Osmani Encümeni Mecmu'ası sene 1331 , sayfa 475

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

یا کاشانی طایفه درمق ایستدی . بولک انجندره که خوجا
 تیمور خان سومه زلر ، اوکا قن دوکوجی درلر .
 خالیو که ایسه بیلدیریم بارید خالک یازدی ایچی مکتوبلرینه
 بوبولک برصوغوق قایلقله جواب ویرمه سی تیمورخانک
 اولوقن دوکوک هوسیه جهانگیرلکه جانیما دانی کوسنر
 آنادولوده سبواسه قادار کلن تیمورخان حونه
 دونه رک سورییه کیندی . تیمورلنگک یقیندی برچوق
 نوره بیلدیریم بیلدیریم باریدخانه قاجارق ایکی تورک
 حکمدارک آزالری اچیدیلر . بیلدیریم باریدک کورلری بیکولی
 ظفرندن صوکرک غرورک کیچی ایشیقیرله بارلامش
 اطراف کورده مه ز اولمشدی .
 برچوق مکتوبلردن صوکرک بیلدیریم بارید خالک
 چنکه چاغیرمائی اوزریشیه ایکی اردو آفردهده جیق
 اوواده قارشیلشدیلر . تیمورلنگک تدیری بیلدیریم
 خالک غرورچی قیردی ، اونی اسیر استدی . بارید
 خالک اسیر اولماسیه اوغوللاری بولندقلری برلرده
 شاططت سورمک هوسیه دوشیدیلر . کوچولک شهزاده
 محمدچلی آماسیاده قلدی . تیمورخانک اردولری ازمیره
 قادار ایلملیدی . شنان اوغوللاریک شهزاده لری تیمور
 خالک امری آلته کیردیلر . باصردقلری بارلرده
 وتابلنگ کورولور . بارانک برطاراقدن :

لااله الا الله

محمد رسول الله

صرب فی برسا

۸۸۶ [۱]

دیگر طاراقده :

دمورخان کورکان

محمد بن باریدخان

خلدملدک

بیلدیریم بارید خان ۸۰۴ هجری بیلگده اسیر اولدی .

بارانک تاریخی ایسه ۸۰۶ در .

بو ییلا انجندره جوروم برچوق حرابلره شاهد اولدی .

[۱] بوراده کی [۵] مفرد

چورومده شهزاده اورخان:

۱۵۵۸ ییلده (۳) روس پایانک دساس قیزی
 حرم قدین لک نئی برتورک توبیه - ییله یاشه شهنزاده
 مصطفی بابا - لک آلالیه بوغده وردقدن صوکرک اکندی

(۱) ایکی بقلادونیا قلمه منده قورولان قسطنطنیه کلاکک
 استنبول بار - یسوه انجیل احمدیلر آلتین حکمدارله صولک
 - کمدارک آدلردن قسطنطنیه کلاکک - روسی کیندالو
 طاراقدن قسطنطنیه و ال کوردیلر امیر شمس الدین جانداریک
 اوغلی شجاع الدین - ایجان باشادار . بولک تیماری عتیق
 طاراقده ایدی . بولک ایچین بو خاندانه جانداری اوغلو
 دیم .

[۲] یوزداده انجیل قوجه آندده کی نا حیه بولارک انری
 اولماسی لازم .

yanlışlığını tanıttırmak istedi. Bunun içindir ki hocalar Timur Han'ı sevmezler, na kan dökücü derler. Hâlbuki ise, Yıldırım Bayezid Hanın yazdığı acı mektuplarına büyük bir soğukkanlılıkla cevap vermesi Timur Hanın öyle kan dökmek hevesiyle cihangirliğe çıkmadığını gösterir. Anadolu'da Sivas'a kadar gelen Timur Han cenuba dönerek Suriye'ye gitti. Timurleng'in yıktığı birçok töre bildirilir. Yıldırım Bayezid hana kaçarak iki türk hükümdarının arasını açılar. Yıldırım Bayezid gözleri Niğbolu zaferinden sonra gururun geçici ışıklarıyla parlamış, etrafı göremez olmuştu.

Birçok mektuplardan sonra, Yıldırım Bayezid Hanın cenge çağırması üzerine iki ordu Ankara'da Çubuk Ovada karşılaştılar. Timurleng'in tetbiri Yıldırım Hanın gururunu kırdı, onu esir etti. Bayezid Hanın esir olmasılma oğulları bulundukları yerlerde saltanat sürmek hevesine düştüler. Küçük şehzade Mehmed Çelebi Amasya'da kaldı. Timur Hanın orduları İzmir'e kadar ilerledi. Osmanogullarının şehzadeleri Timur Hanın emri altına girdiler. Bastırdıkları paralarda bu tabi'lik görülür. Paranın bir tarafında:

Lâilahe İllallah

Muhammedü'r -Resulullah

Darb fi Bursa 856(*)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 212

Diğer Tarafta:

Demür Han Gürgân

Mehmed b. Bayezıd Han

Hallede Mülkehû

Yıldırım Bayezıd Han 804 Hicri yılında esir oldu. Paranın tarihi ise 806'dır.

Bu yıllar içinde Çorum birçok harblere şahid oldu. Timur Han Mehmed Çelebiye haber göndererek huzurunda kaftan giymesini emretti. Mehmed Çelebi gitmedi. Timur Hanın yolladığı sergerdelerden Kara Yahya'yı mağlub Devlet Şah'ı maktul Kubatoğlunu da Niksar'da bozdu.

Timur Han Semerkand'a döndüğünde Mehmed Çelebinin elinde Amasya, Tokat, Sivas ile Karadeniz arasındaki memleket kalmıştı. Timur Han tarafına hizmet eden Candaroğullarının (**) aldığı Samsun ve Bafra'yı geriye aldı.

Kardeşlerini birer birer yenen hükümeti iade eden Mehmed Çelebinin yerine geçen ikinci Murad Han zamanında Amasya Valisi Yörgüç Paşa Çorum Ovasında çadırlarıyla konaklayan Kızılıkoca oğullarına oğlu Hızır'ı yalancı fermanla göndererek Canik'te isyan eden Selçuk oğullarından Alpaslan isyanı söndürdükleri taktirde Canik'in kendilerine verileceğini bildirdi. Kızılıkoca oğulları 400 atlı mu'ayinleri Amasya'ya vasıl oldular.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 213

Bir gece ziyafet de, işretten sonra Hızır Bey Kızılıkoca oğullarını öldürttü. Evlere dağılan 400 nefer ma'iyetini de toplatarak bir mağaraya doldurup ağzını ördükten sonra öldürdü. (***)

ÇORUM'DA ŞEHZADE ORHAN

1558 yılında (****) Rus papazının dessâs kızı Hürrem kadın pek iyi bir Türk terbiyesiyle yetişen şehzade Mustafa'yı babasının elleriyle boğdurduktan sonra kendi

(*) Burada (5) sıfırdır.

(**) Eski Paflagonya kıt'asında kurulan Kastamonu Beyliğine İsfendiyar yahut Kızıl Ahmediler altıncı hükümdarla son hükümdarın adlarıdır. Kastamonu Beyliğinin mü'essisi Geyhatu tarafından Kastamonu'ya vali gönderilen Emir Şemseddin Candar'ın oğlu Şüca aldin Suleyman Paşa'dır. Bunu tımarı Osmancık taraflarında idi. Bunun için bu hanedana Candarlıoğlu dedim.

(***) Yozgat'da Kızılıkoca adındaki Nahiye bunların eseri olması lazım.

(****) Osmanlı Saltanat Tarihi ayrıca bir kitaptır. Ben de bu kısımdan yalnız Çorum'u alakadar edecek kısımlarını seçtim.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Oğulları için saltanatı hazırlamıştı. Kanuni Süleyman devri Türk Tarihinin kahramanlar, cihangirler doğuran bir çağdır. Bu çağda ana topraktan yetişen; ne saraydan ne de diğer başka yerlerden yardım görmeden kendi kendine yetişen Barbaros Hayreddinler, İzmir’li Turgut Reisler gibi deniz kahramanları Akdeniz’i kendi gemilerine bir havuz kadar dar görüyorlar, kendi cesaretleri, kendi kahramanlıklarıyla zabt ettikleri yerleri hakanın ayakları ucuna bir halı gibi seriyorlardı.

Türk olan Kanuni Süleyman Hanın ikinci karısı Hürrem kadın zamanına kadar memleket işleri düzende idi. Faydasız harpler Türk ruhunu yenemedi... Bütün gönüller galibiyet neş’esi ile dolu idi.

Kanuni’nin babası Yavuz Selim Han baba katili, kardeş katili idi. Fakat onun ruhunda Türklük çarpıntısı yoktu. Fakat çokluk Türklerin bulunduğu senilgiyi korudu. Türkler içine sokulmak istenilen nifak baykuşunu boğdu.

Çadır altında yaşayan Yavuz’un sarayında kadın parmakları, ihtiraslar söner gibi oldu. Bu zamanda sarayda ihtiras, ziynet, debdebe ve şi’arlar görülür. Kanuni Süleyman Han babasının verdiği ilk hızla biraz yol aldı, çağı da kendisine yardım etti.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

بوتون ملت آغلادی . .
 بولهیدی کورمه پیدی بو ماجرانی کوزوم
 بازقلمر آکا کورمه دی بورانی کوزم [۸]
 فربایله شاعر بی اطرافده کبری ده آغلادیوردی
 بو تجمهش کی کندی اوغوللاری آرده سنده ده
 حرص آنتق صوقدی . شهزاده بازیدی ولی عهد
 یعنی ایستدی . ساهان خان بازیدی آتاپناه . سامی ده
 قوتیه به بولادی . شهزاده بازید آتاپناه ازاراقلشیق
 ایستده بوردی . شهزاده سام ایسه بو آسره طایات
 ایستدی . کونامه یکنم لایمدی . بوردی بیکه
 قون اراجتدی . ساهان خان دوردی بزر تر بوشانی
 بو . مکتوبه بازید بولادی . بازید جا . دناچار آتاپناه
 کندی . اوغلی اوردخده چودوم سامی بولادی .
 زوالی اوردخان ایستق ایدیشنه . صبر کندن
 بی خبردی .
 بازید سابه آجی مکتوبه یادی . بون کوی
 حاووت ارد . حاکمده کنج قیزلره کچیرن برشرد .
 زشاهان لایق دیکلیدی . بازید مکتوبه یادی و
 قاری عاقلرد . آن سام مامنه بولادی . پادشاهت
 بالادینی نصیحتی مکتوبه بولرد . ساینک لالای
 . صطقی با اطار قند نام
 خندن جوز چورمندی . شهزاده سامی ایسه قضا
 خورلردن اوتورد ایستده بوردی . بازید ایمن ایی
 حاکم قی یاترد . وک ایتاقلردن طوبیلاقی یکرمی
 بیک کیتی ایله قوتیه اوردی . بوردی . بو خبر
 پادشاه اولاشجه آناه و قردان بکر . بکارتیه قوتیه
 اوردیه کیتلری بیلدی .
 آنا دوردی . اوردوردنلره شاه اولادی . بو
 یشیل بورد کیت ایدی . بو بوست آتاپن بیکارجه
 تورک بو . بکده بوغولورمی ؟
 وزیر صوقولای محمد پاشاده یکچیرلره شهزاده
 سلبه یادم ایچون قوتیه اوردیه بوردی .
 [۱] قاندر سلطان احمد قنک - ۷۶ صفحه :

اوغوللاری ایچون سلطان حاضر لامندی . قنوی ساهان
 دوری تورک تاریخک قهرمانلر . جهانگیرلر اوردورن
 بر جابیدر . بو جابیده آنا ایلور اقدن ایدن
 سارایدن ونده دیگر باشقا رتدن یاریم اوردن
 کندی کیتیه یشتن یارابوس خبرلیدیلر . ارمیرلی
 دوردود دیکلیدی کی دینیز قهرمانلری آن دینیز
 کندی کیتیه بر حاکوش وارادار کوردورلر .
 کندی جبارتدی . کندی قهرمانلرله صبط ایشکاری
 یولی خدایت آقوی اوجا . حالی کی سرپروردی .
 آنامی تورک ایران قنوی ساهان حاکم ایستدی قنوی
 حرم قاندر زمانه قاندر شکست ایشلری دوردده
 ایدی . قاندر حاکم تورک روحی بکمدی . . .
 بوتون کوکار غایت قنوی ایله دوردی .
 قنوی نامی یادور سام خان با قنوی . قاندر
 قنوی ایدی . فقط اولک روجنده تورکک چارپیتی
 بوردی . فقط چوقاق تورکک بولمادی . ساینک
 قوردی . تورکک ایله صوقولای ایستایان نفاق
 باقرشی بوغدی .
 چادیر آلتیده یاشایان بادورک . سارایدن قاندر
 بارماق قری . احتراملر سور کی ایددی . بو دنده
 سارایدن احترامی ذیت . دنده و شهرله کوردورلر .
 قنوی ساهان خان پادشاهت بوردی الک حاکمه بر آر
 بول آلدی . چاغده کیتیه یاریم ایستدی .
 اطرافده تورک روحی طایفه لر اراجده قنوی ده
 دیکلیدی . حرم قاندرک صیغاق دیری اوکاوطیه سی .
 آتاپن اوتوردی . اوجا بر تورک مانلی اسلام
 دولتی حرم قاندرک مادی کوردلری قاندر سنده بوردی .
 او بالکیر غایب طشیدی . . . پادشاه قنوی . پادشاهان
 آتاپن کیتیه حاکمک بحق ده سونه جک . . . حرم ایسه
 اوغللاریله حاکم ایلان باصداقلری قورمه بوردی .
 بو بوردی . کونای بر تورکک ایستدی . تورکک بولرد
 کیتیه چوق یشتن شهزاده . صطقی بک بوغولدی
 [۲] عیال سلطنت مارش آریجه برکتلدر . برکتلدر .
 چودوی علاه دار ایستک قنوی . چودم

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 216

Etrafta Türk ruhunu taşıyanlar azalınca Kanuni de değişti. Hürrem kadının sıcak dizi ona vazifesini, insanlığını unutturdu, koca bir Türk milletini İslâm devletini Hürrem kadının mavi gözleri karşısında unuttu. O yalnız bir gaye taşıdı... Padişah kalmak. Padişahlık elinden giderse haremın muhabbeti de sönecek... Hürrem ise oğullarına hükümdarlık basamaklarını kurmaya çalışıyordu... Bu yüzden de günlerini Türkler içinde, Türk meclislerinde geçiren çok iyi yetişmiş Şehzade Mustafa'nın boğulduğuna bütün millet ağladı...

No laydı görmeyeydi bu macerayı gözüm
Yazıklar ânâ görmedi burayı gözüm (*)

Feryadıyla Şair Yahya etrafındakileri de ağlatıyordu.

Bu yetmemiş gibi kendi oğulları arasına da hırs ateşini soktu. Şehzade Bayezıd'ı veliaht yapmak istedi. Süleyman Han Bayezıd'ı Amasya'ya Selim'i de Konya'ya yolladı. Şehzade Bayezıd İstanbul'dan uzaklaşmak istemiyordu. Şehzade Selim ise bu emre itaat etti. Konya'dan geçmek lazımdı. Buradan geçse kan akacaktı. Süleyman Han dördüncü vezir Pertev Paşayı bir mektupla Bayezıd'e yolladı. Bayezıd Çar-na-çar Amasya'ya gitti. Oğlu Orhan'a da Çorum Sancağı verildi. Zavallı Orhan işlerin gidişinden, seyrinden bihaber di.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 217

Bayezıd Süleyman'a acı mektuplar yazdı. Bütün gününü havuzlarda, hamamlarda genç kızlarla geçiren şehzadeye padişahlık lazım değildi. Bayezıd'ın mektuplarını rakı ve karı âlemlerinde alan Selim babasına yolladı. Padişahın yolladığı nasihatli mektuplar yollarda Selim'in lalası Mustafa Paşa tarafından kaybedildi. Orduda artık Süleyman Handan yüz çevirmişti, şehzade Selim'i ise fena huylarından ötürü istemiyordu. Bayezıd iyiden iyiye hazırlığını bitirince Türk oymaklarından topladığı 20.000 kişi ile Konya üzerine yürüdü. Bu haber padişaha ulaşınca Adana ve Karaman Beylerbeylerine Konya üzerine gitmelerini bildirdi.

Anadolu bu öz yurt nelere şahit olmadı? Bu yeşil yurt kimin idi? Bu yurt için binlerce Türk bu beşikte boğulurmu?

Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa da yeniçerilerle şehzade Selim'e yardım için Konya üzerine yürüdü.

(*) Kadınlar saltanatı, Ahmed Refik Bey, sayfa 76.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 218

طاشیغ قارلردی .
۱۵۹۸ جانیکی عصبانک . مشهور ایلری کانلرند
قارا یارمچی دی . بو تام آلدی . عصبان ایشیککی
کودوروز .
قارا یارمچونک عصبانکی مینلری تارمچلر عیبی
یارمچو لر . تارمچی دیورک :
قارا یارمچی سوباس اویچنک رند . وئعنالم ایدی ،
میر لوا عسکرله سفرد ایدی . مارمچی آتانه ی آخره
ویرلش میر حیدرک . سلی کادکه قارا یارمچی ضبط
ایشیدر . میر لواکله جک زیا . چه عسکرله کادک
احمالی اویچنک عصبان غامی ولدیردی .
احمد راسم یک تاریخ عصبانک :
« سکای بولک باشلرلرلن خاج اووا عمارتله سفرد
ایچلری حیدرک جماله رازمک قناری آمر ایشیککی
کادک . لردن قارا یارمچی مانبله سفرد عصبانک اورق
طراورلرند عصبان ایشی ۱۵۰۷ [۱] ، قنیشمه مامور
عصبانک دخی رعایا طراورلرند ، رعایت غایبتن دولای
طغان ایشیدر .
قنیا تارمچی ایشی قارا یارمچونک عصبانکی رجوق
اشقا ایله طاعتدن چنلرله بوزلرک ایشیدر . عصبانک
نامندکی قارا یارمچونک رفق لوی عصبان ایشیککی
- بولبلرک عصبان ایشی ایشیدر .
قارا یارمچونک عصبان ایشیککی بیلر . عصبانک ایشیدر
اولورسانی اوراد : ساری اطرافنده اوچوشان سورولرله
باشلرلرک نورک . نئی اوشه . آخی آخی باغردقاری
کودوروز .
۱ - « شجره قریه کاتک » . بیلرله عصبان ایشیککی
آکادی ایشی م = ۵ + ۶۲۲ - ۳۲
« شجره قریه کاتک » . بیلرله عصبان ایشیککی
آکادی ایشی م = ۵ + ۶۲۲ - ۳۲
م = ۱۰۰۷ + ۶۲۲ - ۱۰۰۷ - ۳۲
۱۵۹۸ چار .
م = ۱۵۹۸ - ۶۲۲ + ۱۵۹۸ - ۳۲
ایلیبرسه ۱۵۰۷ - بیلر .

قویه اووانلرکی عمارتله یارمچو بوزولدی . اوغی
اورخاله برار دوت اوغلی بیلر آلاق ایشیدر .
بوللرله شیزاده یارمچو ایشیدر . وایلرک اولدورولدی .
سلیان خان ایشی طاشیغ قارلردی .
ایچین بر جوق هدیه لرله یالاکلادی .
شاه طاشیغ سلیان خانک کوندورلرکی آداملرله
شیزاده یارمچو جوقلرله ایشیدر . شیزاده
یارمچو سلیانک یارمچو بر عبا ، بالنده ایشیککی
تول بند بیلر عبا یارمچو سلیانک ایشیدر .
دو کونق اورخاله دوت اوغلی آداملرله حیدرک
ایچری کیردی . بیلرک ایشیککی کونق دوجالار
اوغلرله برار بوللر . بیلرک ایشیدر .
اولاده قنیا کورولر . بوللرک ایشیدر .
عصبان ایشیدر . بیلرک ایشیدر .
تارمچله عصبانک ایشیدر .
مورولرکی ایشیدر . بوللرک ایشیدر .
ایلیبرسه ۱۵۹۸ .

جلالیر

۱۵۹۹ بیلرله ، یوزر سلیان خان سلیانک بوللرله
توفان و جوارلرله بوللرک ایشیدر .
سلیانک ایشیدر . بوللرک ایشیدر .
یارمچو سلیان خان سلیانک ایشیدر .
ایلیبرسه ۱۵۹۸ .
دولورله عصبان ایشیدر .
[۱] - « شجره قریه کاتک » .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 219

Konya Ovasındaki muharebede Bayezid bozuldu. Oğlu Orhan'la beraber dört oğlunu yanına alarak İran'a kaçtı. Yollarda şehzadeye yardım eden valiler öldürüldü. Süleyman Han İran Şahı Tahmasb'a ölü diri teslim etmek için birçok hediyelerle yaltaklandı.

Şah Tahmasb Suleyman Hanın gönderdiği adamlarına şehzade Bayezid'ı çocuklarıyla teslim etti. Şehzade Bayezid sırtında yırtık bir aba, başında eski kirli bir tülbent belinde abayı kavuşturmak için sardığı düğümlü urganla dört oğlunun arasında huduttan içeri girdi. Muharrem'in 10. Günü Kazvin'de cellatlar oğulları ile beraber boğdular. Yırtıcı hayvanlarda bile evlada kıymayı görülemeyen bu halin karşısında halk isyan etti. Elçileri şehirden kovdular.

Tarih ne sayfalar kayıd etmiştir ki padişah baba evladını torunlarını engizisyonlar da bile görülemeyen rezaletle öldürtüyor.

Şehzadelerin cesetleri Sivas'ta gömüldüğü haberi Süleyman Hana ulaştığında Tahmasb'a üç yüz bin altın şehzade Selim'e de yüz bin altın in'am ettiler.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 220

Şehzade Bayezid'in damadı Ali Paşa (*) Tokat'ta nefi edilerek şehzade Selim tahta çıktığının dördüncü senesi katl edilmiştir. 1591

CELÂLÎLER

1519 yılında Yavuz Selim Han saltanatının sonlarında Tokat ve civarında Bozok eşkiyasından Celâl adında bir serseri Mehdilik davasıyla 20.000 avane toplamıştı. Yavuz Selim Han Şehsuvaroğlu Ali Bey ile Ali Paşa'yı te'dibine me'mur etti. Bu iki kumandan bu serseriye ve avanesini tamamıyla dağıttı. Fakat bundan sonra Anadolu'da ne kadar isyan çıkmış ise bu celali namını taşımışlardır.

1598 yılında ki isyanın meşhur ileri gelenlerinden Karayazıcıyı da bu nam altında isyan ettiğini görüyoruz.

Karayazıcının isyanındaki sebepleri tarihler aynı yazmıyorlar. Peçevi tarihi diyor ki: "Karayazıcı Sivas Elviyesi'nin birinde ka'im-i makâm idi, Mirлива askerle sefer-de idi. Sancağı istinaden ahire verilmiş mir-i cedidin müslimin geldiğinde Karayazıcı zabt ettirmedi. Mirлива gelecek ziyadece askerle gelmek ihtimali olacak isyan âlemini kaldırdı. "

Ahmed Rasim Bey Tarih-i Osmanisinde:

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 221

Sekban Bölükbaşlarından Haçova muharebesinde firar etmeleri hasebiyle Cağalazade'nin katillerini emr ettiği kimselerden Karayazıcı namıyla ma'ruf Abdulhalim Urfa taraflarında isyan etti. 1007 (**) Teftişe me'mur Hüseyin Paşa dahi re'ayaya zulüm etmiş, vehamet-i akıbetden dolayı tugyan eylemişti."

Na'ima Tarihi ise Karayazıcının isyanı birçok eşkiya ile itaattan çıkmalarıyla bunların içinde Abdülhalim namındaki Karayazıcının ref' livası isyan ettiğini söyleyerek sebep-i isyan tayin etmiyor.

Karayazıcının isyan ettiği yıllarda saltanata bakacak olursak orada; saray etrafında uçuşan sürülerle baykuşların Türk'ün başı üstünde acı acı bağırıklarını görürüz.

(*) Paşa Hamamı bunun vakfıdır.

(**) Sene-i Hicri-i Kameriye'nin hangi sene-i Miladiye ye tesadüf ettiğini anlamak için $M.=H.+622 - H. / 32$
Sene-i Miladi nin hangi sene-i Kameriye-i Hicriye ye tesadüf ettiğini anlamak için $H.=M.-622 + 622-M./32$
Mesela :

$M.= 1007 +622-1007/32$ hal edilirse 1598 çıkar

$H.= 1598 -622 + 1598-622/32$ hal edilirse 1007 çıkar.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Orada; üçüncü Mehmed Hanın annesi venedikle Bafo'un elinde, rüşvetler tahmin edilemeyecek bir halde, yeniçeriler, sipahiler sehal-i isyanda. Sarayın kanlı eteklerine yapışan vüzera da milletin derdine ortak olacaklarına mesned-i vezareti kapmak kaygısıyla birbirlerini sııklamak için çağırıyorlar. Bu zamanı iyi tanıyan Na'ima diyor ki:

“Vekayi-i garibeden dir ki, İstanbul'da Kera demekle ma'ruf bir Yahudi'ye acuz-ı nüsvan Hürrem vasıtasıyla hayli nefret ve şöhreti bulub nesve-i mezkure'nin rabıta-i irtışaları olmağla umur-ı külliyyeye karuşub nice meşahire manıb aliverib rüşvete amale ile iç halkını ihlal ve emvar-ı alimi bir ihtilal etmeğın sipahi ta'ifesi cemiiyyet ve hücum edüb zıkr olunan mel'une-i mezkure-i taleb ettiklerinde”

Sarayda; Venedikli Bafo'nun emri altında bir yığın Yahudilerin sakfı altında toplayıp rüşvetlerle ceplerini doldurdukları, birçok kimselerinse madur kaldıkları görülüyor. Padişahlarsa seferlere mukabil hamamlardan çıkmaz olmuşlardı. Üçüncü Mehmed Han sarayda bıraktığı peri-i dilrubaların cazibe-i zevk şehvetleriyle Eğri Kal'ası galibiyetini tamam bir neticeye iktiran ettirmeden İstanbul'a dönmüş, bu haliyle düşmanın tekrar toplanmasına, yeni bir yumruk indirmesine sebep olmuştur.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

فأمره محمد باشا طاراقدن صقيشيد برلوقلى وقت قارا ياريجى به حسين باشا تسام ابدك شرطيله سانجى بلكى وعدايدىلى . بو وعد اوزرینه قارا ياريجى حسين باشانى فاقيدىشدن آيدى . قارا ياريجى آماسيا بلكىته تامين ايدىليركى حسين باشاده ديو آيدى ، اياغى فريدلقدن صوگرا اردون قابو بنده . چنگله آيدىلى .

فقط قارا ياريجى تکرار عصبان ايدى . شکیانه مأمور ايديان محمد باشانى بوزخونه اوغراندی . قارا ياريجيدن آنادولوبو قورنارغه چالیشان سان باشا زاده محمد باشا قارا ياريجى به رحمت اوقوندى .

آدوستریا عماريه لرده آت اوزریده اضله عشرتدن اسفران ايله کندیسندن آمریکه نرملر يالکز بورونک دیرن سان باشا زاده محمد باشا خانى دو بئغه باشلادی ، بونون بو حاللارده سارايدن حمایه ايدىليوردى .

شيخ الاسلام صنع الله افنديك برادر زاده مى چلى قاضى افندى مکتوبلرله محمد باشاك رشوتلرلى و حاللرلى بيلدیردى . سواسى بلكى عجمود باشاده قارا ياريجى ايله شهادت و کلمات ايتدیگىدن چوروم سانجاغنه نقل مأموریت ايتدیردى . قاضى چالىك مال فراوان آلدیلى لجا تاريجى غلام ياريدور .

قارا ياريجى يالکز دکلدى ، کندیسنه جسارت و برراندی . يکي مأمور بئته برلوشن قارا ياريجى عجمود باشا ايله ايج ايلده ظهور ايدن سوخنه و سائر اشقايى شکیله مأمور ايدىلى . [۱]

قارا ياريجى چورومده تکرار عصبان ايدى . شکیانه مأمور ايدیل حاب بلكى ابراهيم باشانى قیصرى تهراسنده بوزدى . بغداد بلكى حسين باشا ايله قارا ياريجى حابک داغلوبنه قاچیردى . قارا ياريجى بوراده اولدى . وجودنى پارچه پارچه ايتدیردى هر بر پارچانى بولغانى ايجون آبرى آبرى کومودوردى .

قارا ياريجينک اولومدن صوگرا برى دلى حسن باشا دولدوردى . حسين باشانى توفاد قلعه سنده صقيشيد يارق قورشوليه شهيد ايدى .

اراده ؛ اوچنجى محمد خاك آستانى وندیکى بوقونک آلدی ، رشوتلر تحویل ايدیلده بچک بر حالدی . يکيجي لرله ساهايلرله حاله عصبانده کمر . سارايلک قاضى ايتکاربنه پادشاه و زوراده . ملک کدرينه اورتاق اولاجقلىسه مسند و زارنى فائق قابو سوله بررلرلى صيريقلاشق ايجون چاغيريدور بوزمانى لجا تاريجى طاراق لجا ديورکه :

« وقایع غریبه ندرکه استانبولده کرا دجکله معروف بره يوده عجز نسوان حرم واسطاسيله خنى نورد و شيرنى بولوب نسرده مذکورلک رايضه ارتدالارى اولغه امورکيه قارینوب نجه مشاهيره منصب آلبوروب رشوته اماله ايله ايج خلقى اخلاص ايمول عالمى بر احتلال ايتکين ساها طرانه مى حجت و هجوم ايدوب ذکر اولتاتن مامونه مذکورلک طاب ايتکاربند »

سارايدی ؛ وندیکى بوقونک آسرى آلدی . برينين هموارلر سقى آلدی . طاولابوب رشوتلرله چيلرلى دولدوردقلى ، برچون کپنسه لرک سه بوزورون مغدور قالدقارى کورولوبور .

پادشاهلرله مغرله ممال حانلارلر چيقياز اولمشلوردى اوچنجى محمد خان سارايدی برافندى برى دربارلک حاذيه ذريق رشوتلرله اکرى قلعه مى غاليغى تمام بر تاجيه ايتزان ايتدیردى . استانبوله دوتش ، بو حاليله دوشمايک تکرار طرلا تاسنه ، يکي بر بومروق ايتدیردى . سب اولمشدى .

ايته قارا ياريجينک عصبانده بوللارد ايدى . تاريجلر بو وقعي عصبان ديورلر چونکه خلغه زمانه قارشى دورولماتدى . سارايلک رش قاضى بارماغادىکى کسکين چيلرلر قيرلايدى : قوالر داغیلدى اردولر عصبانى شکیله مأمور اولدى .

قارا ياريجى بر ايكى موقفى متعاقب کيدى احتراضا شه قابیلدى . بو حال غنا اوقوللرلرک ساطلغنى براق مصر دها باشانى .

قارا ياريجى به ايجون ايدن حسين باشا بولندقلى

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 224

İşte Karayazıcı'nın isyanı da bu yıllarda idi. Tarihler bu vakaya isyan diyorlar. Çünkü hilafet-i zamana karşı durulmuştu. Sarayın beş kanlı parmağındaki keskin hançerler fırlatıldı, fetvalar dağıldı, ordular isyanı tenkile me'mur oldu.

Karayazıcı bir iki muvaffakiyeti müteakib kendi ihtirasatına kapıldı. Bu hal, Osmanogullarının saltanatını birkaç asır daha yaşattı.

Karayazıcı'ya iltihak eden Hüseyin Paşa bulundukları kal'ada Mehmed Paşa tarafından sıkıştırıldıkları vakit Karayazıcı'ya Hüseyin Paşa teslim edilmek şartıyla sancak beyliği vaat edildi. Bu vaat üzerine Karayazıcı Hüseyin Paşa kal'a bendinden indi. Karayazıcı Amasya Beyliğine ta'yin edilirken Hüseyin Paşada divanda eli ayağı kırıldıktan sonra odun kapısındaki çengele asıldı.

Fakat Karayazıcı tekrar isyan etti. Tenkiline me'mur edilen Mehmed Paşa'yı bozguna uğrattı. Karayazıcıdan Anadolu'yu kurtarmaya çalışan Sinan Paşazade Mehmed Paşa Karayazıcı'ya rahmet okuttu.

Avusturya Muharebelerinde at üzerinde fazla işretten istifrağ ile kendisinden emir bekleyenlere yalnız yürüyün diyen Sinan Paşazade Mehmed Paşa halkı soymaya başladı, bütün bu halleriyle de saraydan himaye ediliyordu.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 225

Şeyhü'l-islâm Sunullah Efendinin birader zadesi Çelebi Kadı Efendi mektuplarla Mehmed Paşanın rüşvetlerini ve hallerini bildirdi. Sivas Beylerbeyi Mahmud Paşa da Karayazıcı lehine şehadet ve kefalet ettiğinden Çorum Sancağına nakil-i me'muriyet ettirildi. Kadı Çelebinin mal-ı firavan aldığını Na'ima Tarihi naklen yazıyor.

Karayazıcı yalnız değildi. Kendisine cesaret verenler vardı. Yeni me'muriyetine yerleşen Karayazıcı Mahmud Paşa ile İçel'de zunur eden suhte vesa'ir eşkiyayı tenkile me'mur edildi. (*)

Karayazıcı Çorum'da tekrar isyan etti. Tenkiline me'mur edilen Haleb Beylerbeyi İbrahim Paşayı Kayseri sahrasında bozdu. Bağdad Beylerbeyi Hüseyin Paşa ise Karayazıcıyı Canik Dağlarına kaçırttı. Karayazıcı burada öldü. Vücudunu parça parça ettirerek her bir parçasını bulunmaması için ayrı ayrı gömdürdü.

Karayazıcı'nın ölümünden sonra yerini Deli Hasan Paşa doldurdu. Hüseyin Paşayı Tokat Kal'sın da sıkıştırarak kurşunla şehit etti.

(*) Na'ima Tarihi

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

یوزمانده استانبول علیه آباءلار آزاد باشیه ر
جوق انواع النحاق ایشدی .

سکالینیک کوی چوالتان آتارده باشا ارجو
ولایتدن آیرماسی یلدردن فرما ییریدی ، سواسی
مطابقتدی . توفد اوزرینه حرکتیه قازاواده ایدوسو
بوزک شلنگلر اجرا ایشدی . یوزدن استانبول اوزرینه
یوزوشه دوامله جلالی اوجاسی و آرزوئی پانچی جورو
نام دیارده کلوب آتده زول ایدوب هر کون لشکرکده
اولان قرسان جریده اوسا یوت آت قودارلیدی . آتیک
جریدی منازل رسمده در سیر ایدولر معلومده . اتفاق بر

استانبول دلی حن باشای توایی ابله غفر ایشدی .
یوسته کولده ردی اورداده اولدورولدی .

جلالی عصبانی ده قوبوچی مراد باشا طاراقدن
سوندورولدی . جلالیک اکثریتیه یوزلوقدن چیقار
چوروم اوزرلندن کیشلری تاریخلرده چورومی اشیقا
پانچی اولارق قیدینه سب اولمشدر .
فقط یوتون یوعصبانلر چورومک تونیشله اکل
اولمشدر .

چورومده آبازلر [۱]

۱۶۲۰ ییلده کتبخ عثمان خلک شهنشاهی برنجی مصافی
خان اسماع ایشدی . مصافی خان خلکدن چورومدن
دکیل بوزک تونک ایدیر اوردولم کتله سی ایداردن
عاجز بر دلی ایدی . ایکس دفعه برنج حکمداری به
اوطور مشدی . بوجال بر جوق برلرده برنجی موچر اوییدی .
بوغور عمومیدن استفاد ایلد ارسره و الیسی آبازلر
باشایه طرابلس شاه بکریکی پراوشی یوسته استانبول
ساحللی بوغی ایشتمیلر دلی .

تاریخ آبازه باشای تعین ایدوب . فقط شین تاریخ
آبازه محمدباشایه قیصری بر شهابک :

سن مؤید من عبداللهمک ، حبس حق سی بو
قوم طاعت اوزرینه مساط ایشدر . [۲] دیکینده
باریمور . سابعیه آبازه باشایک غصایی یوزلرده
ایدارده دیوانلرکده ، دوزلرکده اولدی ساسولده ؛
ایداره ایشتمیلر پانچی فادین باریمور حرصکت
ایدون ساری ؛ وظیفه فلاکتی ، منف زوالی لمجه
سورولکین دالاقولر بونک ایلدهده ساریک اکلرینه
آت ایدیش براردی واریدی .

اردو : وظیفه محقق ، حبس مایهکده دکی ؛
ساری ساریک ، محسوب بادشاهلرک آت ایشدی
ایدی .

[۱] ۲۳۴۰ نومبرلر چوروم غارمه سده . تفرقه بدشدی .
[۲] - کبر خان حارزم ایی اسبابلا ایشدیکی وقت عام
عی خطای حکمر سده استنبول اغفرور .

[۱] مرعش تکارکی بک اول بیک عسکرله آتده عصبانی
تکیه موط اولدی . آبازه باشاه اتفاق ابله ایدارد
اولک طاراقدن قتل ایدیلدی .

[۲] - تپا تاریخ - ۲ ص ۲۰۶
تپا تاریخ - ۲ ص ۲۰۶

İstanbul Deli Hasan Paşayı tevabi ile af etti.

Bosna'ya gönderildi orada öldürüldü. Celali isyanı da Kuyucu Murad Paşa tarafından söndürüldü. Celalilerin ekseriyetle Bozok'tan çıkararak Çorum üzerinden geçişleri tarihlerde Çorum'un eşkıya yatağı olarak kaydına sebep olmuştur. Fakat bütün bu isyanlar Çorum'un terakkisine engel olmamıştır.

ÇORUM'DA ABAZALAR (*)

1620 yılında Genç Osman Hanın şehadetiyle yerini Mustafa Han işgal etti. Mustafa Han akıldan mahrumdu. Değil büyük Türk imparatorluğunu kendisini idareden aciz bir deli idi. İkinci defa mevki-i hükümdariye ye oturmuştu. Bu hal birçok yerlerde nefreti mucib oldu. Bu nefret-i umumiyyeden istifade ile Erzurum Valisi Abaza Paşaya Trablus-şam Beylerbeyi Pir Oğlu Yusuf İstanbul saltanatını boğmak isteyenlerden di. Tarih Abaza Paşayı Tel'in eder. Fakat aynı tarih Abaza Mehmed Paşaya Kayserili bir şeyhin:

-Sen mü'eyyid m. İndillahsın, Cenab-Hak seni bu kavm-i zalimin üzerine musallat etmiştir. (**) dediğini de yazıyor. Binaen aleyh Abaza Paşanın isyanı yıllarında idarede dirliksizlik, düzensizlik olduğu İstanbul'da idare başında yabancı parmağı ile hareket eden saray; vatanın

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 228

felaketini, milletin zevalini ta'cile sürükleyen dalkavuklar bunun ardında da sarayın efkarına alet edilmiş bir ordu vardı.

Ordu: vatanın muhafızı, haysiyyet-i milli yenin müdafii değil, saray cariyelerinin meczup padişahların alet-i irticai idi.

Bu zamanda İstanbul aleyhine ayaklanan Abaza Paşaya birçok tevabi' iltihak etti.

Sekbanlarının yekününü çoğaltan Abaza Paşa Erzurum vilayetinden ayrılmasını bildiren fermanı yırttı, Sivas'ı da zabt etti. Tokat üzerine hareketle Kazova'da ordusu

büyük şenlikler icra etti. Buradan İstanbul üzerine yürüyüşe devamla <<Celaliler ocağı ve azgunlar yatağı

Çorum nam diyara gelüb anda nüzül edüb hergün leşkerinde olan ferman cirit oynayub at kovalardı.

Anların ciridi menazil resmincedir. Seyr edenlere ma'lumdur. İttifak bir gün kendine muti olan sipahi zümresi bir canibe alay binilüb kema-hüvel-mu'tad mutar da ve mu'arıza tarzında cirit oynadılar. Ol gün sipahi ta'ifesi bir mertebe cer'iyyet ve selabet gösterdiler

ki Abaza'nın ceyuş-ı mahsusasından atlu sekbanlar müte'acib ve müttehir su-i inhihamdan müttehazır ve mütefekkir olub sipahilerin celadetlerinden ve hemman düşüb tersan oldular ve eğer bu ta'ife bir mahalde yüz çevirib bizimle cenk ederse

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 229

bizden bir müteneffis halas olmayub cümlemizi kırarlar. Deyü mah-vı binlerinde sipah zümresinden değiliz bize gadr itmeyeceklerine and içüb bizi inandursunlar deyu tahlife tevcih ettiler. Sipahiler dahi bunların ve hemlerin izale ve gufullerin itale için icabet idüb bir ağaç dikib üzerine etmek tuz ve kılıç koyub celali tarafından Kalavun Paşa (***) ve sipahilerin serçeşmesi bektaşî bey ileri çukub bir birlerine gadr iderlerse şol tuz etmek ki bir arada yerler canlarına durub şol kılıncı gerdanlarına uğrasun ta ki sekban ta'ifesinin vehemleri mündefi' ile andan kalkıb Tokat'a geldiklerinde (****)

Milli Kütüphane de mevcut yazma Fuzuli divanının boş sayfalarında yazan ismi ile yazıldığı tarih olmayan kasidede

(*) Na'ima Tarihi

(*) 233 numaralı Çorum Gazetesinde tefrika edilmişti.

(**) Cengiz Han Harezm ilini istila ettiği vakit ulema aynı hatayı Cengiz Hana isti'amal etmişlerdir.

(***) Maraş Beyeler beyi iken 10.000 askerle Abaza isyanını teskine muazzaf oldu. Abaza Paşaya ilihak ile bilahare de onun tarafından kalt edildi.

(****) Na'ima Tarihi, cilt 2,sayfa 306

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Abazalarla Düvenci Ovada harp ettiklerini öğreniyoruz.

Kaside-i Kapusuz (*) hakkında ()**

Yine zuhur eyledi asker-i tugyan
Erzurum valisin inhizam itdi gitdi
Şevket-lü padişaha eyledi isyan
Asker-i İslâm su-i kast itdi gitdi
Zabtına aciz beyler beyler
Sivas iline ateş koydular
Ün (***) idüb her taraftan kolcu saldılar
Uğradığı yerleri berbat itdi gitdi.
Bin yediyüz deyü geldi haber
Otuz bölükbaşı yek-pare çeri
Amasya şehrine urdu pençe
Nalezarı ayyuka yetdi gitdi
Merzifon üzerine yeğin vardılar
Alpler kurub cenge durdular
Hikmet-i ilahi şehreyn bozdular
Koç yiğitler kırıldı kelleler gitdi.
Birüküb Çorum'u almak kastına
Cümle meşveretler bunu üstüne
Arabilik eşkiyası imdad gitdi
İşidildi bu haber Çorum'da heman
Hacıköy Gümüş eyleyor figân

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

آبازلرله دوکنجی اوواده حرب استدارخی اوکره ییوروز:
قصیده قوسوز [۱] حقیده [۲]
بناظور ساهی عسکری طایان
از سر و والیدین انیزام ایتدی کیتدی
شوکتلی بادشاهه ایلدی شعیان
عسکری اسلام سوء قصد ایتدی کیتدی
طبطه « شیشه » عاجز بیکر دیکلر
سیواس ایله آتش قودیلر
اول [۳] ایدوب هر طرفدن قولی سالیلر
اوغرا دایق برلری بر باد ایتدی کیتدی
یلتی ییوروز دیو کلمی خیر
اوتوز بولک باقی بک یازده جری
آداسیا شهرینه اوردی چچی
ناله زاری ایوخته « شوقه » یتدی کیتدی
مرزفون اوزرینه بکین واردیلر
آلیر قوروب چنگه دوردیلر
حکمت الهی شهرین یوزدیلر
قوچ بکتر قوریلدی کاله کیتدی
بریکوب جورومی آلمق قصدینه
حمله مشورتلر بولک اوستینه
عزیزان اشقیاسی امداد کیتدی
ایشیدیلدی بو خبر جورومه هان
حاجی کوی کوموش ایلدور فعال
دکنجی « دوکنجی » جابرند اولدیلر مهیان
جورومه ایلجیلری هم کایب کیتدی
یازمستلر جورومه ویرعزلر امن

اکر ابری اکر اوشاق [۱] قناراز هان
اوروز قلنجی آلورز میدان
نامز اسکداره دولته کیتدی
چوروملر بریکوب شرعه واردیلر
حکم الهی به بویون واردیلر
عناجق اسکاب مبدد دیدیلر
کله دی حله بی اعراض ایدوب کیتدی
« سلم آغا [۲] بو ایشده اولدی مردانه
وجودک صرف ایدوب کیردی میدان
قابوس عسکری کادی الوانه
چایی حربلر قلمده « قلعه » چالیندی کیتدی
قورد اوغل جورومه ویردی نظامی
کبد آلتی حربی اسباب ضربی
ابوابی محاربه ذال اولسه دیکلی
« میدان مرتلی » مرد « بلندی کیتدی
الای بکه یارغی اولدی کشاده
حضرت عمر کلوب اوردی امداده
زاغم زعما [۳] حمله حاضر آماده
تکیر کتیروب مترسیه کیردیلر کیتدی
بیکچری « بیکچری » عسکری سرفراز اولدی
کلیک آوازله مترسی آلدی
حاجی بکتنش ولی امداده کادی
قدرت قلنجلرین اورولدی کیتدی
لقب اقدی قلدردی شملر
امداد امانته اوردی « مسکر
روح رسوله ویردی سلاملر
کولیک صدارلی چکادی کیتدی

[۱] اوشاق : چوچوق معناینددر . قنارده یز سواخلنده
رفیقیه به گولوشانی دیرلر . بوراده کی اوشاق ده خدنجی مقابلی
اولان اوشاق دیکلر .
[۲] « تصرف
[۳] زعیم : بر قومک رئیس و سرکارینه سوز صاحب ارینه
دیر . [زعم الدار : « ملجوق تعبیری [زعم الدار شمس الدین
« ملجوق احرام اندر

[۱] « اولات ایلدیلرله برلرین عسکر استخام اله
اوقعه « امور ایلدیلرکی بولره قوروق دیردی .
[۲] او دورک اسلامی حقیده برکتر حاصل ایلک ایلجین
یاریق عیناً اقتباس ایدوروم . معنای دیکته چک درجه ده کی
کالک دوغروب طیرناتی ایلده کسرتلندر .
[۳] بوراده کی شیرت معنای اولان اوق دیکلر .
اوکته کلدور . قارشیلان معناینددر .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 232

Düvenci Çayırında oldular mihman
Çorum'a elçileri hem gelib gitdi
Yazmışlar Çorum'a virmezüz eman
Eğer iri eğer uşak (****) kırarız heman
Ururuz kılınıcı alıruz meydana
Namımız Üsküdar'a devlete gitdi
Çorumlular birüküb şer'e vardılar
Hikmet-i ilâhiye boyun virdiler
Osmancık İskilib meded didiler
Gelmedi cümlesi i'raz idüb gitdi.
Müslüm Ağa (*****) bu işte oldu merdane
Vücudun sarf edüb girdi meydana
Kapusuz askeri geldi Elvan'a
Çengi harbler kal'ada çalındı gitdi.
Kurdoğlu Çorum'a virdi nizamı
Giddi alayı harb-i esbab darbı
Esvab-ı muharib de zal olsa dengi
Meydanda mertliği bilindi gitdi.
Alaybeye bayrağı oldu küşade
Hazreti Ömer gelüb erdi imdada
Za'im (*****) zi'ama cümle hazır amade
Tekbir getirüb metrise girdiler gitdi.
Yeniçeri askeri ser-firaz oldu
Gülbeng avazıyla metris'i aldı
Hacı Bektaş-ı Veli imdada geldi
Kudred kılınçları uruldu gitdi.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 233

Nakib Efendi kaldırdı alimler
İmdad-ı ianete ayırdı melekler
Ruh-ı Resule virdi selamlar
Gülbeng sedaları çekilde gitdi.

(*) İç vilayet Kal'alarında yerliden asker istihdam ile o kal'aya me'mur edilirdi ki bunlara kapıkulu denirdi.
(**) O devrin istilası hakkında fikir hasıl etmek için yazıyı aynen iktibas ediyorum. Manası değişecek derecedeki kelimelerin doğrusu tırnak içinde gösterilmiştir.
(***) Buradaki şehvet manasına olan ün değildir. Ünlemektendir. Karşılama manasındadır.
(****) Uşak çocuk manasındadır. Karadeniz sevhilinde refikaya ev uşağı derler. Buradaki uşak da hizmetçi mukabili olan uşak değildir.
(*****) Mutasarrıf.
(*****) Za'im bir kavmin re'isi ve ser-kârına söz sahiplerine denir. "Za'im el-dar, Selçuk tabiridir" za'im el-dar Şemseddin Selçuk ümerasındandır.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Alaybeye bayrağı oldu küşade

Hazreti Ömer gelüb erdi imdada

Za'im (*) zi'ama cümle hazır amade

Tekbir getirüb metrise girdiler gitdi.

Yeniçeri askeri ser-firaz oldu

Gülbeng avazıyla metris'i aldı

Hacı Bektaş-ı Veli imdada geldi

Kudred kılınçları uruldu gitdi.

Nakib Efendi kaldırdı alimler

İmdad-ı ianete ayırdı melekler

Ruh-ı Resule virdi selamlar

Gülbeng sedaları çekilde gitdi.

Kethüda yeri sipahi gayret erleri

Sancağı Resulün cümle rehberi

Pir-i Şahın gayet halis askeri

Döndüler meydanı ser-te-ser gitdi

Tamam olub tedarikler meydan bezendi

Kapusuz gelüb saflar düzendi

Koç yiğitler bunda namlar kazandı

Meydan arsad kuruldu gitdi

اولاد رسول سابقا فقی
مدرس افتدیلر ایله دیلر جنکی
جنت مقاملری بایلدی کندی
پادشاه ساکا ایلر دغا
امروکی چوردمو ایلدی دغا
فرمان بادشاهک دیو مسلم آغا
نامی حشره دک سوبانندی کندی
کریمک (کریمک) اولورسا شاکت سئک
رسم ایله پادشاه عینک شاکت
ترک جان ایله دک بولکده سئک
فتح نصرت قوبی آچیلدی کندی
جبان اوغلاکدن امداد کلدی
کورلدی «کورلدی» چالیدی صوکی کلدی
امری پادشاهه عملده اچدی
حقنه کرجن سوبلیدی کندی
امولور کندودن یکنک آدی
بوودسکه بوئولوب «اونوئولوب» قلمش داد
الحمدله امدادی چورومه نصیب اولمادی
کم عیار ایش مهنکه اورولدی کندی
قول مصطفی ماید قوبدی طرافه
عدولر عسکری فارشری حاکه
اونی ایردی خراسانه عراقه
چورومک ارلکی سوبلیدی کندی

قصیده یازن کنج عثمان قلاون پاشا، نا
آدام لرنددر . شین قره حصارده مرضی پاشا ایله و
بولان جنکده بولیدنی نایا تاریخی بیلدیردیکنه
قصیده یازان جمعیول ناظم و جنکی کوردنوردن
اولمی لازمدر . ذنآده کنج عثمان عاقبتی
نایا تاریخی ده برشی بیلدیردور .
جبان اوغلاری ایسه چورومک پک اسک زه
بری بوزلوق متغله لرینه کوردناده اغیار اولده
نایین ایدپور .
استقلال ملی مجارله نده ده بوزغاد عصبانده

کندخدا بری سباهی غربت ازلری
سینجانی رسولک جمله رهبری
پر شاهک ثابت خالص عسکری
دیدیله مبدانی سرکدر کندی
تمام اولوب تدارکار میدان زردی
قوبسز کلوب صفلر دوزندی
فوج یکنلر بولده ناملر فاراندی
میدان عرسات قورولدی کندی
چکه حربلره اورولدی طرا
اورولدی کنج عثمان ماریلدی بره
لله الله صدایی چقدی گزکاره
هر طرفه دشبان اورولدی کندی
کنج عثمان ایدی مله وائلر باشی
میدانده قلای اول ایشک لسی
هرکس اوکره ندی کوردی . وکنشی
اونوز قرق قدری قیریلدی کندی
قوبسز عسکرک بوزولدی دی
غیری شیطان ایله وریلر سیری
کوردی جانلری اسفله شقی
روحلری سجیه یاقیلدی کندی
چورومده اون سکر کون جنک دوردیله
پاشلرینه کلرک کون کوردیلر
کندیلرده بیلدی نبال بیلدیلر
پاشلری سرنگون اولدی کندی
پک بشی عسکرک آتشد، بلای
هرکون سرکدر ایردی جنکی
قوبلو آتوسز اولامز دنکی
فوج یکنلر پاشنده صالیدی کندی
قوردی اوغل اولدی اول کون ایلمان
زه شیر دولره ویرمده آمان
کندوده قلمادی ذره جه عصبان
دقزی اعماله جنت یازیلدی کندی
سجاده نشین شریعت قلم

Cenge harbelere uruldu tara
Uruldu genç Osman serildi yere
Allah Allah sedası çıktı göklere
Her tarafta düşman uruldu gitdi.
Genç Osman idi mel'unlar başı
Meydanda kaldı ol itin leşi
Her kez öğrendi gördü döğüşü
Otuz kırk kadarı kırıldı gitdi.
Kapusuz askerin bozuldu dini
Gayret-i şeytan ile verdiler ser'i
Gördü canları esefle şaki
Ruhları seciyyine yakıldı gitdi.
Çorum'da on sekiz gün cenge durdular
Başlarına gelmedik gün gördüler
Kendiler de bildi ne bâl bildiler
Başları serengün oldu gitdi.
Binbaşı askerin azdabelli

Her gün ser-te-ser eylerdi cengi
Kapulu kapusuz olamaz dengi
Koç yiğitler sallandı gitdi.
Kurdoğlu öldü ol gün Süleyman
Nere şir divlere virmezdi aman
Kendüde kalmadı zerrece isyan
Defter-i amâline Cennet yazıldı gitdi.
Seccade-nişin şeriat kutbi
Evlad-ı Resul sabıka Müfti
Müderris efendiler eylediler cenı

(*) Za'im bir kavmin re'isi ve serkârına söz sahiplerine denir. <<Za'im el-dar, Selçuk tabiridir>> za'im el-dar Şemseddin Selçuk ümerasındandır.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

بکانشلیک بوملایکته مخلف چهره لرده کوروشده.
بوگون بيله خلق آراسنده هان یگریمی اونوز سنه
اوکجه لری برچوق شیخلرک شهره کوب مخلف برلده
دقیقه کومولو اولدیغی . وبلرکلی آغز ن آغز ن قل
ایدیلمکدهدر .

بکناشلیک بکی بر مذهبدن زیاده تورک ساری
تایید تورک دینی دینه صوفی صورتیه موجودیت
ملیاتی قوروق ایسته شدر .

یئناوردی حاجی بکناش ولی رسمی دیل فارسی اولان
ساجوق سلطنته مقابل فرمان بکلر بکل
یاردیمیه تورکجه او قور بازارلی تأمین ایشدر .

بکناشی بالاری ایسه خلفدن دومش خان کبی
بسبط و تکلیف سز بولوغش اولدولرندن عمری رغبه مظهر
اولدی . فقط صوکراری جاهل بکناشی شیخلری کند
آمال ذابیلری اوغریته مختلف طرفلردن دوغان بوکا
مذهب سوسی ویرمشلرد .

ایشته بو مقصدله تأسیس ایدن بکناشلیک بوبوک بر
قسنی کویر تشکیل ایشدر . جوروم جوارنده کی کولارده
بکناشلیک چوقلی بولوندی بولردر . فقط بونلر ،
دیگر کویلیلرله برلشمه زلر ، شهره بازاره کسکلری
وقتده دالاری طاییدقاری بر ایکی کیشی به ساتارلر .

عجید اوزینک جوسنده آق مقدارده چیللر [۱]
اولدی بیلدریایدورسده حال حاشرده بونلره راست
کلیمه ز .

جمهوریت اداره سی سکنر عصر دئیری سلطنتک اهل
ایندیکی وقسم خلق اوزرنده تأثیرینی چابوق کوستردی .
بر بطین صوکر او بذهبت تأمیله تاریخه قارینمش بر
حاله کیش اولاجقدر .

جورومده بکناشلیکک طلب ایندیکی قالدین وارکک
تکامل ایسه مفقوددی . جمهوریت عمده لری بونکامل
تأمین ایل مدتی وموددرین بوجیه ویرمشلر . بویکی
وجهه درک بوزومی اوجوش سرعقله انکشاف
ایندیلمکدهدر .

اوغولری جوروم اوزرینه درکت ایشلر سده ملی
اردولک یئشمه سی جورومی تهاککلی برعاقبتدن
قوروشدر .
جورومده بوزوق بکناشلیکک تحکی استقلال
ملی مجادله سی تاریخته قالدین دولم ایش جمهوریتک
تأسیس ایل جوروم انکشافه قدرت بولمشلر .

دونکی بو کونکی جوروم

جوروم کناش چاغده استقلال اردولرینک بول
اوغرائی اولمش ، اورنا چاغده ایسه اوغور تورکاریت
سلطت بوغوشلریته شاهد اولمش ، برچوق حکومتلره
تابع اولمشلر .

صوک چاغده ایسه آمادولولک هان اورناشده اولان
بوشهر برچوق استقلالده بول اوغرائی اولدیغندن
تاریخده جلالی یانای آدی طاقه شدر .

یاریم عصر اوله قالدین جوروم جهری ایله تجارتی
تأمین ایددر . داکین بر بردی بوخاری بایاخی آلره
ویرمه قیصاقمشلر . فقط ظرور ایدن عصبانلرک یاریدن
زیاده سیک بوز اوقدن ظهوری ماسکته ترونی انکشاف
ایندیلمک بولده صایدیرمشلر . بوبرند صابانک بیلری
اراشدیردیمزده اولاک جهری لک بوکک فیکاله
صانایا سی خلقی عطانه محکوم ایندیکی کوروروز .

ایکدن سب ایسه عصبان منطقه سنده بولونمندن
تروت صاحب لری تروتری قوروق ایچین ذابیلر تکبیلر
افشا ایدرک وقتلر تخصیص ایتمی ، بوضولده اولایته
تولایت تأمین بولی طوعه ایددر . بوضوعته آمادولایت
برچوق برلرند تصادف ایدیلر . عای سلطنتده ارباب
تروت قرد موجودلری غایبلردن آغچق بوشکده
غایطه ایدیلر بولردی . ایشته بو حال جورومده بکی
دیکلیدی ، تاریخ بر تکرارلرندن عبارتدی .

اوجنچ بر سب ایسه آمادولوده مرکزی وضعیده
بولونمای دولاییه جوروم مذهب مجادله لریته تحته
اولمشلر .

oğuları Çorum üzerine mevki etmişler se de milli tarihlerin yatıyması Çorum tehlikeli bir akıbetten kurtulamamıştır.

Çorum da Bozok ve Türkmenlerin tahakkümü İstiklal Milli mücadelesi tarihine kadar devam etmiş Cumhuriyetin tesisi ile Çorum kudret bulmuştur.

DÜNKÜ BU GÜNKÜ ÇORUM

Çorum: Baş çağında istila ordularının yolu uğrağı olmuş, orta çağda ise Oğuz Türklerinin saltanat boğuşmalarına şahit olmuş, birçok hükümetlere tabi olmuştur.

Son çağda ise Anadolunun hemen ortasında olan şehir birçok eşkiyanın da yolu uğrağında olduğundan tarihinde celali yatağı adını tanınmıştır.

Yarım asır evvele kadar Çorum cehri ile ticaretini temin ederiken bir yerde bu ticareti yabancı ellerde vermeğe kıskanmıştır. Fakat zuhur eden Asyanın yarından ziyadesinin Bozok'tan zuhuru memlekete servetini inkişaf ettirmeden yerinde saydırmıştır. Bu yerinde saymanın sebeplerini araştırdığımızda evvela: cehrinin yüksek fiyatla satılması halkı ataletе mahkûm ettiğini görürüz.

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 240

İkinci sebep ise isyan mıntıkasında bulunmasında servet sahipleri servetlerini korumak için zaviyeler tekkeler inşa ederek vakıflar tahsis etmesi, bu suretle de evladına mütevelliliğin temini yolunu tutmasıdır. Bu vaziyete Anadolu'nun birçok yerlerinde tesadüf edilir. Abbasi saltanatında da erbab-ı servet nükud mevcudelerini gasblardan ancak bu şekilde muhafaza edebiliyorlardı. İşte bu hal Çorum'da yeni değildi. Tarihin bir tekrarından ibaret di.

Üçüncü bir sebep ise Anadolu'da merkezi vaziyette bulunması dolayısıyla Çorum mezhep mücadelelerine sahne olmuştur.

Bektaşilik bu memlekete muhtelif çehrelerde görünmüştür. Bu gün bile halk arasında hemen 20-30 sene önceleri birçok şeyhlerin şehre gelip muhtelif yerlerde define gömülü olduğunu söyledikleri ağızdan ağıza nakledilmektedir.

Bektaşilik yeni bir mezhebten ziyade Türk sârini te'yid, Türk dilini dine sokmak suretiyle mevcudiyet-i Milliyeyi korumak istemiştir.

Nişaburlu Hacı Bektaşî Veli resmi dili Farisi olan Selçuk saltanatına mukabil Karaman beylerinden Mehmed beyin yardımıyla Türkçe okur-yazarlığı temin etmiştir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 241

Bektaşî babaları ise, halktan doğmuş halk gibi basit ve teklifsiz bulunmuş olduklarından umumi rağbete mahzar oldu. Fakat sonraları cahil Bektaşî şeyhleri kendi amal-i zatiyeleri uğruna muhtelif tarikatlardan doğan buna mezhep süsü vermişlerdir. İşte bu maksatla tesis eden Bektaşîlerin büyük bir kısmını köyler teşkil etmiştir. Çorum civarındaki köylerde Bektaşîlerin çokluk bulunduğu yerlerdir. Fakat bunlar, diğer köylülerle birleşmezler, şehre pazara geldikleri vakit de mallarını tanıdıkları bir kişiye satarlar.

Mecitözü nün cenubunda az miktarda Çepniler olduğu bildiriliyorlarsa da hali hazırda bunlara rast gelinemez.

Cumhuriyet idaresi sekiz asırdan beri saltanatın ihmal ettiği bu kesim halk üzerinde te'sirini pek çabuk gösterdi. Bir batın sonra bu zihniyet tamamıyla tarihe karışmış bir hale gelmiş olacaktır.

Çorum'da Bektaşilik talep ettiği kadın ve erkek tekamili ise mefkutdu. Cumhuriyet umdeleri bu tekamili temin ile medeni ve modern bir veche vermiştir. Bu yeni veche dir ki, Çorum'u uçuş süratiyle inkişaf ettirmektedir.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN
ALMADAN KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

چورومده تشکيللر

لونیج

چورومده؛ زمانی بیلنه، بن بیلردیری دوام ایدم
کان بر تشکيلانه قصادق ایدیلور، بونشکيلات مختلف
سنت وایش اربانی آراسنده، آری آری غروب
برلهری احمدیله باشلامشدر، دیرجی، دوغانماچی
ماراقوز، قوندرجی الخ...

بوصف برلکلی اداره ایدن ربیه، شیخ، تعبر
اولورور. بوندن صو کرا بیکت بانی - اصاف کپراسی
ارجانی درجهده، برده ایشی بانیسی واردر.

هرهانی بصف منکالار اچنده، وقوع بولاجق
برمنازعی شیخار حل ایدر، بیکت باشلی - اصاف
کپراسی - شیخک صورت خلک قطاری ایچین تبلیغات
اجرا ایدر، شیخک و بردهجی حکم ایسه عیرقال
رددر.

صنکالارک هرصنی رهضال، قودیان باراملرینک
ایلاک نامازله دجیک ایلاک جوما کچیمی آقامامازی
متعاقب طوبالانیر تیغ طاراقندن اورسلک قازاغی
ایچین دعا ایدر، دعای متعاقب مرکس صاغه وصوله
سلام وروب الارض جاراسالار ودعا بایات وریایر.

بوتشکيلانه اصاف آراسنده صبقی بر دیسپیلین
تأمین ایدر. بیلرکی. خارجدن کان برتخار هر هانکی بر
مدتی وعددا، و. دیک مالک آغای آغای ایچین وعددهک
خشاننده دروردن دوغانیه بیکت ایشیه مراجعت
ایدر بیکت باش اوتخارک. طوبالانی تحصیل ایدر.

مختلر بیکت باشی طرفندن برتسو ایدایر،
حتی دکای برج کون قایقی جزاسیده تجربه ایدیلور
هرهانی بر اصافک بولسز بر حرکتی کورولدیکنده
شیخ و کپراسی طوبالانیر برقرار ائخاز ایدر لرکه بوکا
ولونج، تعبر ایدیلور. لونیجک و بردهجی قرار قضايدر.
لونیجک طوبالانیر ایچین زمان و مکان موضوع بحث دیکلی

بابالیاس اولادین عاشق باشانک اوغلی الوان چلیک
مدفون بولندی قریهده بکتاشیلرک طوبالو بولندی
وغلوی نامی آئنده اگیدقاری کورولور.

الوان - علوان - کوسه پیغامبر دجیکه مشهور آرسا
سلطانت وزیر علی شاه روسی بک عوجوسی اوغلیدر.
کورو لوبورک مفکوره جیلر اداره دوزشده بر
دکیشکک میدان کتیرمک ایسته دکترنده دین و مذهب
کورو لوبورک اسفاده ائمهک جالبشده شلردر - بوحال
قایق زمانه قدار دوام ایدر کتشد.

بنه اوغوز تورکلرین باندیر اوروغندن بابا الیاس
خراسانی اولادی علوی بک جوقاق بولندی برلردن
عبد اوزی جوارنده باندیر کوننده برلشکلردر، بنه
بکتاشی شیشکلردن بام ساهانکده توربسی عید
اوزینه بایندر.

چوروم شهری اچنده ایسه برچوق اولرده برمدن
کلوب نوبه کیتدی بایسز بر چوق بابارک مزارلری
واردر، بولر بزه اورنا چاغنده آنادولوده نارنجیزک
کورمه دیک برچوق تشکيلارک وارلغی کوسترمکدهدر.
صحب حضرترینک متعاقبده غریبک آرزولری
کوردولمکدهدر. قاراقوندن مملکتی تورناران جهوریت
ادارهک ناسسندن صو کرا بوتون بوپارالاما و آیرما
قوتلرینک قایناقری قایندر بولدی، بوندن صو کرا آغاق
چوروم انکشاف ائمهک مدیت بولاری اوزرنده اوزون
دیو ادملره بورومک باشلامشدر.

جهری تجارتدن دوغان عطاک ایسه معدن بولانک
کشفی متعاقب قضا بر زمان دوام ایشی ملی ادارهک حاکم
اولدی کون صو کرا سنی و عمل باشلامشدر.
بوکون ایسه چوروم آنادولو مرکزنده ائک زیاد
انکشاف ایشی ولایت مرکز لر. آراسنده ماسلانه دردر.

Baba İlyas evladından Aşık Paşanın oğlu olan
çelebinin medfun bulunduğu karyede Bektaşilerin toplu
bulunduğu ve Alevi namı altında ayrıldıkları görülür.

Elvan-Ulvan- Köse Peygamber denmekle meşhur
Eretna sultanının veziri Ali Şah Rumi'nin amcası
oğludur.

Görülüyor ki, mefkureciler idare düzeninde bir
değişiklik meydana getirmek istediklerinde de din ve
mezheb gürültülerinden istifade etmeğe çalışmışlardır.
Bu hal yakın zamana kadar devam ede gelmiştir.

Yine Oğuz Türklerinden Bayındır Uruğundan Baba
İlyas Horasani Özi civarında Bayındır köyünde
yerleşmişlerdir. Yine Bektaşî şeyhlerinden Balım
Sultanın da türbesi Mecitözü'ne yakındır.

Çorum şehri içinde ise, birçok evlerde nereden
gelip nereye gittiği belirsiz birçok babaların mezarları
vardır. Bunlar bize ortaçağda Anadolu'da tarihimizin
göremediği birçok teşekküllerin varlığını göstermektedir.
Suheyb Hazretlerinin menakıbında da Alevilik arzuları
görölmektedir. Karanlıklardan memleketi kurtaran
Cumhuriyet idaresinin tesisinden sonra bütün bu
paralama ve ayırma kuvvetlerinin kaynakları kapattırıldı,

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 244

bundan sonra ancak Çorum inkişaf etmeye medeniyet yolları üzerinde uzun dev adımlarla yürümeye başlamıştır.

Cehri ticaretinden doğan atalet ise maden boyanın keşfini müteakip kısa bir zaman devam etmiş Milli İdarenin hakim olduğu günden sonra se'i ve amel başlamıştır.

Bu gün ise, Çorum Anadolu merkezinde en ziyade inkişaf etmiş vilayet merkezleri arasında sayılanlardandır.

ÇORUM'DA TEŞEKKÜLLER LONCA

Çorum'da; zamanı bilinemeyen yıllardan beri devam ede gelen bir teşkilata tesadüf ediliyor. “ bu teşkilat muhtelif sanat ve iş erbabı arasında ayrı ayrı grub birlikleri ihdasıyla başlamıştır. Demirci, doğramacı, marangoz, kunduracı vs.”

Bu sınıf birliğini idare eden reise “Şeyh” tabir olunur. Bundan sonra yiğit başı-esnaf kâhyası- üçüncü derecede bir de işçi başı sı vardır.

Herhangi bir sınıf sanatkarlar içinde vuku bulacak münaza'ayı şeyhler hal eder, yiğitbaşılar- esnaf kâhyaları- şeyhin sureti halinin tatbiki için tebligat icra eder, şeyhin vereceği hüküm ise gayr-i kabil-i reddir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 245

Sanatkarların her sınıfı Ramazan , Kurban bayramlarının ilk namazıyla Receb'in ilk Cuma gecesi akşam namazlarını müteakib toplanırlar,şeyh tarafından o birliği kazancı için du'a edilir,du'ayı müteakib herkez sağına ve soluna selam verib ellerini çaprazlar ve du'aya nihayet verilir.

Bu teşkilatla esnaf arasında sıkı bir disiplin temin edilebilirdi. Hariçten gelen bir tüccar, herhangi bir müddetli va'ad ile verdiği malın esmânını almak için vadenin hitamında doğrudan doğruya yiğit başı ya müracaat eder,yiğit başı o tüccarın matlubâtını tahsil ederdi.

Muhtekirler,yiğit başı tarafından protesto edilir,hatta dükkanı birkaç gün kapanmak cezasıyla da tecziye edilirdi. Herhangi bir esnafın yüz­süz bir hareketi görüldüğünde şeyh ve kahyalar toplanarak bir karar ittihaz ederler ki buna “Lonca” tabir edilirdi. Loncanın verdiği karar kat'idir. Loncanın toplanması için,zaman ve mekan mevzu-ı bahis değildi.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

ÇORUM FOTOĞRAFLARI

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!

ÇORUM FOTOĞRAFLARI

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

- بوملکته دعوا اولماز .
دبیر . قاضی شاشار :
- آزالرنده آکلاشمانازی اولورسه
- آزالرنده حل ایدرلر .

قاضی برقاج آی پیکدر حقیقتاً دعوايه کیمسه کهر .
برکون هر نهودن نفوس عدديه کوره بومورطاطوبلا تماش
أمر ایدر . بکیت باشیلر خانه خانه دولاشدق بومورطای
طوبلارلر . برقاج کون سوکرا تکرار بر دللال چاغیریر :
- آراق بومورطایه احتیاج یوقدر . هر کس ویردیکی
بومورطایری کیری آلسیندر .

بومورطایری آلمه طوبلان خلق آراسنده بومورطایک
اوقاقی . بوبوکاسکته قیریلانلردن ظهور ایدن
نصائلردن مانفته باشلار . بوصورنه قاضی دعواچی
طوبلامعه . ووقی اولور .

بو ماصال اولدنه برابر بزه جوروم تشکیلاتلریک
تاری حقیقه رفکر ورر . ناریجا ده مثبت درکه
جوروم نصائلرک مناره لک هیچ بریسی التزام اتمهش
دانانی طرف قلمشدر .

حریت اعلانی بیله قادیار دوام ایدن بوتشکیلاتک
صبی دیسیبلری سوکرالری - ونش حل حاضردهده خارمه
اولارق سولامکدهدر .

اصناف تشکیلاتی بوبوک عالمیزدن کویریلی زاده
فواد بکک حیات مجموعه سنده [صافی - ۲۱] ه اخیر
اصناف تشکیلاتیه مرموبودر [بحیفه - ۴۰۲] جمله سیله
اخیرلر خاطر لانددهدر . کندیرلک اثر ایدر جککاری
« نادولوتک تاریخ دیایی حقیقه ثبات » نامندهکی
جلدی بوتشکیلاتک تاریخیه ملکی شوبر ایدر جککردر .
غاری دده ویاخودر آخی منقشه نامندهکی بابک
مزارینک یقین زمانه قادیار حرمت عمومیه مظهر
اولونی غازی تشکیلاتیه اخیر تشکیلاتلک اصناف
تشکیلاتی سورنده جورومده بوبوکینه قادیار دوام
ایدن آزلرلر .

لونغ وقوع بولدی وقت اورادن هر کچکک سلام
ورمهسی تعامدندی .
قامتقانی تحریه ایدن لونغ شدو حکامسی نقل
ایدرلر :

حکامده ساحته کارلی بابان مختکر بر آدم اچیس
قرارور بریتک اورورده صباح نامازنده لونغ طوبلانن - جورومک
قامتقاملق دورنده - قامتقاده سلام ویرمهدن کیمش .
بکیت بانی قامتقانی چاغیریرور ، اوچ کون اودن حقیقتاً -
ماسن آمر ایدیرور . قامتقاده اوچ کون اودن حقیقتاً بوز .
لونغ آک مدھس قرارور براسکک تورده سوزغات
اچین هر هادی بر صندھ آفوردور اچمه سیدر . بو
اورور اچمه کیمسه به حقیقت هیچ بریسی آلیش
ویریش اچمه مختکرده بوبه زمانه ملکی ترک مجبور اولوردی .
ددهباش زاده حسن افندیلک موندده غازی دده
یاخودر آخی منته اسکنده بردن کابوت لوده کیتدیکی
باب اولسایان بر بابانک مزارینسه حرمت ایدیردیکی
سولامکدهدر . بولک ایسه اسکین اوقاقی زسکین
اولدایی منواتردر . فقط ابرم بومزار یوقدر . بقی وقتده
قادر برلشدر .

لونغ قرارینه اهمیت ویرمه سیر اچیس بوبوکون
دباشخانلرک بولمادی برده مدفون آخاروان ماصاتک
مزارنده او آدم اچیس بدنه ایدیرور . بوبوکک ایسه
غالب ایدر قرین قبول اولدی زوات ایدیرور سنده
بو غنچه برین زاده آفوردور ایدیلن مرجع لک عمومیتله
کسیلمهسی ولی محکوم بر وضعنه برافاسندن اوتورودر .
دباشخان اصنافلری بوساطتک سرفترله مانع اولدینه
اعتقادیه دکالری اچیق برافترلر مش
بوتشکیلات حریتک اعلانی بیله قادیار دوام اچیس
بویلدن سوکر ا دیسیبلری عاب اچمشدر .
بوتشکیلاتک مسائل پتیلر لده حل ایتیلرلن قاضیلرک ایشیر
قادرلری نقل ایه شوکابهی آکلایرلر :
جورومه تعین ایه کان برقانی مامورلردن ملکته
دعوالرک لسی حقیقه معلومات آتی ایتدر . کتمهسه :

Lonca vuku bulduğu vakit oradan her geçenin selam vermesi ta'amülden di.

Kâ'im-i makamı tecziye eden Loncanın şu hikâyesini nakil ederler:

Sanatında sahtekarlık yapan muhtekir bir adam için karar verilmek üzere sabah namazında lonca toplanmış- Çorum ka'im makamlık devrinde- ka'im makam'da selam vermeden geçmiş yiğit başı ka'im makamı çağırıyor, üç gün evden çıkmamasını emrediyor, ka'im makam'da üç gün evden çıkmıyor.

Loncanın en müthiş kararı birliğin töresine ri'ayet etmeyen herhangi bir sanatkarı aforoz etmesidir. Bu aforoz edilen kimse ile halktan hiçbirisi alışveriş etmez, muhtekir de böyle zamanda memleketi terke mecbur olurdu.

Dedebaş zade Hasan Efendinin evinde Gazi Dede yahut Ahi Mentеше isminde nereden gelip nereye gittiği belli olmayan bir babanın mezarına hürmet edildiği söylenmektedir. Bunun ise, eskiden evkafı zengin olduğu

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 250

mütevatirdir. Fakat el-yevm bu mezar yoktur yakın vakitte kaldırılmıştır.

Loncanın kararına ehem niyet vermeyenler için bu gün debbağhanelerin bulunduğu yerde medfun Ahi Evran Sultanın mezarında o adam için bed'dua edilir, bu bed'duanın ise ind-i Bari'de karin kabul olduğu rivayet ediliyorsa da bu ;ind-i Bari'den ziyade aforoz edilenden merhabaların umumiyetle kesilmesi onu mahkûm bir vaziyete bırakılmasından ötürüdür.

Debbağhane esnafları bu sultanın sirkatlere mani olduğuna itikat ile dükkânlarını açık bırakırlarmış.

Bu teşkilat Hürriyetin ilanı yılına kadar devam etmiş, bu yıldan sonra disiplinini kaybetmiştir.

Bu teşkilatın mesaili binlerinde hal etmelerinden kadınların işsiz kaldıklarını nakil ile şu hikâyeyi anlatıyorlar:

Çorum'a tayin ile gelen bir kadı, me'mur larından memleket de davaların nispeti hakkında malumat almak ister, kendisine:

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 251

- Bu memlekette dava olmaz. Denir

Kadı şaşar:

-Aralarında anlaşmazlık olursa?

-Aralarında hallederler.

Kadı birkaç ay bekler. Hakikaten davaya kimse gelmez. Bir gün her evden nüfus adetine göre yumurta toplanmasını emreder. Yiğitbaşılar hane hane dolaşarak yumurtaları toplarlar. Birkaç gün sonra bir tellal çağırır:

-Artık yumurtaya ihtiyaç yoktur. Herkes verdiği yumurtalarını geri alsın der.

Yumurtalarını almaya toplanan halk arasında yumurtanın, ufaklık, büyüklüğünde kırılanlardan zuhur eden noksanlardan münakaşa başlar. Bu suretle kadı davacı toplamağa muvaffak olur.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Bu; masal olmakla beraber bize Çorum teşkilatlarının tesiri hakkında bir fikir verir. Tarihen de müspettir ki, Çorum isyanların,münaza'alar hiçbirisini iltizam etmemiş da'ima bi-taraf kalmıştır.

Hürriyet ilanı yılına kadar devam ede gelen bu teşkilatın sıkı disiplini sonraları soğumuş, hali hazırda da hatıra olarak söylenmektedir.

Esnaf teşkilatı büyük âlimlerimizden Köprülü zade Fuat Beyin Hayat Mecmu'asında (sayı 21) “Ahiler esnaf teşkilatına merbuddur.” (sayfa 402) cümlesiyle ahileri hatırlatmaktadır. Kendilerini neşr edecekleri “Anadolu'nun Tarih-i Dinisi Hakkında Tetetbu'at” namındaki cildi bu teşkilatın tarihiyle memleketi tenvir edeceklerdir.

Gazi Dede yahut Ahi Menteşe namındaki babanın mezarının yakın zamana kadar hürmet-i umumiyyeye mahzar oluşu Gazi teşkilatıyla Ahiler teşkilâtının esnaf teşkilatı suretinde Çorum'da bu güne kadar devam eden eserleridir.

MAHMUT SELİM

GÜRSEL

1991 ÇORUM

KITAPLAR

ERGİLERİMİZ

TÖRE

Ekin biçme zamanında herhangi bir tarlanın kenarından geçerken ufak büyük, genç, ihtiyar herhangi bir kadının yolunuzun ilerisine geçerek

- Efendi Töresi.

Dediğini görürsünüz. Bunu bilmeyenler, ekin biçicilerin partial elbiselerine bakarak aldanırlar, bunu bir dilenme telakki ederler. Fakat değildir, bu : memleketin te'ammülüdür, adetidir, töresidir. O ufak başak demetini elinden alarak mukabilinde para vermek mahsulün kıymeti hakkında mal sahibine fâal hayır telkin edilir. O başak demeti; rencber'in buketidir.

ÇORUM KAL'ASI

On yedinci asırda Çorum'dan geçen Evliya Çelebi Kal'adan bahsederken : “ Kal'a da dizdarı, neffareti, müstevfi cebehanesi birkaç hane ve ambarı mevcut” olduğunu söylüyor. Evliya Çelebinin bu sözü üzerine Kal'a'nın o yıldan zamanımıza kadar hiçbir değişikliği göstermediği anlaşıyor.

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

توره

اكن بچه زمانده هر هانگی برنایزایک کنارندن کجریک اوقو، بوبو، کتج اخنار هر هانگی برنایزایک بولکوزک ایلرینه کجک — ائدی نوره سی .

دیدیکی کوردورسکر . بوی بیله بیلر اکن بیجی جریک پارتل آله لرینه باقاراق آلدایرلر ، بوی برنایه تللی ایدولر . فقط دکیلدیر ، بو ؛ تنلیکک تعالیدر ، عادتیدر . نوره سیدر . اودوق باشاق دمنی آلدن آلاق مغایندو ادا ورمک عصبولک قیمنی حقتده مال صاحبه فال خیر تللین ایدایر . اوانشاق دمنی ؛ رنجبرک بوکبدر .

چوروم قلعه سی

اون بدخی عصرده چورومدن کین اولیا چلی قلعه دن بحث ایدمکن : قلعه ده دزدلاری ، قرائی ، مستوی جبه خانی ، برقاچ خانه وانیاری ، موجود اولدیقی . بولیدور . اولیا چلی تک بوسوزی اوزرینه قلعه تک او بیلدن زمانیزه قدار هیچ بر دکیشتکاک کوسریمه کی آکلاییدور .

قلعه ؛ هرطای ، [۷۲] متر دن برصمیدر ، هرسمده کوشه لرده بر فوله ایله اکی پنجره جیفه سی واردر . شهره دن بوزنده بوچیلرلر اوجله شه رک مرکزده اساس بوبوک قابو واردر . قابولک اکی طاراقده کی اودالردن بری قاراقول بیکری ده زندان اولاراق قولایلدیقی کوسریمیدور . زندانک هرطای قبالی اولوب بردن اکی تنی متره بوکک ککککده برالکک جووه لهرک زورله کیرمه یه کجی قدار بر دایک واردر . خاق آواسنده ده بوراسی زندان اولهری کوسریمیکده در .

اولیا چلی تک کتایبده یادیقی نولردن زمانیزه قدار برقی قایلمشدر . چوروم شهرینک بری ده شیه کی بر اولدیقی قلعه تک قابوسندن آلاشاندیده در . قلعه

دیوارلرندکی طاشلرک بش دایمسنده لایین حرفلره دیاری واردرکه بو یاربیرک اولدیقی طاشلرک کایشی کوزلک برلرده قوللاطایسی قلعه تک اسلام نورکر طاراقندن انشا ایدیلدیکی کوسریمیدور . اولیا چلی ده کتایبده قلعه تک دایمسنده یلر طاراقندن پایلدیقی ایلری سوزمیکه در [۶] .

بوقلعه بیزالسایر طاراقندن انشا ایدیش اولسایدی معیده علد اولماسی لازم کلن قایارنه طاشلر منظم اولاراق قولایلیقدی . قلعه تک وضعینی وشکیکی نیونیانک خراب ایدیمسنده سوکرا اولیا چلی تک کتایبده یادیقی کی قلعه تک اسلام نورکر طاراقندن انشا ایدیلدیکی کوسریمیکه در .

قلعه تک دیوارلرند قوللاطایان طاشلر منظم بوته مربع ومنطیل اولوب بونلرک برقی ده اسلوانه در . بوسلوانه طاشلر چورومدن اولکی شهرک موجودنه دایلدور . بوطاشلر دومالیرک ایلانک وارض آراسنده کی حدودی کوسریم اشارتیدر . [۲] بوچشید طاشلر قلعه تک بجه کله کله کتایبسنده اسکی خراب شهرک انقاضندن انقاده ایدیلدیکی کوسریمیکه در . بوطاشلرک بکزدی بوبوک جامعک حولی دیوارنده کوردولمیکه در . دایمده بوجایی ایلک یادیبران سانچوقیلردن علاه الدین خاندور . بونکون قلعه ایچنده اون قدار نوبورده اوقاق جامع واردر . بری ایچریده دیکری ده قابولک یاننده اکی جشمه سی واردر . بوبوک بونک مغایندو اوقاق دار برقاچو واردرکه بورادن بر انسان زورلقه کجی یایر . قا ، دیوارینک قایللی [۱۲] متره در .

چوروم نقیحات ملکیه سی

چوروم اون بدخی عصرده روبه مغری آتایی میاشنده ایدی . بویانک حبواس ، چوروم ، آتایا ،

[۱] اولیا چلی سیاحتنامی ص ۷۷
[۲] دیومالیرک ایلانک وارض آراسنده کی چوروم کوسریم اشارتیرک معودیه ، تربیزس ، دبییدی .

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 255

Kal'a ; her zıl'ı ,yetmiş iki metreden bir murabba' dır. Her zıl'ında köşelerde birer kule ile ikişerde çıkması vardır. Şehre bakan yüzünde bu çıkımlar üçleşerek merkezde esas büyük kapı vardır. Kapının iki tarafındaki odalardan biri karakol diğeri zindan olarak kullanıldığını gösteriyor. Zindanın her tarafı kapalı olup yerden iki buçuk metre yüksekliğinde bir insanın çömelerek zorla geçebileceği kadar bir delik vardır. Halk arasında da burası zindan olarak gösterilmektedir.

Evliya Çelebinin kitabında yazdığı evlerden zamanımıza kadar bir şey kalmamıştır. Çorum şehrinin yeri de şimdiki yer olduğu kal'anın kapısından anlaşılmaktadır. kal'a duvarlarındaki taşların beş tanesinde Latin harfleriyle bir yazı vardır ki,bu yazıların olduğu taşların gelişigüzel yerlerde kullanılması kal'anın İslâm Türkleri tarafından inşa edildiğini gösterir. Evliya Çelebi de kitabında kal'anın Danişmendliler tarafından yapıldığını ileri sürmektedir. (*)

Bu kal'a Bizanslılar tarafından inşa edilmiş olsaydı,ma'bede ait olması lazım gelen kabartma taşlar muntazam olarak kullanılırdı. kal'anın vaziyeti ve şanlı Nikonya'nın harab edilmesinden sonra Evliya Çelebinin kitabında yazdığı gibi,kal'anın İslâm Türkleri tarafından inşa edildiğini göstermektedir.

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 256

Kal'anın duvarlarında kullanılan taşlar muntazam yontma mürebbi' ve mustatil olup bunların bir kısmı da üstüvane dir. Bu üstüvane taşlar Çorum'dan evvelki şehrin mevcudiyetine delildir. Bu taşlar Romalıların emlak ve arazi arasındaki hududu gösteren işaretleridir. (**) bu çeşit taşlar kal'anın aceleye gelerek inşasında eski harap şehrin enkazından istifade edildiğin göstermektedir. Bu taşların benzeri büyük caminin havli duvarında görülmektedir. Zaten bu camiye ilk yaptıran Selçukilerden Alaeddin Handır. Bu gün kal'a içinde on kadar ev ve birde ufak cami vardır. Biri içeride diğeri de kapının yanında iki çeşmesi vardır. Büyük kapının mukabilinde ufak dar bir kapı vardır ki, buradan bir insan zorlukla geçebilir. kal'a duvarının kalınlığı 12 metre dir.

ÇORUM TAKSİMAT-I MÜLKİYESİ

Çorum 17. Asırda Rumiye-i sur'a eyaleti meyanında idi. Bu eyalet Sivas, Çorum, Amasya

(*) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, sayfa 407.

(**) Romalıların emlak ve arazi arasındaki sınırı gösteren işaretlerin ma'budine "Terminos" denirdi.

**BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN
KULLANMAYINIZ!**

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

- ۵۹ -

مرکزی اولوب غناختی ، عیداوزی [۱] سولتورلو ، حسین آباد ، اسکلب قضاقرنی احتوا ایدر .

چورومده یاپیلر

اولیا چلی چورومدن بکیرکن [۴۲] محله و [۴۳] محراب اولدینن کتاشده بازار . بوکون چورومده موفیلر ، قلعه ، حاجی کوان ، چیریش ، صاغیرچی ، عیالی اولا ، عزب احمد ، حاجی نصرالله ، شرفیان ، عیالی نانی ، جفتک ، قازمان چاووش ، نسیا خلیفه ، حاجی کال ، ساییه ، ناری اولغو ، قندستان ، بازار ، کلانی بک ، حاجی یوسف ، مدرسه ، برهان کتشدن ، فاطمه یاسی ، محمودیه ، اوج ، چولو ، حمیده ، حاجی رجب ، انجادی ، امیراحمد ، شیعیلر ، حاجی داوود ، قهلی ، خضرلی ، شیخ ایوب ، حاجی اسحق ، جامع کبیر ، پوشیان ، جانی ، تبهجک ، آق بیکر ، قازمکیلی ، سانجاقدار چاقیر ، یاوروطورنه ، امید خلیفه ، نورالله اسمیرلنده ۴۶ محله در .

۱۸۷۶ ییلنده چورومده ۳۶۰۴ خانه کوستریلکده در . نومرو نازده چورومده ۵۴۸۹ خانه صایبامشدر . کوررلو بورکه چوروم سندن سینه ترقی ایتکده در .

چورومک اهمیت عسکریسی

آلای بکی ، دزداری - قلعه قوماندانی - بولونینغه نظر آ چورومک رجوق اشقیایه بول اوغراغی اولماسی ایریشه عسکری اهمیت اولدینن کوستر . چوروم بوک سفیرله ایجه اولادنی کوندرمشدر . اینه غنی محاربه سنده شهید اولان کلانی بکک تذکار نامی ایچین بوک و قیمتلی بر جامع ایله اطرافنده مدرسه لر یاپدیریش ایریشه اوجاوردده اسمی ویریشدر . ایلک

[۱] بلادروم قشیشی عبدالجلیل هرروی مالکانه بی اولدیندن ۱۱۳۵ ییلندن بری عیداوزی دیکده در . برقصاده اولطوران نورکازک چوچی یاپدر ، قای اوودفلرلندن بوقضاک یاپینده برقلعه - ترابیه ی واردر . ۱۸۷۴ ییلنده قضا اولمشدر . [۲] تاریخلر ، ییلادی در . هجری تاریخلر یازیلر کتریشدر .

زونی ، دیریک ، عربکیر لولاری حادی ایدی [۱] چورومده میرلولاریک بولونینغه ییوی تاریخی یاپدیردر . [۲] چوروم بکک حصی ۳۰۰۰۰۰۰ یاپدیر ایدی . (۱۹۰) رعامت [۳۱۰] تجاری واردری [۳] قشینه سنوی بش کیده ۲۵۰۰۰۰ آتیه . اصل اولوردی . [۴]

۱۸۲۰ ییلندن موکر اقصایه تحویل ایدیلدی آکالانلور . چوروم : سانجاقلنده چوروم ، اسکلب ، قطار ، باز ، غناختی قضاقرنی احتوا ایدیردر . [۱] ۱۲۹۶ ییل بیلک سالنامه سنده آقره ولایتک بوزوق سانجاشک برقصایسی ایدی . ۱۳۰۹ هجری یییلنده بوزوق حسن باشاشک دلاتیلر عایدین باشاشک آقره ایلکی زماننده سانجاق مرکزی اولدی ایوم ولایت

[۱] سانجاق بکی دمنصرف بکار بکی دوال . به معادلر . روزعات صاحباری ده بوزک قومامای آلدنده بولورلردی . [۲] سانجاقلنده میرلولاری کار بولورلردی که وزیردکلرسه امرا دپیردی . عثمانی سلطانلی بیز عسکری حکومت لیدن امرا وزیرلر عسکری و همده ملیکی وظیفه لری زورلردی .

[۳] تجارلر بیلک دیکدر . هر تجارک حادی اولدینن ایش شونک بونک نازلاری اولوب صاحباری بونازلاری بوز چورلر یاکر عشریلر آتیه صام خرشی تجار صاحبی برلردی . تجار صاحبلی تجارلنده اولورلور . حرب لوعنده بککل سلاح و تومانا آتیه دین بیک آچیده بولنده بونازرله ک آداملرله تابع اولدینن میرلولک امرینه بیکه عبور طوتولورلردی . بولر اولدیکده اوغله اوده لدا افراد عائله سندن برینه ویریاپردی . اوغلی اوقاق باشده (بک کیده) بیک برخلده ایسه آداملری بوللاردی .

[۴] ۱۱۰۰ هجری ییلندن موکر آلای بیک آتیه برکیه یاز اولوتشدر . آتیه ابرخان غازی خان زماننده کیلیش ادر . بوزمانه قادر درهم اسمی واسول ویریاپردی . اصل سکه معادلدر .

Bozok, Divriği, Arapkir livasını havi idi. (*)

Çorum'a Mirlivaların bulunduğunu Peçevi Tarihi bildiriyor. (**) Çorum Beyinin hassı 300.000 akçe idi. 190 ze'amet 310 tımarı vardı. (***) Kadısına senevi 5 kese 250.000 akçe hasıl olurdu. (****)

Muntazam salnameler mevcut olmadığından Çorum'un hangi tarihe kadar sancaklığını muhafaza ettiğini bulamadım. Sicillatdan 1875 yılından sonra kazaya tahvil edilidği anlaşıyor. Çorum; sancaklığında Çorum İskilip, Katarsaz, Osmancık kazalarını ihtiva ediyordu. 1296 (*****) Hicri yılının salnamesinde Ankara vilayetinin Bozok Sancağının bir kazası idi. 1309 hicri yılında Çorumlu Hasan Paşanın delaletiyle Abidin Paşanın Ankara valiliği zamanında sancak merkezi oldu. El-yevm vilayet merkezi olup Osmancık, Mecitözü, (*****) Sungurlu, Hüseyinabad, İskilip kazalarını ihtiva eder.

ÇORUM'DA YAPILAR

Evliya Çelebi Çorum'dan geçerken 42 mahalle ve 42 mihrab olduğunu kitabında yazar. Bu gün Çorum'da Sufiler, Kal'a, Hacıgüvan, Çiriş, Sağırıcı, Ecel-İevvel, Azabahmet, Hacinasrullah, Şarkıyan, Ecel-

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 259

sani, Çiftlik, Karamançavuş, İsaahlife, Hacıkemal, Selimiye, Narlıoğlu, Kündistan, Pazar, Gülabibay, Hacıyusuf, Medrese, Burhankethüda, Fatmabacı, Mahmudiye ,Öc, Çöplü, Hamidiye, Hacireceb, İcadiye, Emirahmet, Şıhlar, Hacıdavud, Kubbeli, Hıdırlık, Şeyheyyüb, Hacıışhak, Camiikebir, Puşyan, Çepni, Tepecik, Akpeykar, Karakeçili, Sancaktar, Çakır, Yavruturna, Emirhalife, Nurullah İsimlerinde 42 mahalledir. 1876 yılında Çorum'da 3604 hane gösterilmektedir. Numaratajda Çorum'da 5489 hane sayılmıştır. Görülüyor ki Çorum seneden seneye terakki etmektedir.

ÇORUM'UN EHEMNİYET-İ ASKERİYESİ

Alaybeyi, Dizdarı- Kal'a Kumandanı- bulunduğu nazaran Çorum'un birçok eşkiyaya yol uğrağı olması epeyce askeri ehemniyeti olduğunu gösterir.

Çorum büyük seferlere epeyce evladını göndermiştir. İnebahtı Muharebesinde şehit olan Gülabibeyin Tezkâr-ı namı için büyük ve kıymetli bir camii ile etrafında medreseler yaptırılmış ayrıca o civara da ismi verilmiştir. İlk

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 260

(*) Sancak beyi "Mutasarrıf> beyler beyi (Vali) ye mu'addildir. Tımar ve ze'amet sahipleri de bunların kumandası altında bulunurlardı.

(**) Sancaklarda Mirlivalar ,Beyler bulunurdu ki, vezir değillerse "Ümera" denirdi. Osmanlı saltanatı bir askeri hükümet olduğundan Ümera Vezirler hem askeri hem de mülki vazifeleri görürlerdi.

(***) Tımarlar Çiftlik demektir. Her tımarın havi olduğu arazi şunun bunun tarlaları olup sahipleri bu tarlaları ekip biçerler yalnız öşrüyle alım satım harcını tımar sahibine verirlerdi. Tımar sahipleri tımarlarında otururlar, harp vukuunda mükemmel silah ve tüvana atla beş bin akçede bir nisbetinde maiyetlerindeki adamlarla tabii olduğu mirlivanın emrine girmeye mecbur tutulurdu. Bunlar evlendiğinde oğluna o da yoksa efrad-ı ailesinden birisine verilirdi. Oğlu ufak yaşta harbe gidemeyecek bir halde ise,adamlarını yollardı.

(****) 1100 Hicri yılından sonra 50.000 akçe bir kese itibar olunmuştur. Akçe Orhan Gazi Han zamanında kesilen paradır. Bu zamana kadar dirhem ismi ve usulü verilirdi. Beyaz sikke manasındadır.

(*****) Tarihler Miladidir. Hicri tarihler yazı iye gösterilmiştir.

(*****) Bilad-ı Rum Kadısı Abdülmecid-i Harevi malikanesi olduğundan 1135 yılından beri Mecitözü denmektedir. Bu kazada oturan Türklerin çoğu Bayındır, Kayı olduklarından bu kazanın yakınında bir kal'a harabesi vardır. 1874 yılında kaza olmuştur.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Defa Girit Adasına çıkan askerin içinde Yusuf Paşa kumandasında Çorumlular da vardı. Mora isyanlarını bastırmak için Çorum'dan 150 nefer gittiği sicillerde yazılıdır. İlk tecdidden addedilen Asakir-i Muhammediye-i Mansure'i vücuda getirenler arasında Çorum'dan da gençler alınmıştır. 1255 Hicri yılında Kışla bir süvari alayının oturması için yaptırılmıştır.

ÇORUM'DA CAMİLER

Büyük cami Selçukilerden Sultan Alaeddin tarafından yaptırılmış, Süleyman Han imar ettirmiştir. İmarı Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Bir asır evvel büyük zelzelede hasara uğramışsa da tekrar yaptırılmıştır. Tahıl pazarı, Defterdar, Gülabibey camileri eski devrin camileridir. Evliya Çelebi 42 mihrabdır diyor ki, bu sayıya ufak ufak tekkelerde dahildir. Bu tekkelerin çoğalmasının sebebini yukarıda söylemiştik.

ÇORUM'UN YOLLARI

Bir insanın damarlarında dolaşan kanın kuvveti nispetinde vücudu sağlam olduğu gibi bir memleketin kan damarları da yollarıdır. Yol hususunda Çorum vilayetler içinde yollarının ziyadeliği ile birinci sıraya geçmiştir, Samsun-Ankara,Çorum-İskilip,Çorum-Amasya şose ile takviye edilmekte olan Çorum-

KİTAP BASINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

حیات اقتصادی

و احتیاج نامی این یک کدور . مرز جنوبی بقایه دهم
برایم ایله آفرده سبواس دمیر بولی اوز بیده جهیز
اواسنده حور و من که حاجت دمیر بولی و لاشک انصاف
باشه مهم عاقله . و دمیر بولاش اولغاسی جوز و نه
سکته و برده کدور ،

ولایت اکین طوبرائی اسماعیل دؤنیجه
کی باشلاقلان قی زراعتجاق مصلحتلاره ایمن اولمیش
حاضر لایمدهدر . سنده ۳۰ الی ۵۰ جک کیلو یولار
۱۰۰۰ دؤنده ۱۵۵ جک کیلو سودار ، ۱۳۷۰ دؤنه
۵۳۳ جک کیلو شود ، ۷۵۵۰ دؤنده ۷۳۳ جک
فتواله ۱۸۰۰۰ دؤنده ۱۳۲۰۵۰ کیلو سرحت ۱۷۵
دؤنده ۹۷۵۰ کیلو کتق الیه ۳۸۰۱۰۰۰ کیلو شت
میولر حاصل اولمدهدر . آریان ۱۰۰۰۰ غنمه
۲۵۰۰۰ کیلو اخراپ الیمیز .

نفوسی :

معارف و عرفانہ

ایکسی اورے - بیری فیر ، بیری ارکان
منطقہ زراعت مکتبی ، بیر آنا مکتبی ، دن
مکتب ، الٹ فیر مکتبی وارد ،
اسکاب فضاءندہ ۱۲ ، - سوغورلورده ۱۱ ، فی
۱۰ مکتب وارد ،

چورومده جامعہ

دفعه کرد آقامه چنان عسکرک احمدی سوخت باش
فرومانده بود جوروملرده وادی . موره غصباتوری
داده میقی ایمنی جورومند | ۱۵۰ | غار کندگی
سجلازده بازیدم . ایک محمدن عبداللہ عسکر
تحمید مضموری وجود کثیرلر آقامه جورومند
کاجلر آقامه . ۱۵۵۰ شری پیدای قتل پر واری
لا لک اوغورمانی ایمنی بادی کیم .

بو يوڭ جمع سال چوقۇرىن سەن سال غىلاملىرى
 طاراقىن يادىرىنى سىياچان سان اتمار ايتىرىمىدى .
 اتمارى مەن سان طاراقىن ياپاچىمىدى . نىغىز اول
 بو يوڭ تىلەك خىدار اوغرا مىشەدى انكرار يادىرىمىدى .
 خاش بارارى ، دوتدار ، كلاك ك جمعلىرى اسكى
 دورك جمعلىرىدى . اولار جى ۴۲ غىرامىر دىيىور كە
 بوساي پە اوق اوق انكرار دىخىدار . بو كرك جوما
 ماسك سىنى بو قارىدە سولامىشەك .

چورومك يوللرى:

ترانساکت دمازئنده دولاشان قلم آونی لئنده
وجودی سالامه اولدی کبی ترانساکت قلم دمازئنده
بولاریدر . بول خصوصیتده حوزوم ولانلر ائنده
بولرک زیاددیک ایله برقی صبراه کئسدر . صابون
آغده ، حوزوم - اسکتک ، حوزوم - صابون ،
شوشه ایله قویه ایدئیکه اولان حوزوم غلغلی بولاری
حوزومش بول اوززنده بولودورمئددر .

دمیر بولار:

آفترہ - سرو اس دمپر بولی اور زمین کی جرہ گلی و
چیک کی اسٹا۔ بولٹری سولور بولہ ۵۰ کیا و مر دمبہ ددر۔
ورابہ باغلا ناجی بر دمپر بول جو رومک افصادی جیاسمہ
مہم الخال حصولہ کینرہ حکمر۔ شہد بلاک آراہ بولہ

Osmancık yolları Çorum'u beş yol üzerinde bulundurmaktadır.

DEMİRYOLLARI

Ankara- Samsun demiryolu üzerindeki Çerekli ve Çelikli istasyonları Sungurlu'ya 50 kilometre mesafededir. Buraya bağlanacak bir demir yolu Çorum'un iktisadi hayatında mühim inkılâp husule getirecektir. Şimdilik arasa yoluyla bu ihtiyaç temin edilmektedir. Merzifon'un yakınında Hacıbayram ile Ankara Sivas demiryolu üzerinde Çerekli arasında Çorum'dan geçecek demir yolu vilayetin iktisadiyatına mühim amildir. Bu demir yolunun olması Çorum ticaretine iyice sekte verdirecektir.

HAYAT-I İKTİSADİYYE

Vilayetin ekilen toprağı beş milyon dönümü geçer, yeni başlayan fenni ziraatçılık istihsallere emin bir istikbal hazırlamaktadır. Senede otuz ile elli bin kilo yulaf,1000 dönümde 155.000 kilo çavdar,6370 dönümde 533.000 kilo nohut,7440 dönümde 733.000 kilo fasulye,18,000 dönümde 134,050 kilo mercimek,3175 dönümde 9750 kilo keten ile,3,801,000 kilo muhtelif meyveler hasıl olmaktadır. Arpadan 10,000,bugdaydan 25,000 kilo ihraç edilir.

NÜFUSU

1876 senesinde Çorum şehrinin umumi nüfusu 15,643 dür. Bir ay sonraki esaslı tahrir-i nüfus da bu mukayese bir fikir verebilir.

Vilayetin nüfus-ı umumiyyesi 224,882 dir. Vilayet 180,000 kilometre murabba'ında dır. Kilometre murabba'ına 14 kişi düşer. Vilayetin mezru-ı arazisine nazaran bu miktar pek azdır.

MA'ARİF VE İRFAN

İkisi orta -biri kız, biri erkek- bir mıntıka Ziraat mektebi,bir ana mektebi,dört ilkmektep,ilk kız mektebi vardır. İskilip kazasında 12,Sungurluda 11,Osmancıkta 10 mektep vardır.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

Türk ocağı büyük mefkuresi etrafında gençliği toplamıştır.

Himaye-i etfal cem'iyet bir çok çocukları şefkat dolu kollarıyla ısıtmıştır.

Teyyare cem'iyeti: memleket müdafaasını, stiklalini temin eden tayyare adedini yekününü artırmak için büyük fa'aliyetler göstermektedir.

Mu'allimler birliği: Mahpushane ye kadar dershaneler açarak nurlarını saçmaktadır. Kadınlara ve erkeklere haftada muayyen zamanlarda okuma yazma öğretmektedir.

Şehirde: memleketin adını taşıyan haftalık Çorum Gazetesi kıymetli yazılarla halka nafi' bir ceride olarak intişar etmektedir. Fikret Gazetesi memleketin en münevverleri tarafından idare edilmektedir.

İskilip Mu'allimler birliği tarafından neşr edilen "Kurtuluş Yolu" mekeketin yanına Vilayet matbaasında tab' edilmektedir.

Vilayet: memlekete nafi' eserleri matbaasında tab' ettirmek suretiyle irfana kıymetli yardımlarda bulunmaktadır. 17. Asırda Evliya Çelebi 11 çocuk mektebi olduğunu söyler.

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

تورك اوجانی بويوك، مذکوردهی اطرافنده كنجهلى
طوبلا مشدر .
حابة اطفال جماعى بى چوقى چوچلىرى شىفت
دولو قوللرله ايدى مشدر .
طياره جمعى : ملكت مدافعه نى ، استقلال نامى
ايدى طياره عددىك بلكو ايتىرتى بويوك
فابلر كوستر كدهدر .
معلملىر برلىكى : مجوس - خانه لره قدار درس - جانلى
آچارى نورلرلى صاجدهدر . قدارلره وار ككاره
هفتاده معين زمانلرده اوقوه ، يازمه او ككدهدر .
شردر : ملكت آدى طاشيان هافالى چوروم
غازدهنى قىملى يازلرله خلفه نافع بى جريده اولارق
انتشار ايتكدهدر . فكترت غازدهنى ملكت اك
مورلرى طاراقندن اداره ايتكدهدر .
اسكاب معلملىر برلىكى طاراقندن نشر ايدىلى . قور-
نولوش بولى ، ملكت ككاه ولايت ملامه - سنده طبع
ايتكدهدر .
ولايت : ملكت نافع آزلرى ملامه - سنده طبع
ايتدبرمك صورته عرقه قىملى يازدبرلره بولونمدهدر .
اون برنجى عصرده اولبار چلى [۱۱] چوچوق
مكفى اولدنى سوبله .

موسيقى :

چوروم مع الاف موسيقى ساحه سنده چوق كرپر .
فقط خلق بو احتاجى تلمين مقصديله غرامافونلره
رغبت ايدىوردى . بو نقصانلى تلافى مقصديله تورك
اوجانده بى درسجانه آچىلدى ، بى ايكى ممل طونىلدى .
فقط موسيقىك مقصد غايهسى اوكره نيله مدي ، بو
علمده ايسه طب ايدىلى فن بوقدى . ايلك اولمده
بو خطا كوردولدى . ملكت بىرموسيقى مكنى آچىلدى .
هر يكده اولدنى كى بوندهده بوجالاما اولاجقدر ،
فقط صوكرلر كجلك اوكنده كنىش بر ساحهك
كنده بولوندى كورده چكدر .

چورومك جوغرافى وضعى :

چوروم اك ياقين هارا بوليله شرق حدودلره ۳۰۰
كيلومتر ، غرب حدودلره ۵۲۰ كيلومتر ، قارده نيزه
۱۰۰ كيلومتر ، آق ده نيزه ۳۷۵ كيلومتر مسافهدهدر .
طول مبدى غره نويج اولدينه كوره ۳۸° ۵' طول
شرقده ۳۹° عرض شمالدهدر . شهر داغر آراسنده
صقبشوب كندى اسنى طاشيان اولوك شرق شمالسند
صيقاق بوغازينه ياقين مداخلدهدر . بداشده شهر جنوبه
دوغرو بويوركن هواسنك كوزلاكي وصولرلىك
بولغندن اونورو ملكشاه صرلرلىك انكلرله نيزه دوغرو
انكشاف ايتكدهدر .

سپور :

ملكته سوبوله علاقه دار هاله ادمان بوردى
كنج سوبورجلىك طوبلايدنى بىرلشدي بىرر . حيانى
تايين ايتك قىموسى ده طاشيان بو بورد كنجهلى نامليله
لازم اولان وسايطى اكال ايتش دكيدرلر . بول اولمقه
برار بويوك بىر فعالت ارازيله تمثيل ويرمك صورته
كنجهلى نقصانلرلى اكال ايتك ابراز سى وغيرت
ايتكدهدر . صوك زمانلرده ولايت بو بوردله علاقه
دار اولمق صورته كنجهلى يازدبرم و معاوضت ايتكدهدر .
ملكته هوز بىر سوبور مبدى اولمايشى قود بولجلىك
ك ميم اكسپلكتى تشكىل ايتكدهدر . قود بولجلىك

SPOR

Memlekette sporla alakadar hala idman yurdu genç sporcuların toplandığı ve birleştiği yerdir. Hayatı temin etmek kaygısını da taşıyan bu yurt gençleri tamamıyla lazım olan vesa'iti ikmal etmiş değildir. Böyle olmakla beraber büyük bir faaliyet ibraz ile temsiller vermek suretiyle gençler noksanlarını ikmal etmeye ibraz-ı sa'i ve gayret etmektedirler. Son zamanlarda vilayet bu yurtla alakadar olmak suretiyle gençlere yardım ve mu'avenet etmektedir.

Memlekette henüz bir spor meydanı olmayışı futbolcuların en mühim eksiklerini teşkil etmektedir. Futbolcular kışla meydanındaki futbol sahasından istifade etmektedirler.

Fa'al kumandanlardan Kaymakam Kamil Bey kışla civarında meydana getirdiği bir spor meydanı, ir tenis bahçesi, tış meydanı, ani bahçesi, dman meydanı da memleketin bedeni mimarisine yardım edecek vesa'it meyanında sayılabilir.

Her sene icra edilen at yarışları memleket de at beslemek, inicimik zevklerini tatmin etmek ve ahaliye büyük bir teşvik teşkil etmektedir.

MÛSİKÎ

Çorum ma'a-l-esef mûsikî sahasında çok geridir. Fakat halk bu ihtiyacı tatmin maksadıyla gramofonlara rağbet ediyordu. Bu noksanlığı telafi maksadıyla Türk Ocağında bir derslane açıldı, bir iki muallim tutuldu. fakat mûsikî nin maksat ve gayesi öğretilemedi, bu ilimde ise talep edilen fen yoktu. İlk adımda bu hata görüldü. Memlekete bir mûsikî mektebi açıldı. Her yenide olduğu gibi bunda da bocalama olacaktır. Fakat sonraları gençlik onunda geniş bir sahanın küşade bulunduğunu görecektir.

ÇORUM'UN COĞRAFİ VAZİYETİ

Çorum en yakın havayoluyla şarki hudutlara 633 kilometre, arbi hudutlara 520 kilometre, Karadeniz'e 100 kilometre, Akdeniz'e 375 kilometre mesafededir. Tûl mebde'i Grinvic olduğuna göre 5 derece 38 dakika tûl-ı şarkide 40 derece 35 dakika arz-ı şimalide dir. Şehir dağlar arasında sıkışıp kendi ismini taşıyan ovanın şark-ı şimalinde Sıklık Boğazına yakın medhalledir. Bedayedde şehir cenuba doğru büyürken havasının güzelliği ve sularının bolluğundan ötürü Melikşah Sırtlarının eteklerine doğru inkişaf etmektedir.

Memleket hastanesinin bulunduğu yer ise memleketin en havadar yeridir. Rakımı 800-900 arasındadır, ıklık Boğazının mukabili Çorum Deresinin geçtiği Hatab Boğazında tezahür eder.

Arazi derece-i jeoloji devrine kadar deniz altında kalmıştır. Bu devirden sonra arazi müthiş kıyametlere maruz kalarak toprak değişmiştir. Çekilen denizin bıraktığı gölcükler ötede beride görülmektedir. Uyuz Gölü de bunlardandır.

Deniz sularının çekilmesinden sonra eski rusûbi tabakalar yeni indifai sahalarla örtüldü. Kandil Çalı Dağı Eski Ekin'e kadar aynı manzarayı ira'e eder.

Beyn-el-halk Köse Dağda bir yanardağ zuhur edeceği ve bunun alâmet barizesinden yerden sesler geldiği rivayet edilmekte ise de yerden geldiği iddia edilen bu sesleri işiten henüz görülmemiştir.

Çorum Deresi dağlardan inen beş koldan teşkil eder. Yarın suyu pek azdır. Çekerek Irmağına dökülür.

İKLİMİ

Merkez Anadolu'nun iklimi gibi Çorum'un iklimi de kuraktır. Kışın şiddetli soğuklar hüküm-ferma olduğu gibi ilkbaharı da his edilmez. Senevi yağmur miktarı istatistiğe tabi tutulsa idi merkezi Anadolu'ya yağan 20 milimetreden daha dîn düştüğü görülür.

KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!

تلك حصة من تلك الممتلكات المملوكة في ايراسه تمليك لك
 هاوارد ايريدز . رافق ٨٠٠ ، ٩٠٠ ايراسه دور ،
 صفاق بونديت ماني جوزيه ايراسه دور . تلك كمبيوتر
 حقل بونديت ايريدز .

اراسی در دلتای زره مویشی در بیشه ها و دریا آلوده
فشانده بود دور از آب و کرا اراسی مملکتش فوایتلر
موروس و فلاوی صوبانی که گشته شمس چکبان نامت
رافقی کوچه خاراوانه بریده کوزولیکه در او
کوئی نه بنامدند

دہلیہ مورخین نے جبکہ، مہمانوں کو کراچی-روہی
میں ایک ایسی ہی سڑک اور تھانے کی تعمیر کی
دعا کی کہ وہ قندیل کی تعمیر میں مددگار بنیں۔

پس اسی کو کہہ : افسدہ پرستار دارِ ظہور ابدہ کی
وہ تک - ایستہ مار زدن بدن - سہلر کد کی روایت
ایستہ - کہہ ایستہ بدن - کلاہ کی ایستہ بدن - و - سہلری
ایستہ بدن - ظہور کو و - سہلری

چوروم دروسي داغلاردن اينين ائين فولين نيشكل
ايدرد. يارين صوفي يئك آردرد. چكرتك ايرماند و كوبرد.
افلامى:

[illegible]

چوروم وودانی کوسه آداعیلرله قیزیل ابرومق
حوضه سادی آیراندورور.

دورکار :

[illegible]

صوبلر :

شہر د صو درت قایاقدن کایر

۱- مرسل ۲- صیاق ۳- ایچه ۴- سیه
مرسل دوی صاری بزرگ کایه، صیاق دوی
کندی بامدهک باغلون، ایچه دوی عی اسدهک
باغلون، سیه دوی ده سیه کویس کلهک دودر.
سهرک اگ اسکی دوی مرسل دویده، صیاق
دوی دوی ساهان عاتل انا اوس شهره کتیر بشدر.
مرزبانوی فرا مدخل بانه ایچه دوی کتیرش
صیاق دوی دتعبیر ابد رمشدر. دوی سیهل حاش
کتیرنیک دوی متروکدر. سیه دوی بوسه
اوانده شه رگشدر. کوکبی دوی حایرست اوسته

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 271

Dağların pek çıplak oluşunun da bu yağmursuzluğa tesiri vardır. Kışın eskiler fazla kar yağdığını ve kardan yolların kapandığını söylerler. Birkaç yıl içinde fazla kar yağmamaktadır.

Kar kanûnlarda başlar. Mayısta kar yağdığı vuku bulmuştur.

Çorum Ovası Köse Dağlarla Kızılırmak havzasından ayrılmaktadır.

RÜZGÂRLAR

Şehre yazın şimalden, kışın da cenuptan rüzgar eser. Bundan ötürü Çorum yazın en yakıcı zamanında şimalden esen rüzgarla hararetin şiddetini hissetmez. Fakat şehrin şimal sırtlarında eskiden mevcut iken bilahare tahribata maruz kalarak çıplak kalan dağlar bu rüzgârların şiddetini azaltmadığından toz ve toprak şehri dumana boğar. Ovanın çıplaklığı şehrin ağaçsızlığı bu ka'ideli rüzgârı hastalık habercisi haline getirmektedir.

Memlekette göz hastalığı nazar-ı dikkat-i calib bir haldedir. Bol ağaçlar Çorum'un havasını fevkalade bir hale getirecektir. Eskidende havasının güzelliğini Evliya Çelebi kitabından öğreniyoruz. Çorum'un insanlarından bahsederken ; “orta boylu,

ÇORUM TARİH VE COĞRAFYASI 272

cesim adamları olur” diyor. Kadınların vücutlarının sağlamlığını ve zenginliğini söyleyen Evliya Çelebinin bu sözlerine bu zamanda rast gelinmiyor.

Ağaçların olmaması pek güzel olan bu şehirden yazın halk bağlara çekilmek mecburiyetinde kalıyor.

SULAR

Şehre su dört kaynaktan gelir. 1- Mürsel, 2- Sıklık, 3- Ilıca, 4- Serpin.

Mürsel suyu Sarı Bayırdan gelir, Sıklık suyu kendi namındaki bağlardan, Ilıca suyu aynı isimdeki bağlardan, Serpin suyu da Serpin köyünden gelmektedir.

Şehrin en eski suyu Mürsel suyudur. Sıklık suyu Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından şehre getirilmiştir.

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Ilıca suyunu getirmiştir, Sıklık suyunu da tamir ettirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Hanın getirdiği su yolu metruktur. Serpin suyu 100 sene evvelinde şehre gelmiştir. Bu günkü suyolcuların ustası

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

[KİTAP BAŞINA GİTMEK İÇİN TIKLAYINIZ!](#)

قافلی اوستانک بومو بولده چالیشدی سولیمکدهدر .
ایلجه صوفی صیحاقل اولدیقلدن حمام آلیز .
ایلکیز بویوک جامعک صوفی جلیم صولیمکدهدر .
حوار تلمکتورده صولیمک بولای ایلله جورده ایلای
درجهی دارایر . بولیمه دولرک قیط اولدی حالد
تلمکت آغلاشاقی درجهده موسز قلامشدر .

صولرک چوقای تلمکتده برچوق حماملرک اولماسه
پاریم ایشدر . اسکیدن ۶۰۰۰ قادار سارای حمام دینلن
خصوصی حماملر واردی بولون قلامشدر .
شهر ایلیمه سولیمک فعالیتله شهره آقن مرسل
صیقاقل ، سرپین صولرکیت فی ونخی بریمکده اسالهی
ایچین رومیل شرکتیه مقاوله عتید ایدیش وایله باشلامشدر .

صولرک تحلیلده درجهلری

صولرک	صولرک	صولرک	صولرک	صولرک	صولرک	صولرک	صولرک
ایلجه	۵	۵	۲۵	۱۲	۵	۵۰۰۰	
سرپین	۱۵	۶	۲۶	۱۶	۴۰	۶۰۰۰	
صیقاقل	۱۵	۵	۲۵	۱۰	۱۵	۷۵۰۰	
مرسل	۱۵	۷	۲۶	۱۸	۴۰	۴۰۰۰	

تخریب اولرله جیوا معدنی اولدی کوروش فقط
تدقیقات پایلامشدر .
اسکاب قضایی حکم اوغلی موفعده ایلیم کومبری
داماری وقولورس حقتده تدقیقات پایلامشدر . حاجی
خایل قریمه سندن کی ایلیم کومورده تدقیقات ایچین معدن مدیریت
عمومیه سندن حیرولک تدقیقات اجرا ایشدر . معارف
استیضالیه فی قورویا داچق برحالد اولدی بیلدیریمشدر .
اسکابده قیا طوری . معارف استیضالیه (صالحی)
دولایسینه ایشله دنه مشدر .
اسکابده قوطقین قریمه سندن باقر معدنی تحلیل ایدیله -
دیکندن لایق معلوم دیکلدر .
مجداویزده آقن معدنی تحلیل ایدیله مشدر .

چوروم و جوارنده معدنلر

چوروم مرکز قضاسنده قورشون معدنی . درجه
برونی حقتده تدقیقات .
چوروم مرکز قضاسنده ایلیم معدنی . داماریک
وصیفی ونخی معلوم دیکلدر .
چوروم مرکز قضاسنده کوموش معدنی . آقچه قیا
قریمه سندن تحلیل ایدیله مشدر .
مجداویز کوسه آقن قریمه سندن ایلیم داماری .
داماریله قوریمی حقتده تدقیقات پایلامشدر .
مجداویز قورورلرله حیدر اوغلی قریمه سندن آراسنده
کوموش مخلوطی تحلیل ایدیله مشدر .

Kafalı Usta'nın bu suyolunda çalıştığı söylenmektedir.

Ilıca suyu sıcak olduğundan hamamlara alınır.

Yalnız büyük caminin suyu çayır suyundandır.

Civar memleketlerde suyunun bolluğu ile Çorum ilk dereceyi kazanır. Bu sene sular pek kıt olduğu halde memleket ağlaşacak derecede susuz kalmamıştır.

Suların çokluğu memleket de birçok hamamların olmasına yardım etmektedir. Eskiden 40 kadar saray hamamı denilen hususi hamamlar vardı. Bugün bunlar kalmamıştır.

Şehir belediyesinin faaliyetiyle şehre akan Mürsel, Sıklık, Serpin sularının fenni ve sıhhi bir şekilde isalesi için Rompel şirketiyle mukavele akt edilmiş ve işe başlanmıştır.

ÇORUM VE CİVARINDA MADENLER

Çorum merkez kazasında kurşun madeni derece-i serveti muhtac-ı tetkikdir.

Çorum merkez kazasında linyit madeni damarının vaziyeti ve sihanın malum değildir.

Çorum merkez kazada gümüş madeni Akça Kaya karyesinde tahlil edilmemiştir.

Mecitözü Kunduzlarla Haydaroğlu karyesi arasında gümüş matluhu tahlil edilmemiştir.

Mecitözü Köseyüb karyesinde linyit damarı. Damarı ile kalorisi hakkında tetkikat yapılmamıştır.

Mecitözünde civa madeni olduğu görülmüş fakat tetkikat yapılmamıştır.

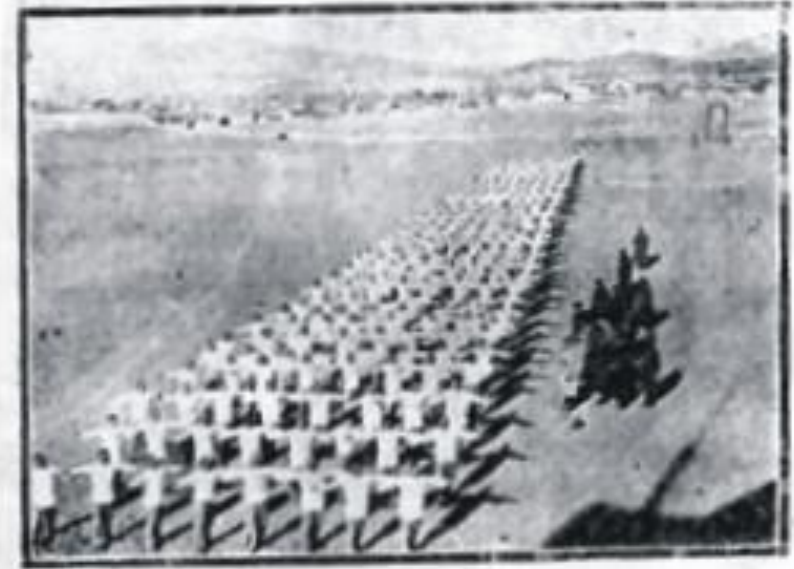
İskilip kazası Hekimoğlu mevkiinde linyit kömürü damarı ve kalorisi hakkında tetkikat yapılmamıştır.

Hacıhalil karyesindeki linyit kömür madeni için Maden Müdüriyet-i Umumiyesinden Hüsrev Bey tetkikat icra etmiştir. Mesarif-i istihsaliyeyi koruyamayacak bir halde olduğu bildirilmiştir.

İskilip'te kaya tuzu mesarif-i istihsaliye fazlalığı dolayısıyla işletilememiştir.

İskilip'te kutgin karyesinde bakır madeni tahlil edilemediğinden nisbeti malum değildir.

Mecitözü'nde altın madene tahlil edilememiştir.

BU ÇALIŞMA TELİF ESERİDİR İZİN ALMADAN KULLANMAYINIZ!

— ٦٢ —
بوقاربد کوه-سیریلان معدن چوروم و جواربد
راست کاین معدن اولوب سیریلان معدن .
ایچین ده ولایتک معدناری حشده قلمی راکر و برلجه
بود. بولردن باشقا تلسکنتک هر طاراقده آلی موجود
عیانق قارغی ناهیه سنده تککین قریه سنده موجود
معدن صوفی ده عیاج تحلیلدیر .
چوروم
٩٥ - ایلول - ٩٧٧
نظامی طوعیول

— بیتی —

Mecitözü'nde platin madeni tahlil edilememiştir.

Osmancık kazasında Karaboya karyesinde karaboya madeni muhtac-ı tahlildir.

Çorum Kıkdilim dağlarında damar halinde demir ve bakır madeni muhtac-ı tetkiktir.

Osmancık Kargı nahiyesinde oduvaz taş kalem madeni derece-i kıymeti malum değildir.

Yukarıda gösterilen madenler Çorum ve civarında rast gelinebilen madenler olup, tetkik edilmemiştir. Bunun için de vilayetin madenleri hakkında kati bir fikir verilemiyor. Bunlardan başka memleketin her tarafında alçı mevcuttur. Osmancık Kargı nahiyesinde Tekkenişin karyesinde mevcut maden suyuda muhtac-ı tahlildir.

BİTTİ

Çorum
15 Eylül 927
Nazmi TUĞRUL

صائیش یه ری :
چوروم نورانه کتابخانه سی

تاری ٧٥٠٠ فروش

SATIŞ YERİ
ÇORUM TURAN KİTAPEVİ
FİYATI 75 KURUS

BİLGİ PAYLAŞILDIKÇA KIYMETİ ARTAR!

Hazırlayan Mahmut Selim GÜRSEL yazışma
adresi corumlu2000@gmail.com

**DİKKAT! BU BİLGİ TELİF ESERİ OLUP YAZARI
VE YAYINEVİMİZDEN İZİN ALINMADAN
KULLANILMAMALIDIR**

SANAL K
SANAL DER

Hazırlayan:
Mahmut Selim GÜRSEL

صاقیش یه ری =
چوروم توران کتافازسی

بیلر ۱۷۵۰ م. ش

Satış Yeri
Çorum Turan Kitapevi
Fiyat 75 Kuruş

978-625-98152-5-1

ÇORUM TARİHİ VE COĞRAFYASI Nazmi TUĞRUL